

LILLI PROMET

**PÜHA
KUNSTI
JÜNGRID**

L I L L I P R O M E T

P Ü H A
K U N S T I
J Ü N G R I D

JUTUSTUSI

TALLINN 1958

E E S T I R I I K L I K K I R J A S T U S

Pühendan

kunstnik Aleksander Prometi
mälestusele.

P Ü H A
KUNSTI
JÜNGRID

Thea tormas tuulekoja trepist üles, mitu astet korraga võttes, rebis treimisruumi ukse lahti ja pistis pea sisse. Tühi. Maast laeni riulil tahtesid kipsplaadikestel õpilaste märjalt läikivad, hommikul treitud vaasid ja kannud. Ka teistes ruumides polnud ühtki hingelist. Ainult laboratooriumi aknalaual istus Eliaser, põlvede vahel väike valge uhmer. Ta tampis akvamariine meenutavaid läbipaistvaid kristalle peeneks glasuurijahuks, avatud kladest samal ajal itaalia keelt tuupides. Mõne aasta eest abiellus ta õde itaalia ohvitseriga. See oli romantiline lugu, mis sai alguse esperantokeelsete kirjakeste vahetamisest keelepraktika mõttes ning lõppes uhkete pulmadega.

Sel kevadel kavatses Eliaser hakata viisat taotlema Rooma, õe juurde.

„Irma, kas all on juba kedagi?“ küsis Thea, palitut kapi taha naela otsa riputades. Täna toimus all keldris keraamiline põletus, mida tavaliselt vanemate kursuste õpilased läbi viisid.

Thea tõmbas selga oma halli tagant nõõbitava töökitli.

„Kas kuulsid?“

„Sass on,“ vastas Irma, silmi vihult tõstmata.

„... *accusare* — süüdistama, *accusato* — süüdlane, *accusatore* — süüdistaja,“ tuupis ta talmudisti monotoonsusega, pööras teise lehekülje, tampis edasi nua all krigisevaid kristalle ning noogutas iga sõna juures pead: „*Amorosa* — kallim, *amoroso* — armuke, *amoreggiare* — flirtima, *amoretto* — hetkeline kiindumus.“

Thea püsis nõõpe kinni ja silmitses Irmat pilke, aga ka väikese varjatud kadedusega. Kadedusega seepärast, et Irmal oli erakordne tahtejõud. Niimoodi oma uhmri juures õppis ta keeli, kunstiajalugu, keemia-valemeid. Ja kui ta just ei õppinud, siis luges, enamasti suurmeeste elulugusid. Ta oli haruldasetl töökas, istus peaaegu iga päev hilisõhtuni koolimajas millegi kallal omaette nokitsedes. Õpetajad tõid Eliaserit kõigile kui ideaali eeskujuks — püüdlik, visa, täpne, suure eruditsiooniga. Kuid õpilastel oli oma arvamine, ja see polnud eriti kõrge: õpib, õpib, teab palju, kuid on ometi ainult tühi koht. Ta ei mõista oma teadmisi rakendada, see on esiteks. Teiseks — ta pole andekas, ja seepärast ei saa ta eales kunstnikku, õppigu või ilmotsata. Eliaseri tööd — tema vaasid, seinataldrikud ja pisiplastika — olid tehniliselt laitmatud, see oli püüdlikult viimistletud käsitöö, ja — ainult.

Irma töötas täna kitlita, tuulejakis, kitsas sinises seeликus, lõngutades pikki sihvakaid jalgu raskeis tanksaapais. Ainult harva tõstis ta oma suured sametised, melanhoolsed silmad, heites pilgu üle õla aeda. Kevad oli ju. Kevad... Kuid milline võis see olla seal, tema unistuste maal! Irma seisaks praegu Markuse väljakul ja söödaks tuvisid. Käiks heldinult, lõpmatult üles-alla mööda Trinita dei Monti kiriku treppe. Milline õnn! Doodžide palee, templid, amfiteatrid, muuseumid, muumiad. Apenniinid, Mont Blanc, Sorrento, Veneetsia, Milaano... Paljas nimede nimetamine on kõrvale üksainus muusika, kellade mäng. Neid võib lõpmatuseni korrata. Tema, õnnelaps, näeb tõelist kunsti — Giotto di Bondone, Filippo Lippi, Verrocchio, Botticelli, Leonardo da Vinci, Michelangelo, Raffael, Tintoretto. Issand küll, hulluks võib minna!

Irma keeras oma korrapärase profiiliga näo ära. Ah, kuidas see õunapuuoks ajab töö ja pea segi! Ta langes taas uuesti silmad, korrates:

„*Amorosa* — kallim, *amoroso* — armuke, *amoreggiare* — flirtima, *amoretto* — hetkeline kiindumus.“

„Kullake,“ pilkas Thea, „seni, kuni sa neid jõledaid tanksaapaid kannad ja juuksekrundi kuklas, ei saa sa endale amorosot ei Tallinna ega Rooma linna peal.“

Dissonants kellade mängus! Eliaser muigas põlglikult. See oli tavaliselt tema ainukeseks vastuseks, see oli kilp, mille taha ta oma kaaslaste pilke eest pugus.

Thea jooksis mööda kivitreppi alla keldrisse. Sass Eriline müüris parajasti põletusahju kinni.

„Juba pakitud?“

„Nagu näed,“ naeratas Sass. Ta asetas muhvlisuule ukseplaadi ette ja hakkas pragusid saviga kinni määrima. Thea kaalus hetke, kas maksab küsida, kes täna kütma tulevad. Talle näis, nagu taipaks Sass kohe, milleks Thea on seda vaja teada. Aga Sassil polnud aega juurelda. Kui ta muidu armastaski palju vadrata, siis töö juures püsis ta vait kui sukk. Sass tundis hästi põletuse tujukast tehnoloogiat. Ta oskas kütta eksimatult õige sulamiskraadini, nii et keegi kunagi ei tarvitsenud karta oma tööde pärast, mis kütja süü läbi võisid ahjus liigkuumuse käes kankariks sulada või vähesest kuumusest hoopis urbseks jääda.

Kütmas pidid käima vanemate kursuste õpilased, noorematele polnud osavõtt sunduslik, ainult soovitav. Ka Thea ei pruukinud tulla, tema oli siin Juliuse pärast... Polnud kusagile istuda, ning Thea ronis kasepuuriida otsa. Hommikuks ei jää siia järele enam ainsatki puuhalgu, kogu virna neelab see väike ahne ahi.

Ta tuleb. Kind-las-ti, mõtles tüdruk, jälgides tühja pilguga Sassi liigutusi, ning kujutas ette, kuidas Julius jookseb trampides astmeid mööda siia alla, vaatab oma raske pilguga otsivalt ringi, leiab Thea ja punastab. Kuid Thea teeks ükskõikse näo, hakkaks vadistama Sassiga, nagu ei läheks Julius talle vähemalgi määral korda. Milleks oma südant alasti kiskuda! Aga kui Julius ei tule? Ei, ei, ta tuleb! Sest siis ei tahaks Thea küll enam minutitki olla selles külmas keldris, tuhmi elektripirni valgusel. Siis ta läheks kohe koju, läheks tähistava all läbi tühja, öise linna ja kujutleks enda kõrvale Juliuse. Thea vaatas unistades pärani silmi üles, nõgisesse ämblikuvõrkudega põimitud lakke.

Ulal paukusid ukсед. Sammud tulid allapoole. Ah, see oli va kojamees Karp ja meister Palu! Kojamees tuli usutlema, kas põletuseks aitab sellest puuvirnast.

Jah-jah, saab läbi küll, hakaku juba minema. Thea ei salli alandlikke inimesi. Aga Karp on kõigiga ühteviisi alandlik, seisab su ees, pea ripakil, justkui tapakirve all.

Meister Palu tuli aga vaatama, kuidas ahju pakkimine edeneb.

„Juba kinni,“ kehkles Sass, naeratades oma väikeste ühtlaste hammastega, sini-siniste ilusate silmadega ja lohukestega põskedes. Isegi suur haavaarm pikuti üle näo ei teinud teda inetuks. Armi üle ta ei kurvastanudki, ainult kasv... Kasv oli väike. Ta ulatus oma töökoja tüdrukutele vaevu kõrvuni. Aga tüdrukutele meeldivad ainult pikad, sihvakad poisid, väikesi põlgavad ära. Jah, mis teha, Sass polnud kaugeltki Apollo, tal oli suur pea, laiad õlad ja lühike keha.

Meister Palu seisis harkis jalu ahju ees, uurides, kuidas ja mis. Kas kõik põletuseks ettenähtud õpilastööd mahtusid ära, kas järsku madala kuumuse asju ei satunud kõrge kuumuse ahju ja kas kõik esemed on ilusasti jalastele üles seatud, et nad ahjupõranda külge kinni ei sulaks. Ta tõmbas peoga üle hõrenevate tuhkblondide juuste ning keelas Thead:

„Kukute alla...“

„Ei kuku,“ vastas tüdruk riida otsast torsakalt.

Palu arvestati vähe. Kui tuli ette füüsiliselt raske töö, kas suurema kipsvormi või savieseme treimine, siis nõuti meistrit appi, siis läks teda vaja. Palu liikus ruumides vaikselt, seisatas ühe või teise töötava õpilase selja taga ning läks siis jälle niisama märkamatuks ära. Vabal hetkel meeldis talle istuda mõne õpilase vastas, käsipõsakil teisel pool lauda, pealt vaadata tema maalmist või voolimist, kuni keraamika ja skulptuuri ühendatud töökoja juhataja Sau teda kuivald keldrisse käsutas savi trumlitest läbi jahvatama. Mh! Mis on meistri tegu loominguliste probleemidega!

Õpilased käitusid Paluga lihtsalt, temaga vaieldi ja lõõbiti, ent liiale ei mindud. Kui mõned juhtusidki teravusi ütleva, keelati kohe:

„Ärge, poisid, jamage!“

Palu ei solvunud just kergesti, ta tundis, et teda oma-moodi koguni hoitakse ja usaldatakse. Kindel, et meis-

ter teadis alati eksimatult, millal õpilased poetasid põletusahju salaja oma eratöid, kuid ta vältis igati pakkimist ja ilmus alles siis kohale, kui ahjusuu oli juba kinni müüritud. Kui ta vahel ootamatult sattuski mõnele parajasti ahju pistetud ebaseaduslikule tuhatoosile või küünlajalale, siis kohmetus ta piinlikkusest, otsekui oleks teda ennast teolt tabatud, ning tegi kähku minekut savikuivatisse. Mitte et Palu oleks säärast omakasu ja kooli petmist just õigeks pidanud. Ta ei soovinud lihtsalt end võõrastesse asjadesse segada, nagu ta ei seganud inspektor Sauegi eratöösse ja tellimustesse, mis põletati täpselt samal teel . . .

Kolleegid ei pidanud Palu endavääriliseks, ehkki tal oli samasugune rahvusliku õisornamendiga diplom taskus nagu kõigil teistelgi kunstikooli noorematel õppejõududel. Palu teadis nende suhtumist. Ta ei riputanud isegi oma palitut õpetajatetuppa, vaid viis kapi taha naela otsa, õpilaste juurde, või siis riietus lahti külmas keldris.

„Pange tuli alla,“ õpetas Palu. „Ainult kütke ettevaatlikult, aegamisi, et gaasid saaksid ilusti ära põleda, muidu rikub suits glasuuri.“ See oli tuntud jutt. Sass ei kuulanudki. Nagu ta seda ise ei teaks! Palu tundis end liigsena ja läks ära. Küllap ta keskööl või vastu hommikut veel korra siit läbi tuleb. Ta armastas keraamikatöökoda, rippus kogu oma hingega selle küljes. Arvatavasti oleks ta ööd ja päevad läbi siin, kui ta naine, väike, kurb ja aastaringi alati üleni musta rietatud, ei käiks teda koju kamandamas. Palu ei rääkinud oma õnnest ega kurtnud ka õnnetust, ometi tundus, et tema abielus oli vähe rõõmustavat.

Nüüd oli tuli all. Sass kohendas halud istmeiks ning läitis piibu.

„Tule sooja kätte.“

Väljas oli kevad, aga siin pani üdini läbiv niiskus ja külm lõdisema. Võinuks ju ülal töökojas istuda, aga Sassa oli meeldivam olla kui Irmaga. Tere, kevadväsimus! Polnud tahtejõudu end sundida isegi kõnelemiseks, rääkimata muust.

Thea ronis loiult alla ning istus ahjusuu ette.

Sass vilistas viimase aja moodsamat lööklaulu ja

haaras naljatades Thea ümbert kinni. Tüdruk väristas õlgu ning lükkas järsult ta käe ära.

„Jäta.“

Sass kiindus pika ja hella pilguga Thea väikesesse ümarasse näkku, sügava lohukesega lõual. Missugune kangust täis ilme ja kui püsti väike pardinokk! Thea sirutas käed tule poole, külmast veest ning savist lilla-kaspunakad, karedad ja tursunud keraamikukäed. Kui palju on räägitud soojaveekraanist, aga direktsioon ei taha kulu teha. Sass ei kirunud. Tema sai sellest aru. Inimene, kes ise on väikest viisi ettevõtja, teab, et raha ei tohi ilmiski loopida sinna, kus võib ka muidu läbi ajada. Sass oli ammu välja arvestanud, palju kõik need õpilastööd — vaasid, seinamaskid, raamatutoed ja likööriserviisid — koolile sisse tõid, rääkimata kamina-pannoodest ja aiakaevudest. Ta pani kõik kõrva taha, kulud ja tulud, sest temal olid suured plaanid.

Eriline vaatas unistava naeratusega Thead: ka tema sobis Sassi tulevikuplaanidesse . . .

„Tahad, ma näitan sulle midagi?“ Eriline tõi lagedale kulunud nahkkohvri ja noogutas saladuslikult.

„Kohe . . .“

Agas ta pidi üsna tüseda võileivapaki välja tõstma, enne kui sai vajalikule asjale ligi ja hakkas seda ajalehepuntrast välja koorima. Thea võttis ulatatud õlletoobi lausa jahmatades vastu.

„Mis see on?“

Thea keerutas eset käes. Kannu klappkaane aset täitis vaskhingedega must torukübar, alumine osa aga kujutas mulki, kelle verev ninanõps ja laia naeru kiskuvad punnpalged pidid olema heaks reklaamiks nii kõrtsmikule kui A. Le Coq'i kompaniile.

„Ei meeldi?“

Thea raputas pead.

„Ei. Kes selle geniaalse teose autor on? Sina või?“

„Noh ja mis siis, kui mina?“ vastas Sass sõjakalt ning vangutas haletsevalt pead. „Küll oled sina eluvõõras lavalilleke. Niisugune võid sa ainult siis olla, kui sul taskud raha täis on.“

Sass kükitas Thea ette:

„Ma sain õllebaari omanikult tellimuse saja viiekümnele niisugusele kannule. Tead ka, mis see sisse toob?“

„Ma ei ole ärimees, ma õpin kunsti,“ vastas Thea rõhutatud üleolekuga.

„Ah kunsti? Ime siis näppu, kui sa kunstnik oled. Kellele sinu kunsti vaja on!“

Thea oli puudutanud Sassi valusamat kohta. Eriline ei võtnud ju läbi kooli täit õppekava, vaid direktoriga erikokkuleppe alusel õppis ainuüksi neid praktiliselt tarvisminevaid aineid, mis tal oli vaja oma väikese keraamilise ettevõtte juures osata ja teada.

„Saa aru, see on raha. Ja raha — see on töökoda. Ja kui sa tahad . . .“

„Ma ei taha midagi. See on jälk.“

Sass teadis, et Thea võis julmuseni avameelne olla. See näis sageli nii sündsusetu, nii taktivaene. Eriline mähkis naerva ja tervisest pakatava mulgi sõnatult paberisse tagasi ning sulges kohvri. Jah, see pole tüdruk, vaid voorimees! Kustpoolt sa talle ka ei läheneks, igalt poolt saad vohmida.

Mõne aja vaikinud, küsis Sass ettevaatlikult ja sõbralikult:

„Kuidas sul kodus nüüd on?“

„Vanaviisi.“

„Kas emal pole ikka veel teenistust?“

„Mhmh.“

„See on paha.“ Sass raputas kaastundlikult pead.

„Aga mis su õppemaksust niimoodi saab?“

Thea kehtitas õlgu. Eriline imes mõtlikult piipu ja lausus lubavalt:

„Noh, vaatame . . .“

„Mis? Kas sa tõesti arvad, et ma hakkan neid sinu kanne paljundama või?“ pilkas tüdruk, taibates Sassi mõtteid.

„Mis mina võin parata, kui see massi maitse on,“ kaitses Sass end kõikumatu rahuga. „Sulle ei meeldi, aga näe rahvas tahab. Mina pole esteet, mina olen rahvamees!“

„No kuule! Ära ikka rahvast mõnita.“

Sass lõi üleolevalt käega. Räägi selle idealistiga! Tema, Aleksander Eriline, on teoinimene. Tema, isata

ja emata orb, lööb maksku mis maksab elust läbi! Temal on taipu, soont ja õnne, ta on karme, liikuv ja energiat täislaetud nagu akumulaator.

Sass valis paar kasehalgu ning pistis ahju. Oli juba pisut soojem, ja kui Anita Rakki tuli, muutus otsekohe kärarikaks ning lõbusaks. Theale näis see poolpime kelder järsku seletamatult omane. Kui meeldiv oli niiske, pisut läppunud savi ja hapukas kasepuude lõhn.

Akna taga võis hämaruses seletada kohevat võilille ja selle haralist lehte, mida lapsepõlves sai poodi mängides heeringaks peetud. Imelik, miks heeringaks, leht ei sarnane ju sellega mitte kaugeltki? Jah, aga meie elus ei sarnane paljud asjad sellega, mis nad tegelikkuses on, mõtles Thea.

Mõnus oli olla ahjutule soojas paistuses. Anita üksi ei läbenud jõude istuda, vaid tõi ülalt ruumist alla oma töö. Ta valis valgema paiga ning asetaski põlvedele puust alusele modelleeritud poolprofiilis, šamotist portree, mida ta küpsustöö kõrval tegi. See oli lainetavaisse lokiidesse peidetud, pingul lihastega nägu, sirge nina ja suurte poollangetatud laugudega. Valguse ning varjude mäng rõhutas veel enam vihaselt mõtlikku ilmet.

Alles hommikul oli selle portree pärast pahandus.

„Räägi Sassile ka seda „Däämoni“ lugu, ta ei tea,“ palus Thea.

Anita muigas.

„Noh, hommikul käis Tutiga Täi skulptuuris juhendam. Tuli minu juurde ka ja kohe käratama, mis propagandat ma tegevat.

„Ma pole miskit propagandat teinud!“ ütlen talle. Hulluks on läinud, või mis?

„Ah sedasi? Aga Pusskin? Noh? Mis teil selle kohta on öelda?“

Mina olin ka ülbe. „Mis Pusskin! Mis Pusskin? Igaüks võib ütelda, et see pole kellegi Pusskin, vaid Deemon!“

Tutiga Täi jäi kohe jänni, tegi aga hea näo.

„Noh, kui Däämon, siis on iseasi. Oleks kohe ütelnud, et Däämon. Aga keegi rääkis . . . Jutt oli, et Pusskin.“

Sass ei saanud naljatera kätte. See Däämoni ja Pusskini lugu oli tema meelest üks segane värk! Parem

öelgu Rakki, miks Saue hüütakse Tutiga Täiks? Millest ta selle nime on saanud?

„Ei tea. Mina pole seda välja mõtelnud. Nii on teda alati kutsutud, juba enne mind,“ kehtas Anita oma suuri mehelikke õlgu, Deemoni muhklikku laupa pika ilusa sõrmega edasi voolides. „Kui ma kooli tuln, siis ta oli veel Leonhard Saueberg, pärast eestistas — Leenart Sau. Kah skulptor!“ Anita kõverdas põlglikult huuli.

„Mis sul häda! Kuu aja pärast on kool läbi ja pole kellegagi pistmist.“

Theale oli hästi teada Anita ja Juliuse terav vahekord Sauega.

„Tutiga Täist ei saagi üldse kunagi lahti.“ Anita tabas Sassi iroonilise muige. „Muidugi,“ kinnitas ta ükskõikse rahuga, „Sau on žüriides ja komisjonides, igal pool, kus aga saab noortele jalga taha panna. Nii-kaui kui sa õpid, oled vanajumala selja taga, aga nii-kaui kui kool läbi, siis on nad kõik valmis sind maha murdma.“

Anital sai järsku voolimisest isu täis. Deemoni nägu ei paistnudki talle enam nii deemonlik, nina näis liiga peen, silmad süütud nagu pühal Maarjal. Ta kattis portree märja riidega, et see ära ei kuivaks, ja viis eest kõrvale, aknalauale.

Algas vana tuntud jutt.

„Lapsed, kas kellelgi on süüa kaasas, „kuht“ on tühi.“

„Sassil on,“ noogutas Thea.

Erilise palged lõid pahameelest punaselaiguliseks.

„Mis sina mu leivakotti käsutad!“ Aga kohvri avas juba naerusui, tal läks viha ikka ruttu üle. Sass on kuldse südamega poiss, mõtles Thea, alati abivalmis, ikka lõbus, kõigiga sõber. Kui tal ainult poleks seda liigset libedust õpetajate ees, seda teenistusvalmis naeratust. Milleks ta küll teeb end nii sageli lolliks, kuulab õpetajate nõuandeid säärase üllatunud, totakalt üli-rõõmsa näoga, nagu kallaksid nad kapaga talle tarkust pähe. Ometi on jutt, mida ta nõnda ahnelt kuulda võtab, enamasti üsna tüütuseni tuttav.

Eriline ulatas kummalegi tüdrukule võileiva ja

kaks kuldset suitsusilku. Thea vilistas, Sass puhkes naerma:

„Ahhah! Kalakesed võtad vastu, aga töö, mille raha eest need saadud, selle üle irvitad.“

„Ära riku söögiisu!“ ühmas Thea hooletult ning hakkas küünega silku koorima. Anita käenas sel ainult pea otsast ära — käib küll! Tema sõi kõike ühesuguse isuga, kas või raudnaelu. Ta mälus ilmast ilma, oma ja võõrast, aga söönuks ei saanud kunagi. Ikka oli ta näljane, ikka kilasid tal silmad peas, kui keegi sõi. Sedamaid kaotas ta huvi ning püsi töö vastu ja rahunes alles siis, kui sai ka viilu leiba või vorstitüki. Selle sõi ta ära ikka koos nahaga, kuid aristokraatselt, kahe näpu vahel, mugis kinnise suuga ja iga suutäie järel silmitses imetledes ning nautides allesjäänud juppi.

Rakkist peeti lugu ta üllatava andekuse ja julguse pärast teha kõike nii, nagu talle meeldib. Rakki otsis skulptuurist karakterit, Sau deformatsiooni. Rakki laskus sageli teravusteni ja kord ütles isegi Sauele otse näkku, et tolle venitatud kehaosadega figuurid, pakkjalgadega, väikeste peade ja tillukeste rindadega, on naljakad ega vasta tema ideaalile. Anitale meeldis, nagu Juliuselegi, kõik jõuline, traagiline ja kirglik. Ise oli ta tugev, ümarate põskedega, lühikeste pulksirgete juustega ja muskulis säärtega tüdruk. Ainult käed tundusid üllatavalt kitsad, kaunite ovaalsete küüntega sõrmed pikad ja peened. Keegi ei teadnud, kuidas ta elas või millest ta elas. Kui mõni tegigi sellest juttu, siis naeris Anita laginal ning küsis omakorda: „Kas on linnukesel muret, mis ta teeb, kus ta sööb, kas ta nälga sureb?“

Ja lõpuks, kelle asi see oligi? Elab kuidas elab. Kui ta ikka koolis jõudis käia, ju ta asjad siis päris sandid polnud.

Anita tundis end kõikjal vabalt ja ülihästi. Ta ei mõistnud teiste kehvade tüdrukute kombel nooblilt rietatud kooliõdesid kadestada, vaid oli kentsakalt armunud oma ainsasse, sinisesse „paraadümbrikku“, nagu ta seda nimetas. Selle kleidiga ta tuli viis aastat tagasi kooli ja selles läheb ta ka kooli lõpupeole.

Lärm ja trampimine ülal pea kohal kuulutas uut rahvast. Ei, see polnud Juliuse hääl.

„Pilla vist,“ pilgutas Sass silma ja jäi lähenevat müdinat teraselt kuulatama. Kolina järgi pidi Pillerpau uksest lausa sisse kukkuma.

„Salve! Püsti!

Oleksin laululind,
kannaksid tiivad mind...“

laulis Pillerpau valveseisangus keraamikute hünni.

„Kuule sina, laululind!“ karjus Thea vahele, „pane üks kinni, tuul tõmbab!“

Pillerpau lahutas käsi.

„Vaata teda, Julius! Pealtnäha ise sihuke peenike, nõbininaga, aga milline kisakõri!“

Julius?! Thea seletas teda alles nüüd pimedas uksekünnisel. Ah, kui piinlik! Ja nõbinina! Milline häbematust! On, nagu peksaks keegi vahetpidamata väikeste rusikatega vastu südant, meeletu rõõm otse ahendas. Ta tuli... Thea kohtas Juliuse pruune läikivaid silmi, mis vangistasid ta tervenisti oma pilku. Thea ei pidanud vastu ja pööras pea ära. Julius istus tüdruku kõrval.

„Kuulsid, mis sust räägitakse,“ nokkis ta, „sa olla tige.“

Kui hea, et Julius teda nõnda nokkis. Ah, teised ei saa arugi, mis see on. See on armastus.

Pillerpau teatas uudist: „Meie sakstel on täna ülal saalis bankett.“

„Jah,“ kinnitas ka Julius. „Direktor ja Sau tulid meile praegu koridoris vastu, frakid seljas.“

„Köögimamma tassib sülti ja rosoljet trepist üles. Teate, kes veel saabus? Meie kooli metseen, härra Mesikäpp! Küll me Juliusega imestasime, mõtlesime, et nüüd kukuvad küll mõlemad metseeni ette maha. Nii sügav reveranss tuli neil välja. Oh sa kuri kere, täna öösel saab mürtsu!“ ennustas Pillerpau rõõmsalt käsi hõõrudes.

„Las ma kütan nüüd edasi,“ ütles Kivisepp Erilisele.

Sass tõusis ahjusuu eest üles. Nad vahetasid kohad. Thea võis nüüd Juliust, kes paar halgu koldesse lisas, segamatult kõrvalt vaadata. Kollakasroosa leek mängles rahutult poisi sirgel ninal, tema järsuvõitu laubal.

Kui tihedad ja ninajuurel kokkukasvanud kulmud, kui pikad ja ülespidi kooldunud ripsmed nagu tüdrukul! Mehelik ja ühtaegu õrn.

Sass otsustas kindlasti veel kord Theaga rääkida. Oli ta ju Sauele lubanud kedagi leida.

„Kuule, ma võin sulle ühe otsa sokutada.“

„Juba jälle?“

„Sael on vaja! Mingi retušeerimistö.“

„Käi kuu peale oma Sauega!“ lausus Julius tigidalt.

„Las otsib mujal lolle!“

„Aga kui ma jällegi tahan?“ õrritas Thea poissi.

Julius ei vastanud, vaid puuris pilgu tuseselt tulle. Thea mõistis, et oli sündsusetult alpinud, ning hammustas huulde. Kõik teadsid ju Kivisepa ja Saue kokkupõrkest.

Terve möödunud suve läbi modelleeris Julius Sauele keerubeid. Neid läks tarvis „Kaleviste“ laevaseltsi peaosaniku naise hauasamba jaoks. Sau lubas iga inglil pealt poisile viiestest krooni maksta, andis aga viis, ja sedagi alles hilissügisel, pideva meeldetuletuse peale. Mis põhjusel? Sau sai ju mitusada krooni ilusasti kätte? Jah, keerubid ei olevat tellijale meeldinud, liiga lahjad. Sau pistis Juliusele nagu sandile viiesteist krooni pihku. Uksel kutsus aga veel tagasi.

„Ütlesite midagi?“ küsis ta lõuga silitades.

„Ei ütelnud.“

„Ah-soo. Mulle paistis, et mind tänasite.“

„Ei tule mõttessegi! Järgmine kord vedage endale Poolast töölisi sisse, saate veelgi odavamalt!“ sähvas Julius tulivihaselt, viskas pea kuklasse ja lõi ukse paukudes kinni. Sellest ajast olidki nad vaenujalal. See tähendab — Julius käitus inspektoriga äärmise rahulikkusega ja viisakalt, nagu poleks nende vahel mitte midagi juhtunud. Ent kui ta varem arvestas vähe Saue kui kunstnikku, siis nüüd kaotas ta täielikult lugupidamise tema kui inimese vastu. Julius murdis vaikselt, omal jõul tööd teha ja laskis inspektori juhatused ning õpetused ühest kõrvast sisse, teisest välja. Sau polnudki nii rumal, küll ta märkas! Ja Sau poleks Sau, kui ta midagi kingib...

„Juliusel on õigus,“ lausus Anita rahulikult, „pole

sügavat mõtet ennast õpetajatega siduda. Ada Johanson, tikandiosakonnast, kukkus täpselt samuti sisse. Meie direktori proua muretses talle moeateljees kõrvalteenistuse. Ada saab ühelt moekavandilt kakskümmend viis senti, perenaine teenib sama kavandi eest oma kundelt viis krooni ja proua direktorile õmmeldakse säärase kasuliku sokutuse eest poole hinnaga tualetid selga. Kas see pole koorimine?"

"Äri on äri," naeratas Sass kelmikalt. "Igaüks tahab ju teenida."

Julius keeras järsult ringi. Ta otsis sõnu.

"Loru," ütles ta tasa, läbi hammaste.

Sass lausa leekis, ainult pikk arm jäi valgeks.

"Kuule sina..." ähvardas ta altkulmu põrnitsedes, käed rusikas.

"Poisid, jätke järele!" hüüdis Pillerpau, kes kogu selle aja ei teinud suudki lahti, istus lontis nurgas ja mõtles sügavaid mõtteid.

"Mul tuli idee! Geniaalne idee." Ja Pillerpau näitas näpuga lakke, kust kostis läbi tume müdin. See võis tulla umbes saali kohalt. "Kuulete, juba trullavad!"

2

Pikas kitsas intarsiapannoodega koolisaalis olid juba ammu joodud esimesed tervise-napsid ning „ta elagu“tatud hällilapse, direktor Christian Valdemar Sepiku auks. Oli öeldud rohkesti ilusaid, liigutavaid sõnu selle väsimatu töömehe, ustava kunstijüngrü kohta. Hällilaps ise palus tagasihoidlikult, vaigse häälega luba õiendada, et ta polevat kõiki neid lugupidamisavaldusi ning õrnusi sugugi ära teeninud. Ta kummardas laudkonnale tänulikult ja pühkis taskurätiga väikesi ülespoole kikkis vurrukesi ning habet. Direktor Sepik tunnistas täiuslikuks ainult klassikalist ilu ja vorme. Räägiti, et nimelt selle pärast kasvataski ta habet, et oma lühikest lõuapartiid teadlikult täius-tada.

Uhel pool lauda, Christian Valdemar Sepikust vasakul, istusid kantseleijuhataja proua Esmeralda, härra Otto Mesikäpp, selle kunstikooli rajaja ja metseen, ning

sihtkapitali valitsuse esimees ja maaliklassi õpetaja Eduard Roosa. Nende vastas istusid kompositsiooniõpetaja Priit Nehru, maali ja Rudolf Leo, hiljuti Pariisist õpireisilt naasnud vabajoonistuse-õpetaja animalist Henri Kurg ning tema kõrval inspektor Saue abikaasa, taara usu tegevliige proua Angerva Hiimäe. Laua ühes otsas tõstis toitu ette sürrealist Esko-Valdo Esko, teises inspektor Leenart Sau. Kõik tuntumad ja meeldivad kunstiinimesed, ühe sõnaga väike ning valitud seltskond.

Direktor Sepik naeratas kõigile õrnade roosade huultega ja tegi ettepaneku:

„Meie, kes me kõik teenime kunsti suure tähega, pühendagem ka tänane õhtu taide küsimustele. Ja ma julgen loota, et täna siin saab välja öeldud väga suuri, edendavaid mõtteid.“ Ta pöördus kogu kehaga metseen Mesikäpa poole, ja võtnud prillid ninalt, naeratas nüüd ka oma lühinägelike, väikeste ning uniste silmakesetega. „Eriti paneme me lootusi selles osas teile, tänase koosviibimise lugupeetud aukülaline.“

Kõik plaksutasid.

Otto Mesikäpp raputas eitavalt pead, — alustagu teised, küll tema jõuab veel. Ta pidas endamisi aru, kas võtta Esmeralda valgetest kätest vastu kalaliud või sihtkapitali valitsuse esimehe Roosa ulatatud külmad lihalõigud. Mesikäpp otsustas proua Esmeralda kasuks, kelle võludele ta ei suutnud vastu panna.

Esmeralda, lahutatud naine, oli pisut üle kolmekümne, täidlane, sinkjasmustade säravate juustega, helehallide silmadega ning suure punase suuga. Naerdes paljastusid ta lumivalged ühtlased hambad, igemed ja isegi roosa kurgulagi. Täna näis ta eriti võrratu oma gipüürist püstkraega mustas sametkleidis, „ramona“ laubal ja teine rõnglev kihar vasaku kõrva juures, sügavale rindade vahele pistetud punane elav roos. Teine samasugune rippus alaspidi soengus. Esmeralda kõrge valge rind, pehmed ümarad käsivarred ja kael, väike iseteadev lotike lõua all tegid Mesikäpa rahu tuks. Ta kummardus ühtelugu Esmeralda rinna kohale, et nuusutada, kui hästi lõhnab roos ja kas ta on ikka tõega ehtne.

„Uskmatu Toomas,“ naeris Esmeralda ja lõi oma õhulise pitstaskurätiga Mesikäpale vastu nina, kui too parajasti tahtis asjasse selgust tuua. „Nii ei sobi...“ häbistas ta metseeni ja lisas, sõrmega ripsmeid koolutades, „...niimoodi, siinsamas.“

„Aga kus?“ sosistas Mesikäpp ja ta silmad kilasid just nagu kõutsil rohekat fosforit. Naine naeratas sulnilt, aga tema vastus kadus üldisesse kõnesuminasse.

Direktor Sepik laskis käest kätte käia oma naise ja tütre Merikese foto, mis jõudis hiljuti Araabiast pärale. Daamid, näpitsprillidega naine ja kena tütreke, mõlemad troopikakiivrites ning kalifeedes, istusid kaamelil seljas.

„Sinna kurku see sihtkapital topitakse...“ ei suutnud Sau sosistamata jätta oma naisele, kes istus naerusui Kure kõrval, pärg peas, linnid taga, helmed, sõled, setu ketid ja tsaari hõberublad kuhjas rinnal. Ta tuli siia nimelt otse kahe noore taaralase pulmatseremoonialt.

Oli avalik saladus, et kunstirahvas polnud sihtkapitali praeguse esimehe Roosaga juba mõnda aega rahul. Kurjad keeled teadsid rääkida, et ehkki Roosa püüab kõiki teid pidi oma võimu säilitada, trügib inspektor Leenart Sau visalt ja kannatlikult tema toolile.

Lookas, kõhn, pika ninaga ja hallide, allapoole kõrvu, Hoffmani talupoja juustega Roosa istus mornilt, jonnakalt suletud suuga. Ta pikad kondised sõrmed käsitsetsid aeglaselt nuga ja kahvlit, kusjuures tema sügaval koobastes, fanaatiliselt hõõguvad silmad mõõtsid ning jälgisid kõiki tähelepanelikult ja valvsalt.

Direktor Sepik peitis foto jälle tagasi portmoneesse ja kõlistas kiisulikult naeratades kahvliga vastu pokaali.

„Härrased, me pidime rääkima kunstist. Annan sõna...“ ta vaatas otsivalt ringi ja peatas pilgu inspektoril, „...härra Saele. Me palume sind, kolleega.“

Inspektorile tuli see ootamatult kui vops kuklasse. Ta polnud jutumees.

„Misjaoks minule?“ kokkus ta.

Nehru ja Leo vaatasid tema poole üles varjamatu kahjurõõmuga, hambad irevil — Sau ei saa ju korraga oeldud kolmegi enam-vähem loogiliselt seotud lauset.

Inspektor tõusis viivitades. Tuleb end kokku võtta

ja metseenile hea mulje jätta. Sau astus oma tooli taha ning kõhatas autoriteetselt. Angerva Hiiemäe noogutas talle julgustavalt. Naljatilkl! Ei saa nüüd suud lahti! Kui soravalt tema täna hiies, uritule ees, oma kõnega maha sai! Angerva mõõtis oma meest hindavalt. Mis-sugune naljakas ta Leenuke siiski on! Kõhukesega, lühikesed jäsemed, madal, kaelaga otsejoones kukal. Saue noorpõlve kahuparukast oli säilinud ainult pealael püsti seisev tutt, mis otsekui purskus peast välja. Kõrgeletõstetud tihedad kolmnurgaks murduvad kul-mud aga andsid ta näole alati-imestava ilme.

Sau kohendas oma sarvraamidega prille, pani tõm-bid sõrmed toolitoele ning alustas ülahuult hammaste vahel näksides:

„Härrased, ma meenutaksin hea meelega meie pea-ministri sõnu, kes ütles: „Meie — kui kange soome sugu rahvas eestlaste näol — oleme põline valitseja rahvas.“ Sellepärast tahan minagi täna siin teile rää-kida... kõnelda... ürgeestluse probleemist.“ Ta tegi väikese pausi. „Oma vanemait oleme me pärinud mitte ainult eesti füsiognoomia...“

Keegi parandas: „Füsiognoomia.“ Sellest sattus Sau segadusse, mõttelõng katkes, näole ilmus higi. Ometi suutis ta kähku oma mõtted tahtejõuga uuesti reastada ning oraatorlikult lõpetada:

„... kõik, mis meie oleme, sellest oleneb meie täius!“
Sau langetas nõksuga pea.

„Kas kõik?“ küsis direktor pisut närviliselt.

Sau pilgutatas arusaamatuses silmi, haaras järsku rõõmsalt viinaklaasi ning lisas vabandavalt:

„Proosit!“

Löödi klaase kokku, helises kristall. Jälle räägiti läbiseigi. Sihtkapitali valitsuse esimehel Roosil oli vaja korraks ära käia, kuid ta püüdis kannatada, jalad kramplikult laua all koos. Ta teadis, et niipea kui ta siit Mesikäpa kõrvalt hetkekski lahkub, istub tema too-lile see tutiga Sau, kes on küll vilets kõnemees, kuid libe, trikkidega pugeja.

Mis on õnn? Alles sa teda püüad, kui juba selgub, et ta on sul käest libisenud. Näis, nagu polnuks kunagi olemas neid tema kümmet valitsemise aastat. Ei kõige

tüsedamaid välismaastipendiume Itaaliasse, Hispaaniasse, ei ülistavaid oode kõigile tema talutarede ja kirikuliste variantidele! Ei kõige valgusrikkamaid seinu tema piltidele näitusesaalides, mille pärast teised kunstnikud alati vaikselt hambaid kiristasid. Ei au, ligimeste kadedust, raha — kõike seda polekski nagu kunagi olnud. Kui kummaline! Sa vaatad ise pealt oma laipa, oma matuseid, ja ei saa sinna midagi parata. Saba jalge vahel, lavalt lahkuda... Kas ta elabki seda üle?

Roosa otsustas veel vastu pidada ja ära kuulata Esko-Valdo Esko kõne. Mesikäpa *persona grata* ta polnud, aga metseeni soosing näis teda ka väga vähe huvitavat. Papa, rikas pagar, finantseeris kõiki ta välismaareise, maksis kinni Pariisi kunstisalongi üüriraha, kus Esko-Valdo oma eranäitusi korraldas, reklaamid, müüri-lehed ja arvustused.

Esko-Valdo Esko sülitas diplomile, millest ta kodumaal mõni aasta tagasi ilma jäi, ehkki ta seda iial ei unustanud parajal kohal nina alla nühkimast nagu tänagi. Esmalt kurtis ta, et neil, kes on harjunud konkreetse vaatlusega — ehk lihtsamalt, realistidel —, on vähe fantaasia liikumist ja et nende kunstinautimine on takistatud. See oli Rudolf Leo kapsaaeda, kuna too alles hiljaaegu ühes ajalehesabas pommitas Eskot sürrealismi pärast.

Leo pomises midagi, kuid Roosa, kes seni mõtetes oli istunud, pöördus ootamatu sarkasmiga viimase poole: „Muidugi oled sa oma kunstimeele ära nüristanud. Mida sa siis maalid? Kuud *en face* ja selja tagant. Heinakuhja *en face* ja selja tagant.“

Leo tundis nähtamatuid kihvu turja löövet.

„Jah, muidugi,“ nähvas ta vastu, „mina sinu positivistlikule kunstile küll järele ei jõua sibada, see on päris selge.“

„Tšš,“ lõpetas direktor Sepik nende sõnavahetuse.

Niimoodi poleks Leo veel aasta tagasi julgenud temale, Roosale, näkku karata. Jah, see on tema lõpp...

Esko-Valdo Esko pistiski juba ära, et miskipärast ei kujuta diplomeeritud kunstnikest moodustatud eliit-rühmitus endast sugugi seda diplomeeritud jõudu, mida

sooviks. Ja kolmandas punktis pöördus Esko otse härra Mesikäpa poole.

„Minu arust on Minolly jälle hakkama saanud ühe lõuendimüraka „Eesti Vabariigi“ ainetel. *C'est terrible!* Et see mees kord ka ei püüa kiitust teenida. Sest kas teile, härrased, ei näi, et kui sa alati pead neid patriootiliste teemadega töid laitma, võid lõpuks tekitada mulje, nagu oleksid sa isamaaluse vastane! Aga kui palju raha see diletant ja aferist tasku pistis!“

Viimane lause küttis kõiki otse uskumatul kombel üles.

„Mis!“ hüüatas alati-naeratav direktor Sepik raevukalt. Isegi ta vurrud tõusid sõjakalt turri, isegi metseen ununes ära.

„Eesti iseseisvuse panteoni kavandi eest sai Nehru samuti valitsuse summadest uskumatu rahapataka. Lubage küsida, kus see peldik on siis? Palun mind vabandada, daamid ja härrad, kuid teisiti, muud nime see kavand väärt ei ole.“

Panteoni kavandi autori Nehru moka hakkas vihast võbisema, ta talitses end kogu jõust, ainult Leole pomises:

„A mis tema-ta reagib.“

Nehru kõneles ei vene ega saksa, vaid senikuulmatu aktsendiga, — on ju niisuguseid inimesi olemas, kes ühtegi keelt korralikult ei tea. Ise meenutas ta jaapanlast oma esiletükkivate hammastega, tihedate kulmudega, kollase lõdva näo ja pilusilmadega. Nehru oli pisarateni solvunud.

„Mis tema-ta, Sepik, ise on teinud? Ah? Oma elus üks kord külakirikule klaasmaal-aken ette pannud. Peterburgi Stieglitzis sitsis tema-ta kümme aastat. Niisugune akna võib vaja ainult Raatuse taha panna.“

Sau naeratas ja nühkis rõõmuärevuses end toolil, kord kohendas frakisaba, kord lükkas mansette tagasi. Las purelevad. Mida vähem koeri jääb, seda rammusam lake.

Metseen ei võtnud vaevaks Eskole vastata. Küll ta teab, kus vastata ja millal neile vastata! Roosa lahkus lauast, vabandust pomisedes. Muidugi, Sau võis mõelda, et ta deserteerib. Aga Roosa ei saa ju kõigile kuulutada,

et ta asjale läheb. Pikk, kõhn, sisselangenud rinnaga, ent kõrgilt oma halli pikajuukselist pead püsti hoides, läks ta üle põranda ukse poole. Ja tõepoolest, kõik jälgisid hinge pidades tema minekut otsekui lahkumist pjedestaalilt.

Sau kergitas frakisaba ja istus tötsti! Mesikäpa kõrvale, Roosast vabanenud toolile. Esko-Valdo Esko kas-tis keelt ning jätkas:

„Ja kõige lõpuks — mul on üks ettepanek. Olen veendunud, et meie eesti kunsti tänane ja homne saavutus vajab menedžeri. Ainult osav kunstimenedžer suudab meie kujutavat kunsti turustada.“

Leo hüüdis vahele:

„Nähtavasti pole see nõutav eksportkaup, see meie „kunst“!“

Esko-Valdo Esko naeratas kannatlikult.

„Viga ei seisa kaubas, vaid kauba esitamises. Pole tarvis kunsti reforme selleks, et ta läheks kui soe sepik, vaid ainult osavat ärilist eraalgatust.“

Hingati kergendatult, sest jutt libises teistele rõõbas-tele. Tõepoolest, milleks oli just täna, sünnipäeval, vaja nina alla nühkida igasuguseid patte ja patukesi! *Errare humanum est*, eksimine on inimlik, kas pole?

Sau tundis kehas mõnusat surinat, jalgades aga lausa lennuindu. Ta ajas huuled torru ja hakkas järsku kõi-gile ootamatult peene, kõrge häälega laulma:

Kalle Kusta ostis laadalt valge hobuse...

„Tema-tal nagu evnuhhi hää!“ irvitas Nehru oma suurde pihku. Kõik teised aga ühinesid Sauega üks-meelselt. Hing läks sest kergeks ja rõõmsaks.

Kalle Kusta ostis laadalt valge hobuse,
Kalle Kusta ostis laadalt valge hobuse,
ostis valge hobuse.

Kusta, Kusta, anna piitsa!
Kusta, Kusta, anna pii-iit-sa!
Jah, Kusta, Kusta, anna piitsa
oma valgel' hobusel'!

Laul mõjus nagu kantsakas soolaliha pärast piima-suppi. Täideti pokaale. Direktor Sepik soovis küll peo

alguses hoopis vaimsemat õhkkonda luua, kuid alistus. Noorem põlvkond pole ju kaugeltki see, mis vana intelligents. Pole ju enam seda vaimukultuuri. Kui nemad — tema, Roosa ja Mesikäpp — veel noormehed olid, siis oli kõik hoopis teisiti. Christian Valdemar püüdis meenutada midagi esteetilisest, kõrgelennulist sellest ajajärgust Pariisis, kuid peale ühe skandaalse löömingu Montparnasse'i kohvikus ei meenunud nagu kiuste midagi.

Võtku see ja teine seda tänapäeva noorust! Sigib neid nagu lutikaid, ja kõik nõuavad süüa ja kohta. Nagu kratid tulevad nad pärast kooli lõpetamist su hinge järele — õpetasid viis aastat, nüüd tee ruumi... Liiga, liiga palju rahvast on, ajavad sedasi veel maailma lõhki... Küll oli paanikat, kui talvel mingisugusest vallast jälle kolm koolilast Venemaale putket tegid. Jumal olgu tänatud, et läksid! Kas vald selle all kannatab? Ta peaks kõik kellad tänus taevasele helisema lööma, et säärasest kuradiseemnest lahti sai! Tema, Christian Valdemar, isiklikult leiab... et kord peab majas olema!

Mesikäpp, kes vahepeal istus kipras kulmul, ära pahandatud tolle diplomita jäetud jõmpsika jultumusest, jälgis nüüd kasvava rahutusega Esmeraldat, kes jahutas end lahtisel uktsel animalist Henri Kurega. Noore kunstniku sundimatus olekus, maneerides, elegantises lohakuses ja frakilõikes oli tunda võõramaa lindu. Mesikäpale ei jäänud see kahe silma vahele, nagu ei jäänud ka märkamata, kuidas Esmeralda näppis oma rinnal roosilehti ning püüdis meest võluda pehmete, painduvate pantriliigutustega. Mesikäpp kumardus kiiva ja vaenuliku näoga Saue poole:

„Las see prantslane nüüd räägib, mida ta selle raha eest, mis ta tänu minule sai, seal Pariisis kasulikku on õppinud.“

„He-hee,“ itsitas Sau, „las ta räägib jah.“

Tähendab, metseen on Henrile kuri? Inspektor kolistas kahvliga vastu pokaali, nagu ennist direktor Christian Valdemar seda tegi.

„Härra Kurg, meie kõik tahame teie suu kaudu kuulda Pariisi viimast sõna.“

Henri Kurg tuli pikkade sammudega laua juurde,

kuna Esmeralda nõjatus kuklaga vastu uksepiita ning sulges oma sinakate, läikivate laugudega unelevad ja purjus silmad.

Henri tõstis pilkavalt ühte kulmu ja küsis küünilise muigega:

„Ah et mida ütleb Pariis? Pariisi viimane sõna on — *voyez vous, aujourd'hui on peint des toiles comme une modiste fait des chapeaux.*“

Henrit ajas turtsuma see pingutatud tähelepanu, millega ta sõnad vastu võeti, kuigi enamik koosviibijaid sellest tuhkagi aru ei saanud, nagu näiteks inspektor, kelle kogu sõnavara koosnes *moment'*ist ehk, nagu ta hääldas: momaan.

Henri mängis taskukella ripatsiga.

„Meie maakeeles tähendaks see ühe sõnaga seda, et tänapäeval võõbatakse lõuendit nii, nagu modist kübaraid vorbib,“ tõlkis ta.

Keegi, isegi metseen, ei saanud korrapealt aru, oli see nali, tõsi, vaimukus, irvitus või aforism. Ja kui siis proua Angerva Hiemäe, keerutades näpu ümber pikki pärjasabasid, avaldas oma vaimustust, hakkasid kõik läbisegi julgesti rääkima, klaase täitma ja naerma.

Nüüd käidi juba lauast ära ja vahetati kohti, ainult inspektor Sau hoidus truult Mesikäpa lähedusse, kuigi selle kõrvad ja silmad kuulusid täna ainuüksi proua Esmeraldale.

Pagan võtaks, mõtles Sau, ikka rikuvad naised kõik ära. Kui paras momaan oleks oma asju ajada. Ta märkas, kuidas Esmeralda naeris poolavatud niiskete huultega, kuulates Mesikäppa, ise aga saatis hõõguvaid pilke Kurele.

Lehm! sülitas Sau mõttes. Siis pöördus ta direktori poole armsalt, nukra jõuetusega hääles ning meenutas talle Nehru ennist öeldud inetusi Christian Valdemari klaasmaalide kohta.

„Arvestage, et niisugune haukumine ja vastuhakkamine algab meil kahjuks juba õpilastest peale. Ah keda ma selle all mõtlen? Keda, keda... Võtame kas või tollesama sänikaela minu töökojast. Kivisepa. Sina räägid talle, aga tema vilistab. Kas te arvate, et ta ehk teie, direktori nõuandeid oma küpsustöö juures kuulda

võttis? Mäletate, te soovitasite seal mõningaid muudatusi teha! Utleme, et mina pole talle autoriteet, kuid direktor? Nii kaugele läheb juba lugu... Kas see pole lausa irvitamine? Kas need pole korratud? Täna Kivisepp, homme Rakki, ülehomme veel keegi. Täna nad mõtlevad välja realismi, aga homme? Atentaadi?"

Sau heitis direktorile vilka uuriva pilgu üle prilliklaaside, ohkas ja vajus otsekui tühjaks lastud kummipall oma toolil kokku.

Direktor kahvatas, ta vasak silmalaug hakkas tõmbema, kuid ta ei lausunud sõnagi. See on tõsi, kord peab majas olema. Nehru... Nehrule ei saa väänata, tema seisab metseeni tiiva all, asjatult sai teda täna selle neetud panteoniga torgitud. Kivisepp aga... Juba jälle Kivisepp!

Henri Kurg, kes seisis Saue selja taga ja mängis tühja viinaklaasiga, ütles loiult:

„Andekas poiss. Pange tähele, see on tulevane messias!...“

Nehru aga kõndis täidetud klaasiga ühe ja teise juurde ning kaebas ikka oma iseseisvuse panteoni pärast.

„Mis tema-ta panteon! Mis tema-ta iseseisab vabariik!“ nuttis ta Leo kaelas, kuni rahunes ja läks jälle edasi. Varsti põrises ta bassihäälega nagu sinine kärbes:

Allah on suur,
Allah on suur.
Ja Muhamed,
ja Muhamed
ta prohvet on.
Ja Muhamed,
ja Muhamed
ta prohvet on.

Kuid Henri Kurg püüdis isegi Nehrust üle karjuda, vaieldes nüüd Leoga.

„Kuula, mis ma sulle ütlen. Pole tähtis mis, vaid kuidas.“ Ta raputas sigaretituhka Angerva Hiiemäe hangunud lambapraega taldrikusse ning pani teise käe Leo kaela ümber.

„Tüüpilise pariisi kooli esindajal Maurice de Vlaminck'il oli ühel näitusel esitatud 25 maastikku.“

Leo oli Henrist tülpinud ning tegi katset lauast tõusta.

„Palun üks hetk tähelepanu,“ surus Henri ta tagasi istmele. „Ma ütlesin kakskümmend viis maastikku. Eks ütelnud ju? Mis? No muidugi!“

Ai, ai, kui vaevaliselt liigub keel. Henri juuksed langesid tinarasketele, väsinud silmadele, kuid mis sellest, nüüd oli temal tuju rääkida. Las kuulevad, suud ammuli, mida mõtleb kunstist Pariisi *beau monde*.

„Usu mind, need maastikud olid täiesti ühesuurused, täiesti üks formaat. Ja igauhel oli peale maalitud üks ja sama maja. Ausõna. Miks ma peaksin valetama!“

Nüüd oli Kurg niisama liigutatud kui ennist Nehru, suutmata pisaraid hoida.

„Kuid milline puhtmaalilik, leidlik käsitlusviis!“

„Kur-rat, tatistavad rabatid täis,“ pühkis Leo pahaselt käisega üle oma frakirinna. Nii purjus kui Henri ka oli, märkas ta teise pahameelt.

„Mina, kas tead, ei solvu. Mina pole prantslane. Vaata, prantslane solvus, kui jänkid pakkusid Gioconda ajutiseks Ameerika muuseumi paigutamise eest — tead ka, kui palju?“ Ta haaras Leo ristlipsust kinni. „Noh, kui palju? Arva ära! Nojah, mis sinul, kirikurotil, arvata. Kuus miljonit dollarit aastas üüri! Aga prantslased...“ Henri näitas pikka mokka — „keeldusid! Olla solvav ettepanek. Nagu kipuksid jänkid Mona Lisa süütust röövima.“

Õhk oli noaga lõigata. Suits mässis kõik vinesse, otsekui halli vuaali. Direktor Christian Valdemar Sepik ruttas Esmeraldale järele, hüpeldes imekerge ja hõljuva kõnnakuga, kandu maha panemata. Ta haaras Esmeraldal käsivarrest, nii et see valust karjatas.

„Esmeralda!“ sisistas Christian Valdemar. „Sa oled l...“

Esmeralda pööras oma külma, järsku nii kaine ja kalgi näo direktori poole ning kiskus oma käe lahti.

„Palun vaiksemalt, armuline härra. Ja-jah, vaiksemalt.“

„Esmeralda,“ nuuksatas direktor järsku täiesti piinatult. „Esmeralda! Kuidas sa ometi võid nii...“ Ta tegi katset naist väevõimuga oma sülelusse haarata.

Esmeralda naeris valjult ja põlglikult.

„Minu lallapea . . .“ ning tutistas teda vurrust.

Selles naises võisid mõne hetke jooksul tabamatult vahelduda põlgus, kelmikus, viha, külmus, raev, julmus ja armulikkus. See polnud naine, vaid fee.

„Esmeralda,“ anus direktor.

Naine naeratas kõrgilt.

„Küll sinu mammi teeb sulle esmeraldat!“ Ta haaras õhtukleidi saba näpu vahele ja jooksis trepist alla.

Direktor Sepik õhkas sügavalt, nähes samba tagant metseeni, kes libises Esmeraldale kantseleiruumidesse järele . . .

Veerand tundi oma pead külmaveekraani all hoida annab suurepäraseid tulemusi. Henri oli jälle värske nagu peo algul. Ta istus inspektoriproua Angerva Hiie-mäega aknalaual, hüpatas tema rinnal helisevaid hõberublasid ning kuulab tähelepanelikult noort, õhetavat daami.

„Hiie-la isand, kolonelleitnant, ütles õigesti, miks meil kõrgemate sõjaväelaste keskel nii palju hiielasi on,“ jutustas Angerva tõsise asjalikkusega.

„Miks siis?“ Kurg jälgis ta huuli, silmadega neilt iga sõna noppides.

Angerva naeratas.

„See tuleb sellest, et taara usk on oma olemuselt terve, elujaatav, isamaa heaks ohverdav, mida tublilt kodanikult ning sõdurilt eeskätt nõutaksegi,“ vastas ta. „Näiteks ristiinimene, kui ta sõjas relva kätte ei võta, langeb karistuse alla.“

„Aga taaralane ei lange?“

„Taaralane peab ise oma pühaks kohuseks võidelda.“

„Aga, *madame*, mis on Taara?“

Üle Angerva näo lendas pahameelevari.

„Katse Taarat sõnadega määratleda tähendaks Taara mõiste labastamist.“

„Pardon. Üks küsimus, kui tohib?“

„Küsige.“

„Kas kõik naised seal hiies on nii kenakesed?“

„Kõik,“ naeratas Angerva kelmikalt.

„Otsustatud. Hakkan taaralaseks,“ kinnitas Henri koomilise tõsidusega, haaras selja tagant aknalaualt

konjakipudeli ning kallas klaasid pilgeni täis kuldset virvendavat jooki.

„Proosit!“

„Taara, avita!“ vastas Angerva ja tõstis Henrile silma vaadates klaasi huultele. Pagan võtaks! Kui ilus ja noor naine sel vanal tutiga Saue! on!

Direktor Sepik pöördus tagasi saali, istus esimesele vabale kohale, haaras kahvli otsa silmu ja hakkas seda, maitset tundmata, hammustama. Ta näis endale järsku nii väikesena, nii haledana. Sau tuli tema juurde, lõi käe koduselt õlale ning küsis uljalt:

„Noh, vana, mis on?“

Direktor Sepik võpatas. Kuidas? Sau? Niimoodi familiaarselt? See, kes alati ette ja taha kummardas, luges ta soovid silmist! Mis on siis juhtunud? Nähtamatud sõrmed pigistasid ta kõri kokku. Christian Valdemar jõllitas Sauele näkku täis ahastust ning mõistmatust. Ja järsku taipas. See on siis ikkagi tõsi, et täna-homme hakkab ta sõltuma Saue armulikkusest! Direktor naeratas nii, kuidas just välja tuli, ning Saue kätt oma õlal patsutades pressis väsinult:

„Hästi . . . kolleega, hästi, sõbrake.“

Christian Valdemar vajus kõssi vastikustundest, Saue pupenäo, tema püsttuti vastu, tema soojade paksude sõrmede vastu.

Inspektor aga läks vilistades huvitavamalt seltskonda otsima ning muigas äravajunud „kolleega“ üle.

Christian Valdemar ei suutnud toibuda. Millal see juhtus? Kus tema silmad varem olid? Millal küll jõudis Sau metseenile külje alla pugeda? Ja kus on Roosa? Kas ta siis sel korral läkski koju? Et see kõrilõikaja, kes üle kümne aasta kõiki oma rusikas hoidis ja valitses, kelle ees sa pidid sihtkapitali iga kopika pärast maoli vingerdama, võis nii vaikselt kaduda, loovutada oma koha tolele tutiga Sauele, hauasammaste geeniu-sele! Või tegi ta seda valuta ja vaikselt tarkusest, ettevaatusest?

Christian Valdemar viskas kahvli silmuga tükki lauale, libis peoga üle oma hõreda frisuuri ning tõusis otsustavalt üles. Tema ei taandu. Lollus! Teda küll ei kanguta ükski jõud direktorikohalt. Ja kui, siis —

tema sõdib! Uks ateenlane kümne kentauri vastu! Mida ütles see Nehru? — Raatuse taha tema klaasmaalid! Hm. Tuleks mehikesele õigeaegselt kuidagimoodi nina pihta anda. Võib-olla peaks Saue vastu Esko-Valdo Esko välja mängima? See on mõte! Ta on võrdlemisi kibestunud oma saamata jäänud diplomi pärast, mis mõnel määral tuleb ka Saue hingele arvata. Neid asju peab kaaluma . . . Kord olgu majas! Mis eest siis tähendab — Esmeralda, Nehru ja isegi mingisugune poisike Kivisepp — kõik irvitavad sulle lausa näkku!

Direktor Sepik tundis endas jälle jõudu. Eeskätt on vaja uuesti peoperemehe ohjad oma kätte võtta. Aga kus on külalised? Ahaa! Direktor silus habet: on see ikka Arnika, või Angerja, või mis ta oli, kes seal aknalaul Kurega suudleb? Ja kus Sau on? Leo oli kadunud, Esko-Valdo Esko samuti, üksnes Nehru jõllitas klaasistunud silmadega, tikksirgelt enda ette. Ju see tähendas, et bankett oli niisama hästi kui lõppenud.

Nüüd tundis direktor Sepik, et ka tema oli väsinud. Vaja magama minna. Ning kobas püksitaskust korterivõtit.

„Esmeralda . . .“ lõikas direktoril järsku noapistena peast läbi.

Kõik selle naise soovid oli ta nagu koer täitnud, ja ikkagi oli sest vähe. Mida ta tahtis, see hull, täitmatu naine?

Direktori kõrva ääres hakkas järsku vabandusi pomisema inisev kõhurääkija hääl. Direktor ei pöördunud ringi — nii rääkis ainuüksi kojamees Karp.

„Mis sa tahad? Mis sa siin öö aegu luusid?“ Christian Valdemar teadis, mida Karp tahtis, sellepärast ta oligi nii kuri. See on liig! Isegi öösel ei anna kojamees talle hingerahu. Oli ju selgelt öeldud, vabastagu korter. Ka aiamajasse tahtis direktor oma kanala asutada. Mis siin enam kaubelda?

„Vabandust, härra direktor. Ma ei saanud teisiti, pidin kohe tulema. Kuidas ma siis saan pealt vaadata, kui teie vara laiali tassitakse.“

„Mis juttu sa, Karp, ajad? Purjus oled või?“ lõi direktor tüdinult käega, võttis taskukella välja ja haigutas.

„Jumal näeb, et ei ole,“ hingas Karp tõenduseks küüslauku ning kummardus direktori kõrva juurde.

Ja mida kauem ta sosistas, seda rohkem hakkas ta pale heast meelest läikima. Ja mida kauem ta sosistas, seda purpusemaks läks direktori nägu.

3

Vana, pommidega kell lõi tühjas pimedas töökojas kumedit kesköötundi. Ent all keldris põletusahju kumas istuti alles tihedasti koos, põlved vastu kasti, millele oli kuhjatud leiva- ja peenleivaviile, paar-kolm õllepudelit, supitaldrik rosoljega ning pude sült ajalehenutsakus. Söödi veel vaid ahnu-sest, sest hea, rammus toit tegi silmale himu. Poisid rüüpasid õlut nii suure lärmiga, justkui mängiks neil terve vaaditais humalavett hinge all. Pillerpau jutustas ikka ja jälle, kuidas nad Juliusega käisid köögis salaja kõike seda kraami toomas.

Mitte toit, vaid selle hankimisel ähvardav oht, tembutamine, millele õnnestus lõpuks ka Julius kaasa vedada, pakkus Pillale lõbu, oli talle jälle uueks põnevaks seikluseks. Pillerpau kordas ühtelugu oma jutustust ning lisas iga kord niisuguseid üksikasju, mis asetasis nende retke kööki üha ohtlikumasse valgusesse.

Julius muigas. No küll puhub! Tegelikult polnud selles kübetki pinevust. Köök oli tühi ja nemad Pillaga ladusid ajalehest tuutusse saalist peolaualt tagasitoodud toitu. Õlut sai lähemast restoranist, ja oligi kõik. Ei mingit tapmist ega tagaajamist.

„Mis sa sellest sakstest järelejäänud sülditükist nüüd nii palju . . .“ heitis Julius tüdinult käega.

„Neil seal käib ikka ehtne bakanaal!“ ohkas Pilla kadedusega, hoopis teisest mõeldes.

„Mis see meie asi on,“ vastas Sass talle vaikse etteheittega.

Pillerpau mõtlik pilk süttis, üle ta pika valge näo lendas rõõmus, elustav naeratus.

„Muidugi! Mis viga raskete rahadega möllata. Sedasi oskab igaüks. Aga proovigu nii nagu meie Metsa Ennuga . . .“

Pillerpau pani käed vaheliti rinnale ja tõstis jala üle põlve. Ta ristlips oli viltu, pintsaku topitud õlad kukusid ettepoole, pikad juuksed vajusid üle kõrvade. Anital sai istumisest villand, ta sirutas konte, astus Pillerpau selja taha ja pani käed ta õlgadele. See oli Anita komme — kuulates kellegi kaelasooni või turja mudida, mõnda õmblust näppida või nõopi keerutada.

Pillerpau jutustas oma möödunud-aastast lugu, nimelt kooli mardipäeva-maskeraadilt tulekut. Tema, lokkides ja mingitud, pika slepiga õhtukleidis ning kuldkingades, Enn samuti, ning hõberebane kaelas, läksid koju läbi peatänava. Siin juhtus nendega see, mis vahel juhtub tubli talupojahobusega, kes austab peremehe pruuke ja teab täpselt, kuhu seisma tuleb jääda. Ka nemad olid otsekui maa külge kasvanud ega saanud veinibaari eest sammugi edasi.

„Meil polnud kahe peale rohkem kui viis senti. Kõõlusime „Arlekiini“ ukse peal tükk aega. Siis tuli lõpuks üks pealtnäha rikas härra. Tegime talle silmi ja ta viis meid sisse. Pärast selgus, et see oli üks tuntud tuus. Noh, viis meid siis looži, kardina taha, tellis hõõgveini, üht ja teist. Muidugi teada hakkas käppi külge ajama. Meie hirnusime ja kiljusime, ei lasknud ligi, sest olime eest ja takka vooderdatud vati ning muu kohevaga, mis katsumisel oleks kohe ilmsiks tulnud. Ja küll see vanamees imestas, et me nii mehiselt viina viskame! Ütles, et sihukeste otsa pole ta veel juhtunud. Kui ta aga liiga ligi hakkas tikkuma, hakkas Enn teda kõditama. Lõpuks saime sest küll. Võtsime papil mõlemalt poolt kaenla alt kinni ning tulime ära.“

Nõuti jätkamist. Mis edasi sai? Pilla tundis oma tähtsust.

„Mina läksin koju magama. Aga Enn tahtis veel nalja teha ja läks tema poole korterisse. Edasi mõtelge ise...“

Kõik olid otsekui eksalteeritud. Lõõbiti, räägiti läbisegi, karjuti üksteisest üle, jutustati pikantseid ja poliitilisi anekdoote Hitlerist, Chamberlainist, Pätsust ja Eenpalust. Imiteeriti Tutiga Täid ning direktor Christian Valdemar Sepikut.

„Aga kui ta järsku ilmuks, mis sa, Pilla, siis teeksid?“
õrritas Anita.

„Mis ma teen?“ Pillerpau surus põlglikult sülditüki rusikasse, nii et kallerdis sõrmede vahel lirtsus. „Vaata, kui ta seisaks praegu seal ukse juures, siis...“ ja viskas pläraki! vastu seina.

See tuli liiga ootamatult. Kõik vaikisid jahmunult, nagu oleks neid endid tabanud järsk hoop. Julius kib-rutas kulmu.

„Ära peruta. Söögiga ei maksaks ikka niimoodi...“
lausus ta laitvalt.

Pilla ehmus isegi, et oli liiale läinud, ja ometi solvus ta.

Anita, kes end süüdlasena tundis — tema ju õrritas poissi —, püüdis langenud tuju tõsta. Mis see täna on? Alles Sass ja Julius leppisid ära, nüüd jälle uus tüli Pillaga. Kui muutlik on meeleolu baromeeter!

„Mis te mossitate!“ hüüdis Anita reipalt. „Nagu sikud, sarved ühtelugu koos. Näe, isegi oma hümni pole me täna veel kordagi laulnud. Noh, lapsed...!“

Oleksin laululind,
kannaksid tiivad mind,
lendaks su rinnale,
annaks sull' suud.
Kuid olen savist lind,
sabast tõugatakse mind,
ning sinu rinnale
lennata'i saal!“

Keegi ei kuulnud trepil samme, aga järsku seisis Eliaser ukstel.

„Mis on?“ küsis Anita.

„Midagi,“ vastas Eliaser. „Ma tulin niisama vaata-tama...“

„Ahah, tule, tule,“ kutsus Sass ja tegi enda kõrvale ruumi. Ent Eliaser jäi kõheldes seisma.

„Tahad?“ osutas Anita lihtsameelselt allesjäänud sülditükikesele.

Irma raputas pead. Kui mitu korda püüdis ta olla nendesarnane — lihtne, seltsimehelik, ja alati, kui ta seda püüdis olla, tundis ta nende labasusest iiveldust. Miks peab söök olema ajalehepuntras, kui ülal on suur

täis rull viskepaberit? Võiks servietid voltida, paberlina teha. Miks nad ometi rüüpavad pudelist, kui võib juua olemasolevatest teeklaasidest? Ta ei mõista, mis selles kõiges nii pörgulikult lõbusat on? Kas ei võinud üles ruumi katta teelaua, maitsvate, ilusate võileibadega, asetada lauale kaunistuseks mõne õie, diskuteerida soliidset, tsiviliseeritud inimesena, ja mitte hirnuda iga lolluse peale, mis keegi suust välja ajab.

Pillerpau, kes armastas Irma üle irvitada, laotas oma suure ruudulise ninarätiku taburetile ning tegi sügava, aupakliku kummarduse. Aga Eliaser muigas virilalt ning istus Sassi kõrvale.

„Andis korvi!“ ohkas Pillerpau halemeelsust veiderdades.

„Millal sul sõit lahti läheb?“ päris Thea.

„Enne lõpueksameid küll mitte.“

Anita muigas.

„Seal ei lähe su diplomit kellelegi vaja. Palju tast siingi kasu on.“

Julius tahtis teada, kas Eliaseril on Itaalias tööks väljavaateid.

Irma kohmetas pisut. Kuidas neile vastata? Ta pole ju huvitatudki mingisugustest väljavaadetest.

„Ma . . . ma lähen õe juurde.“

„Meie otsustasime Irmaga koos sõita. Ma võtan oma pilli kaasa ja hakkan ta palkoni all serenaade laulma,“ lobises Pilla, plõnksutas nähtamatut kitarri ja laskus Eliaseri ette ühele põlvele:

Meil Santa Lucias
lööb tuksuma rind.
Caraccio mio,
sa suudle veel mind!

„Mis asi see *caraccio* on?“ naeratas Irma põlglikult.

„Mis asi! Hellitusnimi.“

„Kala?“

„Mis kala?“

„Ega mina tea, sina ju laulad.“

Pilla ei sattunud segadusse.

„Nojah, kala. Aga mis kalakeselgi viga on? Mu

kalake! Pole halb. Näiteks — sina, mu kalake! Väga ilus!”

Irma muigas:

„Kena hellitusnimi. *Caracciò* on minu teada koger.”

„Seal Itaalias on kogred ka palju nägusamad kui meil Eestis, usu mind. Kas sa ei teadnudki seda? Küll sa näed!”

Julius naeris lõbusalt. Pilla on niisugune, nagu ta on. Mõttetu on tema peale vihastada.

Eliaser ei mõelnudki, mis tast pärastpoole saab. Peaasi, tal on haridustunnistus, ta on inimene. Kui õe ringkonnas juhtutakse küsima, pole vaja punastada — Irma Eliaser, diplomeeritud kunstnik. Ei mingil muul kaalutlusel kui ainult hinge üllusest õppis ta kunsti. Mitte leiva pärast, mitte raha pärast! Hästikasvatatud, heast perekonnast inimesel peavad olema külgesündinud kõrged huvid, mitte aga alandav, vastik materiaalsus. Kui madal on alatine arvestus — kelle huvides? Kelle kasu? Aga mis kasu ajas tema taga, õppides inglise, prantsuse, itaalia ja ladina keelt? Ainuüksi selleks, et olla inimene, haritud inimene. Et seista kõrgemal mustast, madalast argipäevast.

Sellepärast tunnebki ta end nii üksikuna, nii võõrana. Ta ju kuuleb alati ülalt laboratooriumist nende tralli, laulu, naeru. Aga niipea kui tema nende sekka ilmub, vaikivad kõik. Nähtavasti nad tunnevad ka ise, et ta neist üle on, ainult ei taha seda tunnistada, kiusavad, naeravad tema üle, ja seda kõik ainult oma alaväärsust tunnetades.

Pillerpau — päh! Maast-madalast joodik ja kakard, räpane boheemlane. Anita sööb alati, vastik vaadata. Thea on kasvatamatu plika. Julius? Julius . . .

Irma punastas ja langetas järsku laud. Kui ta üles vaatas, kohtas ta Juliuse silmi. Ei, kas nad ei vaata tast pisut mööda? Keda ta vaatab?

Eliaser pööras pea tagasi. Puuriida najal seisis Thea, Eliaser tõusis kohmakalt üles.

„Ma pean nüüd koju minema. Ainult kas keegi teeks mulle hoovivärava lahti?”

„Kelle käes on võti?” küsis Pilla kähku. „Ma lähen vabatahtlikult saatma.”

„Ei, ei!“ taandus Irma kohkunult.

Julius naeratas rahustavalt: „Ma tulen teen lahti.“

Irma väljus kiiresti ta kannul.

Thea tundis järsku viha kibedust. Ta kadus ettekäändel kaaslaste juurest, läks savikuivatisse ning ronis läbi akna aeda.

Milline kevad! Milline öö! Ja need hõbehallis karuses tupes roosakad õunapuu õienupud! Mingi igatsev, magus valu lämmatas hingamist, mingi uimastav taeva ning maa, rohu ja magavate lillede lõhn pani pea ringi käima. Thea istus madala õunapuu jämedale oksale. Kui hea jahe oli siin. Ta katsus käeseljaga oma kuumavaid põski ning surus näo vastu külma puutüve.

Siia rahulisse aeda kostis järele Pilla hääl, tungis läbi vaikse, öise üksinduse, ja tüdruk surus käed kõrvadele — laseksid kord ka rahulikult mõtelda!

Oi kui pahane oli Thea Juliusele. Kui pahane, kui pahane! . . . Miks? Tõepoolest, miks siis? Aga kui Irmat oleks Pillerpau saatma läinud, siis oleks see Theale ükskõik, eks ju? Milleks ennast petta, iseenda eest ei põgene kuhugi . . . Jah, ta oli Juliusesse pööraselt armunud. Päeval, öistes unenägudes ja hommikul ärgates seisis Juliuse nägu ta silme ees. Tema korratutes kiharates pea, tumedad laiad kulmud, raske, unistav vaade, kõik, mis ta ütles, kuidas ta vaatas — igas pilgus tähendus, igas vastuses salajane tumm vihje, ainult neile kahele mõistetav.

Anita näis kõike märkavat.

„Ära vaata teda,“ hoiatas ta kord, „Julius on liiga ilus poiss.“ Taibates aga, et Thea otsib teravat sõna nagu parajat kivi, selgitas Anita lepitavalt: „Ilusad mehed on harva tõsised. Ma mõtlen naiste suhtes . . .“

Kuid Julius oli tõsine. Igas mõttes. Kas saab siis teda võrrelda selle kakerdaja Pillaga? Julius on andekas. Temast saab tõeline, suur kujur, mitte säärane Tutiga Täi, vaid tänapäeva uus Auguste Rodin, uhke, julge, jõuline. Julius ei lase end ühestki õpetajast mõjutada, kui see oma maneeeri talle vägisi peale surub. Juliusel on oma tahtmine, oma mõttelend ja ka tugevad tiivad. Kui nad Juliusega kõrvuti modelleerivad,

siis tunneb Thea end jõuetu, abitu nokitsejana Juliuse kõrval, kes töötab süngena ja sõnatuna kui saatan. Sel ajal on raske uskuda, et kell kaksteist, suurel vahe- tunnil, jookseb sama Julius söögisaali, naerab, veehib kätega ja toob köögiluugist lauda endale ja Theale tulist, auravat suppi. On see ikka sama Julius, kellega ta õuel võrkpalli mängib, või istub koolimaja seina ääres päikese käes, silmad kinni ja nina püsti? Kõik see lõpeb varsti, muutub ebatõeliseks, nagu poleks seda kunagi olnudki.

Mitte keegi, mitte keegi tema elus ei suuda asendada Juliust. Tunnistada seda talle? Ei iialgi! . . .

Thea õhkab heledate taevatähtede poole. Milline vaikus ümberringi. Mis see oli? Kas ei kriuksunud keldriaken? Ei vist. Kuid Julius seisiski juba tema kõrval ja hoidis uibu oksast kinni.

„Kuhu sa kadusid?“ küsis ta leebelt.

„Nagu näed, ma olen siin,“ vastas Thea ninakalt, et oma tormitsevat rõõmu varjata.

„Ära istu oksal.“

„Miks?“

„See võib murduda.“

„Noh, siis kukun maha.“

Julius naeris tasa.

„Küll oled sina alles jonni täis.“

Ta laskis oksast lahti.

„Aga mina olen sinust jonnakam,“ ütles Julius jär- sult ning haaras Thea sülle, hoides teda hetke nõutult kätel. „Sa ei pääse niikuinii minu eest . . .“ ütles ta lõpuks ähvardavalt.

Rumal Julius! Thea ei tahtnudki ju tema eest pää- seda. Nähtavasti on selles tõtt, kui räägitakse, et poisid on tüdrukutest palju lihtsameelsemad. Nüüd pidi mi- dagi juhtuma. Ja juhtuski. Ent see polnud hoopiski niisugune, nagu Thea oli ette kujutanud esimest suud- lust. See tuli nii järsku, lihtsalt ja ootamatult. Thea ei mõistnud isegi, oli ta pettunud või rõõmus. Julius hoi- dis teda tugevalt käte vahel nagu tummaks ehmunud lindu.

„Ise aga käid Irmat saatmas,“ rabeles Thea lõpuks lahti.

„Sina rumaluke,“ sosistas Julius heldinult, „kallis . . .“

Nad istusid palja maa peale ning Julius pihtis, kuidas ta kõik need aastad oli Thead oma mõtteis hoidnud ja igatsenud.

„Polnud märgata,“ raputas tüdruk lokke. „Mulle näis, et sa minust kunagi välja ei teinud.“

„Ja mina jälle arvasin kaua, et sa ise ei salli mind.“

„Millest sa siis nüüd järsku teisiti arvad?“

„Miks sa nii räägid!“ küsis Julius tusaselt. Ta ei tahtnud, et Thea kassi kombel kogu aeg küüsi näitab. Ta ei tahtnud, et tüdruk albiks. Ta tunded olid ju nii sügavad ja puhtad.

„Ma armastasin sind kõik need aastad, kas sa tõesti seda varem ei märganud?“

„Ei,“ tunnistas Thea valet. „Ja milleks sa seda räägid . . . sa lõpetad varsti kooli ja . . .“

„Ja mis siis?“

„Siis me läheme ju niikuinii lahku.“

Julius ei vastanud. Siin ei näinud keegi pikki, arutuid suudlusi.

Thea kuulas, pea nagu väike longunud nupp Juliuse õlal, kõiki üksikasju, mis nende kahega seotud olid. Ta kuulas ahnelt, tähelepanelikult ja täitmatult. Kas tüdruk mäletab nende esimest kohtumist? Ukskord jooksis Thea trepist alla ning Juliuse jalge ette kukkus ta mapist sõejoonistus. Siis märkas Julius, et Theal on imeuhked juuksed, säravad nagu jõulupuukuld. Tal tuli imelik tahtmine mõlema käe sõrmed sellesse puhmase lüüa. Kuid ta tõstis ainult viisakalt joonistuse üles. Thea ei võtnud vaevaks tänadagi, krabab selle ta käest ja pistis sõnalausemata pappkaante vahele.

„Mis ma pidin siis veel ütlema?“

„Ei tea, mis sel puhul öeldakse?“ kehitas Julius õlgu.

Edasi? Pärast seda? — Alati, kui Thea klassi tüdrukutel toimusid võimlemistunnid õues, jälgis Julius teda läbi ateljee akna.

Ah siis Julius oligi too tundmatu austaja, kes igal kooli jõuluõhtul saatis jõuluvanaga Theale nimetuid pakikesi!

„Aga miks sa mind kordagi tantsima ei palunud?“

„Ei tea. Kartsin . . .“

„Mida?“

„Et järsku sa ei tule.“

„Rumal,“ sosistas Thea õnnelikult naerdes.

„Ma ei tantsinudki üldse. Ma vaatasin kogu aeg sind,“ tunnistas Julius.

„Ah, ja mina ei teadnudki.“

„Näed sa!“

Muutus valgemaks. Kusagil üsna lähedal hakkas laulma kuldnokk. Pikkadest nooljatest lehtedest sirutasid end valgete ja kollaste tulpide veel suletud, magavad nupud.

„Sul on ju külm,“ märkas Julius murelikult.

„Ei ole,“ lõdises Thea. Ta oli nagu too rumal eit, kes uppudeski väidab vastupidist.

„Lähme. Ma saadan su koju.“ Julius aitas Thea üles, võttis tüdruku pea oma pihkude vahele ja vaatas kaua lapselikku, armast nägu.

Nad sammusid käest kinni mööda aiarada tagasi. Julius hüppas aknalt savikuivatusruumi ning tõstis seejärel tüdruku alla.

„Aga ütle, kuidas sa täna, kuidas sa täna julgesid, kuidas kõik juhtus...“ sosistas Thea.

„Täna? Aga kord pidi see ju sündima. Kas pole? Ma lugesin su näost...“

„Millal?“

„Siis kui me Pillaga sisse tulime...“

„Ja veel?“

„Ja... kogu aeg.“

„Kas tõesti?“ kohkus Thea.

„Mhh,“ kinnitas Julius. Thea peitis näo Juliuse kaelale. Ja tema arvas, et Julius on karu, kes midagi ei taipu enne, kui sa talle ise ütled.

Nad tulid kaaslaste juurde tagasi pisut süüdlaslike ja õhetavate nägudega. Kuid seal toimus ilmselt midagi eriskummalist. Mis on juhtunud? Nad jäid uksele seisma, silm silma vastu direktor Christian Valdemar Sepikuga. Miks Anita, Sass ja Pilla seisavad nõutult, rumalate nägudega?

Direktor nõjatus vastu seina, põskedel viharoosid, silmad välgatasid prillide tagant vaskse, punaka tulega. Anita hoidis käsi kitlitaskus ja oli rahulik, Sass aga

näppis halult kasetohtu ning tammus jalalt jalale. Ainult Pillerpau oli üsna hale, pikk, kühmus, käed ripakil. Tohoo, kuhu on siis nüüd ta kangus kadunud?

Näis, et kõige suurem saun oli juba seljataga, et direktor kavatses veel vaid oma kohusena epistli pidada, häbistada ja koputada nende südametunnistusele.

„Teie olete kaunite kunstide jüngrid. Teie eesmärgiks on valada kunstijumalusi. Kui meie, teie õpetajad ja vaimsed juhid, veel noored olime, siis seisis meie ainus tuline püüe enese maksmapanekus kunstis. Kunstnik erineb tavalisest inimesest oma jumaliku sädeme poolest. Sellepärast peab ta ka oma noore, kauni vaimu ilumõistet kõrgel hoidma kui heledalt leegitsevat tulelonti.“

Anita ohkas vaikselt ja pööritas silmi.

„Meie, pedagoogid, oleme selle püha eesmärgi järele truitl sammunud, sellepärast me olemegi nüüd niisugused, nagu te meid enda ees näete.“

Anita noogutas nõusolevalt.

Mis see siis on, mõtles Christian Valdemar. Miks seisab Kivisepp säärases väljakutsuvas poosis, käed rinnal? Kas ta isegi ei muiga? Häbematus! Kuidas ta julgeb! Mille üle ta irvitab? Sael on õigus...

Vaatamata silmapilgu tõsidusele muigas heatujuline Julius tõesti lapseliku kihuga. Ta kujutles, mis nägu on direktori frakk selja tagant selle süldipitsseriga. Küll ta külalised võivad pead murda, kuidas saab frakk abaluude kohal sülti täis olla. Mis asendis pidi direktor Sepik siis olema, et ta end sedamoodi ära püherdada sai?

Direktor talitses oma viha. Ta muutus leebeks, etteheitvaks ja surmani kurvameelseks.

„Kas meie, teie kasvatajad, kes me oleme teile andnud kõik ilusa ja kauni, oleme ära teeninud, et teie, lahkudes õige pea sellest kunstitemplist, olete meie lootusi petnud. Teie parastasite minu tagant, ja mina andestan. Kuid te lähete ellu, siirdute tööle, teil saab olema peremees, aga kas tema teile andestab? Ma kahtlen, noored inimesed. Vargaid oma ettevõtteis pidada? Ja mis minule öeldakse? Arvate, et mind tänatakse? Ei,

mu noored sõbrad. Või ehk arvate, et mul on kahju süldist? Ei. Mina seisan üksnes kõrge moraali kaitsepostil. Ja sült... Ja vargus..."

"Mis vargus see on, härra direktor," ütles Julius vaikselt vahele. "Niikuinii oleks solki visatud."

Direktor kõhatas.

"Nii-nii? Tähendab, teie käisite köögis?"

"Mina."

"Ja teie ütlete, et see polegi vargus?"

"Ei ole. Teile ainult paistab, sest te olete purjus, härra direktor," ütles Julius, oma julguse pärast näost kahvatades.

Christian Valdemar Sepiku lõug värises, ta jõllitas oma õpilasele otsa ega saanud sõna suust, keeras järsku kandadel ringi ja tormas kui raevust pime pühvel uksest välja.

Vaikiti löödult.

"Mis nüüd saab?" õhkas Thea.

"Midagi. Hommikuks on ta selle loo juba unustanud," rahustas Anita.

"Kes kurat ta siia vedas?" sai lõpuks ka Pillerpau elu tagasi, nagu oleks kivikuju nõiakepigaga üles äratatud.

"Muusa tõi," naeratas Julius irooniliselt.

"Muusa...?" Anita silmitses mõtlikult lage. "Võibolla... Eliaser?"

Kui masendav!

"Ise olete süüdi," lausus kogu õhtu otsa pisut vimmas Sass. "Esiteks — polnud kellegi mehetegu vargile minna. Teiseks — kes sul, Kivisepp, käskis takka üles lüüa! Kõik oli juba korras, milleks sa pidid veel õien-dama."

"Pea suu," käskis Anita silmi pilutades, "ega siis kõik lipitsejad ole. Igaühele pole niisugust annet tae-vast kaasa pandud."

Sassi laubal tursusid sinakad veresooned. Ta seisis keset ruumi, väike, kähara peaga, õnnetu ja vihane.

"Olgu! Aga seda ma ütlen: ise te oma putru sööte! Oma asi, omad vitsad peksavad. Teil on selline arusaamine, et kui inimene on mõtleja, tasakaalukas ja mõist-

lik, siis on ta otsekohe tallalakkuja, sabarakk, pu-geja!"

"Mis see väike naljake teeb," segas Pilla lepitava õhinaga vahele. "Vannun — Sepik arvab homme hommikul, et ta seda kõike unes nägi. Meil dekoratsioonid pandi ükskord salakell üles, sest Sepik ja Sau käisid seal alatasa nuhkimas ja võtsid poistelt iga kord kaardi-paki ära. Sellepärast siis, kui dire tuli, anti hoiatuseks üks kell, kui ins, siis kaks kella. Ei tea kuidas, aga Sepik sai meie trikist teada ja kell tuli kähku maha võtta. Kord jälle näeme, dire tuleb. Metsa Enn seadis end seljaga Sepiku poole ja vajutab sõrme kellanupule. Dire kargab juurde, krabab käega seina, nagu joodik kuradit. Kahvatu, suu lahti, silmad jõllis, vahib tühja seina, aga aru ei saa.

"Kus see on?"

"Mis see?"

"Kus on kell?" möirgab ta.

"Misuke kell, härra direktor?" küsib Enn süütu näoga.

"Mida te helistasite!"

"Kell? Mis kell? Ma pole mingit kella näinud."

Kõik teised kehitavad ka imestunult õlgu. Sepik oli maruvihane, täiesti endast väljas. Aga midagi ei teinud meile."

"Kuhu see kell siis jäi?" imestas Thea lihtsameelselt.

"Haa!" naeris Pilla. "See oli Ennu varrukas. Pani kontaktipesa vastu seina ja võttis jälle ära. Fookus, mookus, pookus."

1350 kraadi kuumust näitav keegel vajus ahjus kokku. Põletus oli läbi, võis koju minna. Palu ei tulnudki enam neid vaatama, nagu oli lubanud, ja Sass rõõmustas endamisi — usaldab mind.

Julius aitas Theal ülal töökojas palitu selga ja riputas ta kitli kapi taha.

Tüdruk peitis segavad kiharad punase tuttmütsikese alla, tõmbas kindad kätte ja surus rahakoti kaenlasse.

"Läksime?" küsis Julius.

Thea noogutas. Anita ootas neid kannatamatult, õlga-

dest pleekinud, näotus mantlis ning vähemagi edevu-
seta kõrvuni pähe surutud baretis.

Pillerpau ja Eriline jäid koolimajja. Nende linnalähe-
dane õhtune rong oli ammu läinud, hommikune aga
alles tulemata. Pillerpau keeras end pikale töölauale
magama, pani käed pea alla ning tõmbas pintsakukrae
üle kõrvade. Sass aga tuli väravat avama.

Väljas oli juba üsna valge. Kusagil puistee algul
hakkas laulma lind südantpuistava trilleriga. Hommi-
kune udu lohises piki kastanialleed. Linn magas alles.
Koolimaja lõunaviilu madalreljeefil haavatud amat-
sooni õlal tukkusid puhevil tuvid.

Sass sulges kõrge raudvärava ning jooksis tagasi
majja. Thea hingas sügavalt värsket, karget õhku. Hea
on elada, mõtles ta.

„Kui hommik on udune, tuleb ilus päev,“ sirutas
Anita hüvastijätuks käe.

Thea ja Julius seisid liikumatult värava ees, nagu
oodates, millal kaob puistee uttu Anita jässakas kuju
lahmakates kingades.

Siis pööras Julius õrnalt Thea näo enda poole.

„Sul on kulm savine,“ ütles ta hardalt.

4

Julius haigutas pikalt ja uniselt,
nii et pisarad silmi tulid. Magamatusest ja hommiku-
sest vilust tundis ta kergeid külmavärinaid. Kõrgel pea
kohal, pilvitus sinises taevas, lõõritasid muretud lõoke-
sed, ja all maa peal, kooli õuel, joonistas lõpuklass
vaia külge seotud eesti tõugu mära. Tema isand, näss
habetunud vanamees ruudulises sonis, külitas see aeg,
käed püksitaskus, plangu ääres noorel rohul. Isegi rää-
kides ei võtnud ta alumise moka küljest ripnevat siga-
retiotsa ära, justkui oleks see sinna kleebitud.

Animalist Henri Kurg kõndis tumedas kitlis, käed
seljal, õpilaste keskel, seisatas ühe ja teise joonistaja
juures, kissitas pead viltu hoides silmi, rõhutas küü-
nega mõnda parandamist vajavat detaili, juhtis tähele-
panu proportsioonidele ja lihastele. Henril olid omad
kindlad nõudmised, ta kordas alati:

„Enne olgu tugev baas, alles siis võib tehnikaga vigurdada.“

Kurg jälgis Juliuse naabri selja taga, kuidas too viiraltlikult voolis ja vormis sõega muhke, nahaaluseid mügaraid ja sõlmjaid sooni.

„Õppige enne korralikult joonistama,“ ütles Kurg selgi korral heatahtlikult ning isalikult. „Ja kui see on selge, siis olgu teie hobune minu poolest viie jalaga. Seni aga, kuni kunstiavalikkus ei tea, et te oskate nelja jalaga hobust joonistada, niikaua katsuge end veel tagasi hoida.“

Julius silmitses Kurge kõrvalt. Ta tume, võitnud pea säras, hoolikalt raseeritud põsed roosatasid, ovaalsed poleeritud küüned läikisid pärlmutrina. Täna oli Kurel jälle see kaelaside ees, mis eemalt näis lipsuks volditud ajaleheribana. See oligi ajaleht siidil, prantsuskeelsete artiklitega mikroskoopilises kirjas ja pisut suuremate pealkirjadega.

Kivisepp tõmbas üle oma kareda lõua. Kuidas küll Henri saab pärast öist joomingut nii klanitud ja reibas olla? Harjumus, mõtles Julius. Alles siis, kui Kurg püüdis tema silmade kõrguselt joonistuse anatoomilist õigsust kontrollida ja hingas talle kuklasse, tundis Julius vastikut viinalehka. Haised, prantslane! . . .

„Laske edasi,“ lausus Kurg tasa. See oli kiit. Rohkem tunnustust ei jaganud ta kunagi. Julius tundis end järsku virgena ning Henri eemalduvaid samme kuulmata hakkas ta innukalt, hoogsate, vabade tõmmetega sangviinsõe laia seljaga edasi joonistama, otsekui oleks käsi nüüd lahtisem ja kergem.

Hobuse koon tuli siidine, silmad niisked ja truud, lihased tugevad ja pingul. Julius alustas üha uusi visandeid, joonistades looma pead, jalgu, vahetas kohta, et ikka uusi rakurse leida.

Kurg jõudis ringiga tagasi Juliuse juurde.

„Laske käia,“ kordas ta. Näis, nagu oleks tedagi haaranud sisemine hasart. Kõik töötasid asjalikult. Pillerpau aga puudus hommikustest joonistustundidest nagu alati . . .

Päike tõusis üle koolimaja kõrge katuseharja ning varjulisele õuele langes ere valgus. Sangviin muutus

selles säras leekivpunaseks, mära aga näis tahtvat paberilt tulihännana õhku tõusta. Tegelikkuses sündis umbes niisama ootamatut. Loom kiskus järsku vaia maast välja ning laskis seda köitpidi enda järel lohistades õuel otsekui maneežil ringi. Henri katsus teda kinni pidada, kuid hobune põikas kõrvale.

„Manna!“ kisendas vanamees, ajas enda üles ning hakkas sõimates hobust püüdma. See aga muutus hoopis metsikuks, silmad verd täis valgunud, lõuad vahus, kõrvad tigidalt pea ligi, ega andnud end kätte. Ta tuiskas joonistused mulda täis, ja õpilased tirisid kiirustades oma stafeleid plangu äärde. Henri silus kahe käega pead ja jälgis rahuliku huviga, kuidas hobune ringist välja jooksis, värava poole kappas ning silmist kadus. Kurg heitis pilgu käekellale ja tegi korralduse ateljeedesse tagasi minna. Hobuse tujukust imestades kanti kõrged musta värvi joonistuspuldid tagasi koolimajja.

Julius silmad jäid õue, koridoris näis väljast tulles päris kottpime. Sel hetkel, kui ta viivuks seisatas, et mugavamalt stafelei ümbert kinni haarata, prantsatas õpetajatetoa uks lahti ning sealt tippis välja direktor, tema kannul inspektor Sau, silmad ja juuksetutt erustust ning imestust täis.

„Kes neid siia kutsus!“ hingeldas direktor Sepik.

„Mina ei tea sellest midagi. Sina oled direktor!“ hakkis Sau käega õhku. Christian Valdemar Sepik tõstis lõua vihaselt püsti ja sammus ettesuunatud, liikumatu pilguga kantselei poole, märkamata oma teel Kivi-seppa, kes teda tervitas.

Kui Julius teisele korrale jõudis, kõlas järsku pauk. Hetk tardunud vaikust, siis hakkas õpetajate kannul klassidest koridori pudenema imestunud ja kohkunud õpilasi. Kisa ja kära peale tulid välja ka kõrgemate kordade ateljeedes töötavad dekoratsiooni- ja maaliklassid. Trepil tekkis kork, päris alla enam ei pääsenud. Kõõluti kobaras, rinnutsi käsipuudel, roniti üksteise kukile, keegi vahtis kipsist Belvedere Apollo jalge vahelt alla, trepikoja sügavikku.

„Mis on?“

„Mis on juhtunud?“

„Kes laskis?“

Taolised telegrammilised pärimised jooksid viendalt korralt alla, üles aga jõudsid:

„Direktor on tapetud.“

„Sau on maha lastud.“

„Kus meie teame! . . .“

„Revisjon on majas . . .“

„Avastati raiskamine.“

Pärani lahti jäänud kantseleiukse ees seisis murdu jahmunud õpilasi. Põrandal, kirjutuslaua juures maas lamas Esmeralda, sinimustad juuksed siledalt ümber pea, silmad suletud, „ramona“ kulmule nihkunud, kitsalt vormide ümber liibuvast sametkleidis. Ta oli ilus, nagu marmorkuju, valged ümarad käed lõdvast laiali, kõrge rind poolkatmata, kaela ümber püsti pitskrae. Vaibal vedelesid revolver ja närbunud mustjaspunane roos.

Toas oli surm, seinal tiksus kell aega. Kõik oli kuulda: tikk-takk, tikk-takk . . . Oli pool üheksa hommikul.

Tuppa tungis lai juga päikest ja selles triibus, mis langes põiki üle Esmeralda, hüples käratult miljon tolmukübet.

Mingit tõsist tööpäeva sellest päevast ei saanud. Kogu koolimaja oli pahupidi, närviline ja ohjeldamatu. Õpilased istusid salgas laudade otsas, arutasid, oletasid ja mõistatasid, kuna kokkunud pedagoogid enne suurt vahetundi üldsegi klassidesse ega töökodadesse ei tulnud. Kõigist aknaist peeti pinevusega silmas eesõue, kus direktor nagu tiibadeta pugu oma korteri ja koolimaja vahet lendles, kaap peas ja türgi mustriga pehme sall üle õla heidetud.

„Kohutav, kohutav!“ kordas Irma ja väristas õlgu. Ta käis kogu päev läbi nagu unes, väga kahvatuna ja tavalisest veelgi sõnatumana. Ei, tema ei lähe surnut vaatama. Ah ei lastagi? Väga hea, mis tast vaadata. Siis hakkaks ta jälle pimeduses kartma nagu väiksenä ja kogu aeg näiks talle, et keegi nimetu, õudne käib ta kannul. Kunagi suudles üks tuttav tüdruk oma surnud ema otse huultele. Aga tema, Irma, küll ei suudaks oma ema surnuna suudelda, olgu pealegi ema . . .

Kuhu see Thea jääb? Arvatavasti magab välja oma

väsimust, õist kõndimist Ööbikute orus ja jõe ääres, kus nad vaatlesid päikese tõusu. Juliust erutas see mälestus palju enam kui kantseleiülema surm, keda ta tegelikult ainult nägupidi tundis.

Julius tõi suurel vahetunnil köögiluugist suppi ning pani laua äärde, nagu alati, tooli kinni. Jahtuvale hernesupile tõmbus juba kilekord peale, ent Thea ei tulnud ikka veel. Söögituba sumises noortest. Osa, kes oli juba söönud, istus hulgakesi koos ja arutas maailma keerulist olemust, teised jälle lõrpsid kiirustades suppi, et veel enne, kui kell tundi helistab, jõuda koraks õuel või klosetis suitsu teha.

Nüüd alles tuli Pillerpau, hoogsate sammudega, moeka kitli hõlmad eest lahti, tõstes tervituseks kätt nagu Mussolini. Juliust märgates vajus ta vedelalt vastastoolile.

„Noh, mis sa ütled selle nalja peale! Põrutav vamp oli. Nagu Hanns Heinz Ewersi Alraune. Aga näe — pimm, põmm! ja valmis.“

„Imelik lugu jah,“ raputas Julius pead.

„Mitte imelik, vaid ha-ri-lik. Iga päev võid sa „Politseipeeglis“ lugeda niisuguseid lugusid. Kui kassapidaja pole välismaale putkanud, siis on ta endale kuuli pähe põrutanud. Henri ütles ka seda.“

„Missugune Henri?“

„Kure Henri, kes siis! Tead sa...“ Ta kummardus Juliuse poole, nagu soovides mingit erakordset saladust avaldada. „...Vaata kui... kui näiteks revolvriga sihtida suhu, siis...“

„Ah, jäta järele, mis sa patrad,“ heitis Julius pahaselt käega ning hakkas lusikaga viimaseid hernekesti kausikülgedel taga ajama.

„Kelle lobi sa valvad?“ osutas Pilla hetk hiljem jahnunud, puutumatult seisvale supikausile.

Julius punastas.

Söögituba jäi tühjaks. Pillerpau õõtsus, käed sügaval taskupõhjades, minema, emmates käigult nooremate klasside tüdrukuid pihast ja kohe samas ehmunud näoga vabandusi pomisedes ning kummardades: „Pardon!“ või jällegi põlglikult hüüatades: „Ah, see olete teie! Ja mina mõtlesin...“

Vahetund hakkas lõppema. Julius vaatas üksisilmi ukse poole, kuid Thea ei tulnud. Jooksis veel vaid mõni tüdruk sisse, ostis viiesendise suhkrusaia ning kadus. Kõõgimamma koristas juba nõusid, ladus alumiiniumkausid virna ja kandis neid vastu oma lihavat rinda hoides nagu kõrget astmelist paabeli torni.

„Mis on, supp ei maitse või?“ heitis ta kõõrdpilgu täis kausile.

Samal hetkel pistis Anita pea ukse vahelt sisse.

„Kas Thea on juba...“

„Ei ole,“ naeratas Anita kahetsusega.

Julius tõusis üles ja astus pikkade sammudega ukse poole.

„Sa ei söögi?“ küsis Anita.

Julius ei taibanud kohe. „Ah soo! Ei.“

„Kui sa ei taha... mis sest toidust raisata.“

„Mis mul sest...“ lubas Julius rabeledalt.

Anita istus lauda ja hakkas pikkamööda, lusikat kombekalt väljapoole kallutades sööma, mõteldes elust ja surmast. Tema üksi teadis Vootele kavatsusest minna Hispaania sõtta. Anita ei tunnistanud surma, ainult elu ja jõudu, kuid tol korral, ei tea isegi miks, ütles ta vennale:

„Surra on hirmus.“

Aga Vootele, sidudes taskupeegli ees lipsu ette, vastas lõbusa kergusega:

„Kes hästi tahab surra, peab hästi elama.“

Ja kuigi Vootele kadus otsekui tina tuhka, pole Anita veel kordagi mõtelnud teda matta, pole kunagi mõtelnud, et keegi, olgu Malagas, Barcelonas või Bilbaos, võiks ehk kinni vajutada poisi laud. Kui selgukski, et Vootele on langenud, seisaks ta Anita silme ees ikka elavana, mitte surnuna.

Ent kuidas Anita ka püüdis kujutleda kantseleiülemat ilusana ja elusana, seisis ta silme ees ometi ainult Esmeralda vahane kooljanägu.

Kõõgimamma tuli uue nõudevirna järele ja noogutas rahuloluga pead. Ta jäi ohates Anita ette seisma ning hakkas halisema:

„Näe, mõni jätab järele. Ei maitse. Aga mis vahupalle ja hanepraade sa nende näruste sentide eest teed.“

Tulgu revisjon sealt kantseleist otsaga tema kööki! Eks katsugu ise uhkem menjuu valmis teha. Ei, temal pole vaja end revolvriga maha lasta nagu mõned... Tema ei pea ju sellel toidul isiklikku siga ega kanu. Need on direktori kanad, mitte tema omad!

„Ah direktori omad,“ noogutas Anita hajameelselt, midagi kuulmata.

„Aga kelle siis?“ vihastas köögimamma ja läks üha kurjemaks.

„Õiendagu nüüd ise... Aga teistega on kange kisen-dama. Tegi mulle draamat, et keraamikapoisid olla nende prassingult ühe süldikausi sisse vehkinud. Mina siis jõuan valvata! Eks pand politseiniku kumminuiaga kõrvale!“

Köögimammal olid kõrgete kulmukühmude all väikesed välkuvad pruunid silmad, turi nagu karul, mehine musta tukaga pea, käed aga nõnda lühikesed, et nad vaevu kõhul ots otsaga kokku ulatusid. Ta keetis pliidi ees alati väikesel jalgpingil seistes, kõht vastu ilmatu suurt vaskkastrulit, milles kunstijüngritele tehti vaheldumisi kord suppi, kord mulgikapsaid.

Milline ärev päev. Maja sosinat-susinat täis. Kolati sihitult ühest töökojast teise, ning ainult mõni üksik töötas värvipaletiga oma maali kallal, kogu ruumi peale tema ja modeli, kelle pingutusest seista liikumatult, kukla taha painutatud kätega, oli kahju, tema alastusest tühjas ateljees hakkas endalgi külm.

Koridoris seisis kõrge klaasustega kapp, mis oli täis puust kaljakappasid, linnutopiseid, vaase, vahast õunu ja viinamarjakobaraid, kipsist kõrvu, huuli ja akan-tuselehti, mida kasutati vaikelu maalimiseks. Täna oli selle kapi varjus koos terve parlament.

„Nüüd Christian Valdemar lendab.“

„Mis imeväe läbi ta direktoriks saigi?“

„Kooli asutamisest alates loeb kunstiajalugu, aastast aastasse ühte ja sama, muutumatut nagu Suur Vanker taevas, kuid ilma konspektita ei tea ta peast nimetada ainsatki teost, ainsatki aastaarvu.“

Keegi naljahammas koputas samal ajal vastu seinä ja laupa. See liiga tuntud väljendus ei ajanud aga kedagi naerma.

„Meil on ju pooled pedagoogid universaalsed. Võivad võrdse eduga õpetada akvarelli, stiilideõpetust, anatoomiat, vabajoonistust, kodanikuteadust ja jooksu-
polkat.“

„Eks häid professionaale ole ikka ka . . .“

„Keegi pole rääkinudki, muidugi on.“

„Aga rohkem tuleb siiski neid, kes pole ise kordagi kunstinäitustel esinenud.“

„Ainult need on tehtud mehed, kes sihtkapitalile ligemal on. Egas selle mõõdupuu järgi pole Jaan Koort Tutiga Täi kõrval üldse kujur!“

„Öösel olnud koolis kena triangel.“

„Sepik mehkeldas kantseleiülemaga, panid koos kõvad rahad magama.“

„Räägitakse, et meie kooli metseen oli täna öösel Esmeralda . . .“

„Kes seda näinud on!“

„On jällegi.“

„Kas Esmeralda ise tappiski end?“

„Kes siis?!“

„Oi, saadananahk!“

„Saab näha, kes dire asemele tuleb?“

„Sau!“

„Kohvipaksu pealt uurisid või!“

„Nüüd alles tuleb trügimist selle koha pärast!“ ennustati.

„Küll klattivad selle loo ära,“ lausus keegi tähendusrikkalt.

„Kus sa enam! Kui see juba nii suure kella küljes on, siis ei aita enam miski.“

Ka Juliusel ei tahtnud töö edeneda, ometi seisis ta jonnakalt oma kolmikfiguuri ees ja modelleeris. Julius valis seda oma küpsustöö teemat väga kaua, olles läiluseni tüdinud kunstinäitusi valitsevatest „Suudlejatest“, „Andujatest“, „Leinajatest“ ja „Palvetajatest“. Ta igatses suuta luua niisama jõulise teose nagu Auguste Rodini „Mõtteleja“ või nagu Eugène Delacroix'l on maalitud „Vabadus, kes juhib rahvast üle barrikadide“. Kui mõistaks luua niisuguse sisemise tormi ja kirega!

Julius tundis, kuidas jõud temas käärib ja otsib rakendust. Ta kõndis päevade kaupa jõe ääres, kus poisikesed kalu õngitsesid, imetles õist tuledes linna, kuupaistes luhti ja videviku valguses vana mõisaparki. Jah, kõike seda võis ehk toredasti maalida — udu, libisevat kaluripaati, ringe veel, õhku ehmunud linde, ent see pole see, mida tema otsis. Tema tahtis, et oleks raskelt maha toetuvaid lihastes jalgu, soonist selga, pingutatud muskleid, et oleks karm, raske ja valus. See soov, kuigi nii ähmane ja kontuurideta, vaevas otsekui nälg, oli füüsiliselt tajutav ja piinav. Kord tärkas tal ühel matusel olles mõtte kujutada nelja süngelt tumma, oma õlgadel kirstu kandvat meest. Kui palju võimalusi dramatismiks, kui huvitav allegooria — elu triumf surma üle! Ta tegi mitmeid ideekavandeid, kuid ükski ei õnnestunud. Julius hakkas uuesti ainet otsima. Nüüd tahtis ta võtta mõne töömotiivi. Kuid sobivat modelli otsides sattus ikka haledatele, kuivetanud, sisselangenud rindadega töölistele. Kraavikaevajad, teesillutajad, puulõhkujad — ükski neist ei suutnud teda paeluda. Neis enestes ega nende töös polnud kübetki paatost, pigem tülpimus, tuimus, vaev, mille taha polnud võimalik tungida ega näha.

Siis mõtles Julius kujutada Kalevipoega kivi heitmas. Ta lõi oma vaimusilme ette tugeva noormehe, keskendunud, julge ja ilusa vaatega kaugusesse. Kuid Nehru, kes kompositsiooni juhendas, laitis selle mõtte kohe alguses ära.

„Mis tema-ta Kalevipoeg! Neandertal. Rumal, väikese koljuga.“

„Kes seda Kalevipoja koljut siis mõõtnud on?“ protesteeris Julius, Nehru aga surus ta vastu seinale:

„Tema-ta oli nii rumal, et siil pidi teda õpetama, et lüüa peab serviti. Tema-ta Kalevipoeg ei teadma ise seda.“

Julius heitis seekord käega — hakka nendega maad jagama! Teadagi, ei sest asjast asja saa, millele nende õnnistust kaasa pole antud. Ja nüüd siis oli tema kolmikfiguur peaaegu valmis. Direktor Sepik käis mõned korrad koos Sauega tema tööga tutvumas. Saue näolt polnud raske lugeda, et ta Juliusele ikka veel leppi-

matult vaenulik oli, direktor seevastu aga kõhatas tunnustavalt. Ainult üks asi häiris teda.

„Naise ilme ei meeldi mulle. Miks ta nii kurb ja vihane on? Kui inimene niisuguse meeleoluga tööd teeb, siis see töö ei edene. Kas te olete näinud Eesti Kunstimuuseumis härra Roosa pannood — „Sügisannid“? Jälgigem tema naiste ilmeid. Nad on rõõmsad. Ja kuidas nad ei peaks seda olema, kui nad koristavad saaki.“

„Seal on õunaaed, aga minul on kartulivõtt,“ ühmas Julius.

„Mis siis sellest! Kartul on samasugune jumalaand ja töö on töö. Iga tööd, mis meie peale on pandud, tuleb rõõmuga teha.“

Julius tundis ja uskus kindlasti, et temal oli õigus, ainult ta ei osanud seda põhjendada nagu Kalevipoja puhulgi.

„Kuid see on tõetruu. Ma kavandasin selle natuurist, otse põllul,“ punnis Julius vastu.

„Tõetruudus pole veel kunst. See on pigem jõhkruks. Nagu te kunstiajaloost juba teate, on realism alati jõhker. Ega kunsti eesmärk ole jutustamine. Teie aga siin nende kujudega püüate nimelt j u t u s t a d a.“

Julius saatis mõttes Sepiku koos Sauega kuradile. Tal oli kahju oma kujude juures vähematki piasiasja muuta. Sest see, mis oli, oli talle kallis, osa teda ennast, tema hinge ja mõtteid. Kuidas saab sulle midagi, mida sa ei tunnista, peale suruda? Töö läheb ju otsekohe vastikuks! Nüüd saab Julius vägagi hästi aru Viiraltist, kes suure mangumise peale nõustus lõpuks joonistama riigihoidja portreed, kuid fraki, ristide, kettide ja auraha-präänikute meisterdamisest keeldus kategooriliselt. Ja kui talle juba liialt peale hakati käima, jooksis kunstnik ära Pariisi. Räägiti, et rinna selle juurde kuuluvaga tegi ära teine mees — üks püha kunsti templi auväärseid jüngreid . . .

Mingisugust teist nägu ei taha Julius oma põlvitavale kartulivõtjale. Olgu tema pilk just niisugune — maa küljes kinni, valulik ja sissepoole pööratud, huuled kitsad, tugevasti koos, kust ei tule kuuldavale kaebust, ega ka naeratust mitte. Milline mõttetetus — direk-

tor nõuab, et see vana, kurnatud naine naerataks nagu pühak ja hoiaks oma kahe madonnaliku sõrme vahel kartulimugulat kui virsikut!

Põlvitav ema, sooniste, kõhnade kätega, rinnatu, rätt pingul, lõua all sõlmes, tema taga püsti kanget selga tahapoole sirutav kasvueas vibalik tütar ning samas kõverjalgne, suure pea ja kõhuga laps vao vahel jalus ukerdamas — niisugune oli tema kolmikfiguur. Mis naeru siin olla saab?

Julius oli ise, kunagi väga ammu, nõnda ema sabas vagude vahel komberdanud, palja tagumikuga mullasse potsatanud ja jälle end üles ajanud. Ema ei julgenud poissi ilmaski üksi koju jätta, kui ta Kärkla suurtalus käis kartuleid võtmas või muudel välistöödel, sest ta kartis, et Juska võib tuld puutuda või miskit tulist endale kaela tõmmata. See mälestus, mõte oma varasurnud emast tegi Juliusele ta kartulivõtjad eriti lähedaseks, eriti kalliks. Ei, ta ei kavatse siin midagi muuta!

Aga täna ei suutnud Juliust isegi töö paeluda, anda tasakaalu ja rahulikku meelt nagu tavaliselt. Ta mõtles oma tüdrukust, tundis tema ümaraid sooje õlgu peopesades, nägi jonnakaid, Juliuse pilgu eest põgenevaid silmi. Niisugused mõtted panid südame ja vere tormitsemata, ta peaaegu ei näinudki oma teost, vaid voolis täiesti masinlikult, endale aru andmata, teravalt murduvaid seelikuvolte.

Pisut aega enne viimase tunni lõppu kattis Julius kompositsiooni hoolikalt märja riidega kinni ning läks minema. Mil moel saaks nüüd Theaga kokku? Kust teda leida? Minna tema akna alla ja seista seal niikaua, kuni ta märkab?

Aga näe, juba puiestee lõpul tuli Thea noormehele vastu. Tuli kiiresti, pooljoostes, nagu kartes hilineda. Juliust märgates aeglustas ta aga kohe sammu ja kohmetus.

„Ma pean kooli minema.“

„Misjaoks?“

„On vaja,“ kinnitas Thea oma kinganinasid uurides. Mida Juliusele ütelda, et ta aru ei saaks — Thea jooksis ju tema pärast, et teda enne tundide lõppu veel kohata.

„Läki siis tagasi.“

„Ei, olgu pealegi. Võib ka homme . . .“ kogeles Thea.

Nad pöördusid linna poole. Oli väga soe. Thea, palja peaga, käed hooletult jakitaskuis, astus Juliuse ees, kes pead murdis, miks Thea kuidagi võõrana eemale hoiab. Temas pole jälgegi tänaõisest omasest ja kallist tüdrukust. Nüüd, kus Thea tema kõrval kõndis, mida Julius oli terve päeva läbi igatsenud, nüüd seisis nende vahel otsekui mingi tõke, nagu läbipaistev, ent arusaamatu aknaklaas linnu ja vabaduse vahel.

„Miks sa täna puudusid, jäid magama?“

„Ei.“

„Miks sa siis ei tulnud?“

„Ei saanud.“

„Miks?“

„Sellepärast, et koera nimi on Tiks. Ei saanud, ja kõik.“

Julius tõmbus solvunult pilve.

„Minule sa siis ei või ütelda?“

„Sinule just ei võigi.“

„Kuidas arvad . . .“

Nad käisid mõni aeg kõrvuti, kumbki sõna lausumata. Thea piilus silmanurgast Juliuse poole. Kui uhke ta on! Kohevad mustad juuksed, ninajuurel sügav, pahandav korts, silmades kurb mõtlikkus, suured kulmud koos, mingi tabamatu meeleolutsev ilme näol.

„Küll sa oled naljakas,“ purskas Thea naerma ja sakutas poissi lepitavalt käisest. „Emaga käisin. Kuuled? Aitasin tal ühes kohas aknaid pesta.“

„Võinud siis kohe ütelda,“ turtsus poiss.

Thea langetas pea.

„Mul oli häbi.“

„Mis selles siis halba on?“

„Ma mõtlesin, et sulle meeldivad nooblid tüdrukud . . .“

„Ei meeldi. Sina meeldid,“ vastas Julius tõsiselt.

„Siis on hea,“ ohkas Thea taltsalt ja armsalt. Julius on otse primitiivsuseeni lihtne ja aval. Olgu. Olgu ta just niisugune, nagu ta on. Alati.

Julius tõmbas Thea enda vastu. Ei, ei! Keegi järsku näeb! . . .

Ma olen savist lind,
sabast tõugatakse mind,
ning sinu rinnale
lennata'i saa!

deklameeris Thea narritades. Jah, nüüd on tüdruk jälle omane, armas, hea. Ja Julius haaras ta käevarre.

„Oota!“ peatas Thea teda kavalalt. „Mis täna koolis uudist oli?“

„Täna?“ Julius tõmbas järsku kainenedes käega üle juuste ja jäi seisma. „Hobune lõi hommikul heast peast perutama ja jooksis minema. Ah-jaa... ja kantselei-ülem laskis enda maha...“

„Esmeralda?!“

5

„Juska, see, et me sinuga mööda metsi uitame, tähendab seda, et mul tuleb hakata öösiti õppima. Nii palju tööd on ju veel tegemata.“

Thea arvutas sõrmedel: kompositsiooni — kaks, varjudeõpetust — neli, stiilideõpetust — palju see oligi nüüd? ... neli ja ...

„Küll sa jõuad,“ ajas Julius tüdruku arvutamise segi, surudes ta sõrmed oma pihku.

Milleks küll peab õppima stiile kunstiajaloost lahus, mitu aastat järjest mehaaniliselt tabelitest maha joonistama egiptuse ja babüloonia, dooria ja joonia ornamente? Milleks?

„Nii mõtled sina,“ muigas Julius, „direktorile on need aga kenad lisatunnikesed.“

„Mis sa arvad, kas ta saab sulle sappa?“

„Kuhu ta pääseb.“

„On sul hea meel, kui Sepik ära läheb?“

„Ei tea. Mul ükskõik.“

„Kuidas ükskõik?“

„Aga mis siis muutub? Sau on veel palju hullem.“

Thea pani pea Juliuse õlale ja sulges silmad.

„Küll sa oled õnnelik, et sa tänavu lõpetad.“

„Uhelt poolt küll.“ Nähes aga tüdruku küsivat pilku, lisas ta: „Ei tea ju, mis must edasi saab.“

„Sinul läheb kindlasti hästi,“ ütles Thea veendunult.

Julius oli ju üks andekamaid õpilasi selles lennus, ning kui temal pole õnne ja väljavaateid, siis pole maailmas õigust.

„Arvad?“

„Kas sina ei usu?“

„Usun küll.“

Nad hulkusid õnnelikena, päikesest põlenud nägudega mööda metsaradu, hüppasid naerdes üle kraavide, korjasid kiviaedade juures kullerkuppe ja nurmenukke, õrnu, peenelõhnalisi nagu kevad ise. Ja kummardudes murdma kuldilli, kordas Thea vaimustatult:

Oh sina väike kullerkupp,
kuningatütre krooninupp!

Valgevahused toomingad vajusid üle kahe õnneliku inimlapse, lõhnasid vängelt ja hullustavalt. All kauguses sinas järv, kõrged rohelised metsad ümber, ning losutasid imeväikesed hallid talud. Kui palju omast, südamele kallist oli selles kõiges. See tegi hardaks ja meelega luuleliseks.

Julius vaatas silmi pilutades Theale järele, kui see järsakust kiljudes alla jooksis, seelik ja juuksed tuult täis, sale ja nõtke nagu hirv. Juliuse süda oli armastust tulvil, kogu tänane päev kohises peas, segane ja õnnestav.

Nad suudlesid igal teekäänakul.

„Kui nüüd ema näeks!“ muretses Thea.

„Ma ütlen talle...“ lubas Julius tõsiselt. Kui keegi neile teel vastu juhtus tulema, tundis Thea piinlikkust ja ühtaegu uhkust, et nad niimoodi käest kinni hoides kõndisid.

„Julius, kui sa diplomi kätte saad, kas sa siis peo ka korraldad?“

„Ikka.“

„Ja keda sa kutsud?“

„Kõiki.“

„Keda kõiki?“

„Oma kursuse poisid ja... Anita.“

„Kas sa mind ka kutsud?“ nokkis Thea.

„Peab kaaluma...“

Järsku tõmbus tüdruk mossi.

„Sa ju sõidad veel ekskursioonile . . .“

„Ma ei sõida, kui sa ei taha!“

Oh Julius, kui tore ta on! Milline jumalik päev! Kas on maailmas veel õnnelikumaid inimesi kui nemad?

Ent kaua võib kõndida metsas?

Oleks raha, ostaks maanteeäärsest vürtspoest saia ja vorsti. Jah, oleks . . . oleks on kena mees, aga ta uppus Jamburi jõkke. Ja päike on juba metsa taga, ja lilled ripuvad longus peadega üle käsivarre, lõdvalt ning janusse nõrkemas.

Thea, pea sassis, nina roosa, tedretäppe täis, käsivarred kevadisest päikesest ja tuulest kuumad ning punased, Julius, üleni tolmune ja armunud, — niimoodi jõudsid nad linna ja jäid lõpuks seisma nägusa üksik-elamu väravas. Siin elas Julius.

„Vaata kui uhke maja!“ imestas Thea.

„Tule üles,“ kutsus poiss. Thea võitles endaga. Pole vist sünnis ühel korralikul tütarlapsel üksiku mehe korterisse minna. Aga mis sellest siis on? Kuidas võib Juliusest midagi halba mõelda? Tema pole ju nii nagu teised . . . Kuigi Thea laskis end majja juhtida, võitles temas kaks tунnet.

„Ainult hetkeks. Ma vaatan, kuidas sa elad,“ nõustus ta.

Julius elas väikeses katusekambris.

„Akent polegi?“

Poiss raputas pead. Ta seisis keset tuba, käed puusas, jalad harkis, tõmmuks päevitunud, silmad tolmu täis.

„Kuidas sa siis töötad?“

„Elektriga.“

„Sa ei näe ju värve.“

„Seda küll.“

Alles nüüd märkas Thea, kuidas tuba välja nägi. Kohendamata säng, laua jalgade alla pressitud mitmesugused paspartuudega raamitud tööd, põrandal vedeles eskiise, värvituube, kuna keset tuba seisis ääreni vett täis poolroostes kastekann.

„Lagi tilgub läbi,“ vabandas Julius.

Laual olid leib, nuga, kaelaside.

„Juska! Missugune Soodom ja Komorra!“ puhkes

tüdruk lõbusalt naerma. Tuntud lugu. Kuid teisiti ei saagi töötada. Temal endal on ju samuti eksamite eel, kui kange kiire käes, kõik pilla-palla ja pahupidi.

Julius seisis süüdlasliku näoga.

„Täna juhtus nii. Ja . . . ma ei teadnud, et sa tuled.“

„Kas sul siis muidu on korralikum?“

„On,“ kinnitas Julius julgelt.

„Ja mina mõtlesin, et nii kena maja . . .“

„Ega see minu maja ole. Võib-olla et seal allkorral on ilus, mina pole seal käinud. Üle ukse sai seda minu „korterit“ ühe tuttava abil kaubeldud.“

Julius pumpas priimust, seejärel hakkas ta mööda tuba midagi taga otsima.

„Mida sa otsid?“

„Ära nüüd sega. Istu.“

Julius otsis klaase. Selgus, et kõik kolm olid värvivett täis. Niikaua kuni ta oma majapidamist korraldas, uuris Thea tema visandeid ja joonistusi, mida Julius enne eksameid kavatses kodus pisut kohendada.

„Mina küll vist kunagi nii kaugele ei jõua,“ ütles tüdruk aktijoonistusi imetledes.

Juliusel seisis toanurgas virnas laenutuskogu tempelitega Vaga kunstiajalugu, kunstireproduktsoonide mappe ja ajakirja „Taie“ juhuslikke numbraid.

„Sa loed Readi „Moodsat kunsti“,“ tõstis Thea maast üles valge kaanega väikese raamatu.

„Vaatasin jah natuke.“

„Kuidas on?“

Julius raputas pead.

„Ei mina saa sellest tolku. Mind see küll ei aita.“ Ta haaras raamatu ja lehitses seda pisut.

„Kuula. „Kunsti ülesandeks on asju pea peale pöörata, haarata esemeid nende normaalse oleku varjatusest ja asetada neid sinna, kus nad kunagi varem ei ole olnud, välja arvatud unenägudes.““

„Näita!“ kahmas Thea raamatu tagasi. Jah, nii oli seal kirjutatud küll. Kas Julius tegi siia punase pliiatiga küsimärgi? — „Kunstiteos on laik seinal, kabinetimaaling üksikinimese rõõmuks; kõik muu on reproduktsoon ja jäljendus.“

Ta sulges raamatu.

„Kuule, Julius, kas sulle ei tundu, et kunst on üks hirmus keeruline värk?“

„Miks ei tundu. Minu pea ei võta taolist tarka filosoofiat üleüldse! Võib-olla see kõik on õige. Küllap vist, kui see trükitud on, aga mina ei oska teda rakedada. Sau ehk ammutaks siit midagi... Aga võtame minu kompositsiooni. Tead, mismoodi see tuli? Ma püüdsin end asetada selle naise olukorda. Sügis, pori, vihm, külm, aga tema koos lastega küürutab vagude vahel, sõrmed krõnksus ja kanged.“

Kunstnikule on tähtis kujutada sisemist, tabamatut, nähtamatut, mitte välist. Ja kui ta seda suudab, siis, mulle näib... siis tuleb niisugune omamoodi vaimustus, ja sa tunned, et sa juba hakkad kunstist midagi aimama...“

Julius vaikis kohmetult ja lausus siis tusaselt:

„Seda, mida sa tunned, on väga raske, võimatu seletada. Endal on küll selge, aga kui hakkad rääkima, siis on läbi kõik. Esteetikatundide asemel oleks võinud meie koolis hoopis kõne- ja väljendus kunsti õppida. Tead, mis meile kolme aasta jooksul esteetikateadusest ainukesena selgeks tehti?“

„Ei.“

„Vaata, kui värvasamba otsas on ilukuul, siis on see esteetikaseadustevastane nähtus, sest ta sisendab mulje ja kartuse, et võib sealt ülalt kaela veereda. Ausõna.“

„Julius, kas kool pole sulle siis üldse midagi kasulikku õpetanud?“

„Ei, miks. On õpetanud ka palju kasulikku. Erialast oskust. Aga sellest ei piisa, et saada tõeliseks kunstnikuks. Ah, ma ei tea isegi, mida ma tahan, kuid see, mida siin pakutakse, ei rahulda mind. Nähtavasti tuleb endal hakata kunstis tõde otsima.“ Julius hingas sügavalt, täie rinnaga. „Ma olen vahel mõtelnud, et tõde peab olema kusagil mujal. Kuid kes teab ütelda, kus? Jaan Koort sõitis Venemaale seda otsima, Anita vend Hispaaniasse, — kõik, kes seda otsivad, lähevad siit ära.“

„Ise rääkisid, et sa ei oska oma mõtteid väljendada...“ vihjas Thea Juliuse äsjasele kurtmisele.

„Aga sina ei suru mind ka vägivaldselt vastu seina nagu nemad. Nii ei saa ju mõte arenedagi.“

Linn sädeles juba tuledes, kui Julius Thead kodu poole saatis.

Ta ei ole nii nagu teised tüdrukud, mõtles Julius, temaga võib kõigest rääkida.

Pimeduse saabudes saalisid kesklinna tänavail edasitagasi gümnasistid, vormimütsid peos. Vaateaknad särasid täistuledes, kus peenepihalised, upsakate huulte ja pikkade ripsmetega puust nukud demonstreerisid hooaja tafti ja õhulist šifooni. Natansohn & Pojad meeste moeäri „Dernier cri“ vitriinis vahetas juba neljandat tundi järjest lipse, kaabusid ja jalutuskeppe naeratav ning higine elus mannekeen.

„Hm,“ kõhatas keegi mööduv härra oma daamile mitte ilma kahjurõõmuta, „Danzigis rüüstasid natsid ligi sada juutide kauplust...“

Moest läinud kõrgekerelised taksod laveerisid osavalt kitsail tänavail, tuututades peene imikuhäälega. Kino „Ophelia“ tohutu suure filmireklaami ümber põles mitmevärvilistest tuledest raam. Poisikesed jagasid tänavanurkadel tasuta lehekesi, roosasid, kollaseid, helesiniseid:

Elegantsemaid ja romantilisemaid suurfilme!

Daamid, see film on teile!

Claudette Colbert Robert Young

Melvin Douglas

elulähedases ja teravmeelses, huumoriga pipardatud linastuses

KOHTAMINE PARIISIS

Kas olla armukade, kui tütarlaps läheb kohtama teiega? See põnev ja kütkestav film pakub teile 1000 küsimust. Kas uskuda oma pruuti, kui see üksinda sõidab PARIISI? See algas PARIISIS... See romantika jätkub ŠVEITSI ALPIDES... Teil on valida kolme mehe vahel... ja igaühel oma head ja vead. Kas teil on kerge?

Ukski elegantse maitsega inimene ei jäta seda filmi vaatamata.

Uusim „Fox“ nädalaringvaade — sündmused Hispaanias!!!

Kitsas põiktänavas vanade kivimajade vahel seisis üksik voorimehetroska. Voorimees, tugev, paks naine telliskivipunase näoga, nokaga nahkmütsis ja vati-palitus, laiutas pukis käsi.

„Jätke järele, nooredmehed,“ ütles ta. „Kes seda enne on näinud, et voorimees istub troskas ja kunded kamandavad pukis! Niimoodi ma küll ei sõida. Mitte ühte sammu.“

„Kuulsid — ei sõida. Kangekaelne eit,“ hädaldas pikk mustas laia randiga kaabus mees oma kaaslasele.

„Oota, Henri, ma proovin hingelisemalt...“ lausus kaaslane, võttis mantlihõlma alt ukuleele ning, üks jalg troska trepil, hakkas laulma:

Pianiino ja üks violiino,
kaks kitarr, okariino.

Voorimees hirnatas korra õõnsalt ja ütles kohe surm-tõsise asjalikkusega otsa:

„Kas härrased sõidavad veel, või mitte?“

„Kannatust, maimukene! Kannatust. Sinu setukas on palju mõistlikum,“ rahustas teda Henri, mispeale voorimees jäi raidkujuna istuma, võimsana ja liikumatuna. Türgi saatkonna atašee sõitis oma väikeses leekivpunases spordiautos neist mööda, plaatinablond eestlanna kõrvalistmel.

„Nägid!“ noogutas noormees Henrile. „Iga kord ise tüdruk, ja kõik eranditult valgepäised.“

Kuid „apteegiblond“ polnud Henri maitse.

„Räägi siis, kes see salapärane naine on, keda sa siin jahid?“ küsis noormees haigutades.

„Oo!“ Henri musitas sõrmeotsi. „Laula talle.“

Poiss vaatas imestunult kolmanda korra akende poole ja laulis kuulekalt oma tillukese pilli saatel.

Mängisin sinu akna all
kord, võluv senjoriita...

„Sa oled mu tõeline sõber,“ embas teda Henri, „aitad mul tütarlast röövida.“

Kuid oodatu ei tulnud miskipärast. Henri seisis troskas püsti ja hoidis sõbral kõvasti kaelast kinni.

Sel ajal avati vastasmaja rõduuks ja kari noori helehallides ülikondades poisse tuli palkonile suitsetama.

„Noh, juntsud, kas poognad on selged?“ hüüdis Henri kaaslane väljakutsuvalt. Hooletult rõdubarjäärile nõjatuvad noored džentelmenid vastasid aga väljakutsele üleoleva, põlgliku vaikimisega.

„Kolledži poisid,“ sõnas noormees pisut kadedalt, „neil on siin eraldi tantsukursused. Teised koolid käivad Kõveras tänavas.“

Üks hästi pikk tüdruk tuli steppides rõdule. Kuuldus kiiret rütmilist kontsaplaginat, paistsid lainetavad lokid ja visklevad kõhnad käsivarred. Kohe seejärel heitsid poisid konid alla. Rõduuks suleti ja kardinad tõmmati ette. Tänavale kostsid vaid nõrgalt fokstroiti helid.

Henri uuris oma fosfornumbrilauaga käekella. Kuhu tema Juulia siis jääb? Ules, kallima korterisse minek oli aga rangelt ära keelatud. Rapiirid, mõõgad, revolvr-id?!... Henri naeratas oma mõttelennukuse üle. Kui elu romantikat ei paku, provotseerigem seda ise. Kes oligi see luuletaja, kes ütles, et kui neid mehi ei ole, siis endil' nad mõtelge!

Siis, siis, siis,
kui mull' oled andnud penni,
laulan siis
penni serenaadi sull'!

Kivisest trepikojast kajasid kõmisevad sammud, kuuldus selgesti piiksatus.

„Sinu oma või?“ küsis Henri kaaslane.

„Tont seda teab,“ kahtles too. „Silm ei seleta, kui kartuliprillid ees on.“ Henri vahtis ainiti, suu ammuli ja pea viltu, ukseavasse, kuhu lõpuks ilmus daam linnupea ja tiibade kaunistusega peopesasuurusel kübaral. Tema jalge vahelt läbi lipsas tänavale rõõmust kumminukuna piiksudes väike värisev vateeritud sadulaga pungsilmine olevus.

„Kuule, Šnuki või Fifi või mis sa oled,“ ütles Henri

koerale rangelt ning näitas näpuga süüdistavalt daami kübarasulgedele. „Kas sina, üleannetu, sõid selle linnu ära?“

„Lia-Mara! Lia-Mara! Tule ära. Tule kohe ära!“ hüüdis daam käskivalt ning saatis ühtlasi põlgusest hõõguva, otse hävitava pilgu Henrile. Ent koer ei kuulunud sõna, vaid jäi keset kõnniteed peatuma.

„Vuih, Lia-Mara! Sind on halvasti kasvatatud. Kas sa jalga ei oskagi tõsta!“ hurjutas Henri. Ta kaaslane tõmbas ukuleelele korra üle keelte, koer ehmus ning pani piiksudes liduma.

Lõpuks ometi tuli oodatu. Ta saledad kaunid jalad meenutasid Henrile tuntud reklaami, kus populaarne operetitenor Alf Kandle oma naeratuse ja allkirjaga tõendas: „Kingin daamidele ainult „Libelle“ sukki.“

Kaap aupaklikult peos, viskus Henri daamile vastu, kes seisis trepil tumedas elegantses kevadkostüümis, edeva looriga kübaras, hõberebane käel, erutatud ning valgeks puuderdatud.

„Ma ei saanud varem...“ sosistas ta. Henri haaras naisel küünarnukist ning juhtis ta troska juurde.

„Te pole üksi?“ üllatus daam selle ja troska pärast.

„Ärge muretsege, proua,“ suudles Henri rahustuseks ta kätt. „See on minu kõige parem ja ustavam sõber. Palun saage tuttavaks — härra Pillerpau.“

„Väga rõõmustav...“ lausus daam kuivalt.

Pillerpau jalad nõtkusid, alles nüüd tundis ta daami ära. Naine vabastas kiiresti oma kitsa seemisnahkses kindas käe noormehe niiskest lõdvast peost. Ta oli tusane ega suutnud pettumust varjata. Henri nimetas voorimehele läbi nina aadressi. Kaless nõksatas, Pillerpau kaotas tasakaalu ja surus sõrmed tuge otsides rebase turja. Daam naeratas hapult.

„Taara avita,“ pomises ta.

Kui Pilla poleks olnud seltskondliku lihviga inimene, ta oleks piinlikkusest ulgunud. Nad sõitsid tänava lõpuni sõnakestki lausumata.

„Poiss!“ ütles siis Henri tasa. „Ma tean, sõber, et sul on aumehe sündsusetunnet. Hopp, hüppa maha!“

Pillerpau ei lasknud palvet korrata. Vastupidi, hõisates kogu rinnast: „Head tervist teile!“, kargas ta

liikuvalt, munakividel põrisevalt vankrilt osavasti maha nagu must lind, mantlihõlmad tiibadena laiali.

Ta jäi üksi, lontis keset teed seisma, tõmbas kõigi viie sõrmega läbi juuste, seadis mänguasendisse oma väikese ukuleele ning laulis järele kaugenevale kabjaplaginale ja mustendavale vankrile, millele katust peale tõmmati:

Meil Santa Lucias
on kevadekuu.

Pillerpau valdas järsku nukrus ja ta pill vaikis. Tema pilgu ette tõusid hoopis teised silmad — sametised, pikkade kooldunud ripsmetega, suured ja vagurad. Ta lõi käega, nagu tahtes seda nägemust endast eemale peletada. Sõitku, sõitku oma Itaaliasse. Sõitku kas või põrgu. Maailm on naisi täis. Temale, Pillale, jätkub neid iga sõrme otsa kümme tükki. Aga miks on hingel nõnda kõle, nõnda tühi ja raske? Kuidas Irma tol korral ütles: „See on teatavasti koger!“ ja krimpsutas huuli. Kõrk, nagu oleks tüdrukul duce enda poeg juba peos. Mis temaga, Pillaga, on? On see melanhoolia? Kassiahastus? Südamepiinad? Tarvis koju minna. Aga mis seal koduski teha? Mamma justkui Xanthippe teeb Vanale särü. Et neil see igavene teineteise kallal närimine ka igavaks ei lähe. Ela siis või ole! Tehku nad kord juba oma varanduseasjad klaariks, leivad pooleks, ja rahu majas. Tema, Väino Pillerpau, on üks armetu, oi-oi kui armetu jumalaloom! Tema oli ju ka kunagi väike ja käis emaga jalutamas. Ema suudles teda õhtuti voodikeses, ja enne kui kustutas elektri, ütles: „Maga hästi, kiisuke!“ Mõnikord aga ei lasknud Väino end nii kergesti magama panna, vaid jooksis pikas öösärgis, palja jalu, toas ringi, ema aga hädaldas ja kartis, et ta nohu saab. Kui ammu see oli! Nüüd ei hooli keegi temast, tal pole kedagi. Ja mitte keegi ei küsi: Väino, kus sa olid nii kaua?

Poiss pilgutab silmi, lükkas sõrmega pisara ära ning nühkis korra käeseljaga üle luriseva nina.

„Mis don Juani sina siin mängid, pill käes?“

Pillerpau keeras kohkunult ringi ja nägi Juliust ning Thead sületäie närbunud õitega.

„Ah mina? Mina pole midagi,“ lausus Pillerpau vaikselt ja nukralt. Aga mõne hetke pärast muutus ta jälle rõõmsaks.

„Päris tõsi. Näe, just praegu aitasin Henril naist röövida.“

„Missugusel Henril?“

„Kure Henril, kellel siis.“

„Mis sa ajad. Purjus oled või?“

„Noh, ei usu! Ausõna, et aitasin.“

„Kuidas sa siis seda tegid?“ muigas Thea pilkavalt. Pillerpau pikal kahvatul näol vaheldusid kiiresti mitmesugused ilmed.

„Jaa, lihtne see polnud.“ Ta võttis mõlemad käevangu ning asus innukalt selle pöörase loo üksikasju kirjeldama. „Me rebisime neli voodilina ribadeks, saate aru. Ja tegime redeli. Sel ajal kui Henri all ootas, loopis tütarlaps siva asju kohvrisse. Iga minut luges, sest ta mees oli koju tulemas...“

„Oot-oot, pea kinni!“ katkestas Julius. „Kuidas see nüüd oli — tütarlaps ja tema mees?...“

„See pole üldse oluline. Kuule, mis edasi sai. Just sel momendil krigiseb võti lukuaugus. Aga mis minul sest. Mul juba redel valmis, viskan seda parajasti neljanda korra kõõgiaknast alla. Plika sibab kiiresti mööda redelit, mina aga hoian seni ust kinni.“

„Ja edasi?“

„Edasi? Muidugi, nagu teada, toimus meeste vahel võitlus. Sellega ma võitsin aega ja andsin ennastohverdavalt sõbrale võimaluse oma armsamaga põgeneda.“

„Kuule, nikastanud oled või?“ puuris Thea näpuga laupa.

„Tõsijutt. Ära usu.“

Gaasilaternad vilkusid soojalt ja hubaselt, paesed kõnniteed kõmasid sammudest, kevadine öö oli sametiselt mahe, kesklinn oma iidsete majadega, tornidega ja tuulelippudega täis igatsust ja lüürikat, gooti võlvi- tud aknad ja ukseavad täis kõledat salapärasust. Pilla laulis tasa ja mõtlikult laternatulle vahtides:

Pianiino ja üks violiino,
kaks kitarri, okariino.

Järsku ta vaikis, jäi keset teed seisma ja ütles:

„Aga inspektor Sauele kääneb Hiie-ema täna öösel sarved pähe.“

Thea pungitas silmi:

„Nii et see oli siis Angerva?“

6

Koolimajaesisel, Trooja sõja sündmusi kujutavate reljeefide all, istus suurel vahe- tunnil treppidel ning seinte veeres poisse ja tüdrukuid. Kes kordas üldhariduslikke distsipliine, nina konspektis, kes istus jõude, suitsetas ning jälgis silmi vidutades otse maad riivavate pääsukeste lendu. Ehkki taevast oli üleni hall, lõikas valgus, just nagu oleks tulisesse päikesetuuma vaadanud, valusalt silmi. Õues oli lämbe, ent koolimajas tundus veelgi talumatum — külm, pime, röske, nagu vanades kivimajades kunagi. Sass Eriline tõmbas piipu ja vedas jalge ette liivale riste ning sõõre, mängides ajaviiteks iseendaga trips-traps-trulli.

„Täna saab äikest,“ ennustas ta taevast uurides. Kui ümarpalgsed on juba puude kroonid! Varsti puhkevad kastanitel haralistest lehelühtritest valged õieküünlad. Aeg lendab.

Väikest kasvu lombakas tüdruk esimesest klassist söötis linde. Kas-sa-näe, kuidas väledad, jultunud varblased aeglastel ja kohmakatel tuvidel leivaraasud otse noka vahelt minema viivad!

Mööda jasmiinihekkidega piiratud paesillutist tuli kolmandale kursusele poseeriv meesmodell, täna esmakordselt koos puudliga. Valge kähara habemega ja pik-kade juustega vanake linna seegist komberdas ka juba aegsasti kohale, samuti noormees vurrukestega, vesi-hallides pükstes ja roostekarva moodsas pintsakus. Ta kõndis vetruval sammul, otsekui puusadest lahti, sireli-leht hambus ning kaap nagu raamat vastu rinda surutud. Tema tervitusele noogutati jahedalt, isegi vaenuli-kult.

„Sihukesele pane vastu vahtimist,“ ütles keegi pois- test.

„Mis ta siis tegi?“ päris lombakas tüdruk, pudistades pihku mälutud leivakoorukesti ning meelitades tuvisid oma käele lendama. Poisid muigasid saladuslikult.

„See on meeste asi. Tüdrukutel pole sellega pistmist,“ vastas Sass talle silma pilgutades.

„Jah, kavaleri temast sulle küll ei saa,“ lõõbiti.

Tüdruk solvus ja hammustas pahameelest huulde, arvates, et naerdakse tema vigasust.

„Kurele on sellest juba mitu korda räägitud, aga tema ei tee väljagi. Utleb, et mis see meie asi on. Kõik Pariisi pargid olla õhtul sääraseid tüüpe täis. Et mis sinna parata, looduse enda perverssus!“

„Selge, mis Henril sellega asja. Igaühel on oma eraelu,“ õigustas Sass pedagoogi.

„Löögu minema. Pagan võtaks, ega siis koolimaja pole . . .“

Sel hetkel lähenes direktor Christian Valdemar Sepik, kes ruttas oma korterist koolimajja sületäie mingisuguste pikkade paberirullidega ning vaimutöö kaitsja Minerva kipsist peaga kaenlas. Eriline kargas püsti ning rebis direktori ees lahti massiivse nikerdatud puuviljadest pärjaga tammepuu-ukse. Alles siis, kui see Sepiku järel pikkamööda ja raskelt sulgus, tähendati:

„Christian Valdemar käib jälle habe püsti ning peab ühtelugu jutlusi distsipliinist ja moraalist.“

„Räägitakse, et ajalehed tundsid vahepeal meie kooli asjade vastu suurt huvi, aga keegi suurtest meestest pani lehe masinates seisma.“

„Mis sest juhtunud õnnetusest siis kogu maailmale kellata,“ sõnas Sass piipu popsides.

„Hea õnnetus!“

„Ei tea, kas see on tõsi, et meie metseen Mesikäpp oli sunnitud oma riigikabinetis uurijaid vastu võtma?“

„Kuulujutud,“ ühmas Sass.

„Või veel! Tema oli ju kantseleiülema ruumidest ära läinud alles mõni minut enne revisjoni tulekut,“ naeratas üks dekoratsioonipoistest kavalalt, nagu teaks ta palju rohkem, kui ütles.

„Christian Valdemaryl on jälle elu sees, nuhib aga energiliselt oma „kunstitemplis“ ringi . . .“

„Küllap ta juba, nagu alati, on leidnud piksevarda, kuhu löök juhtida.“

„... Eile kargas ta ootamatult väljakäiku, ajas poisid sealst minema, ütles, et olla amoraalne niimoodi tundide ajal seanahka vedada ja suitsetamas käia,“ jutustas õhinal vilajas kõhna kaelaga poiss, tähnilise näoga nagu kirju tedremuna.

„Mis sa siis kooserdad tunni ajal ringi!“ anti talle naerdes nina pihta.

„Kõik on jälle soss. Õpetajad lipitsevad Sepiku ees nii mis jaksavad.“

„Huvitav, millal see küsimus siis laheneb ja millega direktsioon end õigustada püüab?“

„Kelle ees? Sinu ees või?“ imestas Sass.

Julius tuli koolimaja tagaõuest. Poisid tegid talle ruumi. Juliuse meel oli rahulik ja süda vaikset rõõmu täis. Tema küpsustöö „Kartulivõtjad“ oli valmis. See tähendab — kuidas võtta. Muidugi võiks ju tema kallal siin-seal veel nokitseda, kuid palju see enam juurde ei anna. Riku veel liigse libimisega ära. Lõpetamatus ei tule teosele kasuks, aga ületootamine võib mõnikord üsna korraliku asja hoopis nahka panna.

Juba mõnda päeva käidi teistest töökodadest seda vaatamas ja hindamas. Uldiselt kiideti. Tähendab, tema oma kõikumatusesega siiski võitis! See on edaspidiseks õpetuseks, et peab alati oma tahtmise ja loomingulise vabaduse eest võitlema. Tuli välja, et mitte tema ei painutanud end, vaid nemad pidid olukorraga leppima, tema teelt tõkkepuu üles tõstma. Eks näis, mis eksami-komisjon ütleb. Sau ei rääkinud lõpuks ühtki paha sõna, paistis, et see temalegi meeldis. Tutiga Täil on praegu rohkem asja Rakki „Deemoniga“. Ta ei suuda andestada Anita hiljutist irvitamist tema üle. Vaata et kukutab veel läbi! Jah, miks pannakse küll kõigile, kes vähegi oma aruga mõtlevad, otsivad, kohe nagu loomale päitsed pähe? Miks? Kas näiteks tema, Julius, on loll või värvipime? Ta näeb, tunneb ja mõtleb. Miks nad eksitavad teda, püüavad segadusse viia? Alati juhtub nõnda: nii kui ta hakkab millegi kallal juurdlema või midagi eriliselt armastama, kohe naerdakse ta välja, püütakse rumalaks ja arenematuks teha. On see nende

halvast maitsest tingitud või isekusest, et õpilane peab jäägitult oma õpetajale alluma. Või on selle taga miski hoopis tõsisem ja sügavam? Miks? Niimoodi võib lõpmatuseni miksitada. Julius naeratas endamisi — väiksenä ei andnud ta emale oma miksidega rahu:

„Kas manna on pudru seeme?“

„Ei ole.“

„Aga miks ei ole?“

„Sellepärast, et pudrul polegi seemet.“

„Aga miks pudrul seemet ei ole?“

Miks, miks . . . Julius tundis, et ta on praegu liiga kurnatud ja väsinud selleks, et järeldusi teha. Peaaegu — lõpp hea, kõik hea.

Julius oli näost kõhnaks jäänud, silmade all sinetasid sügavad vaod — kohvi ja öötöö jäljed. Pole viga, varsti on see tamp läbi. Küll ta siis puhkab välja nagu kord ja kohus, paneb jalad seinale ega liiguta terve nädal lillekestki. Isegi vaevaga kokkukraabitud töötastele vilistab.

Kõik on väsinud, kõik käivad nagu varjud ringi, seljarootsu küljes paljas nahk, isegi Pilla. Pole teist üldse näha. Aega nüüd temalgi ringi trampida! Isegi selleks, et end kolm miinusega läbi vedada, on vaja kõva tööd. Kolm miinusega küll, aga näed edasi ikka saab, mõtles Julius.

Sel hetkel käis kõrvulukustav raksatus, nagu oleks pikne majja sisse löönud, ja vihvatas pimestavalt lilla välk. Kes küll Jupiteri nõnda on ära pahandanud!

Hakkas robinal hõredat, jämedat vihma sadama. Õpilased viskusid uksele tungeldes koolimajja. Vestibüüli hämaruses valendas kätetu Milo Veenus, õlal ripnemas kellegi kaotatud suur pruun trikookinnas. Hulk poisse seisis teadetetahvli ees.

„Mis seal on?“ küsis Julius. Keegi ei vastanud. Ta püüdis üle peade vaadata.

„Ära nügi!“ öeldi pahuralt. „See on teadaanne. Kivi-sepp visati koolist välja,“ anti eespool seletust.

Julius seisis rahulikult, käed kitlitaskuis, nagu ei käiks see tema kohta, nagu polekski tema Kivisepp. Siis järsku lükkas ta poistekobara kahe käega pooleks.

„No-noh!“ ähvardati, ent Juliust ära tundes jäädi vait, tehes talle sõnatult ja kokkunult teed.

Juliuse silme ette löi must udu. Keha oli kummaliselt sulgkerge ning õhuline, jalgade asemel pehme vatt, ja tundus, nagu vajuks ta ühtesoodu kuhugi sügavale, sügavale... Kuid hetk hiljem löi südamesse kuum voog, mõte rabeles jälle. Ta on välja visatud! Mille eest? Viimaselt kursuselt, just küpsuseksami eel! Ja diplom? Kurat! Kas maailmas on õigust?

Julius ei suutnud kuivanud suus keelt liigutada, see oli nagu raske, kangestunud tomp. Tema — moraalirikkuja! Kooli kõrge moraali ja hea kuulsuse nimel heidetakse ta välja. Huligaanitsemine, vargus! Milline teotus. Ta näitab neile, lööb kõik segi. Ta tapab ära!

Julius tormas pikkade hüpetega töökotta. Tema pärani silmad olid täis lapse meeleheidet.

„Issand!“ ehmus Anita. „Mis on juhtunud?“

„Minge, minge lugege!“ kisendas Julius nagu hullumeelne. Ta viskus kogu kehast võppudes taburetile, liibus oma kahvatu, koltunud näoga savisele, jahedale lauale.

Mööda aknaklaase voolasid pahinal alla lakkamatud veenired nagu jooksvad lindil. Nüüd müristas juba kusagil üsna kaugel...

Thea ja Anita tulid tagasi löödult, jahmunud nägudega. Eliaser ja Sass Eriline seisid samuti täielikus arusaamatuses. Juliust oleks vaja lohutada, vaigistada, peaks midagi tegema... Kuid Thea ei osanud ega julgenud arust ära Juliusele läheneda, sest niisugusena poleks tüdruk võinud teda isegi ette kujutada. Ja kas Julius vajabki lohutust, ta ei näi midagi ega kedagi märkavat. Rahustamine võib ehk hoopis vastupidiselt mõjuda.

Julius kargas äkki püsti ja tormas oma „Kartulivõtjate“ juurde, mis seisis ringpoodiumil.

„Mis sa, sõge, teed!“ hüüatas Anita ja haaras Juliuse käest kinni. „Niisugust teost!...“

„Kuju on kooli oma!“ hoiatas praktiline Sass, kuid lisas kohe heasoovlikult: „Tõmbad endale ainult uusi pahandusi kaela.“

„Jah, mis mul sellest enam,“ sõnas Julius lõdvalt ja taltsalt. Vihahoog oli raugenud. Nüüd oli ta väsinud ja täiesti ükskõikne kõige vastu.

Julius jäi tühja pilguga, üksisilmi vaatama oma kolmikfiguuri, kuid muutus varsti tähelepanelikuks. Tõsi, see pole halb. Ilmed on tõesti õnnestunud. Ja kui ta peaks seda kompositsiooni uuesti otsast peale alustama, teeks ta selle jälle samasugusena. Imelik, et inimene mõtleb talle pööraselt raskel hetkel järsku igasugustest muudest asjadest. Christian Valdemar soovitas tema kartulivõtjal naeratada!

„Ha-ha-ha-haa!“ purskas Julius naerma, ent ümberingi kokkunud nägusid märgates ütles: „Ei, ma pole hull. Ma niisama, tuli midagi meelde.“ Ta oli jälle rahulik. Pea ainult kumises. See näis talle ääreni täis anu- mana, mõtted aga tundusid just nagu vesi, mida anu- masse üha juurde voolab, kuid ei moodusta kuhja, vaid niriseb maha.

„Julius . . .“ sõandas Thea nüüd ütelda.

Poiss liigutas naljakalt kulme. Ta püüdis naeratusega vabandada, et ei suutnud ennist ohjeldada oma raevu, mis temas väarikusemõisted ja -piirid segi paiskas.

Kõik ohkasid kergendustundega ning istusid ringi ümber Juliuse.

„Uskumatu, et sellise lapsiku nalja pärast koolist välja visatakse,“ ahastas Thea sõrmi murdes.

Ka Eliaser raputas imestunud pead — Julius, nii andekas ja . . . Irmal oli poisist väga kahju. Oi, kuidas ta ehmatas, kui Julius nagu metsloom sisse tormas. Aga kui hea, et . . . et Thea on see, või ükskõik kes, ainult mitte tema, Irma, kes peab Juliuse muret jagama. Tuleb välja, et ka halb on millekski hea, mõtles Eliaser rahulolevalt, saatus on tema, Irma poolt. Ta pole usk- lik, kuid usub, et madonna, see väike talisman, mis õde talle saatis ja mida ta kannab alati keti otsas särgi all, hoiab teda eksisammudest.

Julius istus osavõtmatult, suured käed rüpes.

„Lugu ei seisa ju süldikausis, sellest saab iga tobu aru. Meie „templis“ on hullemaid asju toimunud,“ vas- tas Theale alles mõne aja pärast Anita süngelt. „Meie

Christian Valdemari oli lihtsalt vaja piksevarrast ja pärast kõike sündinut jälle oma võimu näidata.

„Aga kas te mäletate minu sõnu?“ meenutas Sass särinal nagu mauk pannil. „Kas ma ei ütelnud juba siis, et te keedate ise endale putru. Noh, ja näete nüüd! . . .“

„Mida me siis näeme?“ Anita seisis harkis jalu, huuled torus, käed puusas, tõtsakas ja tugev nagu aamike.

„Mida, mida,“ osatas Sass. „Mis siin enam seletada.“

„Olegi siis parem vait,“ käratas Thea. „Alati sina oma jutlustega.“

„Jälle olen mina süüdi!“ hämmastus Sass ning läks hingepõhjani solvunult treimisruumi. Aga õige pea tuli ta tagasi heana ja säravate silmadega, nagu poleks äsjast sõnavahetust olnudki.

„Kuule, Julius, direktor on ju üldiselt pehme mees. Kui sa ilusasti vabandad ja räägid . . . Tema tahab triikimist. Noh, kui sest asjast asja ei saa, siis on vähemalt süda rahul, et oled ikka kõik mis võimalik ära teinud. Ma arvan küll, et asi laseb end seada, kui sa kenasti räägid. Katsuda ju võib . . .“

Kummaline, Julius ise mõtles ka sel hetkel minna ja direktoriga rääkida. Jutustada, kuidas asjad olid, et see polnud muud kui paljas koerus, mõtlematus, ta ei tea isegi, kuidas kõik nii välja kukkus.

Meister Palu tuli.

„Härra Palu, Kivisepp . . .“ haaras Thea tast kui õle-kõrrest kinni.

„Ma tean,“ lausus Palu vaikse häälega ja ebamugavusest kõrvale vaadates.

„Aga see on ju lausa ma ei tea mis! Kuidas siis nii . . .“ vehkis Anita kätega.

Palu ei vastanud, jäi akna alla seisma ning vaatas ainiti kiiresti tormavatele tumedatele pilvedele järele.

Julius võitles endaga. Mida rohkem ta end selleks retkeks valmistas, seda tõrksamaks muutusid jalad.

„Ma räägin enne Sauega,“ otsustas Julius. Olgu see Sau milline tahes, aga temast mööda minna ikkagi ei saa, ta on ju töökoja otsene ülemus ja kunstiline juhendaja. Viimased päevad oli ta Juliuse vastu isegi päris kena.

Thea süda raius mõtte rütmis: midagi peab tegema,

midagi peab ette võtma! Midagi peab tegema, midagi peab ette võtma. Ta noogutas Juliusele:

„Käi ära, vaatame, mis direktor ütleb.“

Milline õnnetus, nagu väik selgest taevast. Thead vallutas ühtaegu viha ja mannetus. Ta oleks ise õpetajatetuppa jooksnud ja neile näkku karjunud kõik! Oelnud, et . . . Jah, aga mida siis lõpuks öelda?

Kui tüdrukud kahekesi jäid, küsis Thea Anitalt:

„Kuule, mis sa arvad, kui kogu meie töökoda, meie kõik ühiselt protesti avaldaksime?“

Rakki raputas naeratades pead:

„Sellest ei tule midagi välja.“

„Miks? Kardad, jah?“

„Ei karda,“ lausus Anita rahulikult, „aga peale minu ja sinu pole teisi minejaid. Sass? Või Irma?“ Ta heitis lootusetult käega ega hakanud paari noorema kursuse õpilast üldse nimetama. Need ei jaga niikuinii neid asju.

„Anita,“ viskus Thea tüdruku kaela, „mis siis saab?“
Kõnelus Sauega läks luhta.

„Mina ei tea teie asjast midagi,“ ütles ta järsult, Juliust lõpuni ära kuulamata ja läks temast mööda vaadates edasi, juuksetutt riiakalt püsti, silmad külmad ning kalgid öökullilikult suurte tumedate sarvraamidega prillide taga; ligipääsmatu ja sealjuures koomiline. Sau kõverdas huuli — tulevane messias!

Ule Juliuse lohkunud põskede jooksis sipelgahammustusi meenutav külmavärin. Ta sammus otsustavalt kantselei poole. Koridoris vaatasid õpilased talle uudistades ja kaastundlikult järele. Kellegi käsi laskus ta õlale. Julius pöördus ümber. Palu? Mis tema tahab? Poiss põrnitses meistrit altkulmu ja umbusklikult.

„Lähe te direktori juurde?“ küsis Palu rahulikult.

„Mis siis?“ heitis Julius pahuralt, isegi pisut väljakutsuvalt.

Meister ei vastanud kohe, ta näis nagu kaaluvat, kas avaldada oma mõtteid või vaikida.

„Ärge minge, sel pole mõtet,“ ütles ta lõpuks ikka veel maha vaadates.

Julius vahtis teda sõnatult.

„See on õppenõukogu otsus, mida ei muudeta, sest . . .

et direktor isiklikult püüdis oma ettepanekut läbi suruda. Olete andekas inimene... peate ise... läbi lööma. Mõnikord pole diplomiga ka midagi paremat." Neid viimaseid sõnu öeldes naeratas Palu nukralt.

Õigus. Esko-Valdo Eskole ei antud ju ka diplomit. Nagu kuulda oli, andetuse pärast. Kuid näe, praegu poevad talle kõik. Siis aga meenus Juliusele, et sürrealist Esko-Valdo Eskol on palju raha. Sel puhul pole ju diplomist lugu. Niisugune märtriseisus annab talle isegi aupaistet juurde. Kui kooli direktsioonil oleks võimalik oma möödalaskmist veel heaks teha, annaks ta Eskole lausa kullast ja briljantidest diplomi, kenasti sametpadjakesel, — peaasi, et ta lõuad peaks. Jah, raha Juliusel polnud, näis aga, et palja talendiga pole käesoleval hetkel midagi peale hakata.

Kuid Palu ei mõtelnud siin rikast ja kunstisalongides moodiläinud tähte Eskot, vaid iseennast.

„Mul on diplom...“ jätkas ta, „aga mis minulgi paremat... On, nagu oleks hea koht, aga... pole mõtet rääkida! Näete isegi ju. Aga kuhu minna, pole ju poissmees, ikkagi pere, neli last.“ Nagu Juliuse vastust peljates lausus ta lõpetuseks: „Aga eks te ise tea.“

Palu nägi Juliuse rabedat tänulikku pilku ning arvas mõistvat, mis noormehe hinges sel hetkel võis toimuda. Julius oli tõesti hämmastunud. Palu? See vaikne, tähelepandamatu kuju! Mitu head aastat on nad teineteise kõrval tööd teinud, ja alles täna esmakordselt nägi ta Palu niisugusena — välimuselt küll seesama, blond, luitunud, väga halva jumega, sinakate, veretute huultega ning väsinud silmadega, kuid ometi täiesti uus inimene. Need paar sõna usaldavat ülestunnistust endast, üksainus lause Juliusele — „... peate läbi lööma“ — asetaskid Palu poisi silmis uude valgusesse. Ning Juliusel hakkas häbi ja kahju, et ta polnud seda inimest kunagi varem märganud, et Palu oli tema jaoks lihtsalt meister, kes aitas kipsvorme valada, õpetas tehnoloogiat ja põletamist. Miks talle pole kunagi silma torganud Palu traagika? Kahtlemata oli ta andekas inimene, lõpetas ta ju kunagi sellesama kooli väga heade tulemustega. Miks on ta alla surutud, kuidas see juhtus? Kas tal polnud jõudu enda eest võidelda? Kas selle-

pärast, et ta nõrk on, või ei taha ta elada nende kombel, kiskja moodi? . . .

„Ma võin . . . ma võin edasi kaevata ja asja juurdlemist nõuda kõrgemal pool,“ lausus Julius süttides.

„Teie tahate metseen Mesikäpa juurest õigust otsida?“ küsis Palu vaevumärgatava põluga. „Pealegi . . . on see teile teada — kolmikfiguuri ei peetud küpsustunnistuse vääriliseks.“

„Kuidas nii?“ hüüatas Julius kahvatades.

„Kõigepealt oldi väga pahased teie lugupidamatuse pärast direktori ja Saue vastu,“ jätkas Palu. „Direktor näeb selles tõsist ohtu. Ta kardab teie halba mõju õpilastesse.“

„Aga töö? Aga töö!“ nõudis Julius kannatamatult seletust.

„Toodi ette, et seda kompositsiooni luues pole teie töökäigus nende nõuandeid arvestanud ja et „Kartulivõtjad“ ei vasta tänapäeva kunsti nõuetele . . . Teie küpsustöö tunnistati halvas mõttes tendentslikuks.“ Palu kõneles seda varjatud irooniaga, tema värvitu nägu jäi tuimaks, ainult hääl ja silmad reetsid sisemist erutust.

„Nüüd ma näen — ei ole loomingulist vabadust olemas, ega tõde,“ lausus Julius kibestunud ja veendunud.

„Tõde on,“ vastas Palu vaikselt.

„Võib olla. Ainult mitte meil siin.“

„Tõde on meis enestes,“ ütles Palu, ja miskipärast valgus üle ta vahaste palete hele neiulik puna.

„Mis sest kasu on, kui sul ei lasta seda lagedale tuua.“

„See on . . . jah.“

Julius põrnitses vihaselt enda ette.

„Ärge mõtelge oma õnnetusest. Ma arvan . . . eks see ole ikkagi . . . võit . . .“

„Võit?“ imestas Julius. Võit? Võit . . .

Kooliteenija hõikas Palu vanatüdruku kilava häälega telefoni juurde.

„Ja-jah,“ vastas Palu talle kuulekalt, pöördus seejärel uuesti Juliuse poole, tahtis veel nagu midagi öelda, kuid ei leidnud sõnu. Näis — ta oli õnnelik, et niigi palju sai öeldud. See oli ka võit . . .

Julius noogutas Palule järsult peaga ning tormas koputamata kantseleisse.

Siin istus nüüd uus ülemus. Pika ninaga ja pudelõlgadega. Ta seisis laua taga lühikeses pintsakus ning triibulistes pükstes, juuksed kiilastuval pikergusel peal korralikult lahku soetud. Juliusele pilkugi heitmata korraldas uus kantseleiülem kirjutuslaua ja kapi vahet tammudes kaustasid, tõstes käigul jalgu kangelt ja kõrgele. Ta ei meeldinud siin ühelegi inimesele, kuid arvatavasti nii oligi vaja. Nüüd ei satu keegi armukiusatusse, ja ka pahandused, mis sest tekkida võivad, jäävad ära. Salligu või ärgu salligu. Uus kantseleiülem näib olevat seesugune mees, kes peab vastu kõikidele aegadele ja tormidele. Direktorid tulevad ja lähevad, aga tema kui „keskmine“ ametnik jääb! Varisegu maad ja valitsused, türannid ja dünastiad, tulgu fašistid või kommunistid, aga tema kui „keskmine“ ametnik jääb ja saab kõigiga ühteviisi hästi läbi, püüab olla neile kõigile ühteviisi asendamatuks tööjõuks. Sest tema tahab elada rahu, oma isiklikus majakeses, kasvatada tööst vabal ajal tulpe ja pookida roose.

Seal, kus nädalapäevad tagasi lamas Esmeralda, valge, poolpaljas, käed laiali, astus uus kantseleiülem nüüd oma pragunenud, moest läinud kitsaninalistes ševrookingades. Nagu polekski kunagi maailmas elanud Esmeraldat, püha kunstitempli valitsejannat, pillajat ühepäevainimest, rahaahnet ja elupõletajat, kes tegi kunstijüngritest oinapead, elust, surmast ja armastusest aga ühevaatuselise jandi.

Sellesama akna juures nägi Julius teda seismas viimati varahommikul, siis kui ta õues hobust joonistas.

Julius nõudis oma dokumente ning jõulust tunnistust.

„Astuge sisse ülehomme,“ lausus kantseleiülem. Tema hääles polnud pilget, kaastunnet ega ka midagi muud peale asjalikkuse ja kohusetunde.

Töökojas oodati Juliust. Thea heitis Irmale kaebamist ette.

„Mina? Mis sul arus on!“ taganes Eliaser kohkunult. „Miks pidin m i n a kaebama? Millal ma olen enne kellegi peale kaevanud?“

Thea vaikis. Tõsi, seda ju täpselt ei tea, kes kaebas tol ööl, põletuse ajal.

„Aga kes siis?“ küsis Anita mõtlikult enda ette vahtides. „Kes?“

„Kust mina tean,“ vastas Eliaser põlglikult ning kadus nägu kibrutades laboratooriumi.

Oh, saaks siit ometi kord minema! Varsti on kõigil sel viletsusel lõpp. Ime, kuidas ta küll tervelt viis aastat neid labaseid tüüpe on talunud! Kui ta juba rongis istub, siis tõmbab ta kohe kupeeaknale kardinad ette, et sellest maast mitte midagi teada ega näha. Ta on suutnud need viis aastat siin seda „seltskonda“ välja kannatada tänu sellele, et tal on oma maailm, kuhu ta end suleb, ja et ta mõistab end inetust argipäevast välja lülitada.

„Sass,“ ütles Anita murelikult. „Ehk on sul Juliusele esialgu mingit tööd anda? Dekoratsioonipoisid võõpavad kinodele reklaame nagu Pilla, graafikuid toidavad kilukarpide etiketid ja kompvekipaberid, aga kujuritega on paha lugu. Praegu on väga raske midagi leida, eriti Juliusel.“

Sass kohkus:

„Sa teed nalja või?“

„Mis nali see sinu meelest on?“ vihastas Anita.

„Ja kust mina seda tööd võtan?“

„Sul on ju oma ettevõtte.“

„Mis ettevõtte! Kõigest väike punker. See ei too ju veel midagi sisse. Koolist aetakse välja, ja mina korjaku üles! Mis ma teile olen, tööbörs või?“

Thea kuulas Erilist ääretu põlguse ja vastikustundega.

„Küll on siga,“ pomises ta vaevukuuldavalt ja uskumatuses ümarate silmadega.

Irma, kes tuli parajasti portfelist oma itaalia keele sõnastikku otsima, kõverdas suud: no on alles väljendused! Pesueht aguliplika.

Thea jooksis uksest välja, otse Juliusele sülle. Kui hirmus, kui häbiväärne — tema Julius, tema uhke Julius peaks longus päi direktori või Tutiga Täi ees seisma nagu vaene patune ja neilt andestust anuma.

Kõik nad on ühesugused vaimsed kretiinid. Pole vaja!
Pole kellegi ees vaja põlvi nõtkutada.

„Julius!“

„Mis on?“ naeratas noormees ainult suunurkadega. Ta oli rahulik ja tõsine, pisut äravaevatud näoga, lipsusõlm viltu nihkunud, krae lohakalt laiali.

„Ära mine. Ära palu . . .“

„Muidugi,“ lausus Julius ning nüüd naeratasid juba ka tema suured, unistavad silmad. „Kullake, sa muretsesid minu pärast,“ lükkas ta Thea silmile langenud kihara tagasi. „Ära nuta.“ Julius pühkis sõrmedega kiiresti veerevad pisarad tüdruku palgeilt. „Tead, mis sugune imelik ma olen.“

„Noh?“ küsis Thea õrnalt.

„Alguses tundus mulle, et pärast seda hoopi pole ma võimeline üldse millekski, ei tööks ega eluks, et kõik on läbi. Aga praegu — ma tahaksin . . . ma otse lendaksin koju, mu peopesad sügelevad . . . Ma tahaksin uut tööd alustada. Saad aru, ega inimest pole sugugi nii kerge maha murda. Ma olen praegu nii pingul, nii pingul . . . Oi, sa ei tea! . . .“ Ta surus mõlema käe sõrmed Thea suurtesse uhketesse juustesse, nagu ta kunagi, nende esimesel kohtumisel, oli nii hullusti igatsenud, kuid nüüd ta vaevu ise märkas, mida tegi. Nüüd mõtles ta tormitsevalt millestki muust, mis teda ülenisti haaras ja vaimustas.

„Oh Julius, sa elad sada aastat!“ ennustas Thea läbi pisarate naeratades.

„Näib jah,“ nõustus noormees tõsiselt ja kohmakalt, heitis järsu pealiigutusega tagasi laubale langenud kiharad ning lisas mõtlikult: „Sellest on mulle ka veel vähe.“

Julius andis kõigile kätt.

„Ega sa surma lähe, et niimoodi . . .“ naeratas Anita. Sass oli jõudnud parajaks ajaks ära kaduda. Irma sirutas oma kitsa käe, südamekujulise kuldsõrmusega.

„Jumalaga.“

Aknast Irma selja taga paistsid pärani avatud nelikleheornamendiga raudväravad, ja kojamees Karp, pikas kitsas palitus, sametkraega ja kaabus, kõhn ja vimmas,

lökkas kärü. Kärul oli kogu tema maine kodu — sinist värvi raudvoodi, käsisaag ja kirves, viini tool ja laud ülespidi jalgadega, millede vahele oli pressitud kirjutest lappidest vatitekk ning veel paar suuremat pampu.

Vihm oli üle, taevast aga läbitungimatult hall. Kuid sellest taeva hallist pantserist tungis siiski läbi päikese kahvatu helendus.

Julius silitas pilguga kõiki talle koduselt kalleid esemeid — töölauda, ringpoodiume, treirattaid, vitriine õpilastöödega. Milleks käristada haavu ja piinelda. See on nüüd minevik ja tema elu algus, see peab tähis-tama ainult möödunud verstaposti tema kunstnikuteel, mille tulevikku ta uskus nagu sellesse, et ta elab ja on olemas.

Thea ootas teda trepikojas. Julius astus energiliste sammudega ukse poole. Tema selja taha jäi Eliaser, kes istus aknalaua, lõngutas oma pikki, sihvakaid, rasketes reisisaabastes jalgu, tampis uhmis kristalle, mis meenutasid selgeid puhtaid taevassiniseid akvamariine, ja kordas kõlatult:

„... *accusare* — süüdistama, *accusato* — süüdlane, *accusatore* — süüdistaja.“ Pea ei võta täna miskipärast. Ah, kuidas see segi kipub minema — kes on süüalune, kes süüdimõistja ...

Kui vaikne oli kunsti püha tempel oma klassikaliste orneeritud sammastega ja Milo Veenusega vestibüülis. Siin valitsesid jälle kõrge moraal, kord ja rahu.

Ü K S I

Tänav

Niipalju kui Miilu mäletas, on tema ärgates ikka olnud nii: Suur tuba. Molberti taga istub vanaisa, villane tuttmüts peas, kissitab silmi ja maalib. Laes põleb kurbkollane pirn ja akna taga on pime.

Miilu lamab vaikselt ja vahib üksisilmi vanaisa Kasparit, kes pühib oma värviseid näppe vastu pükse. Need on tal määramatut karva, rohekad, täis punaseid ja kollaseid jutte. Nad on kanged, korbatanud, lõhnavad värvide ja liimi järgi.

Miilu lamab ja arutab: on see nüüd hommik, või on alles õhtu?

„Maga. Kell on kõigest viis,“ ütleb vanaisa tema poole vaatamata. Kuidas ta teab, et Miilu ei maga?

Kui Miilu teist korda ärkab, istub vanaisa ka nüüd molberti taga, kissitab silmi ja pühib värviseid näppe pükstesse. Laes põleb ikka alles kurbkollane pirn, aga väljas on valge.

Vanaisa tõuseb, kustutab elektri, aitab Miilul pihikut nõõpida ja asub seapekki praadima. Tuba on täis hommikuvalgust ja magusat lõhna. Miilu tuleb raudahju ligi, vaatab huviga, kuidas rasv säriseb. Vanaisa toob panni sabapidi lauale ning nad asuvad leivatükke tulise rasva sisse kastes vaikse nohinaga sööma. Nad söövad aeglaselt ja tundega. Rutata pole kuhugi, kogu päev, kogu nädal on ette teada.

On ikka alles väga vara. Alla toidupoe ette sõitis leivatõld. Toodi piima. Munakividel põruvad pastöri-

seeritud piima pudelitega kastid. Noored rõngaskaela veohobused on hommikuti kannatamatud, löövad kabjarauaga kividest tuld. Käsikaupmehed ilmuvad, korvides väikesed soojad ja lõhnavad sepikud.

Toidupoekesi on sel lühikesel kitsal tänaval õige mitu. Kui täpne olla, siis seitse. Mitte ainult poekesi — üks suur hotell, ajalehetoimetus, restoran, saun, taksoode ja voorimeeste seisuplats, söökla, kolm kingsepa, kaks lukussepa- ja üks rätsepatöökoda, üks puusärgiäri ning pesukoda klientstriikimisega. Ja kõik nad mahuvad kenasti paarikümne majaga vanalinnatänavale.

Miilu asi on pann laualt ära viia, vanaisa aga paneb kuue selga ning läheb leheputkasse. Tal on seal tutvus: müüja lubab kõik ajalehed, mida vanaisa küsib, koha peal püsti jalu tasuta läbi vaadata ja lugeda.

Päike paistab juba üle katuseharjade. Vastasmajas lööb sarjas kujur aknapoole lahti ja haigutab pisarad silma. Tema modell tõuseb sohvalt, viskab teki kõrvale, ajab põrandal kolinaga tühjad õllepudelid ümber ja sügab uniselt pead.

Selle tänava majades ei tunta raskeid portjääre, ruloosid, üldse mingisuguseid kardinaid ega aknakatteid. Kel on aega ja huvi, võib alati tutvuda naabrite elu üksikasjadega. Kuid niisuguseid vaba ajaga inimesi siin ei leidu. Kõik, mis aknast silma puutub, puutub isenesest, paratamatult, möödaminnes.

Kastetakse tänavat. Mööda renne suliseb vesi. Restorani ees peatub voorimehetroska: peremees on saanud sisseostudega turult. Kaks kelnerit uksele jätavad enda harjamise ja kannavad nüüd pooljoostes sisse pesukorvi liha, kala ja värske juurviljaga.

Miilu istub aknalaua, ootab vanaisa ja püüab ajaviiteks silti tagurpidi veerida: na-ro-tseR sullukuL. Miilu on kuulnud — ei tea, on see tõsi — et „Lukulluse“ hoovipoolses keldris, voorimeeste ja hulguste poolel, olevat taldrikud ja lusikad ketiga laua küljes kinni.

Nüüd ilmuvad õed Piipsonid oma koeri kõnnitama. Õed on ühte nägu, ühtemoodi riides ja nende bokserid on samuti ühesugused — nudid ja tõmbid. Õekesed mööduvad kurjalt sisesedes „Lukulluse“ peremehest

Etrukist. Neil on vana riid tuvide pärast. Õed Piipsonid ei taha oma aknalaudadesse tuvide võõrutamiseks teravaid naelu püsti lüüa. Aga kaua Etrukki kannatab, et linnud ta klientide kübaraid kirjavad.

Siis ilmub aknale Totti. Tema hommikumantel on siniste, põsed punaste roosidega, nina lubivalge ja juuksed värvimisest samblarohelised. Ta lööb mõlemad aknapooled valla, seab haaki, uurib hetk tänavat. Väntab grammofoni üles, vahetab nõela ning laskub rinutsi aknalauale.

Ule kogu tänava üürgab hulk aega üks ja sama lugu:

Ligadi-logadi sõitsin ma
kord oma uue vankriga,
küll ülespidi mäe,
küll alaspidi mäe,
et tolmupilv käis üle pää.

Võõrastemajja sammub mees. Tal on hele suvepalitu üle õla visatud ja portfell käe otsas. Totti vajutab membraani plaadi teisele poole:

Mul valutab süda ja valutab maks,
oh kuidas ma kallimat näha küll saaks...

Mees jääb seisma. Süütab suitsu. Vaatab üles. Totti naeratab. Ta hommikukleit on eest lahti vajunud.

Ei iial mu meelest sa, kallike, läe,
ehk kuigi võib-olla sind enam ei näe.

Võõrastemaja trepil vaatab mees tagasi. Totti naeratab.

Nüüd tuleb vanaisa. Miilu ootab teda lahtisel toaüksel ja kuulatab ta puhkimist järsul pimedal trepil. Vanaisa võtab kuue seljast, paneb tuttmütsi pähe ja istub molberti taha tööle. Miilu lõhub tühja hülsikarbi ära, istub vanaisa kõrvale taburetile ja hakkab karbi põhjale sedasama maalima mis vanaisagi — lilli. Tore on nii. Ta loputab oma pintslit samas veeklaasis, kus vanaisagi, tal on küll oma väike palett, kuid mõnda sinist või kollast lubab vanaisa kasutada ka enda värvikarbist.

„Eks sa siis võta,“ ütleb ta.

Miilu krimpsutab samuti nina ja pilutab silmi. Astrid tulevad tal sarvilised, sinised ja pruunid, värv imbub pappi, vajub laiali, ning Miilu on kuri.

„Katsu kuivema pintsliga,“ soovitab vanaisa.

Töötatakse päris hulk aega, seni kui vanaisa vabastab oma akvarelli molbertilt rõhknaeltest, paneb pörandale, jalge ette maha alles märja töö ja jääb seda hulgaks ajaks hindama. See on tal täna juba teine pilt.

„Kas lähme nüüd kõndima?“ küsib vanaisa. Seda just Miilu ootabki.

Ilm on ilus. Vanaisa ei saagi muud, kui kergitada tuttavaile oma väga laia musta kübarat.

„Kes see oli?“ küsib Miilu kahupeaga mehele järele vahtides.

„Moosekant,“ vastab vanaisa, teretades juba järgmist vastutulijat.

„Aga see?“

„See on käskjalg.“

„Härra Üksil“ hõigatakse vanaisa. Keegi daam ruttab põiki üle tänava nende poole.

Vanaisa jääb seisma. Daam on närbunud, pikk, kõhn, valgete kinnastega. Ta annab teretamiseks ainult kaks sõrme.

„Hea, et ma teid kohtasin. Tütar või?“

„Lapselaps.“

„Me olime eile koolinõunik Baumil külas. Neil ripus saalis teie pilt. Rukkililled. Ma tahan ka täpselt niisugust.“

„Täpselt niisugust mul ei ole kunagi,“ vastab vanaisa.

„Aga rukkililli on?“

„Ei ühtki.“

Daam peab endamisi nõu.

„Võib-olla ma astun siis kunagi edaspidi teie poole sisse,“ lubab ta ja annab vanaisast mööda vaadates talle kahte sõrme suruda. Vanaisa annab vastu ühe sõrme. Daam punastab, lööb korra ripsmed kokku ja ruttab edasi.

„Kes see oli?“

„Daam,“ vastab vanaisa.

„Mis ta nimi on?“

„Daam,“ vastab vanaisa.

Miilu sakutab teda kannatamatult käisest.

„Ütle, noh. Mis sa narrid!“

Aga vanaisa aina muheleb endamisi. Miilu ei mõista, mille üle küll vanaisa rõõmu tunneb? Nad kõnnivad pargis, istuvad pingil ja jälgivad varblasi. Vanaisa pöörab kuuetaskud pahupidi, loodab leivapuru leida. Miilu näeks justkui esimest korda, et varblased ei käi nagu tuvid, vaid kargavad. Miilu katsub ka niimoodi kahe jalaga korruga üles hüpata.

Lõhnab mesiselt, magusalt. Ümberringi õitsevad võililled, võililled, võililled. Jaani kiriku kell kuulutab leina. Siit mäeveerult näeb hästi kirikuesist, mustade peleriinidega hobusepaare ja surnutõlda.

Vanaisa on jäänud sügavasse mõttesse, ta ei näe, ei kuule ega mõista, mis talt küsitakse. Pettunud linnud on ammugi ta jalge eest lahkunud.

„Vanaisa! Vanaisa,“ müksab teda Miilu. Ta tahab teada mustades mantlites hobustest.

„Mhh,“ ühmab vanaisa, ise aga mõtleb oma mõtteid edasi.

Miilul on igav.

„Vanaisa, mis lill see on?“

„See või? See on umbrohi.“

„Kas umbrohi polegi lill?“

„Ei ole.“

„Aga kas ta ise mõtleb, et ta on lill?“

Vanaisa noogutab innukalt.

„Kindlasti. Kindlasti.“

Vanaisa murrab kõige suurema võilille ja pistab kuue nõõpauku. Nüüd on küll aeg koju kõmpida. Pargis mängitakse tennist. Päevitunud pikajalgsed neid käsitsevad graatsiliselt reketit. Nad näivad teadvat, et neid vaadatakse ja et väikesed värvilised spordiautod neid puiesteepoolses väravas ootavad.

Vanaisa nuusutab lille, hingab korra sügavalt ja nohinaga läbi nina.

Kohvikulauad on otse tänava ääres ja juba nüüd, keskhommikul, rahvast täis. Ettekandjad tipivad kandidutega laudade vahet. Saledad sääred, õõtsuv muhu seelik, peakate nagu väike laevuke ühel kulmul. Vet-

ruvasse puusa, peenikesse pihta, kaunisse kuklasse imevad end pilgud — ahned ja kärsitud, vaiksemad ja rauged, hoopis jõuetud ja vesised meeste pilgud. Nad ei jäta midagi hindamata — sõrmi, rindu pluusi all, lõua pehmet, alistuvad kumerust.

Ilm on lämbe. Vanaisa kannab rantipidi käes oma musta vana kübarat ja võilille. Kожu! Kожu! Tööle! Ning Miilu võtab vanaisa kõrval samuti kärmemad sammud.

Rüütli tänav ja Niguliste ümbrus on üles kaevatud. Vööni paljad kanalisatsioonitöölised viskavad iga labidatäiega kraavipõhjast üles inimluid, mida lapsed ja möödujad sobravad. Niguliste kirik, suur, kivine, vaatab abituna alla ahnitsejatele, kes valivad säärekonte ja roideid, tassivad laiali muistsete rüütlite kolpasid.

Kodutänavas, Miilu maja väravate all, käib riid. Jälle õed Piipsonid, kes on oma bokseritega jalutuskäigult tagasi saabunud, ja kõrtsmik Etruk. Totti kallutab end rõõmsalt aknast välja ja õhutab vihaseid õekseid ta vastu — Tottile on nimelt „Lukulluse“ saksem pool suletud; ta võib käia ainult seal, kus kausid ja lusikad on ketiga laua küljes kinni.

Vanaisa sorib taskutes, loeb Miilule peenraha peopesale ja saadab ta poodi. Poes on kolm ostjat — plekissepa õpipoiss Kalju, Pime-Ets ja keegi lehemees. Kaks söövad leti ääres püsti jalu, ja söövad sama, mis iga päev: plekissepa õpipoiss — valge peaga Kalju — pool toopi soome kalja, naela leiba ja viis suitsuräime, mörtsukanäoga „Kauni Kodu“ reporter väikese pudeli piima, suhkrusaia ja kaks hapukurki. Kolmas — Pime-Ets, ilmatu suures sonis kõõrsilmne volask, ajalehepakk kaenla all — seab raha senthaaval letile ritta ja küsib siis ühe koogi. Ta neelab selle alla nagu koer kompveki — kõrisõlm käib korra üles-alla klõnks! ja läinud kook ongi. Kohe, aega viitmata ja kellegi poole vaatamata, tormab Pime-Ets jälle tänavale ning proökab kõigest kõrist:

„„Päevaleht“ ja „Vaba Maa-aa!“!“

Ennevanasti pidas seda poodi lahke Anni. Aga kui ta kivimaja valmis sai ning tütar saatkonnaametnikule mehele läks, müüs Anni oma poe Olga Killile.

Olga Killi on nääpsuke, hädine ja varavananenud naine. Ta on pool-kirjaoskamatu, väga puhas, alati hirmul ja alati kurb. Ta kardab igasuguste firmade agente ning oma poegi Albertit, Karlit ja Harryt. Agendid on sulid, määrivad osavalt igasugust rämpsuga, pojad aga tulevad iga päev poe juurde ning pressivad hea ja kurjaga raha välja. Olga Killi nutab nende pärast, haletseb, kardab neid ja kutsub jumalat appi.

Ta on äärmiselt abitu, kaalub kaua ja kõheldes, loeb päev läbi oma kaupa üle, piineldes ning kahtlustades, et on kaubelnud kahjudega. Pood hiilgab puhtusest. Olga küürib mitu korda päevas põrandat, ja iga kord, kui keegi ostja tuleb sisse poriste jalgadega, kisub Olga nägu otsekui valust krimpsu. Paljud, kes varem, Anni ajal, siin ostmas käisid, käivad nüüd nurga peal poes . . .

Kui Miilu piimapudeliga üles kolmandale korrale oma tuppaga jõuab, on vanaisa uuesti tööle asunud. Jaa, jaa, vanaisal on vaja veel palju pilte maalida, enne kui ta jälle neid müüma läheb.

Miilu saab nüüd ise toidutegemisega hakkama. Ta kallab piima savikaussi, pihustab sinna leivatükke nagu varblastele ning kutsub siis vanaisa sööma:

„Pudi-ludi on valmis.“

„Söö. Ma praegu veel ei taha,“ lausub vanaisa.

Miilu on pisut pettunud: tegi hea toidu valmis, ise tegi, aga vanaisa ei taha. Miilu ohkab valjusti, et vanaisa kuuleks, võtab lusika pihku ja asub üksipäini helipima.

Kõik päevad on siin tänaval ühtemoodi, ja õhtud ka. Ilmub redeliga laternasüütaja. „Lukulluse“ uktsel ootab külalisi igavlev kelner, rätt käsivarrel. Temast oleneb, kas väikesed tüdrukutirtsud pääsevad restorani lilli pakkuma või mitte. Kuid vürst Boriss lastakse oma lillekimbuga alati sisse. Kelner teretab teda viisakalt ja küsib:

„Mis uudist, ekstsellents?“

Boriss võbiseb üle kogu luise keha ja närbunud, vilets lilleviht väriseb samuti ta käes. Morfinist on kollane, raseeritud peaga, ta ei võta raha muidu kui

ainult lilled eest, ta ei tule tänavale kunagi lipsuta, küll aga palja jalu.

Ilmuvad gaasivalgusesse Totti, Nunu, Kiki ja Kondi-Leeni. Nad teevad suitsu, seisavad üksikult ja kambakesi uksetühemikes ning väravaalustes. Totti on nendest kõige ümaram, näeb tervem välja ja käib paremini riides. Tema ei joo, ja räägitakse — ta koguvat raha.

Ilmub mustas kitsaõlalises pikas palitus Gustav Vaasa. Nii kutsub linn väikest kõhna mehikest tema kapaga lõigatud pruunide juuste ja sorakil vurrude pärast. Tema ei joo, ei kasuta uimastusvahendeid, ei müü lilli. Tema sööb saia. Ta longib linnas ringi, kaenla all pikk soolasai, mida siis käristab ja tükkaaval suhu loobib. Kui see söödud, jääb Gustav Vaasa seisma ning puhkeb abitult, rusikatega silmi hõõrudes, nutma:

„Tahan saia-aa!“ kaebab ta möödujaile, kuni järgmise saia raha kokku saab.

Huvitavam on muidugi, kui hotelli saabuvad välismaalased. Ja seda juhtub. Hiljaaegu toodi jaamast autoga siia krahvinna Thesborg, endine preili Viirmäe, kes abiellus Brasiilia kohviistanduste omanikuga. Kärmas boi nagu siug ja väärikas hõbepäine šveitsler siktasid sisse ta kohvleid. Missugune õnn! Mäherdune õnn on eesti plikale sülle langenud selle vana kortsus brasiilia ahvi näol.

Voorimehed ja autojuhid platsil saatsid neid neelavate pilkudega läbi pöörleva klaasukse, sest nemad ju — ja leheneegrid — peavad olema selle väikese linna kõikide suursündmuste teadjad. Pulmad ja pankrot, vägistamine ja juubel, kassavargus ja iludusvõistlus! Tuhandete kroonide raiskamine Seevaldi haiglas ja hoolekande-osakonnas, kino „Endla“ põlemine, et Tartu ja Tallinna politseid said kumminuiad.

Ja kui kunde auto tagaistmel või troska polstril juhtub ilmutama huvi kurikuulsa Mimmi-loo vastu, peab sohver või kutsar teadma, et lihunik tappis avaliku naise kaalupommiga. Millal, kus ja mil moel ta tabati ja kus ta nüüd on. Mis tänaval see juhtus ja kuidas lugu ilmsiks sai. Kas Mimmi suri kohe ja mis tapjal enesekaitseks öelda oli. Kas tapeetide alla polnud raha

kleebitud. Miks meil üldiselt siiski vähe romantikat on ja miks meil elektritooli ei kasutata.

Tänavalaternad põlevad öös kahvatu, unise leegiga, tuvid magavad, nokad tiiva all, aga aknad on täistuledes. Majades süüakse, tehakse voodit üles, loetakse ajalehte, tõmmatakse saapaid jalast.

Ainult purjus kujur Robi Massak istub laua taga ja hoiab oma valust lõhkevat pead kahe suure helevalge rusika vahel. Massak nutab. Vaatab oma kipsitoodangut enese ümber ja nutab. Paremad meheaastad kaovad, lähuvad nagu lugematu arv naisigi ta juurest. Traagiline! kõik olid ilusad ja kõiki oli ta armastanud, aga ükski ei läbenud oodata seni, kui Robist saab kuulus mees.

Nüüd tilgub Massakal siit-sealt juba üsna ilus raha. Vabariigi igas linnakeses, igas alevipoes, heeringatünnide, hobuseraudade, naelte, soola ja petrooleumiga kõrvuti seisavad nii ehteks kui ka müümiseks tema valged riigimeeste kipspead.

Kipspead on tal endal söögilaual, põrandal, voodi all, kojas . . . Ta näeb neid unes. Nad naeravad. Paljunevad ise. Ja Massak ärkab enda hirmukisa peale.

Robi jõllitab tardunud pilguga, põsed ikka alles pisaraist märjad. Tõuseb, kehitab pükse, astub paar sammu ja virutab ettejuhtunud kipsiplonnile jalaga. Ta satub marru, koksab hirmsa vihaga päid vastamisi kokku, peksab ja purustab neid, trambib jalgupidi otsas. Ta tirib sängi alt välja veel terveks jäänud büstid ja loobib nad aknast alla munakividele valgeks prahiks.

Nüüd on Robi väsinud ja rahul ja keerab enda magama. Mõne tunni pärast tõuseb ta asemelt. On nii segane ja juhm, õiendab oma väikese asja siinsamas toanurgas — sirmi alt soliseb põranda keskpäiga poole nire . . .

Robi prantsatab tagasi diivanile nagu surnu. Ta magab pea välja, et homme asuda uut kipsi segama.

Tänav magab. Miilu räägib unes. Kaspar üksi töötab. Aga varsti kustub ka tema aknas tuli.

Raske päev

Vanaisa on jätnud maalimise. Ta toob ühel hommikul pildiklaasid, segab plekkpurgis kollast dekstriinjahu sooja veega, kuni sest liim saab, hõõrub klaasid paberinutsakuga puhtaks, vabastab söögilaua värvidest, paberirullidest, toidunõudest ning laotab sinna ja akna alla põrandale ajalehed. Vanaisa kandib pilte valge aknaliimimise-paberiga. Miilu asjaks on neid põrandal kliisterdada ja vanaisale kätte ulatada. Miilu ei armasta seda tüütavat toimingut — liimimist ja ulatamist. Kõik ümberringi kleebib — põrand, käed, põlved, nina ja juuksed. Kõht on tühi ja mingi kius kasvab südamesse. Iseasi on pikast nööriist jupikesi lõigata — neist saavad piltidele aasad.

Kui kõik valmis on, kirjutab vanaisa igale maalile söepliatsiga taha lille nime, aastaarvu, oma nime — kunstnik Kaspar Uksi — ja elukoha.

Kogu tuba on täis lilli, veel niiskete, valgete, imalalt lõhnavate paberkantidega ja nööriist aasakestega, mis nagu palitutripid kikkis on. Pildid lebavad põrandal, voodil, aknalaudadel. Roosad õrnad gladiolid, lillad sametised võhumõõgad, nõtked kummargil nuppudega kullerkupud ja valged säbrulised sügisastrid pilvisel tagapõhjal. Mida kaugemalt neid vaatad, seda pärisemad nad on. Ja kui neid kaua vaatad, siis nad hingavad, liigutavad tasakesi päid ja lehti.

Miilu ohkab väsinult. Homme on kõigil õiekestel ehk juba uus kodu . . .

Miilu ärkab järgmisel hommikul raske südamega. Ta püüab vanaisa mitte segada, ei päri, ei küsi midagi, on vait.

Täna on raske päev.

Täna läheb vanaisa pilte müüma. Miilu on varem mitmel korral püüdnud välja uurida, kuhu vanaisa neid müüma läheb. Aga vanaisa on ikka ühtemoodi vastanud:

„Kolgatale, laps.“

Mis on Kolgata? On see kaugel? On see maja? Kas seal riieldakse vanaisaga? Igatahes on see koht, mida vanaisa kardab. Miks ta siis ei maga, tammub öö otsa

ühest toanurgast teise, käed seljal, või siis suitsetab ühtejärke kipras näoga. Vanaisa ei taha neist asjadest Miiluga rääkida. Asjata. Miilu saab kõigest ise aru: sinna on vaja minna. Kolgatal saab raha.

Vanaisa ajab peegli ees habet ja pühib noalt vahtu paberisse. Toolil ootavad teda piduülikond, lilla melaneeslips, hall vööt keskel, särk ja kõva krae. Kõik need esemed kuuluvad tolle Kolgata juurde, sest muidu naljalt ei pane vanaisa neid kunagi selga.

Vanaisa pusib vihaselt ja kaua lipsu kallal, lõpuks on ta riides, võtab mapi piltidega kaenla alla, paneb oma musta kaabu pähe, ja öelnud Miilule:

„Mul läheb ehk natuke aega,“ hakkab pikkamisi ning raskelt trepist alla astuma. Miilu paneb ukse haaki ja jookseb akna juurde, upitab enda aknalauale istuma ning jääb ootama, millal vanaisa jõuab kangi alt tänavale.

Vastasmajast sammub üle tee poodi sülemi tühjade õllepuudelitega kujur Robi Massak. Miilu meelest sarnaneb ta ilusa, toreda lõviga. Kujuril on suured kohevad juuksed, kiisulikud vurrud, jäme nina, bakid, väikesed teravad kõrvad ja teineteisest eemal asetsevad silmad, mille pilk on enamasti laisk ja unine. Miilule meeldib Robi. See, kuidas ta astub, raskelt nagu jõumees. Et ta kannab ilusat sametkuube, lipsu asemel aga ruudulist kaelarätti, mis teda teistest hoopis erinevaks teeb. Robi jääb vanaisaga seisma, aga seda, mida nad räägivad, Miilu ei kuule.

Teab mis suurt rääkimist Uksi ja Massaka vahel polnudki.

„Lähed aga jälle oma kaubalastiga,“ naeratas kujur haletsevalt. „Kellele seda vaja on?“

„Inimestele, mitte tööbrastele!“ vastas Kaspar Uksi ja astus edasi.

„Bõhh,“ pahandas kujur. Robil tuleb halb päev — näe, hommik algas selle musta sünge varesega.

Kaspar Uksi käib mööda treppe, helistab uste taga.

„Härra professor on kliinikus, tuleb alles õhtul,“ vastatakse.

„Kahju küll, härra direktor on abikaasaga välismaale sõitnud.“

„Härra insener on haige, palub vabandada ja teine kord sisse astuda, kui see võimalik on.“

Uued trepid, uued esikud, uued teenijad ja majapidajannad.

Dr. Hein võtab Üksi sõbralikult vastu, surub kätt, pakub salongis istet ja sigarit ning ajab mõnuga juttu.

„Missugused ajad, Üksi! Kas sa näed, mis maailmas sünnib! Goebbels on Saksamaa ajuks ja Göring partei rusikaks!“ vangutab doktor lõbustatult pead, sest mis see isiklikult temasse puutub! Tema on ainult psühhiaater, kes oma tööd tunneb ja võib anda eksimatu diagnoosi sellele pundikesele: Röhm on homoseksualist, aga Rosenberg, kes unistab iga telefoniposti otsa pista ühe tuntud juudi pea, Hitler ja Göring — kõik nad kolmekesi on paranoiahaiged. Kui Göring morfiumi ei saaks, vajuks see Stokholmi hullumaja kuutõbine patsient nagu vilets vaimuhaige kokku.

Jah, ajad on pöörased!

Üksi läheb ukse juurest laualt oma mappi tooma.

„Kulla mees, ära seda parem lahti võtagi. Utlen ausalt: mul pole raha.“

„Sinu jaoks ei ole see raha.“

„Ah nii? Nii et mina kühveldan nüüdsel kriisiajal vara kokku? Mul on praegu parajasti vastuvõtu aeg, aga kus on need minu patsiendid? Esik on tühi, hullud ei taha ennast enam ravida, nüüd on vaimuhaigused ju moe ja karjääri asjaks muutunud.“

Doktor saadab Üksi läbi oma vaikse, inimtühja ooteruumi.

„Tule mõni teine kord. Väga meeldiv oli. Tule kindlasti.“

Ära sõitnud. Pole kodus. Haige. Tule mõni teine kord... Kaspar Üksi ronib mööda majatreppe, tõmbab kodades oma tänaste adressaatide pikast rodust ühe nime teise järel maha. Raske päev. Jääb veel proovida õnne ajalehetoietusena, ehkki ta alles kuu aega tagasi käis sealgi oma maale pakkumas. Pilt ei ole aga sukk või sokk, et kolmekümne päevaga kulub.

Kaspar Üksi lööb toimetuse ukse laialt valla, teretab valjult ja reipalt, isegi vahest liiga lustakalt ja muretult. Kohalike uudiste toimetaja istub, käed püksitas-

kus, laual ja jutustab anekdooti, kuna sporditoimetaja võtab samal ajal raadiost vastu välismaisi teateid. Uhes ruumi sapis saadab välisuudiste toimetaja härra Midri torupostiga alla trükikojaruumi käsikirja ladumisele.

„Doppelmittel pealkirjas!“ möirgab ta.

Telefonid helisevad. Uhtedel on kiire, teistel jälle aega küll.

„Tere, tere!“ hüüab tegevtoimetaja Jaaska kunstniku silmates sõbralikult. „Tule puhu terake juttu.“

Üksi asetab oma pungil mapi ta kirjutuslauale ja vajub lössakile sügavasse kulunud nahktugitooli.

„Mis siis ilma peal uudist ka kuulukse?“ pärib Jaaska.

„Uudised tehakse ju siin! — Varastatud hobused keedeti seebirasvaks! Kõhu kinniolekul jooge Franz Josephi allikavett!“

„Ja-jaa,“ naeratab Jaaska leplikult, „sina ei ole ju kunagi meiega rahul.“

„Ole lahke!“ pahandab Üksi. „Teie leht trükib sihukest loba, et siga ka ei söö. Tahate vapsid kommunistidega ühte patta panna! Ei lähe läbi.“

Jaaska naeratab endiselt heatahtlikult — ega Üksit alati tõsiselt saagi võtta. On üks torisev, isekas, veidrik vanamees. Tal on lapse naiivsus, uskumatu avameelsus, terav keel, frivoolsed, häbematud, kuid omapärasel naljad.

Jaaska viibis kunagi ühe töösturi villa sisseõnnistamisel, kuhu Üksigi oli kutsutud, sest tema poolt oli maalitud kamina pannoo. Terve õhtu otsa ütlesid külalised roosas õhtukleidis paksukesele majaprouale üks-teise võidu meelitusi:

„Te olete nagu roosa pojeng.“

„Aga ei! Nagu roosa roos olete!“

Proua, kes oli andnud vaesele kunstnikule majas tööd, pidas oma õiguseks Üksi kulul end nüüd pisut lõbustada:

„Ainult mitte Üksi maalitud roos! Sest siis sünniks seda vaadata võimalikult kauge vahemaa tagant,“ pilkas ta. „Mis teie ise arvate, härra kunstnik?“

„Oo jaa, armuline proua,“ vastas Üksi kõigi kuuldes valjusti ja soosivalt, „te olete tõesti ilus ja roosa nagu Petlema põrsake.“

Ta jättis majaproua tulbastunult seisma, pistis allkorral hallis vaasist peotäie pähkleid lapselapse jaoks taskusse kaasa ja läks koju.

Või see ainuke säärane juhus teada on! Uhes teises peenes seltskonnas vahtis Üksi kogu õhtu ainiti praostiprouale otsa ja ütles siis talle lõpuks:

„Madam, kas teie ei sooviks mulle poseerida? Tahan maalida libahunti.“

Ei-noh, see Üksi on ikka omamoodi kuju küll!

„Mis sa siis täna ka meile tõid?“

„Paukpadroneid mul pole, vapsid on need riigivanaema pommitamiseks juba kõik ära raisanud. Mina tulen lilledega,“ muigas Üksi.

Jaaska ohkab sügavalt: parem paukpadrunid kui Üksi lilled. Kroon kukutati. Hinnad tõusevad. Tormijooks suhkrule! Kriis kägistab kõrisid.

„Läki siis vaatama, ehk leidub mõni rahamees,“ lausus Jaaska alistunud.

Minnakse suurde eestuppa tagasi, kus ennist kohalike uudiste toimetaja istus naiselikult laia tagumikuga kirjutuslaua veerel ja rääkis Koodi-Jaanist anekdooti, kus keerati raadionuppe, kus helisesid telefonid. Vana kunstnik laotab sõnatult oma maalid üksashaaval seina äärde ritta, Jaaska aga hüüab rahvast kokku. Näib, et suurt vaimustust kunstniku tulek esile ei kutsu. Seistakse eemal ja vaikitakse. Ainult blond, väike ja habras naine tumesinises kleidis, toimetuse tõlk proua Kullivee, lööb käsi kokku:

„Oh kui ilus!“ hüüatab ta vaikselt astrite kohta. Need on valged, kollaka südamikuga, täis kargust ja sügise viimast öitsemist. „Kui ilus!“ kordab ta.

Kunstnik muheleb ja vaatab oma maali kassis silmi.

„Aga raha mul pole,“ raputab naine pead ja astub sammu tagasi. Ta silmades on nõnda palju loobumise nukrust, et Üksi tõstab pildi maast ja ulatab naisele.

„Maksate siis, kui jõuate,“ lausub ta, ehkki teab — see naine ei saa kunagi makstud. Tal on suur pere ja halvatud mees.

Aga ka toimetusel pole südant kunstnikku tühja taskuga minema lasta.

„Viletsal ajal tulite,“ kurdab kohalike uudiste toime-

taja oma haukuva häälega ning pöördub kolleegide poole:

„Mehed, aga mis siis, kui teeksime loterii? See mõnikümmend senti nina pealt — seda kannatab meie tasku ehk kuidagimoodi välja. Ah?“

Inimesed muutuvad rõõmsaks ja on kohe nõus. Jaaska surub kunstniku istuma — oodaku! Kohe tehakse loosipiletid valmis! Väike proua Kullivee asub paberilehekesi lahti lõikama. Tal on nüüd palju erk-samad silmad ja ta hoiab vaevu reetmast sisemist naeratust.

Jälle hakkavad klõbisema kirjutusmasinad, jätkatakse tööd. Kaspar Üksi vaatab oma saapaninadele. Ta on väsinud.

Keeratakse loosipileteid.

„Balti riigid — Saksa asumaadeks,“ dikteeritakse masinasse. „Saksa koloniaalpoliitika avas omad kaardid.“

Kaspar Üksi vaatab alla saapaninadele.

Keeratakse loosipileteid.

Ja sel teel saavad maalid lõpuks omanikud. Kunstniku mapp on tühi. Tänatakse, surutakse ta kätt. Jaaska saadab Üksi ukseni ilmse kergendustundega — hea, et niigi läks. Kunstnik sai kaubast lahti, inimesed on rahul ja Jaaska kohta öeldakse: kena mees, edendab kunsti.

„Ega Veiderpassi ole ka teie toimetuses näha olnud?“ pärib Üksi ajakirjaniku, oma vana sõbra Jaani järele.

Jaaska raputab pead.

„Kuu aega tagasi oli keegi teda kusagil maantee-kõrtsis kohanud...“

Kunstnik sirutab käe, ta ei soovi seda juttu enam jätkata.

„Tule siis jälle. Aga tule palgapäeval. Näed isegi, inimestel on näpud põhjas,“ sõnab Jaaska. Tal on küll natuke piinlik oma ebasiira kutsumise pärast, kuid teisiti ta ka ei saa.

Miilu istub vanaisa oodates aknalaual. Vastasmajas modelleerib Robi Massak, kustunud pabeross hambus,

silmad vidukil. Alasti naine põlvitab poodiumil, käed palves. Astub aga varsti poodiumilt alla ja paneb ka suitsu ette.

Suur hall palja sabaga rott põikab üle tee. Uhh! Vastik!

Pime-Ets tormab õhtuse ajalehepakiga tänavat pidi alla Raekoja platsi poole:

„„Uudisleht“ täna-nee!“

Aeg on õhtus. Olga Killi sulle juba poeluuks. Miilu süda valutab. Nagu rasked kohisevad lained lööksid ta pea kohal kokku ja mataksid ta enda alla. Robi Massaka ruudulises jakis ja punase baretiga modell läheb ka koju. Totti seisab õdede Piipsonite paraaduksel ja paneb sukatrippi kinni. Isegi mäluv Gustav Vaasa ilmub õõtsuval pardisammul, sai kaenla all.

Aga vanaisa pole ikka veel . . .

Laternasüütaja läidab tänavatuled. Ja nüüd, viimaks ometi, näeb Miilu tuttavat, kallist kuju. Tuleb! Aga Miilu rind on murest nii hell, isegi ohata on valus, ja seepärast ei ole rõõmule ruumi.

„Vanaisa!“ hüüab Miilu valjusti, heleda häälega. Vanaisa peab seda kindlasti kuulma, kuid ta ei vaata üles. Ta samm on trepil vaevaline. Aga ta hall vakstumm on kõhnake — Kolgatal võeti pildid vastu.

Vanaisa heidab kübara nagisse, kisub kuue seljast, rebib lipsu vabamale ja istub laua taha. Miilu kükitab ta jalge ette, nõõrib saapapaelad lahti ja toob toasussid. Vanaisa on nagu tumm, vaevalt et ta märkabki Miilut. Pudi-ludi on savikausis kauasest ootamisest ligunud ja sinaka varjundiga. Vanaisa seda ei söö. Ta lööb asuniku päraga korra vastu põrandat, joob kulinal otse pudelest ja viskub voodile. Miilu poeb vaikselt vanaisa juurde kaissu. Raske on olla, kui vanaisa midagi ei räägi.

„Vanaisa, arva ära, mis on — narotser sullukul?“

„Ei tea,“ vastab too kõlatult.

Miilu naerab:

„Loe tagurpidi, siis saad teada.“

Aga vanaisa vaikib.

„Ütle, mis on perspek-tiiv?“ püüab Miilu vanaisa rääkima panna. Ehk ta küsib, kust Miilu teab või kuulis

selle sõna? Aga vanaisa ei küsi, vaid seletab suletud silmi:

„Perspektiiv? Mida edasi, seda kitsamaks.“

Miilu mäletab küll, kuidas vanaisa norinal magama jäi, aga millal ta ise uinus, seda ei tea. Kui ta öösel piinavast janust ärkab, istub vanaisa molberti taga ja maalib. Laes põleb pirn kollasena, haigena. Vanaisa tuleb, joodab Miilut, aitab unisel Miilul lahti riietuda ja katab ta tekiga, hea, jahedaga. Aga hommikul on tuba salapäraselt elutu. Miilu aimab, silmi avamatagi, et ta üksinda toas on. Vanaisa pole. Ta on turule läinud. Pärast Kolgatat käib ta ikka turul.

Kui Kaspar Uksi, käed seljal, kaap kuklas, teeb oma ringikese vanalinnas, on tänavad alles tühjad, imevaiksed ja täis päikese rõõmsat sära. Punased katused, valged harjad, tummad kirikud, vaikuse pidulikkus. Tuvid ootavad söötjaid, voorimehed sõitjaid, unine mehike valge käruga pakub tuliseid viinereid. Aga peagi täituvad tühjad tänavad inimestega, hakkavad põrama vankrid, veerevad oma jämedail kummiratastel suured leivatõllad. Saab oma värvid ja hääled turg kahe kunstitempli külje all, millest üks on pikk ja hiina tornidega, teine aga meenutab üksteise külge kasvanud seeni, soomustindikute halli kobarat.

Kaspar Uksile meeldib jälgida kauplemist, kuidas juudi proudad kanu tingivad. Müüja tirib lindu enda poole, juut oma pauna, justkui vägipulka. Kaspar Uksi seisab ja muheleb ja püüab ära arvata, kes peale jääb. Teda tuntakse siin ja tast peetakse lugu. Tõsi, härra on pisut iseäralik, kuid haritud ja hea inimene. Uksi kentsakaid komplimente võetakse tõsiselt. Juhtub sageli, et ta naljade mõttest arugi ei saada, aga usutakse, et nad on öeldud heasoovlikult ja siiralt.

„Te olete nagu paradiisiõunake,“ kiidab kunstnik roosa ja väikese pabulnäoga kalamüüjat, kelle tragidus talle meeldib.

Too lööb õnneliku pilgu maha ja kogeleb:

„Mis te nüüd, härra Uksi! Kas haugi ei lähe ka? Teile annan ma alla oma hinna.“

Kaspar Uksi raputab pead, kergitab kübarat ja kõn-

nib edasi, kõike ühesuguse tähelepanu ning rõõmsa eelvusega silmitsedes. Ta jääb kuulatama, kui keegi proua, arvatavasti venelanna, hoolega keedetud peete valides küsib:

„Peerinaine, a peerinaine, mis keedu-peedu maksap?“

Turul on oma sandid, oma kubjas, oma politsei, oma keel, oma rütm ja hää.

„Kärbsepaber „Aeroxon!“ kisendavad väikesed paljajalgseid poisid.

Kuumal ajal kärbsepaber, lihavõtteks aga:

„Munalakki! Väarvi! Paa-be-riit!“

Ja jõuluks:

„Ingljuukseid! Kulda, karda, hõ-be-daat!“

Sesoonid vahelduvad, kaup muutub, aga müüjateks on ikka väikesed poisikesed.

Irboska sibulakaupmees on oma naabri, niisama vana taluätiga, sõbralikus vestluses.

„Saa õi tuu pini purra, kel hambaid olõ õi,“ väidab ätt elutargalt.

„Mis sinu, situ, reagip! Davai suitsutame!“ avab habemik sibulakaupmees sõbrale ülima lahkusega oma tubakapusara.

„Kalale! Kalale! Prouad, preilid, värskete kalale!“

„Päär-õunad, valged klaarid, Jaan Tõnissoni eerikad! Prouakesed, õunale, ilusale õunale, odavale õunale!“

Kui palju erinevaid hääli, värve, nägusid, kaupu. Hobuseid, koormaid, kaste, tünne, käsilaudu, suslaeitesid barankade ja auravate samovaridega. Kui palju vorsti ja liha, kui punaseid juustupäid ja kuldselt kiiskavate soojade suitsusilkudega laastukorve!

Kui palju lõhnu! Magusaid õunalõhnu, värskete kala ja heeringa haisu, imalat piima lõhna või ja kohupiimariidades, hobusesõnniku, värskete leiva, kollase saia safrani lõhnu.

Ainult et müüjaid on mitu korda enam kui ostjaid. Raske aasta! Suvi oli põuane, vili närbus, metsades möllas punane kukk, elukallidus tõuseb, valitsus kakleb omavahel ja kriisitab.

Lilleriidades hüütakse Kaspar Uksile teresid. Ta tunneb enamikku lillenaissi nimepidi. Suurte päevavarjude all pakuvad Helmid, Rosaalied, Martad üksteise võidu

karikakraid, lõvilõugu, herneõisi, moone, saialilli, iirseid ja roose.

Paks Marta hõikab Uksit juba eemalt. Lillekuningaks nimetab ta teda omas mõttes ja temast rääkides. Kaspar Uksi naljatab alati Martaga, ta nagu ei märkagi, et Martal on liikumatud pakkjalad, et ta tuuakse hommikul ratastooliga siia ja tullakse talle turu lõpul sellega järele. Uksi ei taha inimestele meenutada nende hädasid.

Täna on Marta õige jutukas. Kas kunstnik on ajalehest juba lugenud, kuidas taluteenija tappis seatapupussiga oma peremehe?

„Küll tüdruk juba teadis, missugune nuga peremehe jaoks paras on,“ naerab Uksi.

Ta valib kaua ja tõmbab lõpuks veeämbrist välja kimbu rukkililli.

„Olgu see.“

Marta mässib märgade varte ümber paberit. Uksi otsib raha.

„Laske olla. Ega sest ka midagi ole, kui teiseks koraks jääb. Rukkililled on jumala and, kasvavad ise.“

Ent Uksi maksab, maksab oma eelmisedki võlad. Marta on tema hea vaim, annab alati võlgu, kui häda käes.

Vanaisa tuleb koju siniste rukkililledega, roosade põskedega, värske ja puhanud silmadega. Õlad on kikkis, eilsest koormast vabad. Ta toob kuuetaskust lagedale tomatid ja munad. Ja nagu alati, on need osalt katki või muljutud. Vanaisa aga hõõrub rõõmsalt käsi, lööb terveks jäänud munad panni ääre vastu pidulikult raks! pooleks, et neist härjasilmad saaksid.

Kui suurepärase see kõik Miilu meelest on: muna-roa lõhn, vanaisa, nende elu.

„Kas nüüd läheb jälle tööks lahti?“ küsib vanaisa pärast sööki ja seab tuttmütsi pähe. Miilu noogutab rõõmsalt. Oh, Kolgata on jälle neist kaugel, jälle tükiks ajaks!

Tänavu on looduses niisama suuri korratusi kui riigivolikoguski. Talvekuudel polnud Tallinnas kübetki lund, see-eest sadas seda munadepühiks. Kevad tuli jäik, külm, suvi põletavalt kuum. Aga ega vihngi tae-

vasse jää. Seekord tast küll põuast mõranenud põldude jootjat veel ei saa, ent õhu lööb selgemaks ja kargemaks. Veetorudest kohiseb ja pahiseb koski alla. Tuvid kõssitavad räästa varjus. Mustad pilved kihutavad üle taeva ja kiviste majade vahel on järsku kurjalt pime. Kassid — neid on siin lugematu hulk — lakuvad end laisalt ukseavades ja hoovivärvate all. Näis, et vihmavalingule ei tulegi lõppu, aga möödab ta ongi. Miilu võtab tasahiljukesi sukad ja sandaalid jalast ning poeb uksest välja. Vanaisa märkab küll, aga ei raatsi teda tagasi hoida. Juba ongi Miilu tänaval ja sumab palja jalu alles vahutavas rentsliis.

Kui mõnus, kui soe, kui lõbus on. Tahaks kiljuda, pritsida vett üles, peoga kinni pidada tänavast alla ruttavat ja restidesse kaduvat vihmaveejuga. Miilu tuleb tuppa tagasi tilkuva kleidisabaga, salkus, porine ja õnnelik.

Täna lõpetab vanaisa maalimise juba enne videviku saabumist, istub mõnuledes süngil, silmad vidukil, ja suitsetab. Miilu silitab vanaisa selja taga seistes peoga edasi-tagasi üle ta hallide harjaste. Miilut pole õpetatud kallistama ega musi andma. Miilu vanemad surid, kui ta alles tilluke oli. Vanaisa teda ei hellita. Kiitustega ollakse mõlemalt poolt kitsi, räägitakse ju üldse vähe, ainult hädavajalikku ja tõsist juttu.

Aga nüüd kukub Miilul järsku, endalegi ootamatult üle huulte:

„Vanaisa, sa oled ilus.“

Headus ja ilu on Miilu meelest üks ja sama. Kui on hea, eks see olegi ilus. Vanaisa mõmiseb naljakalt ja Miilu tahab mürada.

„Maadleme!“

„Ei taha.“

„Siis räägi mulle juttu.“

„Ei oska.“

„Oskad küll!“

Oi, kui naljakaid jutte võib vanaisa jutustada, kui ta ainult tahab. Vahel naeravad nad mõlemad — Miilu ja vanaisa — nii et kõhunahk valutama hakkab, hing on kinni. Miilu veereb voodist välja põrandale ja tunneb, et sureb naeru kätte.

Miilu nurub juttu seni, kuni vanaisal pole enam pääsu, sest Miilu lükkab ta pikali, ronib jalgupidi otsa ja ähvardab:

„Enne sa vabaks ei saa, kui annad ausõna, et räägid.“

Vanaisa kõkutab naerda, rabeleb, püüab asjata üles tõusta, aga Miilul on koletumalt palju rammu, ja vanaisa vannub alla.

„Terror, vägivald nagu igal pool,“ toriseb ta naljaka virila näoga.

„Elasid kord kaks poissi — Ants ja Jants,“ jutustab lõpuks vanaisa. „Nad läksid kooli, aga õppida ei viitsinud. Milleks õppida? Saab ka ilma läbi!“

„Hakkame kauplema. Saame rikkaks,“ ütles Ants.

„Aga millega kaubelda?“ küsis Jants.

„Mina hakkas sibulaid müüma.“

„Mina kartuleid.“

Vanaisa teeb veel kord katset Miilust lahti saada:

„Nii hakkasidki Sibula-Ants ja Kartuli-Jants kauplema. Ja kui nad surnud pole, siis elavad nad veel praegugi.“

„Ei, ei!“ protesteerib säärase lõpetuse puhul pettunud Miilu. „Sa pead rääkima, mis neist edasi saab.“

Kui Kaspar Uksi isegi teaks, mis neist edasi saab? Kes seda suudab ette aimata? Kahejalgne on mõistatuste mõistatus. Mõttled — ta on hea, tuleb välja, et on lurjus. Mõttled, et on lurjus, tuleb välja, et on i n i m e n e.

Kadunud poeg

Tänav on nüüd hoopis vaikne. Totti aken on paksult jääs, ja see on kõige kindlam kardin. Õdede Piipsonite mõlemale bokserile tõi jõuluvana uued kõhu alt nõõbitavad purpurpunased sametpalitid.

Kolmekuningapäev on ammu möödas, aga Miilu ei lase jõulupuud ära kütta, ehkki see on põranda paksult okkaid täis ajanud, ei jõua küünlaid ega ehteidki enam kanda.

Täna on pruunjad luudsed puiestikud, telefonitraadid, kirikutornid ja linnamüürid valgelt härmas ja raekoda

otsekui hingaks enesest härra. Tema karustele sein-tele saab küünega kraapida oma nimetähed või noolest haavatud südame, kui keegi lustib sel segasel ajal naljatada. Läbi tänavate kaugeneb kuljuste tilin. Madalrõhk. Summutatud toonid, helid, varjud. Üle kõige selle talvise udutab mingi nukrus, mis on lähedane kaugete mälestuste tuhmile valule.

Kaspar Uksi puhub külmunud, sinistele ja kangetele sõrmedele, mis ei taha pintsli hoida. Tal on villane sall ümber kaela, tuttmüts kõrvuni peas, ja siiski on külm. Tihedate sassis kulmude alt aga naeravad väikesed erk-
sad silmad.

Enne ta tuld alla ei tee, kui Miilu koolist koju tuleb. Miilu tulebki juba, lumelõhnane, kintsud lühikeseks jäänud palitu all tulipunased, nägu laiguliselt õhetav ja higine — kui tore on väljas!

Agaga vanaisal on külaline. Jaan. Jaan Veiderpass, vestekirjanik. Vanaisa lõsutab toolil, jalad pikalt välja sirutatud, ja imeb sõnatult suitsu. Jaan istub ukse kõrval tooliserval ja on vait. Miilu teab — see on hea vaikimine, vanaisa on liigutatud, Jaan samuti. Miilut tere-
tades tõuseb külaline püsti ja krabab põuetaskust suure šokolaaditahvli. Oi! See maksab ju palju raha!

Jaan Veiderpass ei märka istuda. Ta seisab kohmetunult. Temas on kõik pikk — pikad käed ja jalad, pikad sõrmed ja pikk nina. Ta on sisselangenud rinnaga, kõhn ja istmikuta, niiskete nukrate silmadega, haige ja andekspaluva pilguga: Ma olen nüüd jälle siin. Mul on väga piinlik.

Agaga kus ta peakski olema, kui õues on talv?

Vanaisa laskub ähkides põlvili raudahju ette. Varsti praksuvad heledad, rõõmsad leegid, teekann viliseb aurates ja toas on juba soojem.

Kuid teed jooma Jaan ei taha tulla. Ajab aga kokkunenud näoga vastu:

„Mis te nüüd ilmaaegu . . . teen nii palju inimestele tülinat.“

Ta ei tea, kuidas olla või astuda. Püüabki rohkem istuda või seina poole hoida, aga kui just möödapääsmatu on üle toa minna, siis käib ta kikivarvul ja püüab kätega varjata ning katta läbi katkiste pükste välku-

vaid paljaid tuharaid. Ta on pisarateni liigutatud kuumast teest, kuidas see kuldselt sädeleb klaasis, ja tunneb mõnu selles tasa lusikat helistada. Toitu ta ei puutu:

„Tee on ka väga hea.“

Miilu vaatab huviga ta kõrgeid õhetama lõõnud põsesarnu, siledalt üle pea kammitud juukseid, teravat nina, kitsaid ohatanud huuli ja suurt kõrisõlme, kuidas see liigub, ja seda, kuidas Jaan kahe käe pihkude vahel teeklaasi hoiab.

Sellel mehel pole oma tuba, raudahju, mille paistel end soojendada. Tal pole naist ega last. Talv on talle valusalt külm, sügis luuni märg ja kevad suur piinav kiusatus. Niipea kui lumi kahaneb pooriliseks, niipea kui hakkavad puhuma tujukad märtsituuled, ei suuda Jaan enam toimetusele vesteid kirjutada. Ta lakkab kannatamast inimesi, talumast linna, ajalehti ja oma tööd. Ning muusträstaste saabumise aegu kaob Veiderpass linnast, ööbib küünides, viljarõukudes maal, kummuli paatide all rannas, kuni saabuv sügis sunnib teda peavarju otsima öömajas või kassihaisulistest lukustamata trepikodades ja lõpuks talv toob sõber Üksi poole.

Jaan vaikib sellest kõigest, ta ei mäleta oma hulkmisi hästi, mäletab läbi viinauima või ei taha neid mäletada.

Varem püüdis Üksi ikka ütelda:

„Jaan, sul võiks ka kodu olla. Oma nurkki, kuhu peapanna,“ millele Jaan naeratas süüdlasena:

„Kas on vaja mulle nii uhkeid asju.“ Ent kartes mühavana paista, nõustus:

„Jah, eks kunagi edaspidi küll.“

Nüüd ei tee Üksi sellest enam juttu, lausub ainult vaikse rõõmuga:

„Sa oled siis nüüd jälle tagasi.“

„Jah,“ noogutab Jaan, õrn naeratus suunurkades, ja vahib alandlikult maha: et ta on ees, et ta on koormaks, et ta üldse on. Üksi keerab siis tavaliselt oma puhta särgi, aluspüksid ja sokid paberisse ja pistab Jaanile pihku sauna- ja viharaha.

Oli kunagi andekas mees. Oli hea sulega, selge pilguga, usu ja unistustega. Veiderpassi kolleegid halet-

sevad teda kõrgilt: näe, mis mehest on saanud! Loll saab kirikuski peksa. Veiderpass ei mõistnud karjääri teha. Ei mõistnud jah, ei hakanud erakondade solgi-vedajaks.

Kulla mees, kui sina ei hakka, hakkab keegi teine. Näed, kui palju on soovijaid... Nii sai hea palgaga koosseisulisest vabakutseline, kelle esseede, artiklite, mõtiskluste, arvustuste järele toimetustes siitpeale erilist vajadust ei tuntud. Nii läks naine kellegi välismaalase-akrobaadiga, suri väike, emast mahajäetud Jürike, läks korter, läksid riided. See oligi kogu Veiderpassi lugu. Toimetustes on haleda südamega kolleege, neil on allakäinud inimesest kahju, sest ta oli ju kunagi, nagu mäletati, väga andekas... Ja nad trükivad inimarmastusest viletsa reatasu eest ta vesteid, kui need just hästi kerged, meeltlahutavad, ajaviitelised on.

Kaspar Uksi vaatab ta kingadest väljapressivaid külmavõetud varbaid, viletsaid ülikonnajäänuseid ta kõhnal kujul ja mõtleb: aga ometi mõistad sa lõpuni inimeseks jääda.

Mis sõber Kaspar on ka vahepeal uut maalinud?

Uut pole midagi. Ammutuntud asjad...

Jälle kõnnib Jaan kikiparvul, käed püksitagumikul varjuks ees, ühe akvarelli juurest teise juurde. On juba hämar ja pildiklaasid läigivad segavalt.

„Kas mäletad, Kaspar, oma kallasid veel? Neid, mis ostis sult Peterburi professor, su oma kunstikooli õppejõud. Sa olid siis peaaegu poisike.“

„Jah. Kolmesaja rubla eest.“

„See oli tollal suur raha.“

„Või veel!“ naeratab Uksi. „Ja sina mäletad?“

Veiderpass ei peaks seda mäletama! Ta on küll Kasparist hulga aastaid noorem ja koolidki olid neil erinevad, ent ununeda ei saa midagi, kui inimesega oma noorusaastail jagatakse suures võõras linnas tuba ja koikut, palitut ja saapaid, kodunt saadetud karaskit ja suitsuliha, unistusi ja lootusi, isegi kõige salajasemaid.

„Kallasid sa nüüd enam ei maali?“

Maalimiseks on vaja neid osta. Kallad on väga kallid lilled.

Nad istuvad kaua pimedas. Söed hõõguvad vaevu veel ja laotavad enda ümber nõrka sooja kuma. Püha-vaimu kiriku kelli helistatakse ähvardavalt ja kutsuvalt. Kolm vastasakent säravad heledas tules — Robi Massakale tassitakse veel nüüd, õhtul, kipsikotte üles ateljeesse.

Tundub, et miski ei ähvarda murda hämara vaikuse võlu, ei järsk liigutus ega sõna. On hea olla. On paigake, kus iseendaga olla. Kui suur asi siin elus!

Ahju kuma langeb Veiderpassi kühmulistele sõrmedele, kõhetutele randmetele. Ta nägu, niiskelt läikivad silmad jäävad aga lillasse pimedusse. Seinad ja esemed on vatised, osa taganenud või koguni kuhugi kadunud.

Järsku murrab sooja vaikusesse lähenevate sammude müdin ja laul all tänaval. Heledad leegid viskuvad ärevalt üle toa seina, aknad on täis pimestavat tulekahju lõõma. Miilu hüppab ähmiga aknalauale.

Suitsevad tulelondid. Hingaur. Mustad baretid.

Sirkklased ei näi sugugi meelt heitvat, ehkki nii üks kui teine asi on neil luhta jooksnud. Tamsalus taheti Sirk kotti ajada, Kuksemal Hjalmar Mäe, põllumehed käisid aga roheliste lippudega Toompea lossi ees ja töötasid püha Laatsaruse ordu verivärskete kavalerile Konstantin Pätsile:

Eestima, su mehemeel
pole vapsistunud veel!

Pahempoolsed sotsid nõuavad tööliklassi jälleühendamist ja enamlastega äraleppimist, aga Rakveres ja Karksis areteeriti põrandaalused kommunistid, Tartus Oskar Scher ja Ilmar Kruus. Näis, kuhu see kõik välja viib?

Vaibub sammude tümin, kaugeneb laul ja lakkab kusagil Raekoja platsi taga. Aknad on jälle tuhmilt sinised, tuba hämar ja söed kustumas.

„Tule sealt ära!“ käratab Kaspar Üksi lapselapsele.
„Kah asi, mida vahtida!“

Hea, õnnis tunne on kadunud. Niisugust paika pole olemaski, kus iseendaga saaks olla. Kaspar süütab elektri. Ta hakkab otsima voodiriideid, et Jaanile põrandale ase seada.

Ei tule kummalgi kaua und. Jaan kuuleb, kuidas Kaspar pimeduses käristavalt tikku tõmbab ja suitsu pahvib. Arvab kuulvat isegi Kasparit mõtlevat, kujutleb, kuidas ta põselihased närvlikult tukslevad. Jaan ei söanda end liigutada, Kasparit häirida. Ta lamab selili ja püüab kõigest väest tagasi hoida pealetikkuvat kõha-hoogu.

„Jaan,“ lausub Kaspar ootamatult, jõuetu häälega. „Tee tuld. Vaata, kas leiad ämbris tilga vett? Süda teeb vigurit.“

Igal hommikul kannab Pime-Ets uudiseid mööda kesklinna laiali. Vaatamata käreendale külmale on tal ikka rind eest paljas, sama soni peas mis suvelgi, sama tolmumantel seljas. Vaevalt Pime-Ets ise ajalehti loeb või teab, et uus riigivanem hindab seisukorda vabariigis veel hädaohtlikumaks kui kunagi 1. detsembri eel! Tema asi on nendest uudistest kiiresti lahti saada. Sellepärast ei mõistagi poiss mureliku Olga Killi pärimistele midagi arukamat vastata ja Olga on sunnitud ise ajalehti ostma. Ta pole varem kunagi vajalikuks pidanud neid lugeda, aga nüüd, kus vapside liidud ja staap likvideeriti, nüüd, kus käivad üle maa areteerimised ja tema Albert, Karli ja Harry rettu on pugunud, nüüd võpatab Olga Killi iga kord, kui kuuleb tänaval Pime-Etsi kisa:

„„Päevaleht“ ja „Vaba Maa-aa“!“

Nüüd pole küll enam midagi head loota. Aga mis see Laidoner Larkast parem on! Ainult lokkis peaga ja ilusama näoga! Üks erukapten, keegi Mut, oli Larka peale kihla vedanud ja kaotas nüüd Viljandi advokaadile Seenele vaguni vorsti.

Vaesekesed, need Olga Killi pojad! Ükskord ometi oli neil hea võimalus näidata, mis nad väärt on. Lihtsalt ei vedanud poistel. Aga küll jumal aitab.

Olga Killil omad, Miilul omad mured. Vanaisa on selle talvega näost kõhnaks jäänud, jooksvavalu on ta ära piinanud. Küll kannab ta taskus kortsu kuivanud kastanimune, kuid abi neist pole. Ja õhtused salvimised pole ka kergendust toonud, sest hommikuti tõuseb ta ikka ühtemoodi vaevaliselt puhkides. Istub tükk aega

voodiserval ja võtab hoogu, enne kui sõandab valulise grimassiga jalgadele toetuda.

„Tuleb kepp muretseda,“ ütleb ta ühel päeval. Ja saab kepi. Jaan toob. Vanaisa üritab välja minna, teeb sest mitmel korral juttu, kuid sinna see jääb. Kepp ripub varnas. Ootab.

Aga kui aknad jääst sulavad, tõmbab Uksi Jaani abiga saapad jalga, palitu selga, võtab kepi toeks ja läheb linna.

Ta ahmib erutusega, täie rinnaga talvist õhku ning tunneb rõõmu. Rõõmu talvisest päevast, päikesest roosatavaist Viru väravaist, värskelt sadanud puhtast lumest, kõrgetest hangedest kahel pool tänavat. Aga liiaks ruttu tuleb väsimus. See võtab üha enam võimust ja surub välja puhta õnnetunde. Kunstnik pöördub tagasi. Põlved nõtkuvad ja vabisevad, süda jätab lööke vahele.

Aga ilm on tore. Lume kiirgus torgib silmad veele, varblaste säutsumist on kõravad, kõik puud ja põõsad täis. Vana Kaspar Uksi jääb seisma lilleäri ees. Hea jalutu Marta meenub, kes turul nüüd ainult õlelilli müüb, männioksi hõbetatud ja kullatud käbidega ning samblast ja pohlalehtedest pärgi.

Uksi tõmbab labakud käest, otsib taskust ninarätti, märkmikku ja pliiatsit. Ta puhub sõrmedele sooja, asetab kepi seina äärde ja asub joonistama. Päratu klaasi taga seisavad anumates valged sirelid. Mitte neid ei tulnud kunstnik siia visandama. Ka mitte leekivaid alpi kannikesi. Uksi armastab lillasid, meelisegavaid, raskeid sirelikobaraid. Need aga siin on nääpsukesed, pleekinud-roheliste habraste lehtedega ja hõredate õitega. Neil on ühist surmale määratud lapsega, kes elab vaid range hoolitsuse najal.

Uksi kissitavad silmad kaovad kulmupuhmaisse, ta hingab raskelt ja püüab külmetanud käega skitseerida ruudulisele märkmikulehele luigena valget kallat, pika kollase tõlvõisikuga ning laia lopsaka lehega. Jooned tulevad kanged, mõnes kohas murdunud või värisevad. Kunstnik puhub jälle sooja pihku ja nimetab siis visandi juurde rea värve: cinober, oliivroh., preisi sin.

Ta seisab veel viivu akna taga, püüdes kõiki värvi-

varjundeid meelde jätta, peidab siis märkmiku põue ja tõmbab kindad kätte. Kaks punase mütsiga ekspressi väljuvad ärist lillekarpidega. Praegu on moes värsket riigivanemat lilledega õnnitleda, talle oma poolehoidu avaldades loota endale vapsipattude andeksandmist.

Nüüd ei taha Kaspar Üksi midagi enam kui kord juba koju jõuda. Ära väsitas see linnas käimine. Kodutänavas kaotab ta aga järsku tasakaalu ja vaarub, saab õigeaegselt kepist tuge ning jääb seina veerde seisatama.

„Purjus oled, mis?“ hõikab Massak ja tammub ligi, käed taskus, õlad püsti, pea kuklas.

„Tervis, näe, sant,“ kurdab Üksi murelikult.

Robi Massaka silmades on kaastunnet.

„Vanaks hakkad jääma, Üksi.“

„Seda muidugi,“ noogutab Üksi leplikult. Robi seisab ta ees, jalad harkis, peas karakullmüts, mis on kõrge nagu paavsti tiiaara. Täna on tal selja taga kaks nähtamatut tiiba, mis teda õhku rebivad. Ta armastab täna kogu maailma. Armastab, ausõna, isegi seda veidrikku pildivaapajat.

„Ma sõidan Itaaliasse,“ hõiskab Robi Massak. „Sain Kultuurkapitalilt stipendiumi. Noh, hüva! Lähen oma asju õiendama,“ kiirustab ta aga kohe samas, nagu peaks Üksi teda palitunööbist kinni. Ent nüüd märkab isegi rõõmust pime Massak, et vanamehel on halb. Ta nägu on kaame, põsed aukus, huuled valged. Ja Robi ütleb:

„Kuule. Ma tean üht inimest, kellel su pilte veel pole. Ma võin anda aadressi. Katsu õnne.“

„Soo-oo,“ lausub vana Kaspar Üksi, nagu poleks pakumist kuulnudki. „Lähed Itaaliasse end täiendama. See on väga hea. Väga hea,“ kiidab ta.

Veel ei saa Robi vanamehe pilkest aru. Ta jälgib raugse lõvipilguga, kui Üksi põuest taskuraamatu välja tõmbab, kinda käest kisub, sõrmeotsa suus niisutab ja hakkab märkmikku lehitsema.

„Ahaa! Siin ta on!“ hüüatab ta rõõmsalt. „Ma võin sulle ka aadressi anda. Täna silmas on üks petrooleumi-pood. Siinamaani pole neil ei sinu Koodi-Jaani ega Larka

rinnakuju. Muidugi, nad pole enam moes, aga provintsis käib veel küll.“

„Bõhh!“ turtsatab pika mõtlemisega Robi Massak. Vanamees pilkab ju teda! Aga on tema siis süüdi, et skulptori töö aega võtab? Sest kui sa ühe riigimehega kord maha saad, on ta juba ametist lahti ja uus asemel.

Kaspar Uksi jõuab lõpuks oma väravasse. Peaks nüüd üles kolmandale korrale ka veel saama, siis on hästi. Ta pühib korra põidлага silmanurki ja astub trepikotta. Keegi ei tohi märgata, kui palju valu on Uksi südames, kui verine ja haavu täis see on.

Jaan aitab tal palitu seljast. Ahi köeb ja Kaspar istub selle ette käsi soojendama. Aga ta ei malda kaua siin istuda, läheb molberti juurde, kinnitab rõhknaeltega sellele puhta joonistuspaberilehe ja hakkab tähelepanelikult, nohisedes oma märkmikku uurima.

Kahel korral sel talvel käib Uksi veel maale müüta-
mas. Veiderpass kannab ta halli mappi, aitab teda trep-
pidest üles, toetab tänaval. Aga norgu vanamees ei jää. Naljatab nagu ikka oma ostjatega. Laob nagu ikka oma lilled seina äärde ritta ja ühmab:

„See on nüüd see kõige kõrgem kunst, millest teil muidugi pole arusaamist. Aga ostke siiski. Näe, maksu-
inspektorgi ostab...“

Ja kohe tahetakse näha seda pilti, mis maksuinspek-
torile meeldib.

„Ei,“ kahetseb Uksi vigurdades. „Niisugust teist veel mul siin ligi ei ole. Need pildid, mis inspektorile lähe-
vad, peavad olema luupainajad või muidu hästi müsti-
lised. Aga kratid — neid müün jälle kassapidajatele.“

Ent puhuti on Uksi ääretult hajameelne. Ei ta märka küsimustele vastata ega pane tervitajaid tähele. Näib, nagu puuriks ta oma kauge, äraoleva pilguga mingeid nähtamatuid sügavusi. Miilule on see raske.

„Vanaisa,“ muretseb ta, „su silmad on vahel niisugu-
sed, nagu vaataksid otsa ja ei vaata ka.“

„Olen siis nähtavasti mõttes,“ rahustab vanaisa.

Ta teeb nüüd ainult vahel harva tööd. Istub või küli-
tab voodil ja ajab Jaaniga juttu, kui see just parajasti oma vesteid ei kirjuta. On nii harjumatu, et vanaisa ei istu Miilu ärgates molberti taga ega maali, ei pühi oma

värviseid näppe korbatanud püksipõlvedesse. Sageli pimedas, vaikselt õhtutunnil süngis lebedes kisendab Miilu süda: Vanaisa! Tunni ajal koolis jääb ta, silmad vett täis aknast välja vaatama: Ah, kui kõik endine oleks! Vanaisa, armas vanaisa! Miilul on tema pärast hirm. Ja igal hommikul ärgates küsib ta aralt:

„On sul täna parem?“

„Jah,“ vastab vanaisa, „hoopis teine asi.“

Nii ütleb ta iga päev.

Kallad on ammugi maalt. Veiderpass seisab pildi ees, abaluud kuue all püsti, ja närib meeleliigutusest sõrmenukke.

Vanaisa kingib kallad Miilule.

„Neid ärme müüme,“ ütleb ta. „Need las jäävad sulle. Rumal, mis sa nutad!“

Kallad on valged, puhtad, muist alles kitsas tuutus, muist oma kollase südamiku ümber tahapoole kooldunud avali. Müügi jaoks maalib Üksi vaevaliselt mõned astrid, moonid, aga nende üksikute pärast ei tasu Kalgata-tee ette võtta, ehkki raha on hädasti vaja — majaperenaine trummeldab hommikuti uksele ja meenutab üürivõlga. Pärast seda kui üürisõda möödunud aasta esimesel mail lõppes majaperemeeste võiduga ja kus nad veel samal päeval ütlesid üles poolteist tuhat väikekorterit, on nad õige ülbeks muutunud.

Ainult Olga Killi tuleb aupaklikult ja aralt tuppa, käes väike sinine vihik, mille kaanel on ebakindlate suurte trükitähtedega Üksi nimi. Olga seisab õnnetult ukse lävel ega tea, kuidas paremini alata. Lõpuks algab oma poegadest Albertist, Karlit ja Harryst, kel on raha vaja.

Kaspar Üksi istub molberti taga, nagu ei puutuks Olga Killi tulek üldsegi temasse.

„Malakat, malakat on vaja sinu tarakanidele Albertile, Karlile ja Harryle,“ sinatab ta naist ja jääb endiselt vaatlema oma pooleli tööd, pea viltu, silmad pilukil.

„Kuidas?“ kohkub Olga Killi.

„Malakat!“ kinnitab Üksi nõogutades ja vaatab nüüd talle kelmilt süütute silmadega otsa.

Veiderpass kutsub segase Olga trepikotta ja õiendab

temaga võlaarved seal. Olga Killi on masendatud. See on siis ikkagi tõsi, mis räägitakse. Vana kunstnik on jah pisut noh-nii.

„Teie lihtsalt ei mõista teda,“ naeratab Veiderpass.

Kuid Olga on Üksist kuulnud hullematki. Ta ootavat enamlasti! Aga mis sest tuleks? Häving. Rüüstamine. Inimestelt võetakse vara käest. Kirik keelatakse ära. Kuidas aga saab aus inimene jumalata elada?

Olga Killi ohkab ja hakkab trepist alla minema. Veiderpass tuleb tagasi tuppa ja naerab naise lihtsameel-
sust. Kaspar loputab pintsli veeklaasis, pigistab kahe sõrme vahel kuivaks ja paneb käest ära. Teda see jutt ei huvita. Üür tahab maksta. Ruum puid, mis Jaan tõi, on ka juba läbi. Miilu kasvab, on kõhn ja läbipaistev, õpib halvasti. Võid peaks ta rohkem sööma. Miilu sarnaneb nüüd ikka enam oma isale. Ta on igati Ükside tõust.

Raha on vaja, tööd on vaja teha . . .

Tuleb palju tuisuseid päevi. Sajab igasuguse pidamiseteta. Need on tusased, külmad ja rõsked päevad, mis sunnivad Üksit voodis lebama, kindad käes, müts peas ja palitu seljas. Nüüd jääb tal palju aega iseendaga olla. Jaan käib vahetevahel ära, ostab toitu. Kui on millegagi kütta, siis teeb tule alla. Ikka avastab ta rõõmsalt mõne vana kasti kuurist, silmapaari vahele jäänud oksliku noti või turbapätsi vana kolu alt. Üksi ei suuda ainult meenutada, missugusest kolust Jaan räägib — tema mäletamise järgi pole neil kuuris kunagi mingit kolu olnudki.

Uhel päeval küünitab Üksi aknal vedeleva ajalehe järele. Värske ajaleht? Noh, kas suurspekulandid Citron ja Wachmann said end lõpuks vangist vabaks osta? Kuidas Jaan Koorti keraamikal Soomes läks?

Üksi paneb prillid ette. Leht tühja täis! Suur pealkiri üle kahe veeru:

*„Kuidas John Muhkla sai muhu
ehk*

kuidas ta preilidega Stromkal käis.“

Jaan pöördub kannapealt, kohkunult ümber.

„Kaspar! Pole vaja . . .!“ ja paneb väriseva käe takistavalt üle ajalehe. Murrab siis selle kokku ja peidab tasku. Üksi võtab prillid ninalt ja ütleb:

„Jaan. Ma otsustasin pöörduda Kultuurkapitali Valitsuse poole. Palun toetust määrata. Peaks end ikkagi ravima . . . Saaks siis kevadeks jälle jalad alla . . .“

Jaan noogutab — viimane aeg! See pole ju kerjamine ega põlvede nõtkutamine. Üksil on selleks püha õigus. Tema ei nõua reisirahasid Rooma ega Madridi, ei pumpa neilt raha klaasist laega ateljee ehitamiseks ega esinduslikeks väljaminekuteks. Üksi on tõsiselt haige.

Lõpuks ometi tuleb rida soojemaid päevi, isegi ajutist sula. Lumelobjakas saab maha langedes kohe poriks, millest linn näib mäardunud, kolkalik ja must. Üksi loeb päevi, öeldes, et ootab kevadet. Ent Jaan teab: Üksi ootab vastust kirjale. Varemalt, kui Üksi mitmel korral pöördus nende poole toetuse saamiseks, kas või et oma viiekümnenda sünnipäevaga seoses personaalnäitust korraldada, öeldi talle ära. Üle kirja-poogna nurga seisis poolviltu: „Palve rahuldamata jätta. M. G.“

Kuis nad küll teda igati püüavad maha salata, olema tuks vaikida! Aga mis nad veel siis teevad, kui ta surnud on? Kustutavad viimased jäljed temast, inimesest, kes ei osanud oma elu jooksul purra ega oma rivaale välja trügida, kes ei jaganud nendega ilmavaadet ega leidnud ühist keelt ka kunstis!

Massak on juba otsaga lõunamaal, Itaaliamaal, ja tema ateljee aknad on õhtuti pimedad. Ta on ärasõidu eel kogu aastase prahi luuaga ühte toanurka tõmmanud, kesk põrandat seisab tühjalt ringpoodium, aknal paar pesemata piimapudelit. Tottit on nüüd ka jälle rohkem näha, pole ju külm enam. Kotikkrae üle kõrvade, kirju siidlehv kaelas, kõnnib ta õhtuti tänaval.

Veel ei ole mingit teadet. Üksi on sõnaaher ja ootab. Päev algab enamasti sombuselt, aga keskhommikuks paistab üle kogu linna hele märtsipäike. Kevad läheb . . . Heategevus kõnnib keldrikorterites ringi ja jagab tuhandele lapsele lihavõtteks värvitud mune. Miilu käib klassiga ekskursioonil, tuleb koju põlvini

märgade jalgadega ja toob kaasa pajuurbi. Kevad läheneb... Varsti hakatakse tänavanurkadel müüma esimesi sinilillekimbukesi.

Ühel kaunil kevadhommikul ajab Jaan vanal Üksil masinaga pea paljaks, harjab ja puhastab ta sametkraega aegunud palitut. Miilu viksib saapad ja nõõrib kinni. Nad lähevad vanaisaga kõndima. Vanaisa toetub küll raskelt kepile, muidu näib ergas ja elevil.

Valmisriiete kaupluste vitriinidel demonstreeritakse juba kevadsesooni uusi moepalituud. Kleidid on tänavu pikemaks läinud, jakid lühemaks, kübarad laiemaks.

Lõpuks ometi kõnnib Miilu jälle vanaisaga kahekesi nagu vanasti. Paljud tervitavad vanaisa, paljud peatuvad ja küsivad:

„Pole teid ammu näha olnud! Kas nüüd on tervis jälle käes?“

„Jah, jah, käes,“ noogutab vanaisa. Räägib ta tõtt? Ta kahvatud põsed on kevadõhust ja tuulekesest õrnalt jumekad.

Lilleäride aknad on täis maikellukesi, nartsisse, hollandi tulpe ja tsineraariaid — lillasid, tumepunaseid, siniseid ja kahvatult roosasid. Leeripäev läheneb.

Kõrge halli hoone sissekäigul jätab vanaisa Miilu ootama. Miilu istub trepile ja vaatab igavledes möödumajaid. Päike paistab otse näkku ja Miilu suleb silmad.

„Mis sa siin teed? Miks sa koolis ei ole? Hulgud ringi? Kutsud homme ema kooli! Kuulsid?“

Miilu vaatab kooliõpetajale tummalt silma, suutmata sõnagi lausuda. Nii on temaga ennegi olnud. Ükskord Veski metsas, kus ta järsku märkas teel nõelussi. Seisab uss, pea püsti, ja seisab Miilu. Vaatavad otse igaviku teineteisele silma, nagu nõiutud. Siis keerab uss pea ära ja roomas sahisedes teelt rohtu. Alles nüüd karjatas Miilu ja andis kandadele valu. Aga veel kaua aega tagantjärele mõtles ta võbinaga ussi silmadele. Need olid inimese silmad.

Miilu ei liigu ka nüüd paigast, seisab nagu lummuses. Õpetaja teeb minekut. Püksid on tal laiad ja lontis, selle käe õlg, mis portfelli kannab, on teisest madalam. Miilul kipub nutt peale.

Vanaisa tuleb! Lõpuks ometi!

„Vanaisa!“ tahab Miilu end välja puistata. Mis on juhtunud? Nagu oleks vanaisa seal suures hallis majas ümber vahetatud.

„On sul halb? Mis on? Ütle siis!“

Vanaisa ei taha ütelda.

„Pole midagi,“ vastab ainult.

„Kuidas nii! Ma ju näen!“

Tagasimineku kõju on väga kurb. Vanaisa veab vaevu jalgu järele, näib, et iga samm teeb talle piina. Silmad on hoopis kulmude alla kadunud, selg kühnus, kepile toetuv käsi väriseb. Miilu saab aga ikkagi teada, mis vanaisaga seal majas juhtus. Neid peatab keegi vanaisa tuttav, käed sügaval taskupõhjas, soni silmil, habe ajamata, sigaretijupp suunurgas, pea õlgade vahel. Ta näib kohtumise üle suurt rõõmu tundvat, surub vanaisa käsi, pärib kõiksuguseid asju ja vanaisa kaebab talle oma tervise üle.

„Palusin talvel Kultuurkapitalilt ravimiseks toetust. Siamaani ei vastatud. Läksin täna ise kuulama . . .“

„Said?“ pärib võõras huviga.

„Viiskümmend krooni.“

„Ja sina võtsid vastu?“

„Ütlesin neile, et selle rahaga maksan kinni ainult kahe kuu üürivõla. Ravida end ikkagi ei saa. Tead, mis nad mulle selle peale vastasid: „Raha järele oled terve tulema küll, pole häda midagi!““

„Käskind selle rahaga neil p . . . t pühkida!“

Vanaisa ohkab.

„Sina, Jaan, võid seda küll teha. Sinu perekonnal on õnneks muidki sissetulekuid. Sina võisid vihas oma töö kildudeks peksta, kui sa nende lurjustega hinna pärast tülli läksid. Saatsid nad kuradile ja teed kunsti edasi. Kus minu kunst on? Mina maalin veel ainult mõttes oma kompositsioone, tegelikkuses aga hoian end vee peal akvarellikestega. Häda, häda on suur.“

„Arvad sa, Kaspar, et minulgi kerge on oma naise vanemate pajukil elada?“

Mõlemad vaikivad ja nohisevad.

„Viiskümmend krooni! Viiskümmend krooni!“ hüüatab võõras mees uskmatult ja vangutab pead. „Mõttele

ometi, millised andetud käkid sealt aastate viisi tuhandeid imevad!"

Uksi seisab, pea norgus. Näe, kuid temaga käidi nõnda ümber . . .

Aga kas Kaspar ise teab, miks?

"Mis neist vanadest asjadest enam," ütleb Uksi leplikult. "Olen ammugi kõigele käega löönud. Ainult et alatine rahahäda ajab takka, ei lase juba aastaid midagi küpset ja tõsist teha. Ometi oleks suuri plaane . . ."

"Küll näed, vanamees, elu läheb veel joonde!" patsab kaaslane käe Uksi õlale.

"Selles ma ei kahtlegi," naeratab Uksi. "Mis sinul uudist on?"

"Uudised on vägevad, sõidan ära Venemaale."

"Mis sa räägid?" ahmib Uksi õhku.

"Venemaale jah. Kuradile kogu see krempel. Keegi küsis mult täna: „Kas sul kodumaalt kahju lahkuda pole ka?“ — „On siis see kodumaa?“ ütlesin talle. Eks ole, Kaspar?"

"Õnneseen," ohkab Uksi.

"Minu kohta on isegi üks laul tehtud:

Eesti kunsti ajalukku mingi see,
kel selleks soovid,
mina lähen Venemaale, seal on
suured kaubahoovid!

Eks ole, natuke halva maiguga? Kas ma siis turgu otsima lähen? Ma tahan kunsti teha!"

Miilule läheb juba igavaks seista. Võõras räägib pikalt-laialt oma Venemaa-sõidust. Miilu on tülpinud ja kipub koju. Aga mees silitab nüüd Miilu pead.

"Las õpib keraamikat. Õilis asi. Ja siis saada minu juurde," ütleb ta.

Vanaisa ja võõras raputavad kaua teineteise kätt, jätavad mitu korda järjest jumalaga, enne kui lõpuks lahku lähevad.

"Kes see kole, karvane mees on?" pärib Miilu.

"Miks kole?" imestab vanaisa.

"Noh, Gustav Vaasa moodi."

"Kallis laps," naerab vanaisa nukralt. "Mida päev edasi, seda rohkem me igaüks muutume gustav vaasadeks."

„Kas mina ka?“

„Sina? Ei usu . . . Sinu ajad tulevad ehk teisemad.“

Vanaisa võtab Miilu käest kinni ja ütleb pidulikult:

„Laps, see mees on suur eesti kunstnik. Jaan Koort. Pea meeles.“

Kodus ootab neid rahutu, murelik Jaan. Avab kärsitult ukse ja küsib sedamaid:

„Noh, kuidas läks?“

„Viiskümmend krooni anti. Kätte saab kahes osas.“

„Kuidas? Viiskümmend krooni?!“

„Jah,“ hõõrub Uksi käsi. „Elu läheb veel joonde!“

Uksi riietub lahti, murrab endale tüki leiba ja koorib sibula. Sööb ning istub molberti taha tööle. Jaan Veiderpass vaatab teda kõrvalt. Mille üle vanamees rõõmustab?

Tõesti, Uksit on vahel raske mõista . . .

Totti

Kõrged vanad kastanipuud Vaksali puiesteel varistavad juba õiehelbeid. Harju mäel õitsevad sirelid ja õhtuti mängib kõlakojas puhkpilli-orkester vanu valsse. Toompea terrassi paesel müüril istub alati palju mõttessevajunud inimesi ja naudib tundide kaupa merd, kord loojanguverist, kord tulede säras, rohelist ja halli, kahvatut ja rahulikku, tumedat ja rasket, vahust ja tuulist, harva aga päris lagedat ja sini-sinist.

Vanaisa ei taha, et Miilu nii ilusal kevadel keskaegse maja paksude rõskete müüride vahel kõssitab või kivisel läppunud õuel mängib. Ta sunnib Miilut parki minema, Ranna värava mäele pärnade alla, Schnelli tiigi äärde.

„Mis ma seal teen? Igav on,“ tõrgub Miilu.

„Võta raamat kaasa. Istu. Loe. Punu pärga.“

Aga isegi Jaan Veiderpass, see püsimatuhing, ei kao sel kevadel ära nagu tavaliselt. Isegi siis mitte, kui majaperenaine ähvardab teda, kahtlast paljasjalgset, oma ausast majast politseiga minema kihutada.

Uksi väljaskõndimised on jäänud üsna harvadeks.

Jaan toob talle toimetusest kaasa ajalehti. Üksi loeb ja sülitab: Ptüi! Tudike Rockefeller oleks ammu surnud, kui teda poleks iga päev kõrge tasu eest imetanud kaks amme, kaks noort tugevat emal!

Üksi armastab politiseerida Veiderpassiga, vaielda ja kihla vedada. Ta hõõrub käsi iga sõnumi üle punasest Venemaast.

„Rõõmuks pole põhjust. See on kõige räpasem sõim,“ nõrdib Veiderpass.

„Sa ei oska ridade vahelt lugeda,“ muheleb Üksi. „See pole ainult sõim, see on ka hirm. Hirm idanaabri ees.“

Jaan enamasti kuulab, pikki käsi põlvedel hoides. Talle meeldib, kuidas Kaspar kogu hingega maailma asju arutab. Kellele küll vanamees pole valitsust põhjandud. Kõigile, kellega tal jutt juhtub olema, olgu see vana koolivend minister, poenaine Olga Killi, kõrtsmik, Etruk, ajalehetoimetaja Jaaska või lille müüja, jalutu Marta. Inimeste vahet ega valikut ta ei tee, kõigile räägib ühte ja sama:

„Mäda on see teie vabariigi värk. Varsti, vaata, ajab tossu välja.“

Olgu teistega kuidas on, aga õdede Piipsonite juures tal edu ei ole, sest enne kui keeruliste maailma asjadega lagedale tulla, teeb ta vea, öeldes boksereid vahtides:

„Need on nii ühte tegu. Kas neil kirpe ka kummalgi ühepalju on?“

Vahel, küll õige harva, juhtub, et ka Veiderpass muutub jutukaks. Tuliseks ta ei lähe, ilmutab ainult head tahet Üksit korrigeerida.

„Mõnes suhtes oled sa, Kaspar, naiivne. Kui sa näed mõnel fotol uut kuuekordset maja Venemaal, siis sa juba usud, et seal polegi väikesi agulimaju nagu meil. Et seal pole vaesust, mustust, viletsust.“

Mitte nõnda ei tule seda mõista. Nii võib rängalt pettuda. Kaspar usub fanaatiliselt omaloodud Võrdsusemaasse, ja kui ta siis kord peaks sealgi avastama alatust, saamatust, puudust ja häda, kas siis on ta esimene, kes keerab kommunistidele selja?

Loomulikult näitab Venemaa praegu maailmale fas-

saadi, ent omad tagahoovid on temalgi. Ärgu parem idealiseerigu. Venemaa küsimus ei seisa ju mõne uue linna väljaehitamises. Säärasel juhul — Euroopas ja Ameerikas ehitatakse palju võimsamalt . . . Venemaa — see on uus eposh.

„Sa usud, et nõukogude võim tuleb ja seab su tallatud õigused jalule? Aga kui ta ei sea? Kui tal pole aega? Kui ta jõuab sinu asja lahendamata alles siis, kui meid sinuga enam ammugi pole? Kui su nimegi enam rahva hulgas ei mäletata? Või kui ka siis sinu kunsti saatust otsustavad su vaenlased, kes sinust elama jäävad? . . .“

„Mis sa õieti tahad?“ karjub Üksi. „Mu usku hävitada? Seda ainukest, mis mul on!“

„Ei! Et sa veel tugevamini suudaksid uskuda.“

Suvitushooaja eel läheb vanaisa arhitekt Läänele oma tellitud *nature morte*'i kätte viima ja võtab Miilu kaasa. Ilm nii kuum ei olegi, aga see-eest on maa pikk ja väsitav. Vanaisa lõõtsutab ja ähib, puhkab teel mitu korda, enne kui nad päralt jõuavad.

Arhitekt elab nakkushaiglast veel edasi oma üksik-elamus ja võtab vanaisa ning Miilu lahkelt vastu. Ta kõneleb kiiresti, hingeldades ja rõõmsalt, ta pruunid silmad keerlevad ja veerlevad peas. Ta on Miilu meelest paks ja armas, tahab aga neile kõiki asju näidata, mis tal on. Maja on uus, ta enda projekti järgi ehitatud ning arhitekt viib nad hallist otse alla keldrisse, kus asuvad kaminaga söögituba, veinibaar ja köök, toob nad uuesti esimesele korralt tagasi, kus on saal ja seinakaevuga talveaed. Viib trepist üles teisele korralt, et näidata vannituba, mille seinad on õrnrohelistest plaatidest, kuhu on maalitud terve merepõhi, mulle ajavad kalad, vesikasvud, teokarbid, meritähed ja koralid. Edasi raamatukokku ja kabinetti. Vahepealsed uksed avab ta ainult praokile:

„See on minu magamistuba.“

„See on abikaasa buduaar.“

Väsinud Üksi vajub ettejuhtuvale sohvale ning heidab tülpinult käega:

„Ma istun siin. Las Miilu käib ja vaatab.“

Aga sorava jutuga Mati Lääne viib vanamehe siiski oma kabinetti.

„Küll te näete, seal on meil kindlasti mugavam asju arutada.“

Vanaisa käsib Miilut oodata ja härra Lääne tõstab kapikesest Miilu ette vaasi kompvekke.

„Krõbistamiseks,“ ütleb ta. „Et aeg igavaks ei läheks,“ naeratab ta.

Miilu istub vagusi ja vahib neelava huviga ringi. Ilusad asjad on siin. Vaip, pika varrega lamp ja suur vaas põrandal. Kõik on siin läikiv, libe, puhas ja uus. Ei tea, kas neil hiiri polegi. Mõni vahest ehk ikka on? Miilu lutsib kompvekke — väga head kompvekid, ja kõigutab jalgu. Tõuseb siis tugitoolist ning viskub kõigest hoost tagasi: vedrutab! Hästi vedrutab. Ja kui pehme!

Siis täriseb läbi maja kellahelin. Miilu jääb kuulama samme, mitmete uste avamist, magusalt nõretavat tere- tamist — veel keegi tuli majja.

Häaled ja sammud on nüüd kõrvaltoas seina taga.

„Te ei ütle ära tassist kohvist?“

„Oo-hh, ma teen tüli...“

„Olge nüüd! Teete mulle ainult rõõmu. Ma annan Tiinale korralduse.“

„Teil on uus teenija?“

„Jah. Tiina. Tiina... Kas te ei leia, et Tiina hakkab väga hästi meie maja üldise olemisega? Muidu on ikka: Juula, Marie, Amanda... Hirmus, eks ole? Ma ei talu otse füüsiliselt midagi labast enda läheduses.“

Sammud eemalduvad. Nagu kaevu põhjast kostab:

„Tiina!“

Seina taga tõuseb üksijääja üles, käib toas ringi, üm- seb laulda, avab kriunuvaid sahtleid. Sammud tulevad tagasi. Kolksatused. Seina taga võetakse rutakalt istet.

„Ja härra Lääne? On ta välja läinud?“

„Ei. Tal on külaline. Kunstnik Üksi.“

„Üksi? Kaspar Üksi?“

„Tunnete teda?“

„Õnneks mitte. M e i e ringkondades ta ei liigu. Aga ma olen tast üht-teist kuulnud...“

„Matile ta meeldib.“

„Imelik küll.“

„Kuidas nii?“

„Noh... tast räägitakse mitmesuguseid veidraid asju.“

„Meist kõigist räägitakse...“

„Oleneb, mida!“

Sammud. Tasside ja lusikate helin.

„Tiina! Aga suhkrutangid?“

„Jah, proua, kohe.“

„Ja mida siis nimelt räägitakse?“

„Kujutlege, ta tulnud ühele vene popile oma pilti müüma. Popp lasknud teda elutoas veidike aega oodata. Kuulake edasi: Üksil tulnud suitsuhimu peale. Ja teate, mis ta tegi! Tikku tal polnud — ta tõuseb püsti ja läidab jumalakuju ees põlevast õlilambist oma paberossi!!! Ma küsin: on ta napakas või lihtsalt jõhkard, kellele pole miski küllalt püha?“

„Võib ju olla, aga...“

„Aga seda te teate, miks tal joonistusõpetaja kutse ära võeti? Talle ei anta juba kümme aastat tööd, vaatamata sellele, et tal kõrgem haridus on. Ei tea?“

„Ei...“

„Ta on ju puha punane. Ta kaitses kahekümne neljandal aastal õppenõukogus nagu lõvi ühe mahalastud kommunisti poega, keda taheti koolist välja visata.“

„Issand! Tõsi-i?“

„Kullakene! Ma imestan, et teie seda vana lugu ei tea. Sellepärast just ta oma eluga alla käiski. Sealst see õieti algas.“

Kui vanaisa Miilu juurde tagasi tuleb, viskub Miilu ta rinnale ja karjub nutta:

„Lähme ära siit, vanaisa! Nad on pahad!“

„Lähme, lähme,“ rahustab vanaisa midagi pärimata, imestamata.

Härra Mati Lääne on kohkunud ja solvunud. Ta tuleb neid õlgu kehitades uksele saatma.

„Mis sinuga juhtus, väikepreili? Räägi siis!“

Aga Miilu ei saa nutuluksude pärast vastata. Vanaisa paneb oma laia musta kübara pähe ja võtab Miilu käe pihku.

Ja see on tema viimane käik sel kevadsuvel.

Raha on jälle viimseni läbi. Mis Jaan ostab, see on. Aga Jaan on kehv majandusmees. Ta ostab raha saades kogu summa eest Miilule pressitud viigimarju, killukese halvaad, vanaisale paarsada grammi peenikest ja kivi-kõva vorsti viilukestena imeda, sest vanaisa jättis suitsetamise maha. Jaan laob need head asjad oma taskutest lauale õnnelikuna ning häbelikuna nagu peigmees. Aga leiba — seda majas ei ole . . .

Just siis, kui häda kõige kibedam, tulevad neile koju kaks kunstiostjat. Esimene on pikk daam heledas kostüümis, pruunid nahklilled revääril, ja pehmes veluurkaabus. Ta silmaalused on värvipurused, kulmud pingul kõrges imestavas kaares. Huuli hoiab ta koos nõnda, et suu väiksem näiks, kui see tegelikult on. Ja ta lõhnab magusalt.

Daam näib Miilule tuttav. Ja lõhn on tuttav. Kus on ta teda varem näinud? Ah, see on too-oo, kes vanaisale ükskord Harju tänaval kaks sõrme teretamiseks pakkus!

Täna ei ulata ta neidki, ütleb üldise tere, ei hooli pakutud istmest, vaid jääb püstijalu ringi vaatama.

„Niimoodi te siis elategi . . . Ma tahan pilti osta.“

„Kõik, mis mul on, seda näete seinal. Valige ise,“ lubab vanaisa istuli voodis.

Daam uurib ühte ja teist maali. Siin ei meeldi talle lillevaas, seal jälle foon.

„Proua Thalil on ühed teie astrid, aga need on maalitud heledale põhjale. Need väikesed krüsanteemid on muidu päris kenad, aga nad on kollased! Kollane on õnnetu värv. Ja mul on roosad tapeedid.“

Miilu istub vanaisa voodi serval, käed süles ristas, Jaan aga hoiab end seina ligi ja närvitseb. Daam ei heida talle õnneks ainustki pilku.

„Mis niisugused astrid maksavad?“

„Kolm krooni.“

„Nii kallid?“

Vanaisa küsib Miilult pilguga nõu. Jah, raha on vaja, näib ta mõistvat.

„Võtke siis kahega.“

„Aga kas ühe krooniga ei saaks?“

Vanaisa ei vasta.

Siis järsku avastab daam Miilu voodipeatsist veel ühe akvarelli. Miilu jätab paugupealt jalgade kõlgutamise.

„Kallad! Mis need maksavad?“

„Neid ma ei müü.“

Hämaras valguses mõjuvad valged lilled eriti õrnade, uhkete ja süütutena.

„Aga neid ma just tahangi.“

„Neid ma ei müü,“ kordab vanaisa.

Daam turtsatab:

„Siis ma ei osta üldse.“

„Kuidas soovite.“

On näha, kuidas vanaisa piinleb paberossi järele. Daam tõmbab pahaselt siidkindad kätte, jääb aga endamisi aru pidama ning lausub lõpuks:

„Hästi. Ma võtan siis astrid krooni eest ära.“

„Neid ma ka ei müü,“ raiub vanaisa.

„Kuidas nii? Te...“

„Jah. Aga nüüd ei müü.“

„Olgu siis poolteist krooni,“ pakub daam leplikult.

„Teile ei müü ma mitte siltagi! Kuulete!“ käratab vanaisa üleni värisedes, langeb tagasi patja ja suleb tagedalt silmad.

„Jäägu siis peale kaks krooni.“

„Minge juba,“ ütleb nüüd Jaan vaikselt, ent rõhuga ning avab ukse. „Minge ära!“

Jaanil tuleb äkki peale kõhahoog ning ta surub kähku suu taskurätti.

Nüüd pole kahtlust — vanaisa tervis halveneb iga päevaga. Ta ei vasta enam nagu varem pärimisele. „On sul täna parem?“ — „Jah, hoopis teine asi!“, vaid: „Homme on kindlasti parem.“

Linn on suvitamas, vaikne, puhas ja mahajäetud. Pühapäevahommikuid kitsail südalinnatänavail elustavad kirikusse ruttavad vanad naised, rangetes tumedates kleitides, valgete sallidega, mustades aegunud õlgkübarates, mustades sukkades ja viksitud kingades, käes väikesed mustad lauluraamatud, kuldkarikas kaanel. Tulevad Loomakaitseeltsi liikmed, korvid käevangus, panevad kangialustesse ja keldrirestidele kodututele kassidele hakkliha ja räimi. Ruttavad rohelisse,

sõidavad Piritale perekonnad, sumadanid pungil keedetud mune, krakovi vorsti, mannerguis magus soome kali.

Raekoja platsil vana Kaalukoja ees söödavad inimesed tuvisid, meelitavad neid peost teri nokkima ja herneid otse huulte vahelt päästma. Ja ainsateks häälteks on pühapäevahommikuses vanalinnas paljude kirikukellade võistu hüüdmine, lonkivate või kiirustavate sammude kaja paeplaatidel ja tiibade pekslev plagin, kui tuvid vahetevahel sinihalli pilvena kõik korraga üle ruskete kivikatuste õhku tõusevad.

Kassid õgivad hakkliha ja lohistavad veriseid paberitükke mööda trepikodasid laiali, Veiderpass aga toob kastruli sees koju pikergused pruunid kotletid oma tänava söögimajast. Üksist jäävad need puutumatult hanguma, Jaan ei söö sellepärast, et talle meeldib enam pealt vaadata, kuidas Miilu ahnelt ja vaimustusega nad kinni pistab ning täis suuga kiidab halli värvi hapukapsast ja sinakaid mulluseid kartuleid.

Miilu kasvab, tahab süüa, talle maitseb kõik, eriti aga liha. Veiderpassi meelest on ta selle suvega pikaks, kõhnaks veninud ja kaotanud oma lapseliku olemise.

„Kaspar, sa pead ka sööma. Jääd hoopis nõrgaks,“ tõreleb Jaan kurbade etteheitvate silmadega.

„Pole isu. Homme mul on parem,“ lohutab Üksi. Ta püüab lõbus olla, nõögib ja narrib Miilut, katsudes teda naerma panna. Aga see lõpeb enamasti ikka tüdruku ulgumisega.

„Miilu! Sa ajad välja niisuguseid nutumulle nagu härra Mati Lääne kalad vannitoa seinal.“ Ja Üksi töötab Miilule varsti terveks saada, kinnitab Jaanile, kui palju häid mõtteid tal peas on, kui palju põrutavaid kompositsioone on tal lamades aega olnud läbi mõtelda.

„Küll te näete! Varsti hakkab jälle uue hooga pihta.“

Miilu püüab seda elavalt ette kujutada: Ta ärkab hommikul vara. Molberti taga istub vanaisa, tuttmüts peas, kissitab silmi ja maalib. Laes põleb kurbkollane pirn ja akna taga on pime...

„... Kas lähme nüüd kõndima?“ küsib vanaisa. Seda Miilu just ootabki...

Ilm on ilus. Vanaisa ei saagi muud, kui vastutulijaile kergitada oma väga laiade äärtega musta kaabut... Pargis lõhnab mesiselt, magusalt. Ümberringi võililled, või lilled, võililled. Vanaisa murrab kõige suurema ja pistab nõöpauku...

... Vanaisa segab plekkpurgis kollast dekstriinijahu sooja veega, kuni sest liim saab, hõõrub klaasid paberinutsakuga puhtaks ja hakkab pilte kantima. Miilu aga lõikab nõörist aasakesi... Kõik ümberringi kleebib — põrand, käed, nina, juuksed. Lõhnab imalalt ja magusalt...

Aga päevad ainult kaovad ega muuda midagi. Klaasnõu seisab veeta, pintsliid on kuivad, värvid tolmu- sed, üle molberti ronivad väikesed ämblikud, toolikorjul ripuvad vanaisa tööpüksid ja kuub, nagis aga kepp...

Arstist küll ei räägita, ent temast mõtlevad kõik kolm. Seda võib Miilu ahastavatest, Üksi ja Veiderpassi murelikest silmadest lugeda. Ja ühel päeval ütleb Jaan raske südamega, vaikse andekspalumisega:

„Kui kutsuks hoolekande arsti?“

Üksi ei vasta hea hulk aega ning Veiderpass ei sõn- daks ka enam miski hinna eest küsimust korrata.

„Kui ta tuleb?“ kostab voodist.

Tähendab, Üksi on nõus. Tähendab, sellele on temagi pikil unetuul õil mõtelnud.

Jaan läheb juba järgmise päeva hommikul linna hoolekandeosakonda ja palub haigele võimalikult kii- resti abi anda. Ametnik hindab teda ainult pika pilguga, milles on tervenisti tema suhtumiste maailm.

Jaan sellest kodus ei räägi, teatab hoopis reipalt, et palve on kuulda võetud ja arst tuleb. Miilu kilkab, kargab, plaksutab käsi ning Jaan lööb niisked silmad maha oma paratamatu hädavale pärast, Miilu rõõmu ja Kaspari alanduse ees.

Jaani suureks üllatuseks tuleb arst juba kahe päeva pärast. Dr. Brüller on pikka kasvu. Paljast pead ja väi- kest pugu kannavad pikad jalad. Ta sinine ülikond läi- gib, ta kuldnäpitsad linnuninal läigivad, ja valehambad. Ta räägib, pea kuklas, kõrge, peene, nohuse ninahää- lega. Pärib haiguse kulgu, loeb pulssi, kuulab südant,

laseb sügavamalt hingata, muljub sisselangenud kõhtu, katsub käte ja jalgade paistetust, katab haige uuesti tekiga ning tõuseb püsti. Visiit on läbi.

Dr. Brüller heidab kuuldetoru tagasi oma kulunud väljaveninud lõõtsadega portfelli ja haarab nagist kübara.

„Härra doktor . . .“ paneb Jaan teed tõkestavalt oma käe ukseelingile. „Te ei ütelnud õieti midagi . . . ei määranud ravi ega . . .“

Arst kohendab näpitsaid. Tema näolt ei loe midagi välja — on see raske juhus, on see tühine.

„Süda. Talle on haiglat vaja. Keskhaiгла vaesteosakonnas aga lähemal ajal vaba kohta ei ole.“

Jaan vabastab ukselingi ja järgneb arstile trepikotta — Kaspar ei pea tema palumisi kuulma.

„Mis siis teha? Aidake teda, härra doktor.“

Dr. Brüller kuulab, pea viltu, ja kordab siis sama, mis ta juba ütles: tasuta haiglaravi pole praegu võimalik.

Jaan on nõutu. On ju mõttetu rääkida selle topisega. Kas ta üldse mõtleb, tunneb, või teeb kõike kutselisest harjumusest? Võtab oma lotakil portfelist kuuldetoru, katsub pulssi, muljub kõhtu, tõmbab lootusetu liigutusega haigele uuesti teki peale, tõuseb üles ja tüürib ukse poole.

„Kirjutage vähemasti rohudki.“

Dr. Brüller tuleb tagasi tuppa, istub laua äärde ning kirjutab kübarat põlvil hoides arstitähe, seletades läbi nina, mitu korda päevas ja kui mitu tilka korraga tuleb rohtu veega sisse võtta. Ta rahulik pilk langeb süngele, põrnitsevale haigele — habemesse kasvanud vanamehele. Aga nüüdki ei ütle arsti nägu rohkemat. Ta on harjunud hoolekande-vaeste igasuguste pilkudega — vihaste, anuvate, kibedate ja alistuvate pilkudega. Ta on harjunud nende madalate õhutamata tubadega, tarvitatud veega pesukausis, trellitatud keldriakendega ja kahvatute tuimade lastega.

Suvi on hoos. Kui palju lilli on tänavu! Tornide väljakul õitsevad suured tumepunased roosid ja helesinised hortensiad.

Uhel päeval, just siis, kui Veiderpass ja Miilu, pead koos, loevad laua ääres söögimajasupi jaoks sente kokku, tuleb neile järjekordne ja ootamatu kunstistja.

Totti? Mis ta tahab? Pilti. Missugust? Ei tea, — seda, mis meeldib.

Totti tahab pilti! Uksi pole veel midagi lausunud, aga Veiderpass tunneb oma südamega, et Kasparil pole Totti vastu vähematki. Ometi on Jaanil paha mõelda, et üks kunstniku maalidest, kas valged anemoonid või kullerkupud, hakkab siitpeale nägema kõike, mis sünnib Totti toas.

Totti ise seisab ja vaatab hämmeldusega ringi. Kaks puuvoodit, raudahi, söögikapp, laud ja toolid, nagi seinal, raamatud, paberirullid, lillevaasid. Need on talle ammu tuttavad asjad, pähe kulunud, neid on ta küllalt oma vastasmaja toaknast vahtinud. Totti on mitmel korral soovinud näha seda, mida see tuttmütsiga vana veidrik hommikust õhtuni sehkendab. Aga et ta oskab lilli maalida nii, et nad nagu päriselt on, seda ei võinud Totti oma aknast näha.

Miilu kõssitab nagu metsloomake vooditaguses nurgas. Ta jälgib küll Totti iga liigutust, kuid katsub seejuures kõigest väest hingamist tagasi hoida. Ta jälestab sisse hingata sama õhku, mida hingab välja see kole naine, kes saab raha meestelt, keda ta uulitsalt oma tuppa veab.

Miilu pole ju enam väike, ta teab, et Totti, Nunu, Kiki ja Kondi-Leeni ei ole tädid ega prouad, vaid lõbunaised. Miilul on tunne, et juba ainuüksi ühes toas viibimine Tottiga teeb Miilule paha, hakkab külge, inetab ja mustab teda. Ja kui Totti kord minekut teeb, siis ei taha Miilu ukselinkigi puutuda enne, kui see puhtaks on pestud.

Totti on siniruudulises kleidis, äsja lubjatud tennis kingad jalas, sääred ja käsivarred valged nagu kanakoidvad. Sellel kuumal, päikeseheldel suvel ei ole Tottiga midagi pistmist. Pirita liivarand on omaette, Totti omaette. Suvi või sügis, kevad või talv, see on talle ikka üks munakatega sillutatud kitsas vanalinnatänav võlvidud hoovivärvate ja kangialustega.

Totti nägu on vähem puuderdatud ja värvitud kui õhtuti ning kerged rõugearmid ei ilusta just eriti ta sarnakaid talupojapalgeid.

Ta vaatab maale lugupidavalt ja kaua. Tema käitumises on seda ebamugavustunnet ja piinlikkust, mida inimene tunneb, kui ta poriste jalgadega on sunnitud astuma hästi poonitud põrandale.

„Noh?“ küsib lõpuks Uksi pineva huviga.

„Kõik on ilusad,“ kehitab Totti nõutult õlgu. „Õelge teie, missugune on parem, et sobiks kinkida tüdrukule, oma tütre...“

„Teil on tütar!“ hüüatab Uksi.

„Jah. Suur! Läheb sügisel Tartu peale,“ ütleb Totti ootamatu rõõmsa emaliku uhkusepuhanguga. „Tahtsin talle kinkida midagi hästi ilusat... Tal on ka joonistamisannet. Kogub, kust aga saab, igasuguseid postkaarte ja trükilpilte.“

Totti otsib kiirustava kärsitusega ridikulist tütre fotot. Lihtne armas tüdruk. Laps alles. Näo õrnad, pehmed kontuurid, pikad kumerad ripsmed, ülespidi huulenurgad, tasane tuvipilk, siledalt kammitud juus. Tume vormikleit, valge krae. Ule foto alumise nurga seisab suurte ümarate tähtedega pühendus:

*Oma armsale, heale, kallile emmekesele
Krista*

„Krista...“ kordab Uksi valjusti. „Ma pole teda kordagi juhtunud nägema.“

„Ei-ei!“ rabab ehmunud Totti pildi oma kätte tagasi. Ta on järsku üleni ärev ja pingul ja paluv. „Ta elab hoopis mujal, teises linnaski.“

Totti näib sügavalt kahetsevat oma nõrkusehetke, kahetseb, et ütles seda, mida poleks tohtinud avaldada.

Aga juba teeb vana kunstnik muust juttu, aitab Tottil maali valida.

„Need anemoonid,“ juhatab ta sõrmega. „Sel kevadel viimati nad maalisin...“

„Jah-jah,“ noogutab Totti innukalt, märkamata kunstniku looritatud kurbust, kui see omast asjast räägib, ja avab rahakoti.

„Palju need maksavad?“

„Ei maksa midagi. Esmaspäeviti ja reedeti annan tasuta,“ naljatab Uksi.

Totti pea nõksatab kurjalt püsti. Ta on solvunud.

„Te ei taha minu raha?“

Nüüd on ta jälle tänava-Totti. Inetult kuri, käed puusas, väljakutsuva, huligaanse irvega. Aga Kaspar Uksi heidab lepitavalt käega:

„Kuulge nüüd! Miks just sedasi!“

See on öeldud südamlikult ja veenvalt.

Kui Totti on ära läinud, ütleb Kaspar Uksi, mida ta mõtleb naise rahast söögilaua nurgal:

„Ta pole seda igatahes räpasemalt teeninud kui advokaat, või vabrikant, või arst, või leheneeger, — ma ei mõtle sind, Jaan.“

„See sünnib ka minu kohta,“ naeratab Jaan andestavalt.

Miilu ronib lõpuks oma nurgast välja ja istub ohtes vanaisa voodi servale.

„Noh, Miilu, ja mis sina ka head räägid?“

Miilu vaikib süngelt ja lööb siis käega:

„Sa ei oska elada.“

Uksi vaatab kaua oma Miilut. Terav, kõhn näoke. Oi-oi! jäigi nüüd supp söögimajast toomata!

Miilu silmad on hallid ja tõsised, kael peenike nagu niit... Sa ei oska elada...

„Vist küll,“ nõustub vanaisa.

Kus on, kus on kurva kodu

Varajasel hommikutunnil sõidab läbi kesklinna Liivalaia kanti troska.

See sõit oleks muul ajal Miilu kilkama pannud, nüüd on ta südames kohta ainult suurele murele, valusale eelaimusele. Miilu ja Jaani vahel istub vanaisa, kössis ja abitu, põsed lohkus, pilk sügaval silmakoobastes. Hommikutuuleke pigem väsitab teda, kui värskendab.

Kas ei pea Miilu nüüd rõõmustama, et vanaisa saab lõpuks haiglasse? Miilu on tulvil paari viimase päeva sündmusi ja mälestusi, ta on otsekui täis topitud võõraid nägusid, ilmeid, kõnelusi. Ta tühjendaks end nen-

dest, kui saaks, et oleks natukenegi kergem ja lähedam olla.

Eile käisid nad Jaaniga Keskhaiglas arsti palumas, vanaisa kunagist omakandi meest ja koolivenda. Suur mürakas lihavate põskedega ja terava halli habemetutiga tohter luges vanaisa lühikest kirja. Juuspeente veresoonte rägastik ninasõõrmeil ja põskedel muutis ta näo tumepunaselt lõkendavaks ning vihaseks ja Miilu värisest kartusest kuulda ta röögatust:

„Ei!“

Aga dr. Jehe murdis kirja kokku, suskas oma valge kitli taskusse, vaatas sõbralikult üle prilli Miilu otsa ning lubas teha kõik, mis tema võimuses. Kuid tema võim polnud siin kõige suurem ning Miilul ja Jaanil tuli veel ka paljude teiste jutul käia. Ning Miilu koges, et ainult need, kellest midagi ei sõltu ega olene, annavad lootusi ja on lahked.

Miilu käitub vapralt. Ta aitab kohale jõudes vanaisal kalessist maha astuda, istub rahulikult, igavleva näoga haigla valges ooteruumis, ja alles siis, kui näeb sanitari toetusel vanaisa haiglasärgis ja kui Jaanile tuuakse kojuviimiseks vanaisa riided, purskuvad Miilu silmist tulised pisarad.

Nad sammuvad läbi aguli tagasi koju. Pruunid ja rohelised kõrgete hoovivärvatega puumajad. Puhtad, korralikud ja vaesed. Jaan kannab käsivarrel vanaisa riideid, Miilu kompsus on saapad. Ainult kepp võis vanaisa juurde jääda.

Miilu ei näe läbi pisarateudu ei kollast liblikat ega laptuud mängivaid poisse sõiduteel. Ta mõtleb vanaisale pikas särgis, palja kõhna kaelaga, hallide turris juustega, kes nii haigena, nii armetuna ja otsekui häbisatuna jäi talle meelde.

Kolm korda nädalas käivad Miilu ja Jaan Uksit vaatamas, viivad talle marju, mahla ja lilli.

„Mõtles järele, ehk tahad veel midagi?“ usutleb Jaan. Kuid Uksil pole muid soove kui näha neid kahte oma voodi ees. Ta ootab küllastamise tundi alati kärsitusega, hoiab peos oma vana, aga täpset tasku-uuri.

Palat on nelja voodiga, näib puhas, kuid lehkab, on

suure aknaga, ent hämar, sest laia krooniga kõrge pärnapuu on kasvanud müüriks valguse ette.

„Kas arst käis juba?“ küsib Jaan esimesel külastuspäeval Uksilt.

„Ei veel. Aga ta tuleb.“

Ka järgmistel kordadel väldib Uksi liigseid pärimisi, ütleb, et rohtu antakse, enesetunne pole kõige hullem. Ta tahab teada, mis sünnib maailmas, mis vabariigis, mis kodus. Igatseb paberossi järele.

„Hingaks sisse kas või paljast suitsu lõhnagi.“

Jaan vaatab sõpra kiindunud pilguga, ei leia sõnu, ja nii jääbki palju ütlemata. Miilu aga ei suuda leppida lehaga ega teiste haigete meestega palatis.

Ukseäärsel koikul lamab leekivpunase tiheda habemega suur mees, jämedate karvaste rusikatega, mõlemad jalad sidemes. Ta silmad on sõstrakarva, ümmargused ning jõllis nagu härjal. Ta sülitab ühtelugu otse põrandale ja vannub kurja. Vannub ja sülitab, sülitab ja vannub. Miilu on teda varem küll ja küll näinud viinamonopoli ees Vene tänaval, Harjus ja Virus kahe kargu najal palja päi seismas.

Ulejäänud kahest on üks vaikne kustuja, keegi töötü rätsep, teine aga tänaval kokkuvarisenud, pruuniks muumiaks kuivanud rauk, omasteta ja hooldajateta. Tema haigus on tema kustumatu nälg. Vaevalt saab ta hommikueine söödud, lakkunud puhtaks alumiiniumist pudrukausi, kui juba hakkab ootama lõunat. Ta käib mööda palateid, kugistab alla rasketest haigetest söömata jäänud portsud, seab oma koiku ees kapikesele ritta kokkukorjatud juustu-, leivakoorikud ja järatud kondid. Ta naerab ja väriseb aplusest, kui asub neid oma hambutu suuga lutsima.

Miilu lahkub palatist tavaliselt raske, rõhuva tunde-
dega.

Haigla park on väga suur, põliste puude, ilupõõsaste ja paljude liivatatud radadega, mis ühendavad eraldi asetsevaid haiglaosakondi ning arstide üksikelumuid. Läbi pargi ruttavad sanitarid tühjade või täis kander-
raamidega, ratastoolidega, supipaakidega, kiirustavad õed valgetes põlledes, helesinistes kleitides, tanudel punase risti märk. Nad on enamasti pikad, iseteadvad

ja kõrgid. Aga ka nõnda on nad kaunid ja panevad enestele järele vaatama.

Uhes arstimaja lehtlas juuakse teed. Murul hullavad noored koerad. Pärani udestest kostab klaverimängu, väledaid näpuharjutusi minooris ja mažooris. Linnupojad õpivad lendamist.

Selles suures poolmetsikus pargis tunneb Miilu järsku saabunud hilissuve. Puud ei ole enam nii õrnrohelist, vaid tuhmi ja sügavat värvi, muru on tõlmune ja vohab lopsakast umbrohust, putked ulatuvad rinnuni, teeäärseil põõsail, mis õitsesid imetillukeste roosade lõhnata õitega, on nüüd piimjalt valged marjad küljes.

Miilu nopib peotäie valgeid marju, loobib neid ükshaaval jala ette teerajale ja astub tallaga peale. Raks! lõhkeb mari. See tähendab: vanaisa s a a b terveks! Teine mari lõhkeb samuti raksuga. Vanaisa s a a b terveks! Kolmas ja neljas mari aga lõmastuvad vaikselt visinal: vanaisa ei saa . . . Miilu kogub uue peotäie valgeid marju — p e a b saama! Ennustamine jätkub.

Uksi näib viimastel päevadel endasse süvenenud ja hajameelne. Mida ta mõtleb?

Punase habemega haige, ta nimi on Rumba, sülitab ja vannub endiselt. Tema juures käivad nüüd pääste-armeelased, kes teda pööravad, ning tal on võimalus paremasse palatisse saada. Rauk mugib süüa, rätsep on surnud. Terve päeva lamas laip voodis, kellelgi polnud aega seda ära viia.

„Oled nii mõttes,“ puudutab Veiderpass Uksi kätt.

„Jaan, ma töötan kompositsiooni kallal. Sa kuula!“ Ja Kaspar Uksi heidab teki kõrvale, tõstab käed kukla taha ja lahkub pilguga sellest hämarast lehkavast palatist.

. . . Väike osmik, sammaldunud katus. Maa on sügisene, närbunud rohuga. Esimesed hallad on seda puutunud. Läve ees hallil kivil istub naine rinnale surutud lapsega. Kõik kolm — naine, laps ja kivi — on sulanud kokku üheks tervikuks, tummaks valuks, tardunud ahastuseks.

Esimesed raheterad veerevad üle rohelise sambla-

katuse, üle kivistunud kuju, ja ainult naise seeliku alt paistev paljas jalg külmal murupinnal kõneleb veel tuksuvast elust.

Hommikutaevas on nende taga sombuselt tume, armutult kalk, raju kuulutav. Aga seal! . . . Silmapiirilt tõuseb suur punane, tuline päike.

„Kus on, kus on kurva kodu . . . panen nimeks,“ ütleb haige kunstnik, ikka veel ära olles. Mõtteist ärgates tõstab ta käe Miilu juustele.

„Kui tulen, hakkan otsekohe seda maalima.“

Kes siis aimas, et see tulemine nii ootamatult, nii järsku sünnib.

Jaan Veiderpassile näib viimasel ajal, nagu tahaks Uksi talle midagi öelda. Nagu tahaks ta millegi väga tähtsa üle rääkida. Ent ometi ei tee ta seda. Jaan püüab äraminekuga viivitada, hoiab Kaspari kätt, annab talle aega. Kuid Uksi tõmbab kulmupuhmad kokku ja vaikib.

Tubasest õhust on ta kollakalt kahvatu, lamamisest päris nõrk. Miski ei kõnele veel paranemise kasuks.

Näib, nagu ei söandaks Uksi pärida koduse elu järele, mida nad seal söövad ja kas neil raha on. Ning Veiderpass jutustab ise muretult ja hoobeldes sellest, kuidas nad Miiluga kartuleid praevad, kui maitsvalt kukkus rosinatega riisipuder välja ja kui palju nad kumbki vitsutasid seda süüa.

„On see tõsi, Miilu?“ küsib Uksi rõõmsalt.

Miilu noogutab.

Jah, need kartulid, need kõrbesid põhja . . . Aga millal nad seda riisiputru sõid?

„Jah, vanaisa,“ kinnitab Miilu suurte õiglaste silmadega.

Jaan püüab mitmel korral arsti jutule pääseda, Uksi haiguse üle kõnelda. Vana koolivend dr. Jehe teda ei ravi, ta ei tööta sisehaiguste osakonnaski. Hoolealuseid raviv arst on noor, ilus ja alati lennus. Tal on särav juus, sirge nina ja võluv naeratus. Ta kuulab Veiderpassi püstijalu haigla koridoris.

„Uksi? Kust palatist?“

„Kuuendast.“

„Tean, tean. Temaga on päris hea. Päris hea. Meie,

arstid, teeme ju kõik, mis võimalik," ütleb ta ning naeratab mõõduvale õele.

Nii kulub veel päevi. Veiderpass saab raha, viib pesu pesta, sööb Miiluga kaks lõunat järjest söögi-majas, ostab uue teekannu ja Miilule paberist nuku koos kleitide, põlledede ja palitutega. Nüüd on Miilul isu päev läbi mängida. Küll seab ta pesuväel Imbile rõivaid selga, küll riietab uuesti lahti, kord kinnitab pähe tuti, kord jälle kübara. Imbi on suure peaga, tohutute pruunide silmadega, nina asemel kaks musta punkti, õunpunaste põskedega, lokkidega ning hoiab käsi selja taga. Ta on nii ilus, et Miilu ei raatsi teda hetkekski käest ära panna.

Õhtul seab ta Imbi magama, hommikul ärgates on see tal kohe meeles. Miilu tahab Imbit vanaisale näidata.

"Missuguse kleidi ma panen talle selga?" küsib ta Jaanilt nõu.

"Pane see roosa, volangidega," soovitab Veiderpass.

Nii minnaksegi vanaisa juurde: Imbi roosa kleidiga, läikivate lakk-kingadega, Miilu tumesinises koolikleidis, pruunid irvakil sandaalid jalas. Pole viga! Uut teekannu oli rohkem vaja.

Aga niipea kui nad palatisse saavad, haagib vanaisa sõrmed kramplikult Jaani varrukasse ja anub südantlõhestavalt:

"Jaan, Jaan! Ma tahan koju. Ma ei suuda enam minutitki siin olla! Jaan, vii mind otsekohe siit ära!"

Ta rebib särgi üles, näitab oma siniseid külgi, käsi- varsi, õlgu.

"Vaata! Näed?"

Üksit kuulates katab Jaan kätega oma silmad.

Sanitarid on toored. Ta võib öösel surra, koer ka ei haugu, ükski põetaja ei kuule teda. Ta palub juua, teda sõimatakse. Ta palub südame nõrkedes arsti, kõik on tummad. Viimasel vannitamisel pillasid sanitarid ta kahel korral maha.

"Ja sina kannatasid, ei öelnud sõnakestki!" ahastab Veiderpass.

"Enam ei suuda..."

Arstide toas ei mõista Veiderpass oma raevu talit-seda:

„Milline häbi! Ja pealegi — tuntud eesti kunstnik . . . Kaspar Üksi!“

Kaspari vana koolivend dr. Jehe vangutab pahaselt pead.

„Ah siis selline on tänu! Poleks oodanud. Tema heaks sai kõik tehtud! Aga kes vähegi Üksit tunneb, teab, et tema pole ju kunagi millegagi rahul.“

Nii viivadki Jaan ja Miilu veel sama päeva õhtul raskelt haige ning erutatud Üksi tagasi koju.

„Ma olen rahul,“ tänab ta Jaani, kui on jälle oma voodis ning silmitseb liigutusest tõmbleva suuga oma tuba, oma molbertit, väikest raudahju, oma akvarelle seintel. Miilu hoiab ta põlvede ümbert kinni, surub end nagu hellutsev kass vanaisa ligi.

„On sul nüüd hea?“

„Väga.“

Uus roheline teekann keeb, Veiderpass lõikab aeglaselt vorsti viiludeks. On igati kurb ja pidulik. Miilu ei raatsi vanaisa juurest hetkekski ära tulla. Ainult korra kohmitseb ta oma sängi ees, toob padja alt välja karbi nukuriietega, vaatab neid pikalt ja kahetsevalt.

Imbi kukkus käest, jäigi palatisse maha . . .

Kaspar Üksile on vaja rahu anda. Pole vaja meenu- tada möödunut, rääkida sellest. Pole tarvis, et ta sellele mõtleks. Jaan heidab kordamööda pilgu Kasparilt Miilule. Küll lubab Jaan talle osta uue nuku, kuid Miilu raputab pead: niisugust teist nagu Imbi ei ole.

„Aga kui ma toon sulle täpselt samasuguse?“

„See pole tema,“ vastab laps.

Jaan paneb käed põlvedele, vaatab tükk aega enda ette maha ja küsib siis Miilult:

„Kas ma olen sulle juba harakast ja kassist rääkinud?“

„Missugusest harakast?“

„See, kes kassi narris.“

„Ei. Kuidas ta teda narris?“

See oli nõnda: aias istub männi otsas harakas. Ta on pika toreda sabaga, ise kangesti püsimat. Püude all lumes hiilib kass. Kribinal-krabinal ronib ta puu otsa. Aga võta näpust! harakas lendas latva. Istub rohelise tuti otsas ja ütleb pilkavalt alla kassile:

„Kätt, kätt!“

Kass ronib männi otsast maha. Istub lumele ja jääb üles vahtima. Harakas tunnistab korraks, pea viltu, röövlit ning lendab siis kõige madalamale, maalähedasele oksale. Kass on sedamaid valvas. Krips, kraps! lööb küüned tüvesse ja krabab oksale.

Lollike! — harakas lendas viuh! aiateiba otsa. Kõigutab seal oma saba üles-alla ja pilkab aga pealegi:

„Kätt-kätt! Kätt-kätt!“

Kass hüppab pettunult puuoksalt lumme, longib silmakirjaks eemale ja jääb kaugema hange taha harakat varitsema.

Harakas lendabki teiba otsast maha, jalutab männi all ringi, teeb, nagu oleks tal seal asja, ja on päris muretu. Kassi silmad lähevad suureks ja rohelisteks. Ta hiilib, sumab, peaaegu et ujub lumes. Ta on saagile üsna lähedal. Lähedal! Oi, nüüd on ta päris, päris lähedal.

Ah sa tuhat ja tuline! Ära nägi!

Harakas lendas puu otsa ja puhkes valju häälega naerma:

„Kätt-kätt! Kätt-kätt! Kät-kät-kät-kätt!“

Kass istus ükskõikse näoga puu alla maha, limpsas keelega paar korda üle oma kasuka ning kõmpis minema, justkui polekski tal muud kavas olnud kui pisut jalutada ja hingata värsket õhku.

„Jaan, sul on kaunis hing,“ ütleb Kaspar Üksi.

Üksi

Nõnda nagu nüüd, pole Kaspar Üksi veel uskunud oma tervekssaamisesse. Kõik ta mõtted on koondunud ühte soovi: üles tõusta ja asuda maalima. Tema kepp ja riided ripuvad voodi ees toolil ning ta ei luba neid Jaanil ega Miilul mujale panna.

„Las nad olla. Tuleb tuju tõusta, siis on kohe käepärast võtta.“

Igal õhtul teeb ta plaane ning loodab hommikule, ja nii lähevad päevad. Kuid istuli voodis teeb ta ometi

hulga visandeid oma kompositsioonile. Miilu keerleb ta läheduses, jälgib vanaisa iga kriipsu, mis see paberile tõmbab, teritab ta sõepliiatseid, kohendab seljatagust, tõstab üles mahalibisenud paberilehed.

Aga Üksi jõud rauged ruttu, väsimusel ja nõrkusel on tugevad külmad käed.

„Tegid endale liiga,“ manitseb Jaan Üksit südame-tilkadega toibutades. Ent Üksi jätkab iga päev jonnakalt tööd. Puhkab suletud silmi ja alustab uuesti.

„Aitab,“ keelitab Jaan, „ole mõistlik.“

Kaspar on sageli enesest väljas, sest tal puudub hulk vajalikke eri varjundiga pastellpliiatseid. Kui raske on töötada modellita! Ning Miilu peab vahetevahel talle poseerima, lapse asemel patja oma rinnale suruma. Vanaisa visandab peamiselt ta käte hoidu, sõrmi ja paljaid jalgu. Miilul on natuke häbi nõnda istuda. Võib-olla selle tõttu, et talle meenub vastasmajast Robi Masaka modell . . .

Vanaisa hingab ettevaatlikult, nagu kardaks ta igast hingetõmbest nõrkeda. Ta kaharad pikad kulmukarvad ripuvad üle aukuvajunud silmade. Need pole enam need silmad — kas vihased või solvunud, kas sissepoole pöördunud, hajameelse pilguga või kavalust ja pilget täis. Neis on veel ainult haige inimese vaevatud, tuhmi vaadet, ja selles on midagi ühist kurbkollase laetulega.

Jaan Veiderpass on viimasel ajal iseäralikult kihkvel ja rahutu. Sellele oskab Üksi seletust leida alles siis, kui ta läinud on — kui Jaan ühel ilusal päeval kadunuks jääb. Nii on ennegi juhtunud, aga ka varemalt polnud Kaspar seda kunagi osanud ette näha, kuna ta Jaani iga joomaperioodi on pidanud lõplikult viimaseks korraks.

Üksi on lapsena nõutu, et ta nii raskel hetkel abituna ja haigena on maha jäetud. Pahane ta Jaanile ei ole ja hukka teda ei mõista. Tohib ta siis Jaanilt üldse midagi nõuda! Üksi tunneb end sedavõrd väsinuna, et ta isegi oma ummikus olukorra üle vihastada ei suuda. Suur ükskõiksus valdab teda, ainus soov — segamatult, liikumatult lamada, vaikust, rahu. Esmakordselt on ta ükskõikne, esmakordselt elus on tal niisugused

soovid. Kuni viimaste päevadeni on ta nagu nõiutu vaadanud voodi peatsis rippuvat keppi, valmistunud seda haarama, jalule tõusma. Ta süütas vaimus tule ahju, istus molberti taha. See tundus talle kui kõrgem aujürg, kui ihaldatavaim, ent kättesaamatuim troon. Ta hulkus vaimus sihitult ja nautides mööda kõrbevaikseid hommikusi vanalinnatänavaid, seisis Toompea terras-sil, vaatas, kuis üle halli ilutu jaamahoone tiirutavad valged kajakad.

Alati on ta vankumatu tahe teda kiskunud ettepoole, tegutsema, elama ja pead püsti hoidma. Kõigele vaatamata, kõigele vaatamata, ebaõnnestumistele, löökidele, kaotustele, näkkusülitamistele.

Kaspar oli alles viie-aastane, kui ta puusõega kõik trepikojad, kõik mõeldavad siledad pinnad kodumajas täis joonistas. Ema — Liisa Üksi, Kreenholmi vabrikunaine — karistas valjult. Aga Kaspari tahe oli tugevam kui ema vits. Kuueteistkümne-aastasena viis ema Kaspari organisti juurde õppima. Ta kitkus kaks hane ja viis köstriemandale meeleheaks. Kui selged ja käegakatsutavad olid Liisa unistused: ta istub kirikus sirgelt ja väarikalt oma pühapäevatanus, palvetab hardalt ja tänulikult. Aga üleval kooril on oreli taga t e m a poeg, see, kes poisikesena tänavatolmus vurri mängis, konte ja kaltse korjates raha tennis, kihlveo pärast üle laia Naroova ujus, püüdis silmusid ja elas kõigi tavaliste agulipoiste elu.

Aga Kaspari tahe oli ta ema omast tugevam. Palja jalu, rahata põgenes ta ema unistuste, köstri ja püha muusika eest Peterburi, jagas oma joodiku onuga tema urkas aset ja õppis kunsti. Ta istus alguses vabakuulajana klassis, täis suuresilmset imetlust joonte, varjude, valguste ja vormide vastu. Need nõidusid ja võlusid närudes jooksikut nagu pill kobrat.

„Miks te niisama vahite? Miks teie tööst osa ei võta?“ päris professor, kellele eraklik nooruk alles poole semestri möödudes silma torkas.

Pole paberit, pole sütt, pole värve...

Kasparile anti saapad ja õpivahendid. Kuid Kasparile ei antud süüa. Hea oli, kui ta ülepäeviti kusagil rāpases teemajas samovari taga lösutavalt purjus onult

sooja kõhutäie välja nurus. Ent Kaspari tahe oli ta näljast tugevam. Kui aga tahe ükskord paljude aastate pärast tõekspidamistega kokku pörkas, hakkasid tõekspidamised juhtima tahet, hakkasid rikkuma vahekordi inimestega, segama elu, sulgema uksi ja väravaid ta nina ees.

Voodisse naelutatud Üksis ärkas jälle toosama noorusaja ürgne tahe. Ta tahtis tõusta, haarata saua ja kõndida nagu Kristus merepinda mööda.

Nüüd ei usu ta sellesse enam, nüüd on ta väsinud, ja nii ongi hea — mitte midagi tahta. Ta on nagu instrument, sügav, hell ja keeruline, mis lõpuks on vakka jäänud.

Miilu näeb vanaisa murdumist ja usub, et see Jaani pärast sünnib. Aga vanaisa rahustab Miilut:

„Küll ta tuleb. Ole kannatlik. Jaan on hea.“

Kui mõistatuslikud näivad Miilule inimesed ja nende vahekorrad. Kuidas Jaan, kes ometi armastab vanaisa ja Miilut, võis ära minna, neid maha jätta? Kas ta mõtleb veel nendele? Ja kui mõtleb, kas ta süda ei valuta nende pärast?

Suur pettumus, kaotuse valu, igatsus ja armastus piinavad Miilu südant. Õhtuti süngis lebedes saadab ta nukraid kutseid teele: Jaan, tule tagasi! Miilu ootab sind. Miilu igatseb sind. Vanaisa on veel rohkem haige!

Iga sammu trepil jääb ta kuulutama, istub aknalaual ja valvab tänavat. Aga Jaani ei tule. Pole näha ta pikka kühmus kogu lühikeses pintsakus, õieli kaela ja teravat nina. Jaani ei ole. Raha ei ole. Miilu paneb hommikuti lõdisedes riidesse. Juba on sügis. Juba! Alles nad käisid vanaisaga arhitekt Läänele pilti viimas. Soe ilm oli, vanaisa hoidis kübarat käes — see oli otsmikule punase vorbi pressinud.

Vanaisa on väga otsas. Ta põsenukid on esile tükkinud, laup higine ja kahvatu, nina kuidagi kollane, lõug püsti. Ta lamab enamasti kinnisilmi, ja Miilu on täis alatist kartust ning kahevahel olemist — magab ta või on ta . . .

Vanaisa avab silmad, otsib pilguga Miilut ja palub nõrga häälega paberit, tinti ja sulge. Ta kirjutab vaevaliselt, vaheaegadega ja kaua. Kiri tuleb abitu, vähe

loetav. Miilu kastab iga kord sullepea tindipotti ja seab vanaisa sõrmede vahele. Siis juhatab ta Miilut, kuhu avaldus tuleb nüüdsama viia, mis öelda tuleb.

Miilu pole väike, ta leiab maja, asutuse, leiab need, kellele tuleb üle anda vanaisa kiri. See võetakse vastu, loetakse läbi, lubatakse vastata.

„Kas varsti?“

„Niipea kui taotlus läbi arutatakse.“

Miilu on niisama tark kui ennegi, aga ta ei julge teist korda enam küsida, teeb nixsu ja astub ukse poole.

„Nii et vanaisa on sul siis haige?“

„Jah.“

„Päris haige kohe?“

„Jah.“

„Njaa...“

Miilu ootab veel raasike aega uksselävel, aga kuna sinavate põskedega, musta raamiga prillides mees, härra Reinutamm, enam midagi ei küsi, vaid aknast välja vahib, siis jätab Miilu veel kord head aega.

„Head aega,“ vastab mees.

Koduteel seisatab Miilu äriakende taga. Malmströmi pagariärist tulvav sooja sepiku lõhn paneb ta pea ringi käima. Olga Killi annab neile võlgu veel ainult leiba, tal olevat Miilust kahju. Aga rohkemat kui üks päts kahe päeva peale ta nende heaks teha ei saavat, sest pood toob vähe sisse, agendid on Olga paljaks petnud, Albert, Karli ja Harry võtavad viimase jäägi.

Miilu suhu valgub vett, kui ta mõtleb neile pikergustele kotlettidele hapukapsastega, mida Jaan vahetevahel söögimajast tõi. Kui magusad on kuuma rasva kastetud värsked leiva tükikesed... Praetud muna... Prantssai maksavorstiga... Makaronid...

Kodus on tangu, aga see podiseb kaua, võtab liiga palju puid. On herneid, need ei kee ka mitte just kiiremini pehmeks. Iseasi, kui neid niisama pannile visata. Noil õhtuil, kui Miilu tühja kõhuga sängi heitis, praadis Jaan ikka herneid, jahutas natukene ja pistis siis Miilule padja alla krõbistamiseks.

Aga mida vanaisale süüa anda?

Miilu astub igaks juhaks poest läbi. Leti ääres sööb plekssesepa õpipoiss, valge peaga Kalju. Ta ajab juba

habet ja tal on pruut, aga ikka on ta veel õpipoiss. Jah, ikka veel, ehkki kõik tööd ta käes mängides edenevad, isegi paremini kui meistril.

Kalju ees on pool toopi soome kalja, tükk leiba ja kuhjake suitsusilke. Olga Killi, prill ninal, niisutab pliiatsit suus ja veab oma suuri kohmakaid numbraid tulude-kulude vihikusse. Miilu seisab ukse kõrval ja ootab, millal teda suvatsetakse märgata.

Kalju pühib suud käisesse, Olga Killi arvestab tükk aega, enne kui saadud raha laekasse sorteerib: sendilised sendiliste hulka, viielised viieliste, kümmelised kümmeliste juurde. Võtab siis lapi ja kuivatab kaljase leti. Klaasi all on koogid: rummbaabad, napoleoniid, aleksandrid.

„See oled jälle sina, Miilu?“ ohkab Olga. „No mis ma sinuga peale hakkam?“

Miilu kehitab õlgu, sõandab ligemale tulla, paneb lõpuks sõrmed ja lõua kõrge leti äärelle.

Olga Killi võitleb enesega kaua — ainult nimede eestistamist saab tänapäeval tasuta — ja kaalub lõpuks tuututäie mannat.

„Keedad vanaisale ja endale,“ õpetab ta.

Miilu on pisut pettunud. Ta lootis midagi niisugust saada, mida kohe võib süüa hakata. Miilu on juba minekul, kui Olga leti tagant välja tuleb ja piimapudelil talle pihku pistab.

„Kas sa palvetada oskad?“

Miilu raputab pead.

„Vaene loomake,“ õhkab Olga Killi. „Päris, päris pagan.“

Ja ta pahameel Uksi vastu on suur.

Miilu käib mitu korda vanaisa kirjale vastust saamas.

„Pole vaja siia tulla. Me saadame postiga,“ teatab prillidega mees, Reinutamm. Otseselt paha ütelnud pole siin Miilule keegi, aga ta tunneb, kuidas nende inimeste külm ükskõiksus ja põlgus teda vastu nägu peksavad. Uhe sandaali tald on nüüd täiesti lahti ja Miilu imestab, kuidas see pole veel küljest ära kadunud. Piin on seista heledas toas punasel plüüšvaibal, häbi on näruste sandaalide pärast. Nutt rõhub peale, nina sügeleb.

Hea on siin ainult preili Helle. Kes tema on, seda Miilu ei tea, aga ta räägib telefoniga, toob tuppa suuri kaustu ja klõbistab kirjutusmasinal. Preili Helle hääl on mahe, paitav ja alati nagu meeldivalt üllatunud. Ta ise on väike ja painduv, silmad kui kassipojal suured, armsalt juhmid ja imestavad. Ta on Miilu vastu osavõtlik, julgustab teda aga uuesti sisse astuma, saadab ta välisukseni ja naeratab andekspaluvalt, nagu oleks tema süüdi, et Üksi pensionitaotlusele pole ikka veel mingit vastust.

Miilu sõimab Reinutamme mõttes koeraks, seaks ja elajaks. Seniajani on ta inimesi armastanud või peljand. Nüüd ta siis vihkab. Esimest korda. Oma mõtteis kisendab ta Reinutamme peale, trambib jalgu, küünistab, peksab ja katkub teda. Ja sellest on niipalju kasu, et tegelikkuses julgeb Miilu nüüd otse Reinutamme kirjutuslaua ette tulla ja väljakutsuvalt nõuda:

„Millal see vastus siis lõpuks tuleb?“

Vastus tuleb kätte ikkagi posti teel. See on eitav. Et Üksi pole pidanud vajalikuks paljude aastate jooksul liikmemaksu tasuda, siis ei saa kultuuritegelaste pensionikassa oma põhikirja alusel ta nõudmist rahuldada.

Vanaisa surub suu kõvasti kokku ja suleb silmad. Mitte üht sõna ei ütle ta. Miilu peidab pea vanaisa rinnale, ulub ja nuuksub, aga haiget ei näi see liigutavat.

„Suren koos vanaisaga,“ otsustab Miilu.

Vähe aja pärast krabistab ta söögikapis, otsib herneid.

Kord päevas käib majaperenaine üüri nõudmas. Üksi paotab vaevu kuuldavalt üle kuivanud huulte:

„Kes tuli? Luupainaja? Juba jälle?“

Luupainaja pole noor ega vana, ilus ega inetu, tavaline keskmine, eriliste tundemärkideta. Majas on ka peremees, sõjaväevelsker, kes valab igal vana-aasta õhtul õnnetina, unistades suuremast auastmest. Ta on meheliku ülakehaga, lühikeste tugevate jalgadega, blond, heledate silmadega, puuderdatud, poleeritud küüntega, galantne naiste vastu. Isegi Miilule teeb ta

kojas naerdes silmi. Aga oma naise majá asjade vastu ei tunne ta vähematki huvi. Naine on see, kes üürivõitungeid välja kirjutab, raha sisse kasseerib, üürilisi valib ja neid välja viskab, kustutab trepikojas elektri ja lukustab hoovivärava igal õhtul täpselt kell kümme.

Luupainaja annab veel kolm päeva pikendust.

„See on nüüd mu viimane sõna.“

„Aga vanaisa on ju haige,“ palub Miilu. „Jaan maksab ära, kui tuleb.“

„See kabajantsik?“ põlastab perenaine. Selgub, et tal on siia uued üürilised juba vaadatud. Kaua sa ikka kannatad — käi ilmast- ilma nagu sant oma raha mangumas!

„Hakkab surema või?“ küsib ta asjalikult, Uksit eemalt vahtides. „Nina juba terav.“ Ta on natuke mures: kuidas seda korteri vabastamist praktiliselt teostada? Hah, kas ilmas vähe õnnetusi? Jõuab tema kõiki haletseda.

Miilu ei hakkagi perenaise südant soojaks paluma, ta lihtsalt ei tea, et niimoodi ka tehakse. Ta läheneb vanaisa voodile ja kuulatab teraselt: hingab!!!

Täna ei tee Olga Killi Miilust väljagi. Ainult plekisepea õpipoiss Kalju annab talle peotäie ümmargusi sinakalt hiilgavaid plekitükke.

„Mis ma nendega teen?“ küsib Miilu nõutult.

„Võid automaadist helistada. Need käivad täitsa kümnesendiliste eest,“ õpetab ta lihtsameelselt.

„Ei taha!“ viskab Miilu plekkpennid maha.

„Korja silmapilk üles!“ kurjustab Olga Killi. „Vaata kus plika!“

Ei täna saa poest midagi . . .

Veel kord otsib Miilu hoolikalt söögikapikese otsast otsani läbi ja viskab siis voodile. Tuleks mõni ostja! Tuleks too Daamgi, maksaks ükskõik kui vähe!

Miilu krapsab püsti, sorib vanaisa piduülikonna taskuid ja poeb voodisse tagasi kaantest logiseva taskuraamatuga. Ehk leiab siit Daami aadressi? Daami aadressi ei ole. Võib-olla on, kuid Miilu ei tea ju ta nime! Siin leidub rodu igasuguseid Miilule võõraid nimesid, visandeid — liiliaõie ehitus, tolmukad . . .

Kalla! ... Mingisugused lausekatkendid või mõtted: Sombune hall taevas. Kuulutab raju. Silmapiiril suur punane päike ... Neljapäevaks nature morte arh. Läänele ... Dir. Miller (parem töölt kätte saada naine nõid ei luba osta) ... On rida koole palgasaamise kuupäevadega, ajalehtede toimetusi, ühele kahekordne kriips alla tõmmatud.

Miilu uurib hiljukesi magavat vanaisa. Pisut aru pidanud, võtab ta seinalt ettevaatlikult maha kolm akvarelli ja kammib otsustavalt oma juuksetuka laubal sirgu.

Pildid kaenlas, keerab Miilu ärevust maha surudes Pikka tänavasse. Toimetusse. Oleviste kiriku torn kõigub ta silmis. On see tõsi, et sellesse väikesse kuldmunasse torni tipus mahuvad korraga laud, tool ja inimene? Kas torn kõigub tõepoolest, või paistab see all seisjatele nii? Mis tähendab vaps? Miilu ei taha meelega oma eelseisvale käigule mõtelda ja püüab enesega kõigest muust rääkida. Näe, kuidas Ranna väravast sissevuhanud tuulel on otsekui vint peal. Tükk aega keerutab ta ühel paigal ja paiskub siis kollase leheprügina ja liivana näkku.

Nüüd on kõik juba möödas. Miilu ei taha sellele kõigele tagantjärele palju mõelda. Ei taha. Praegugi veel süda peksab ja paha on olla.

„Kus sa olid nii kaua?“ nõuab vanaisa.

Kolgatal, mõtleb Miilu.

„Niisama käisin.“

„Sa nutad?“

„Ei! Väljas on tuul.“ Ja Miilu asub vanaisa oma kohmetanud, punaste kätega söötma. Haige ei märka sõnaga ega tuhmi, tinase pilguga enamat pärida, ta avab vaid kuulekalt suu nagu väeti, sulitu ja kõhna kaelaga, noosi ootav linnupoeg. Miilu jahutab pealepuhumisega iga lusikatäit, pühib rätiga haige habemes suud ja lõuga. Pärast istub ta ahju ette järile ja sööb ahnusest otse lämbudes ülejäänud leige söögimajasupi.

Ilmub redeliga laternasüütaja, vihm rabistab vastu akent hingemuserdava üksluisusega. Miilu tõmbab teki üle pea ja püüab uinuda. Aeg ei ole veel nii hiline, aga vanaisa magab juba, ja toas on niimoodi üksi kõle olla.

Vihm rabistab vastu akent... Uni hakkab tulema... Aga siis sosistab Miilu enda hääel temas:

„Ma... vanaisa on haige... ma... raha ei ole.“

„Jah, aga siin on ju toimetus?“ imestab võõras hääel.

Uuesti Miilu enda hääel:

„Ma tean... Aga ehk te ostate need pildid?“

Uni on järsku kadunud. Miilu on täiesti ärkvel. See oli nii: Miilut kästi oma lugu lühidalt jutustada, toimetusemees tõmbas käiseääre üles ning vaatas kella, ja Miilu läks nüüd veel enam oma jutuga segamini.

Miilut paitati, pisteti raha pihku. Palju raha. Kõik haletsesid teda ja olid ühteaegu ka vihased. Toimetusemees kärkis ja noomis telefonisse, miks pole Üksit toetatud.

„Kuidas nii? Ah on?“

Ta pöördus Miilu poole:

„Kas Üksi sai abiraha?“

Kord see viiskümmend krooni kevadel...

„Sai küll...“

„Ah nõnda! Siis on iseasi!“ Ja toimetusemees oli järsku hoopis teine, jahe ning tüdinud. Isegi Miilul endal jäi tunne, et ta oli neid häid inimesi millegagi petnud.

Miilu läks siit, silmad maas.

„Ära siis selle raha eest kompekke osta,“ naeratas toimetusemees...

Miilu mässib oma pea vaipa ja vähkreb.

Oh!

Uni ei tule.

Oh!

Vihmane aken sädeleb gaasivalguses ja täriseb mööduvaist sõidukeist. Miilu pistab kõrva teki alt välja ja jääb kuulutama: hingab!!!

Uuesti tulevad mõtted Kolgatast, nüüd aga sellest, kuidas vanaisa sealt omal ajal koju tuli, kiskus kuue seljast, rebis lipsu vabamale ja istus laua äärde. Miilu nõõris ta saapad siis lahti, tõi sussid. Aga vanaisa ei paistnud teda märkavat, lõi asuniku päraga korraks vastu põrandat ja jõi kulinal otse pudelist, viskus siis voodisse ja jäi lakke vahtima... Miilu pugesi hiljukesi

vanaisa juurde kaissu . . . Oli nii mõnus, umbne . . . nukker . . . ja soe . . . Uni tuli . . .

Hommikul on Jaan tagasi. Vanaisa ju ütles: „Küll ta tuleb. Jaan on hea.“ Ta seisab Üksi voodi ees norgus, süüdlasena, õnnetuna.

„Tulid ikka . . .“ liigutab haige vaevaliselt huuli, kuid ta silmades läigatab korraks lühike, peaaegu tabamatu rõõmukiir. „Miilu annab sulle puhta pesu . . . ja sauna-
raha . . .“

Jaan otsib põuest Miilule suure tahvli šokolaadi. Kuid šokolaad näib praegu nii kohatu ja Jaanil on sellest veel rohkem häbi. Miilu krabab ta varrukast kinni, surub põse ta käele ja küsib hirmunult:

„Ega sa enam ei lähe ära?“

„Mitte kunagi! Mitte kunagi!“ Jaan vaatab Kaspari poole ja ütleb kõlatu, lämbunud häälega:

„Sa ju näed, ma suutsin enesest siiski jagu saada.“

Mida päev edasi, seda vähemaks jääb Üksi huvi oma ümbruse vastu. Tal näib olevat oma maailm, milles pole kohta ühelgi teisel peale tema enda. Ta näib mõtlevat, aina mõtlevat. Jaan loeb talle ajalehti ette, teadmata, kas Kaspar teda üldse jälgib. Võimalik, et ta kuulab ainult hääle kõla, tajub sõnade rütmi. Aga ühel hommikul, päikeselisel ja soojal, tunneb Üksi end ootamatult märksa paremini.

„Minu ema Liisa tegi väga head kaerakiislit,“ ütleb ta.

„Sa tahaksid kaerakiislit?“ rõõmustab Jaan.

Üksi noogutab.

Paari tunni möödudes toob Jaan teadmata kust terve suure savikausitäie kaerakiislit, ehkki mitte seda hapukat, nagu kord ja kohus, kõigi reeglite järgi valmistatud.

„Väga hea,“ kiidab Üksi seda vaevu maitstes. „Enam ei taha. Pärastpoole süön jälle.“

Ta vaatab Jaanile otse silma ja lausub kibeduseta:

„Saatus on mulle karm olnud.“

Jaan istub kiiselaldrikut süles hoides haige juurde ja surub õrnalt ta kätt. Jah, kui sõber poleks koorekihiga nugade peal, oleks temagi kroonupajukit ja ram-musaid rohumaid maitsta saanud. Oleks vastavalt oma

hiilgavatele diplomitele nüüd lugupeetud maestro ja veedaks vanaduspäevi oma idüllilises majakeses kusa-gil kingu rinnal mere ääres.

„Kaspar, sinu saatus on täiesti seaduspärane. Inimese saatust kujundavad tema põhimõtted.“

„Ma pole kurtnudki.“

„Ma tean.“

Surijad aimavad lähenevat viimset tundi. Kaspar Uksi palub ilmalikku matust, halli kivi ja leinakaske oma hauale.

„Ärgu Miilu õppigu seltskondlikku silmakirjalik-kust,“ avaldab ta oma viimse soovi.

Järgnevail päevil lamab ta teadvuseta, liikumatult, silmad pool-lahti. Miilu kõnnib toas varvastel, punalai-guliseks nutetud näoga ja näsib ligedat, rusikasse tompu muserdatud taskurätti. Ta valvab vanaisa voodi ees, tahab olla vanaisaga kuni selle viimsete hinge-tõmmeteni.

Nad on nõnda istunud Jaaniga kogu öö läbi. Väljas koidab hommik. Miilu sirutab end ja astub akna juurde. Tänav on tühi, ainult laternasüütaja kustutab tulesid.

Kas pole toas liiga vaikne?

Miilu vaatab kähku tagasi ja jääb suuril uskmatuil silmil Jaanile otsa vaatama.

Veiderpassi nägu seletab kõik.

„Miks sa ei öelnud! Mind ei olnud ta juures. Ta suri üksi . . .“

Jaan istub ikka alles endisel kohal.

„Su nutt oleks teda häirinud. Ta hingas rahulikult ja läks . . . Ma panin ta käed rinnale. Vaata.“

Miilu vaatab vanaisa kätele. Pikad peened ja kaunid sõrmed, mis olid kogu ta elu läbi hoidnud pintsli-t. Sisselangenud, kuid nüüd nii rahulik ja rahul nägu.

Tänav on puupüsti inimesi täis, kui kangi alt kan-takse Uksi tagasihoidlik kirst musta, hõbedase palmi-oksaga tõlda. Totti rinnutseb aknal ja nuuksub. „Lukul-luse“ uktsel paljastab kõrtsmik Etruk oma kahe musta riietatud kelneri vahel pea. Olga Killi nutab poeuksel ja kahetseb, et ei saa kalmistule kaasa sõita, sest pood jääks valveta. Aga ta lubab jumalasalgajale Uksile

hingeõnnistust ja andeksandmist paluda. Ainult Pime-
Etsil pole selle kõigega pistmist, ta trügib, pressib ini-
mesteesummast läbi ja kisendab:

„Päevaleht“ täna-nee!“

Raekoja platsil seisab Gustav Vaasa ja mugib oma
pikka soolasaia, kuna õeksed Piipsonid hajameelselt
jälgivad, kuidas nende bokserid nuhivad märga majaanurka.

Kaspar Uksit võtab vastu helekollane liivaauk. Paar
Veiderpassi kutsutud ajakirjanikku, kaks edutut vin-
dunud näoga kunstijüngrit viskavad hauda igaüks kolm
peotäit liiva.

„Närune oli su saatus,“ lausub üks.

Jaan naeratab:

„Ta elas kogu oma elu ausalt, vahest paremini kui
mõnigi teine,“ lausub ta, ikka veel mingi eriline, teis-
tele mõistmatu ilme näos. Uha uued labidatäied liiva
langevad õõnsal tüminal Uksi sargale. Kas ei ütle nüüd
Kaspar:

„Ma pole kurtnudki.“

„Ma tean.“

Liivaküngas jääb lagedaks, on ju ainult Marta õle-
lilledega samblapärjake ja mõned astringimbukesed.
Kuidas Jaan ja Miilu neid ka ei sea, ikka jäävad kalmu
küljed paljaks. Aga kui palju on praegusel aastaajal
lilli! Krüsanteeme, jorjeneid, hortensiaid, roose. Ja
Uksi — kui palju oli ta ise lilli loonud kurbade hallide
rajuste tagapõhjadega: suuri punaseid magunaid, kul-
lerkuppe, nurmenukke. Nad sündisid tal isegi talvises
tuhmis valguses.

Milline haruldane sügispäev! Soe, kuldne, kuiv. Lin-
nud laulavad, männid lõhnavad vaigust, madalukesed
haavad väristavad kollaseid ja punaseid lehti. Taevas
on helesinine, kõrge ja täis õhtust rauget päikese-
paistet.

Miilu ja Jaan sammuvad tagasi läbi noolsirge metsa-
sihi.

„Vaata! Mida kaugemale, seda kitsamaks,“ imestab
Miilu ettesuunatud pilguga.

„Perspektiiv. See paistab ainult nii,“ seletab Jaan.
„Näib kitsas, aga lähed edasi, ja on avar.“

Jaani tabab kõhahoog. Ta on lookas verest värvunud taskurätiku kohal.

Päike on loojas, kui nad kalmistult kahekesi koju jõuavad. Vanaisa voodi on võõrastavalt tühi, laud matuste puhul pabereist ja värvidest lagedaks kraamitud.

„Me paneme kõik tagasi, nagu oli,“ lubab Jaan.

Vastasmaja aknad on pidulikult täistuledes. Robi Massak saabus Itaaliast ja peab oma naasmise pidu. Aknalaudadel on laamas taldrikuid ja pudeleid. Tantsitakse. Robi juhib endast pikemat poisipeaga, musta tukaga partnerit.

Totti süütab külalisega tulles oma toas samuti mõneks ajaks elektri.

Kui Miilu järgmisel hommikul väsinuna ärkab, on kõik paigad heledat valgust täis. Jaan seisab raudahju ees, pann sabapidi peos. Vanaisa molbertile on ilmunud tema poolelijäänud, rahvalaulu motiivil loodud kompositsioon: Kus on, kus on kurva kodu . . .

Voodi ees laual tiksus vanaisa avatud kaanega vana tasku-uur. Miilu lamab liikumatult sängis ja imestab vanaisa maalitud lillede üle seintel. Nad on nii värsked, nii tõelised. Nad elavad, hingavad, liigutavad päid nagu õrna tuule käes.

L U G U
MEKAST

Nad nägelesid, pilasid üksteist tigidalt, ent mingi imevõim vedas neid ikka jälle siia kokku. Keegi ei jäänud tulemata, ei bušmanipeaga kujur Taaniel Paan, ei väike, seedehäirete all kannatav kriitik Ambrosi Nigul, ei alati vaikiv ja omaette kritseldav graafik Ernst Eevald, ei lustlik Ha-Ha — ajakirjanik Haarald Haas, kes ketras kiiresti nagu vokk, vaimukusi ja lollusi läbiseigi, kes teadis kõigest ja õieti mitte millestki. Päeva jooksul tuli siit korra läbi proua Ester Hüübike, ajalehe „Film ja Ulm“ perenaine, ning poet. Noor! Ilus! Naistele salme pühendav Andrei Luide.

Nad tulid siia armastusväärseina, elevel ja nagu millegi meeldiva ootel, lahkusid aga tülpinuina, üksteise vastu pahuraina nagu lapsed, kes ütlevad: ma ei mängi sinuga enam!

Nad eelistasid saali viimast looži, olid sellega harjunud ja istusid ikka alati seal. Täna olid Taaniel Paan ja kriitik Ambrosi Nigul juba aegsasti kohal, ehkki nad eile surmani teineteist olid haavanud. Nad riidlesid küll alati, igal juhul, asja pärast ja hoopis põhjuseta. Eile näiteks elas Taaniel Paan elavalt spordirekorditele kaasa, sest ta imetles jõudu ja lihaseid. Aga ta polnud sealjuures suur ilukõneleja, vaid seletas asju koguni lihtsalt: see pani sellele ära ja see jällegi pani sellele. Kuna Nigulale oli taoline asjale lähenemine niisama vastumeelne kui Paani nägu, ta ürgsus, talent, rusikad, otse totalik heasüdamlikkus ja vankumatu usk endasse,

siis püüdis Nigul otsemaid Paani vaimustust jahutada oma viriseval moel:

„Vaata sport on jah see õige kultuur, see arendavat rahvaste vahel lugupidamist!

Löö ikka teisel lõualuud sisse — sõprus missugune! Ei vaidle vastu, et me elame kino ja poksi ajajärgul. Ahta vaimuga juhid arvavad ju alati, et nad rahva potentsi tõstmiseks töötavad, kui nad kasvatavad noorte meeste muskleid. Ärgem siiski unustagem, et Sparta degenereerus, sest et ta vaimu põlgas.“

Sellest jätkus, et suur Taaniel ja väike Ambrosi vihast kokku läksid, nii et maa ja taevas põlema löid. Taaniel arvas, et Ambrosi kibestus tulenes sellest, et ta viina ei joonud ja naise ei armastanud.

Jah, viina kriitik tõepoolest ei joonud, ei sallinud oma ega ühtegi võõrast naist, ei ühtegi maailmakorda — fašismi, kommunismi ega Pätsu „vaikivat olekut“. Ta ei uskunud midagi, kedagi, millessegi.

„Mis sa siis üleüldse tahad?“ küsiti.

„Vabadust!“ vastas ta pidulikult, läbi nina.

Ehkki Nigul oli eile Paani sõimanud Minotauruseks — härja ja naise ühendusest sündinud jõhkardiks, täna nad teretasid teineteist kenasti ja Paan võttis seks puhuks isegi piibu suust, mis tähendas, et oli teist karsitult oodanud ja tunneb selle tulekust tõsist heameelt.

„Täna on ilus ilm,“ tähendas Paan kuidagi häbelikult. „Mõtlesin, et tuulutan end pisut.“

„Ei ole märgata, et ilm oleks just millegi poolest tähelepanu väärt. Tibab,“ vastas Nigul kuiv-asjalikult, viskus istmele ja vaatas siis pisut ringi.

„Kes meie lauda täna teenib?“

„Mona Lisa,“ teatas Paan.

Nigul noogutas. Ta ei sallinud teisi ettekandjaid, blondi naiivitari Veroonikat ega mustade vurrukestega tõmmut Miat. Parem juba see vaikne naerataja, keda nende laudkond Mona Lisaks kutsus.

Paan osutas ajalehele sohval.

„Varssavis käivad juba käsitsivõitlused. Polevat lootust, et Poola ka saja viiekümne aasta pärast jalgu alla saab.“

„Lora!“ vastas Nigul.

„Ha-Ha'l sündis poeg!“ meenus Paanile.

„Mis selles head on?“ imestas Nigul. „Saab sarlakid, sureb ära.“

Paan punastas pahameelest.

„Mis pagana pärast ta need peaks saama!“

„Aga kui songi saab? Mille poolest see parem on?“

„Ka songi ei pruugi saada!“ pahvatas Paan.

„Noh, siis pillab lapsetüdruk ta maha, ja jääb lolliks.“

Paan oli täiesti löödud sellest kolmandast võimalusest, ja oleks vist jälle ütlemiseks läinud, kui ettekandja poleks ilmunud.

„Veel üks kohv,“ tellis Paan pahuralt.

„Palun,“ naeratas tütarlaps ning pöördus Nigula poole.

„Nagu tavaliselt.“ See tähendas: enne klaas külma vett ja siis kohv.

„Jah, härra.“

Ettekandja ruttas kardinat taha.

Nigul silmitses küüsi ja otsis vestitaskust poleerpadjakese.

Kohvik „Meka“ oli sel kellaajal veel üsna tühi. Paar külalist mängis akna all malet, üksikud daamid lehitsevad moeajakirju ning hollandlane van Bang oli kohal. Halli peaga ja punaste põskedega soliidne härra, kellel võis alla ametlikku kurssi valuutat osta. Tal olid „Mekas“ omad kindlad kõnetunnid, millest ta pidas imetusväärse täpsusega kinni. Täna istus tema lauas ka kohviku peremees, keda alluvad hüüdsid šefiks, rahvas aga Bonsoks. Bonsoks seepärast, et ta naeratus meenutas täispuhutavat heasüdamlikku kummikoera.

Usna köögi läheduses aga, üksikus lauakeses, suitsetas kahvatu ja nukker noormees, nimega Armand Kull. Kaks aastat tagasi lõpetas ta kunstikooli maali ja paberitega, millega ta aga nüüd tegeles, seda ei pärinud talt keegi, teati vaid, et ta oli lootusetult armunud kohviku ettekandjasse Mona Lisasse.

See aga serveeris päevast päeva kõigile ühesuguse lahkusega kuldtassides kohvi, nagu praegugi. Ta pani Nigula ette klaasi külma veega, tänas, naeratas ja eemaldus. Aga niipea, kui ta kardina taha sai, heitis pilgu

kohe peeglisse ning kontrollis sukaõmbluste sirgsust. Šeff teeb põrgut, kui miski korrast ära on. Kes tahaks tema jämedusi kuulata, ta alatist ähvardust: ilusaid haritud plikasid on jalaga segada, iga päev käivad end tööle mangumas! Kunagi vist ei unune need esimesed õppetunnid, kui nad, Veroonika, Mia ja tema, Tuuli, väriseva südamega, püstijalu kuulasid tugitoolis lõsuvava šefi epistlit.

„Mis teil on? Vesi suus, mis, et tänan ega palun ei oska öelda nagu vaja! Kuidas te käite? — Tammute! Mis te olete? — Puust või?“

Ukski tüdrukuist polnud varem ettekandjana töötanud, nad tulid siia kevadel, otse keskkoolipingilt, rullis lõputunnistus peos, inglise ja saksa keel suus. Šeff eelistas aga veetlevust ja värskust igasugustele tunnistustele ja soovitustele. Ettekandja peab olema, vast avatud kohviku elav reklaam, tõmbenumber, kompvek! Sellepärast oli ta väga nõudlik, kui valis kolmekümne tööd sooviva noore tüdruku hulgast need kolm plikakest. Kui aga ilmnes, et koolilaste liigutused on nukilised, rüht kohmakas, tellis šeff teatrist tüdrukuid lihvimädraamanäitleja Jarmo Juhari.

See oli huvitava välimusega mees, pehme madala rinnahäälega, väsinud, pilkava naeratusega. Ta rääkis eesti matslusest, hea käitumise reeglitest, ettekandjate teenimisest meil ja mujal, jutustas suurlinnade kohvikutest, poolataride ja pariislannade sarmist, kultuurinimeste elegantsest lohakusest. Ta näitas tüdrukutele, kuis tuleb käia sundimatult, väikeste naiselike sammudega, rõhutada oma võlusi, kuis plastiliselt ja klirinata kohvi serveerida, liikuda tasa, jääda märkamatuks nagu vaim.

Nad õppisid tähelepanelikkust, kannatlikkust, naeratama ainult huultega või jällegi ainult silmadega.

Jarmo Juhari seadis Tuuli lõua kõrgemale.

„Naeratage!“ käskis.

Tuuli naeratas.

„Läheb,“ ja astus järgmise juurde.

„Naeratage!“ ütles ta Miale.

„Harjutage veel. Ja teie, preili?“ pöördus siis Veroonika poole. Blondil tuli hästi.

„Nii,“ jäi näitleja rahule.

„Aga kui mõni vastik härra hakkab külge lööma, mis siis teha?“ küsis Mia.

Näitleja muiatas väsinult, suletud silmi, mis tähendas: kui tohutut kannatlikkust ta pidi omama nendega töötades.

„Kui see peaks sündima tema daami juuresolekul — jääge reserveerituks. Muidu võib daam solvuda. Kas pole?“ soovitas ta.

Veel samal õhtul ilmus näitleja „Mekasse“, istus kohviku sulgemiseni Mia lauas ning päris talt pehmel meeldival viisil:

„Mu väike, on see siis tõesti nii vastik, kui mõni härra austab sind oma tähelepanuga?“

Jarmo Juhari „Mekas“ enam ei käinud... Mia aga võpatas iga kord, kui teda kõnetati lauast pehmel madalal rinnahäälel.

Tuuli nägi läbi eesriide pilu Armand Kulli. Too istus mantlis, kitsad käed laual koos. Tema küll ei ole n i i s u g u n e. Ta pole Tuulit isegi kõnetada püüdnud. Siiski — kevadel pani see kurb kunstnik rõõmsate silmadega sinilillekimbukese tema kandikule. See oli kõik.

Kohvikusse tuli uut rahvast. Ja Tuuli läks saali.

Viimases loožis võtsid Nigul ja Paan end koomale, tegid ruumi graafik Ernst Eevaldile ning ajakirjanik Ha-Ha'le, kuna noor luuletaja Andrei Luide riputas alles oma moekat mantlit varna, hästi kaugele Ha-Ha võidunud tolmupalitust ja kõvakübarast. Oi kui ilus ta oli, see noor poeet. Kuldsete lokkidega, roomlase profiiliga, õrna häbeliku punaga, suurte säravate silmadega, unistava naeratusega ja tipulise kikäilipsuga. Missugused õlad, missugune kasv! Kogu tema olemus otse nõudis: armastage mind! Ta astus läbi kohviku püsti päi, rühikal tõtlikul sammul, noogutas teretuseks paremale ja vasakule, naeratas armsalt daamidele.

„Mis ma näen! — Rahu on jälle jalule seatud!“ vihas Luide eilsele Paani ja Nigula tülile, kes nüüd jälle nii kenasti kõrvuti istusid.

„Meie maal ei valitse praegu ei sõda ega rahu, vaid umbusaldusega immutatud õhkkond,“ vastas Nigul.

„Täpselt,“ nõustus Ha-Ha, kes vaimuinimeste mõtte-

sähvatusi kohvikulaudadest üles noppis ja teenis nende pealt viis senti reast.

„Nimelt umbusalduse õhkkond. Poliitikaga on nagu võõraste inimestega, kes kohtuvad tundmatul maastikul: pistab üks käe tasku, haarab teine kohe püstoli.“

„Missuguses lauas sa seda kuulsid?“ salvas Nigul.

Paan, õnnelik selle üle, et Nigul leidis uue ohvri, kelle kallal närida, pöördus Eevaldi poole. See kritsel-das midagi tikutoosile.

„Kuule, sa said kiita. Prantslased peavad su gravüüre tehnika imeks. Ütle, miks sa Pariisist ära tulid?“

Eevald kohendas prille. Võttis kaua aega, enne kui ta vastas.

„Ega ma Pariisi pärast ära ei tulnud. Ma tulin fašismi eest ära.“

„Aga siin tasalülitatakse teid ju täpselt samuti!“ naeris Ha-Ha paljutähendavalt silma pilgutades.

Eevald ei vastanud.

„Itaalias puhastasid fašistid raamatukogusid,“ teatas Luide. „Keelatud on Boccaccio, Voltaire, Zola, Leo Tolstoi.“

„Itaalia!“ osatas Nigul läbi nina. „Kah militaarriik! Sünnitagu parem tenoreid, makaronisööjaid ja futu-riste!“

Nigul oli õel nagu sügisene kärbes ning ta hammus-tas just siis, kui Luide soovitas Ha-Ha-le lugeda Law-rence'i „Seitset tarkuse sammast“.

„Sina, luular, taipad kirjandusest täpselt sama palju kui sokk kandlemängust,“ lausus kriitik.

Luide ei jäänud vastust võlgu.

„Kulla Ambrosi,“ naeratas ta, „sinule on tähtis ainult see, et sinu seisukohad ilmtingimata teiste inimeste omadest erineksid.“

Nüüd kõhatas Nigul võitlusvalmilt hääle puhtaks:

„Kes tunneb oma teed, ei tarvitse ühineda karava-niga.“

„Braavo!“ naeris Ha-Ha lipitsevalt. „See oli rakett!“

Nigul muigas hapult, suud maigutades. Paan pidas naeru ja sügas näpuga krae vahelt.

Näete nüüd isegi! Niimoodi nad viitsid siin iga päev oma aega.

Ettekandja tõi kohvi. Luide unustas äsjase duelli ja vaatas tütarlapsele kurva õrnusega otsa. Ta oli Mona Lisasse armunud.

Aga Mona Lisa?

Eile istus Luide siin kohviku sulgemiseni, kirjutas valmis kaks luuletust ajalehele „Film ja Ulm“ ning saatis seejärel tüdruku koju.

„Õhtu. Meie kaks. Teie ja mina ja vaikus. Kuulete: puud sosistavad. Kas te olete kunagi mõelnud, millest nad võiksid vesta? Mina räägin sageli ööga, pilvedega, majadega, Schnelli tiigiga. Preili, kas te armastate loodust?“

„Miks ei armasta,“ vastas tüdruk.

„Mina ka. Ma võiksin elu anda kõige eest, mis ilus on.“

Mona Lisa astus kiiresti ja vaatas kogu aeg maha.

„Ma ootasin teid kannatlikult õhtu otsa,“ ohkas Luide, „aga teie jooksete mu eest ära.“

„Ema ootab mind,“ ütles Tuuli lihtsalt. „Ta ei jää enne magama, kui ma tulen.“

„Aga mina? Kui mina teie pärast magada ei saa, see pole midagi, eks?“ küsis Luide kurva etteheitega.

Tüdruk ei vastanud. Luidet pani imestama neiu riie- tus, must baretike, pullover, tume lihtne mantel, odavad kingad. Andrei oli isegi natukene pettunud teda niimoodi nähes. Ettekandja vormikleidis tundus Tuuli talle palju huvitavamana. Siiski, ei. Ta oli ka nõnda ilus küll. Nõtke ja sirge, kahvatu ja õrn. Õhtuses tänavavalguses eraldus ta terav, peen profiil, tumedad tõsised kulmud, pehme voolitud suu, huulenurgad nii magusalt ülespoole. Sellest see alatine muie ta näos.

Kuna tüdruk vaikis, siis pidi ju keegi rääkima. Ja Luide jutustas, kuis ta Tuulile mõeldes öid läbi unetult viskleb.

„Teie olete minu muusa. Kõik oma paremad luuletused olen kirjutanud teie järele igatsedes, Tuuli!...“

Luide haaras tüdruku käe. Nad olid kaugel linnast väljas, kusagil eespool kuuldus kaubarongi ähkimist, ja tüdruk jäi seisma.

„Head aega...“ püüdis ta kätt vabastada.

„Õelge siis vähemalt midagi!“ palus Luide.

Tuuli naeratas abitult ja kehitas õlgu. Ning Luide arvas mõistvat naiste hingeelu. Mis muud, kui tüdruk vigurdab. Albib nagu kõik, teeb ennast huvitavaks. Ja ta küsis nüüd hoopis nõudlikumalt:

„Millal me siis homme näeme? Ah?“

Tuuli raputas pead.

Luide haaras tüdruku õlgadest ja naeris:

„Kui naised ütlevad ei, siis tähendab see vastupidist.“ Ning harjumusliku enesekindlusega suudles poiss tüdrukut. Kus võis Andrei aimata, et see plikake ta vastu planku paiskab!

Tüdruk tõstis välkkiirelt maast üles oma bareti ja lõi selle tolmust puhtaks. Ta hääles värises nutt.

„Igaüks mõtleb, et... kui oled ettekandja, siis võib kõike!“

„Tuuli! Tuuli!“ hüüdis kokkunud luuletaja, ent tüdruk pistis jooksma ning Luidel oli imelik pärast kõike juhtunut teda veel püüdma hakata.

Sel ööl ei maganud Luide tõesti mitte. Ta oli natuke vihane, natuke kurb, solvunud ja natuke nalja tegi see talle ka. Veel kunagi polnud ta korvi saanud. Naised olid teda alati ju ise tahtnud ja hellitanud. Kõik nad ähvardasid ühtemoodi endid ära mürgitada või vere-sooned läbi lõigata ja teab mis veel, kui ta nende vastu ükskõikseks jäi.

Andrei lebas pool ööd lahtiste silmadega, käed pea all. Kuid hommikul ärgates muutus ta järsku lõbusaks. Pagana uhke plika, mõtles ta ja oli endiselt armunud.

Andrei istus kaua peegli ees end tähelepanelikult uurides, ja kammis lokke mõnuga üle pea. Ajas habet. Hammustas peegli ees prantssaia. Viskas halli sõduri-teki üle kohendamata voodi.

Hoovis käratseti. Kaks naist riputasid ilmatu kisaga pesu üles: Luide kirtsutas nina. Ta vihkas agulit, neid kahekordseid ühesuguseid puumaju. Kõik, mis siin oli, oli vastik. Naised, kes tänavapoolseist aknaist lillepot-tide vahelt rinnutsi välja vahtisid. Sahvrid, ühine käimla ja veekraan koridoris. Toidulõhnad. Argipäevaldel räimed, pühapäeviti pikkpoiss, pühade aegu praad hapukapsastega. Seinaga kuulamine. Kirvenäod, tui-mad tursasilmad, vigastatud sõrmed, uudishimu, riiud.

Vaesus. Siin kängub vaim, ja kõik see, mis inimeses ilusat on, närbub, tuhmub ning kaob lõpuks üldse. Kenad tüdrukud lähevad varakult tööle, siis mehele. Sünnitavad, ja muutuvad tõmbiks ning lõustakaks nagu kõik agulieided.

Ära siit! Ära! Kui ta fraki välja maksab ja uue ulsterpalitu ostab, siis läheb ta kohe. Praegu ei saa. Kõik, mis ta proua Hüübikese ajalehes teenib, kulub terve-nisti proua enda peale — lilled, kohvikuarved, õhtud „Estonia“ Valges saalis. Kõik see aga, mis ta riideäri vitriinide dekoreerimisel teenib, kulub elamise peale ära. Aga kohe, kui ta jalad alla saab, on ta agulist läinud. Uhtegi inimest ei või ta ju enda poole kutsuda. Kõök-tuba! Sitskardinad pliidi ees! Riulid paberpitsidega! Raudvoodi halli tekiga! Kummipuu! Aga kuidas maailmas elatakse... vaibad maas, klaasseinad, elegants, vann. Toatüdruk võtab vastu su mantli. Salong. Kamin. Lauahõbe, targeldatud laudlinad. Muretus. Raamatud. Kunst. Muusika. Rõdu. Ilus naine.

Ilusamat kui Mona Lisa ei ole. Aga tema elab agulis, kannab odavaid kingi, pulloveri ja baretti. Proua Hüübikesel on üksikelamu Kadriorus, vaibad maas, toaneitsi. Kuid ta ise on turjast rasvane, ta näonahk on lodev ja põsed ära vajunud.

Andrei Luide pani kübara pähe, koolutas vildi äärt allapoole, ühele silmale viltu, lukustas vilistades ukse ja jooksis reipalt trepist alla tänavale.

See oli hommikul. Päeval, kohvikus, naeratas Mona Lisa talle endise armsusega. Ei saa olla, et ma talle ei meeldi, arutas Luide. Nüüd uskus ta päris kindlasti, et tüdruk oli eile õhtul ainult vigurdanud. Ning Luide tõusis vabandust pomisedes lauast ja ruttas ettekandjale järele.

„Preili!“

Tuuli kibrutas kulmu. Kuna aga šeff saalis istus ja tema kitsad heasüdamlikud bonsosilmad nägid ja jälgisid kõike, mis tema kohvikus sündis, siis jäi neiu teenistusvalmilt Luidele otsa vaatama.

„Ma pean teiega rääkima,“ anus Luide.

„Teie soov, palun?“ küsis Tuuli asjalikult.

Luide sattus taolisest jahedusest hetkeks segadusse,

siis aga nõjatus ta mugavalt ühe käega vastu seina ja lausus kurva sosinaga:

„Miks sa mind piinad, kallis?“

Tüdruk punastas.

Lõksus! Lõksus! võidutses Luide. Millised imelised silmad, kaardunud ripsmetes kokkumise värin. Kui hästi me sobiksime! Mina blond, tema tume . . .

Andrei kummardus üsna Tuuli näo ligi ja küsis siis varem valmismõeldud värsiga:

Sinu pilk nõnda hagev-kapriisne
nagu heitliku linnu taand.
Viimne kord pärin sult, Mona-Lisa:
on su silmad — kas „ei“ või „jaa“? . . .

Ettekandja hääl oli vali ja rõõmus, kui ta vastas:

„Kümme kooki sisse pakkida? Olge nii lahke. Otsekohe,“ ja vaatas ise sinnapoole, kus kahvatu Armand Kull käristas närvlikult peenteks ribadeks paberist suurätti. Ta pidi kindlasti kuulma . . .

„Selle tüdruku naeratuses on tõesti midagi tabamatut,“ ütles samal hetkel Taaniel Paan. Ta hoidis käes tühja paberossikarpi, millele graafik oli joonistanud ettekandja piklike silmadega kitsa näo.

Graafik tõusis lauast.

„Kus sul kiiret on?“ imestas Paan.

Eevald kõhkles pisut.

„Ma panin hommikul õhuakna kinni. Miisu ei saa tuppa,“ ütles ta. Kõik teadsid selle erakliku, vaikse loomuga mehe kiindumust loomadesse. Keegi ei naernud selle üle. Pariisist kodumaale saabudes läks ta kohe Kadrioru parki oravaid söötma. Nad nõudsid pähkleid ja ronisid ta taskuisse neid otsima. Eevald naeris laginal ja lobises loomakestega igasugusest tühjast-tähjast.

Graafik nõõpis palitu kinni. Kaks ülemist nõõpi olid ära ja käised narmendasid.

„Õhtul tuleb kah?“ küsiti.

Eevald kehtas õlgu.

„Kui ma tööd ei tee, siis.“

Varsti tõusis ka kriitik Ambrosi Nigul, et teatrisse peaproovile jõuda, ning seejärel läksid kõik laiali.

Õhtul sadas vihma. Usna kõva vihma. Ja „Mekas“ mängis trio kurb-igatsevaid viise. Need oleksid pidanud tegema inimesed headeks, nukraiks ja mõtlikeks, ent kõnekõmin oli nii suur ja rõhuv nagu auruses saunas. Millest nad sumisesid? Kõigest. Kõigest. Nad imestasid. Nad ei imestanud millegi üle enam. Nad rääkisid vastakuti uudiseid. Nad väitsid: maailmas pole midagi uut. Näitlejad kahetsesid: Pariisi teatrid on suletud mobilisatsioonist alates. Kunstnikud vandusid nõrdinult: Hitler rookis saksa muuseumidest välja kuulsa norra maali Edward Munchi kõik teosed. Kamp heategevuse daame puhkis siiras hämmelduses: Kes pole veel proovinud eritorti „Vambola“, see on elus palju kaotanud!

Härrade seltskonnad arutasid loiult poliitikasündmusi: Välisminister Selter käis Moskvas... Rasked pommirünnakud Poolale... Orient? — Mis see ükskord teeb, kui inglaste blokaad Egiptuses mõju kaotab?... Proua Karinil on ilusad jalad... Tallinna sadamast põgenes interneeritud poola allveelaev „Orzel“, ja merejõudude juhatajal ning staabiülemal on lips läbi... Eesti—Läti vahekorrad on teravnenud!...

Kirjanikud olid murelikud: inglise luuletaja Keats olla kurtanud, et ta ei saa tunda eetilist lõbu vikerkaarest, kui seda uurib füüsika. Jah. Aga kui tulevad põllule traktorid? — Kas ka siis veel saab olla maa idüllil?

Orkester tegi pausi. Viiul, Tšello ja Klaver ronisid härra van Bangi lauda. Viiul, pikk, selgrootu, isa poolt poolakas, ema poolt sakslane, pornograafiliste vurrukestega, nagu Taaniel Paan neid nimetas, arvas sama mis Hitler:

„Kas sõda kestab kolm, viis või seitse aastat, saksa rahvas ei saa selles sõjas lüüa.“

Härra van Bang noogutas ning koputas lõpuks sõrmeotsakestega lauale.

„Pidage meeles, mis m i n a teile ütlen!“

Aga ta ei ütelnud midagi.

Vihm nirises aknaklaasidel, trio mängis õrnu viise. Loožide kohal põlesid tuhmil kumal seinalühtrid ning panid laudadel sädelema paksust roosakast suitsuklaasist tuhatoosid. Kui palju ilusaid naisi oli siin koos! Terve lava kultiveeritud orhideesid!

Malbe daam. Pilk väljaspool aega ja ruumi. Toolikorjule visatud hõberebased. Teine, jahe ja tülpinud tragöödiate herooin, tuntud Tallinna näitlejanna, monokkel silmas. Kolmas, kahvatu, elutühjust-kaebava pilguga iludus imes pika pitsi otsas sigaretti. Ta õrn paljas kael oli raskelt ehetega koormatud, peened sõrmed nii graatsiliselt peegeldumas lauaklaasil.

Kõigil neil olid ilusad käed ja ilusad jalad, kitsas puusadeta keha. Kõik nad olid kahvatud, igavlevad, väsinud ja ligitõmbavad. Selles kumisevas, ümberringi sumisevas rüstusid põgusad naeratused, püüti kõrvalpilke pikkade ripsmete alt. Ütlesid midagi ja jätsid midagi ütlemata poolsuletud silmalaud ja poolavatud huuled.

Podiumisaarekesel seisis aga tõmblevate vurrukesetega Viivul. Ta ei mõtelnud enam Varssavi veristele tänavavõitlustele, vaid mängis lugusid Zarah Leanderi viimasaegseist filmidest: „Kodumaa“, „Sinirebane“, „La Habanera“, „Premjäär“.

Kiiresti ja sujuvalt liikusid laudade vahel ettekandjad tuvisinistes kleitides, peeneil kontsadel, õhkõrnad põllepilvekesed ees, rinnataskul kohvik „Meka“ žetoon nagu alustassidel, teelusikatel ja koogikahvliitel.

Vihm. Muusika. Kibe suits. Proua Hüübike, ümar ja lõhnastatud, kõrge rind nii pakil, tumedad pilgud tipulise loori all lüürilised, hoidis oma väikest prisket kätt Andrei Luide põlvel. Nad tulid siia möödaminnes, et enne teatrit tass kohvi rüübata.

Ha-Ha ilmutas suurt huvi proua Hüübikese käevõru vastu. Daam oli meelitatud ja laskis ehet lähemalt vaadata.

„Ma ostsin ta kunagi päris juhuslikult, võileiva hinna eest. Kui mul välismaal kord kehvasti läks, märkas seda üks väga huvitav ja noobel härra...“

„Mida? Et teil kehvasti läks?“ küsis Nigul.

„Ei, käevõru. Ta oli mu vastu ääretult kena ja soovitas koha ühe kübarategija juurde. Mul polnud õrna aimugi, et see oli massoonide ehe. Ma ei võinud uneski näha, et sellel olid mingid kabalistlikud salamärgid. Vabamüürlasi liigub igal pool, ja see ehe on mulle mitmeid uksi avanud.“

Proua Hüübike laskis nüüd võru käest kätte käia.

„Ma jumaldan igasuguseid erakordseid maskotte! Ma tean üht prouat, kel on Medici suurhertsogite mürgisõrmus.“ Ja proua Hüübike nimetas veel hulga tähtsaid ning tuntud seltskonnadaame nimepidi, kes kõik kandis ülipõnevaid amulette.

Ajakirjanik Ha-Ha vahtis imetlevalt proua Hüübikest. Paan luristas tühja piipu. Ernst Eevald joonistas midagi, nagu see ta mood oli. Andrei õhetas tütarlapselikult, sest ta oli õnnelik. Teda vaatasid naised. Kui ta kohvikusse tuli, ütles keegi selja taga: „Näe see on kirjanik Luide.“ Maailm näis lahti ta ees. Frakk istus kui valatud, hoopis midagi muud kui üüritud asi. Ja proua Hüübikesel on teatud võlusid, temaga tuleb lihtsalt harjuda . . . Mustas kleidis näib ta peaaegu sale.

„Ma tean ka üht auväärt daami,“ ulatas Ambrosi Nigul ilmetu näoga võru ta omanikule tagasi. „Tema kannab rinnal, särgi all, amuletina samojeedi täikraatsi.“

Proua Hüübikese naeratus tardus. Ja ta lõi Nigulat tapva pilguga, huuled koos, ninasõõrmed laiali.

„Andrei, aeg on minna!“ See oli käsk ja nad tõusid, enamat ütlemata lauast. Ha-Ha kargas püsti ja andis proua Hüübikesele kummardades teed.

Nigul kehitas õlgu.

Mäletate, selle loo alguses on öeldud, et nad tulid siia armastusväärseina, elevil ja nagu millegi meeldiva ootel, lahkusid aga pahuraina nagu lapsed, kes ütlevad: ma ei mängi sinuga enam!

Vihma sadas endiselt. Kohvik jäi vähehaaval tühjemaks, jutt vaiksemaks. Nigul tahtis teada, mida räägiti viimasel kunstiklubi vaimsel kesknädalal.

„Paan, kuidas referaat oli?“

Kujur hoidis piipu hambus ja suuri rusikaid laual.

„Õeldi, et kunstnik peab olema õnnetu, sellest sünnib kunst ja küpseb and. Rohkem ei mäleta. Aga viin oli hea, külm.“

Saabus hiline tund. Kohviku sulgemise aeg. Tühjade loožide kohal kustus seinavalgus ja ettekandjad koristasid laudadelt tuhatoose. Viimased külalised seadsid

end minekule, maksid arve, võtsid hoogu vihma kätte minna.

Armand Kull tõmbas palitukrae üles, seisis kaua kõheldes, enese ette maha vahtides ja läks siis. Tuuli ohkas. Nagu kahju oli, et ta nõnda läks. Neiu korjas kandikule kokku musti nõusid, tasse, mille äärtel huulte punased jäljed, kreemiseid koogitaldrikuid. Tõstis üles lõhnava batistist taskuräti, laua alla veerenud viiesendise raha ja pehmele istmele jäetud tühjad paberossi-karbid.

Mis see nüüd olema peab? Mingisugused alasti naised on joonistatud neile suitsukarpide sisekaantele ja põhjadele. Siin istus suurte juustega vaikne linnunäoga graafik. Tema. Ja Tuuli pidas seda meest heaks . . . niisama heaks kui Armand Kulli.

Ehkki karbid sisaldasid kõlvatust, ei jätnud Tuuli neid ometi uurimata, sest kõik näod siin näisid nii üllatavalt tuttavad.

See malbe daam, ääretult ükskõikne, hõberebastega toolikorjul, kandis kunstniku tahtel ainult musti võrk-sukki ja silindrit. Tragöödiate heroini monoklis seisis otsekui uuri ja luubi all rahapada. Ehetega koormatud noor iludus suitsetas poollamakil asendis. Uhes käes hoidis ta pikka suitsupitsi, ülejäänud kolme käega kiskus nagu kombitsatega enda poole jämedat kaelata töösturit, noort üliõpilast ja hollandlast van Bangi.

Tüse naine, silmil tipuline loor, surus raudse haardega oma päratute rindade vastu, millest voolas pursates vahuviina, lokkis peaga noormeest. Ja see oli väga Andrei Luide nägu. Uksiku laua taga viskasid täringuid härra van Bang, Bonso ja Viiul. Kõik kolm mängisid hasardiga ega märganud, et nad on üles poodud tubakavingust palmitsetud silmustesse, mis nõõrisid neil kõri. Bonso ees lamas täring. Selle esimesel tahul oli surnupealuu, teisel paistis haakrist.

Teab miks, kuid Tuulil tuli kiusatus karbid endale hoida. Ta viskas need siiski ära. Ema pärast.

Väikeses riietusruumis seadsid Veroonika ja Mia end juba kojuminekule. Tuuli võttis kõrge kannaga kingad jalast, seisis sukkade väel ja liigutas varbaid. Ah! Mil-line vabanemine.

Mia värvis huuli. Teda ootas saalis, ukse juures heledate seanahast kinnastega härra, kaap käes.

„Ära mine,“ palus Tuuli.

„Miks mitte! Mille poolest on too halvem . . . näitleja Jarmo Juharist? Sel isandal on vähemasti palju raha,“ naeris Mia küüniliselt. Ent Tuuli teadis — see on ahasus. Mia süda on murtud.

Veroonika vaatas aknast välja: voorimehed kössitasid, pead kraedes, hobused seisid norgus. Tühjal tänaval vihmapladin ja üksainus mööduja musta vihmavarju all.

„Kallab mis hirmus,“ lausus Veroonika süngelt, põsk vastu külma klaasi. „Ma olen väsinud . . .“

Vihm, sa sügisene sadu, lõpe kord ometi, tee minu kangelased rõõmsaks.

2

Ja tuligi üks ilus pühapäev. Vahtrad lõkendasid päikeses. Nagu sügise karjatus. Aga nii võib olla ka viimne vapper naeratus enne surma. Aeglaselt keerles maa poole üksikuid kollaseid lehti ja sadas vihmaveeloikudesse, kalgilt sinistesse nagu sügisene taeva laotus.

Rong vilistas alles kaugelt, kui vöödilised tõkkepuud juba alla lasti. Valged pulstunud kitsed jäid kuulama aeglaselt veniva kaubarongi möödumist, mis rappus ja puhkis ja mässis närbunud heinamaad oma valgesse hingeauru.

Sadudest märgade majaseinte ääres õitsesid veel jorjenid, väikesed lesesõled, viimased vihmast pekstud astrid, viimased saialilled. Rabeles tuule käes pesu. Kanad, vormikad ja naiselikud, kokutasid õrnalt ja tulid joostes pali juurde jooma. Päike aga, särav ja külm, oli kõikide majade üle, ja inimesed ütlesid: see on ilus sügis. Ning ühes nendest majadest raudtee ääres elas Anete Pedak, keda agulis hüüti Neteks, ja ta tütar Tuuli, keda kohvikus kutsuti Mona Lisaks.

Siin oli Tuuli kodu, siin ta sündis ja kasvas. Ta läks kooli nii väikesena, oli klassis kõige nääpsukesem ja

ema viis esimese poolaasta igal hommikul ta oma seljas kooli. Kui magus oli uni siis, kui väljas, akna taga, sinises talvehommiku taevast sirasid alles tähed. Ema tõmbas magavale Tuulile sukki jalga ja need tundusid verstapikkused. Pikad, pikad, nii et Tuuli jõudis sukade jalgatõmbamise aegu unesid näha.

Siin õuel joonistas ta kunagi kekskaste, sai poistelt tuupi, näitas Elmari ja Eerikaga värava tagant möödujatele keelt. Seesama Elmar, võrk peas, varrukahoidjatega puhevile aetud pühapäevasärgis, pumpas täna hoovis jalgrattakumme täis ning ta õde Eerika ajas kõõgiakna all kohiseval priimusel lokitange kuumaks.

Tuuli teadis oma tänaval iga maja ja iga inimest, iga tuba ja toakraami, pulmapilte albumeis. Ta võis peast öelda, kellel on kipsist kass, kellel mürsukestast tuhattoos, kellel nippasjad kummutil. Kes paneb aknaraamide vahele õlelilli, kes kanarbikku ja kes ainult vatti. Ta tundis inimeste iseloomusid, nende kaotusi, lööke, rõõme, riide ja tülisid. Aga ta ei arutanud kunagi — armastab ta agulit või mitte.

Hoovimajas üürgas grammofon valsse ja tangosid, üleaias ruigas näljane siga, miskipärast kisendas naabri kojamutt ja rõõmus lapsekari kilkas. Kogu see ansambel tõusis taevani, kohutas ja ajas naerma. Õu aga lõhnas pannkookidest, ja see oli kõikide pühapäevahommikute moodi, mida Tuuli üldse mäletas.

Puukuuride pika rivi ees raudkivil istus Aadam ning vaatas noore Elmari tööd pealt. Aadam oli pahur. Juba varahommikul käratas ta oma eidele:

„Kuke-risu ei lase magada.“

Anna Luisa kahvatas: see ju na vana kukk, ei sest olnud enam laulumeest ühti, ja kui vahel prooviski, siis vedas viisi metsa.

„Tuleb pea maha võtta,“ ohkas Anna Luisa vaguralt.

Äh, kuidas Aadamat ärritas pannkoogilõhn ja ta kurtis jalgrattakumme pumpavale Elmarile:

„Mis on inimene! Köht. Ta võtab merest kalad, maalt loomad ja taimed, taevast linnud. Sööb ära keeled, üdi, ajud, kopsud, maksad, sooled, vere. Neelab elavad austriid, õgib maoliha, mädamune, keedab sõrad süldiks ja kilpkonna supiks. Võtab kaladelt marja, ja oh, ei tule

seda kõike mitte meeldegi, mis ta kinni pistab. Inimene on kõht."

Tuuli ei suutnud meenutada, kui kaugele ulatuvad tema mälestused Aadamast. Tulid ette üksikud pildid lapsepõlvest, kuid ta ei saanud vahet teha, kas ta neid ise mäletas või teab neid teiste jutustustest. Aga tema mäletamise järgi on Aadam ikka ühesugune olnud, ei noorem ega vanem. Kui Tuuli alles väike oli, siis ütles Aadam enda sada aastat vanaks. Nüüd ütleb ta, et elab juba maailma loomisest saadik. Ainult et vanasti tegi ta tehases puusepatööd, nüüd aga kodus puulusikaid, luudasid ja turukorve.

Üks eriti hell mälestus oli Tuulil temast. Kõik on nii selgesti silme ees. Mäletab isegi ilma: oli väga tuuline ja päike paistis. Olid nagu kõrged trepiastmed, mis viisid mere äärde, ehkki mingit merd ei saanud siin olla. Tuuli tegi varbaia värava lahti, tuli Aadama aeda ja kiskus kõik kapsataimed üles, mis vanamees alles äsja maha oli pannud. Tuuli seisis, peod taimi täis, peenarde vahel, kui aia poole tormas Aadam, habe õieli, rusikad püsti. Ta haaras Tuuli kaenla alla ja andis talle paar korralikku laksu.

Kui ema pahameeles lapse kisa peale välja jooksis, nägi ta: kapsaaias seisab Aadam, Tuuli süles, kes hoiab kõvasti vanamehe kaela ümbert kinni, ja mõlemad nutavad valju häälega. Aadam surub Tuulit rinnale, lohutab ja paitab teda, kasib tal oma kahe näpu vahel nina ja kannab siis tuppa. Veidi aja pärast tatsub Tuuli Aadama toast õue, põlletasku präänikuid täis, ja ema küsib:

„Kust sa need said?“

„Aadam andis.“

„Miks ta andis?“

„Musude eest.“

Nüüd seisab Aadama kapsaaia kohal ammu juba teine maja ja seegi maja on vanaks ja inetuks muutunud, aga Aadam on ikka ühesugune, valge kitsehabe-mega, hell ja äkiline. Ainult ta on palju vaesem — lapsi ta armastab, kuid präänikuid tal anda ei ole.

Anna Luisa, ta teine naine, töötab nende kojamehe-toa eest ilma palgata ja seal pool raudteed on neil

lapike kartulimaad. Suviti käib Anna Luisa marjul, muul ajal aga, kui Aadam korve punub, maalib Anna Luisa neile kõigile helesinised ja roosad roosid peale.

Ja Aadama töö on nii puhas, et iga peenemgi linna-proua võib ta puulusikaid häbenemata puhvetikapis klaasi taga hoida. Ning kui keegi küsiks:

„Kus te nõnda ilusa roosilise korvi olete ostnud?“, siis ei ole see kellegi teise kui Anna Luisa maali tud.

Aga kukk, kellest täna hommikul Aadamal oma Anna Luisaga juttu oli, polnud tavaline kukk. See oli õpetatud kukk. Kui Aadam temaga rääkis, siis kuulas see teraselt ja ütles ka oma arvamuse sekka. Ta magas talviti toas, suviti naaberkanade pool, tuli Anna Luisale peenramaale seltsiks kaasa, valvas ust, käis Aadama kannul kui koer ja omavolitses toas nagu heaks arvas. Mõnikord, kui ta üksipäini luku taha jäeti, lendas ta ikka keldriaknale, tunnistas seal hoolega möödujaid ja ootas Aadamat koju.

Ei tea, kuidas Anna Luisa ta küll patta paneb? Mis-moodi ta sellega hakkama saab! . . .

Aga kui lõuna kätte jõudis, tõi Anna Luisa nutetud silmadega tirina lauale.

„Mis see on?“ küsis Aadam.

„Supp.“

„Supp! Mis supp?“

„Eks sa ise tea,“ vastas Anna Luisa.

„Sina rumal, hull naine, tapsid minu kuke! Võttis pea maha! Kõige targema pea Eesti vabariigis! Mäs-saja oled, vaat mis sa oled! Küll jumal on mind karis-tanud sellise rumala eidega. Einoh, seda võis sinust arvata,“ kisendas Aadam.

„Too lusikad lauale!“ Ise aga läks kutsuma Pesu-Roose ja Krulli lukksepa Hermani lapsi, mis on jälle omaette lugu.

Mõni nädal tagasi kuulutati palvemajas ette issanda viimast päeva. Kõik täpselt — kuupäev ja kellaaeg. Roose jättis sedamaid oma tööd ja tegemised pooleli, ei võtnud enam pesu pesta ning hakkas kiiruga ja pool-muidu maha müüma oma vara — jalaga õmblusmasina,

voodi, kapi, söögilaua, seljariided. Isegi kõpla, kirve, kurgitünni ja kaks suurt marjapudelit kuurist. Raha viis Roose viimse sendini palvemajja venna kätte.

Reedel päikesetõusu ajal langes ta ahastavas palves põlvili, kaks särgiväel lõdisevat last kõrval, ja ootas viimsepäeva kärgatust, millele pidi järgnema ingli igavesele elule äratav pasunahääli.

„Kus see põmm siis jääb?“ niheles Kusti. Aga päike tõusis nagu ikka, kuked laulsid. Koridoris veekraani all puristasid vabrikumehed. Nete viis prügikasti ööjooksul püütud hiired, kojanaine pühkis juba tänavat ja lapsed jooksid üksteist kingakottidega pekstes kooli. Päike säras üle tõrvatud katuste, kuhu varises kollaseid puulehti. Ta säras heledalt üle pikkade hallide kuuriridade, üle lageda heinamaa raudtee taga.

Kahe maja peale kokku laenati särgiväele jäänud Roosele riided selga, et ta saaks palvevenda sõimama minna ning töötsi hankida. Sügis oli käes, talv tulemas, kaks paljast last ja neli tühja seina oli Roosel järel, aga elu läks edasi ja Roosegi läks jälle pali taha pesukööki.

Aadam lõgistas Roose ukselinki, ja selle peale hakkas toas üksi jäetud Juta nutma.

„See olen mina, Aadam! Ära karda,“ hüüdis vanamees lukuauku. „Kus ema on?“

Juta jäi vait. Siis tihkus uuesti viriseda. Aadam läks väravast välja, Pesu-Roose akna taha, mis oli tänava poole. Aknal seisis lühikeses, nabani särgikeses ja ühe sukaga tüdruk, pigistas solgutatud kassi kõvasti rinna vastu ja valas kibedaid pisaraid. Aadam kükitas ähkides akna ette ja hakkas lapsele igasuguseid kunste ja sõrmetrikke näitama. Juta kriim nägu kiskus naerule ja varsti karjus ta ja trampis aknalaul:

„Aadam, tee Jutale veel nalja!“

„Ei, nüüd ma lähen Kustit otsima,“ lausus vanamees ja ajas end vaevaga sirgu. Aga Kustit polnud hoovis ega piki tänavat näha. Kus see Pesu-Roose poiss siis on, mõtles Aadam ja läks teisele korrale Hermani laste juurde. Neid oli kolm. Kõik poisid. Põetud peadega, ühte nägu, madalad ja tugevad jõmmid. Ka nemad olid üksi kodus ja lõbustasid end sellega, et hüppasid ved-

rutava reformpõhjaga voodis jalgupidi, nii et tumedad nudipead mürts ja mürts vastu lage käisid.

„Aitab! Minu järele!“ kamandas Aadam.

Ja kui need kolm jõmmi lõrpsid ja luristasid tema lauas suurte puulusikatega leent, siis istus Aadam ise nurruva ilmega pliidisuu ees ja kiskus piipu. Esimene naine oli tal, ja nüüd on teine, aga ainustki last, mitte ainustki niisugust põetud nudipead. Seepärast saigi vanamees alati kurjaks ja ajas lapsed laiali, kui nad vahel ta akna all hoovis ringmängulaulu jorutasid:

Aadamal oli seitse poega,
seitse poega Aadamal...

„Kuidas isaga nüüd on?“ küsis vanamees.

„Memm läks täna pakki viima,“ vastas suurem poiss.

„Kas tal lubati isaga kokku ka saada?“

„Ei tea.“

Aadam vahtis vutimeeste maraskil põlvi ja tugevaid keresid. Näib, et täitsamehi otsi algulist. Tuldi Popo'st ja viidi Herman oma nudipeade juurest minema. Pärast vene baase on nüüd Popo meestel jälle kõvasti tööd!... Aga siit on ennegi mehi viidud. Alati on siit viidud. Aadamagi järel on kunagi käidud... Nüüd aga põlatakse vanaks.

Jah, agul on palju mehi andnud, aga või neist puudu tuleb! Aadam lõi nurru, kuna kolm jõmmi lõrpsid ja luristasid ja jagasid mõnust laua all üksteisele jalaga hoope.

„Kas ema nutab kah nüüd?“ küsis Anna Luisa. Ta seisis kogu selle aja õndsas näoga laua ääres püsti, kortsus käed väikesel ümmargusel kõhul.

„Ei nuta,“ vastas jälle vanem poiss. „Isa ütles, et varsti on härradel lõpp peal ja ta tuleb siis kohe koju.“

„Kas-sa näe, vai nõnna ütles,“ imestas Anna Luisa.

„Mitte vai, vaid või,“ parandas Aadam.

„Vai kohe lõpp peal ja tuleb muudkui koju.“ Ning Anna Luisa ja Aadam naersid lalisevat, lapselikku vanakeste naeru ja Anna Luisa käskis siis poistel kõvasti lihale pihta anda. Et nad rõövlid aga omavahel tülli ei läheks, jagas ta kõigile võrdse jao. Ning kui ta kuke küljest koibi käristas, siis tundis ta süda veel ainult õige tühist valu.

Aguli pühapäev, kui lühike ta on, lühem kui kusagil mujal. Ja kuhu jätsin ma Mona Lisa?

Ta on siin. Toas, mis on kõigi teiste tubade nägu selles tänavas, nii et ma võiksin seda kirjeldada kinnisilmi.

Kui uksest sisse astud, on kohe vasakut kätt pliit, järi veeämbriga, pesukauss kolmjalal. Köögikapp, seinariivulid. Siis tuleb tuba. Kaks nikkelnuppudega raudvoodit, söögilaud, riidekapp, pulkadest raamatu-riivul ja akna all postamendil roosa asalea. Liiga palju kraami selle ruumi jaoks! Eriti aga, kui tahad põrandaid suure veega pesta.

Mona Lisa pesi põrandat palja jalu, värvituks pleekinud vanas kleidis, nagu kergelt higine. Ta oli toolid voodile tõstnud ja roomas nüüd käpuli laua all.

Nete põdes viimasel ajal tihti, jäi tänagi tervise pärast süngi ning tusatses, et põrandaid mitte laupäeval ei küüritud.

„See ükskõik,“ vastas Tuuli.

„Sa ei saagi puhata.“

„Mis sellest.“

Imelik küll. Tuuli oli emale hea laps, ent rõõmu Nete temast ei tundnud, ikka ainult muret ja rahutust. Alalist hirmu. Kui Tuuli väike oli, kartis Nete ta viletsa tervise pärast, kui Tuuli gümnaasiumis käis, kartis Nete, et tal ei jätku jõudu tüdruku lõpuni koolitada, kui Tuuli lõpetas, kartis Nete, et ta jääb kohata. Ja nüüd ootas ta Tuulit õhtuti koju, kuulatas tema samme vaikselt tänaval ja pimedal trepil.

Nete ei sallinud, kui räägiti ta lapse ilust. Vaesele on ilu alati hukatust toonud. Kas Nete siis pime on, et ei märka, kuidas mehed Tuulile järele vahivad. Ja kohvik! Igasuguseid käib seal, igasuguseid... Ei ole Nete tüdruku selleks koolitanud, et teda mängukanniks anda.

Agaga seegi mõte oli talle vastumeelne, kui Tuuli läheks mehele mõnele haritud ja rikkale härrale. Ei siis sobiks tüdruku uhketesse saalidesse säärane ema, nagu tema on. Eluaeg sadamas purjekatelt puid laadinud ja saeveskis töötanud.

Omaval ajal elas siin ligidalt üks vanainimene, kelle tütar vabrikandi pojale läks. See käis eemalt oma lapse-

last vaatamas, siis kui hoidja vankrit pargis ringi käru-
tas. Kord kohtas tütar ema tänaval, ja et aga temast
kiiremini lahti saada, lubas punastades: „Küll ma
kunagi su poole sisse astun.“ Aga väimees keeras
uulitsal otsad iga kord ringi või jooksis mõne võõra
maja trepikotta, kui vanakest vastu nägi tulemas.

Üldse Netele näis, et kõik hädad ja õnnetused tulid
inimese kaela linna poolt, kus on uhked härrased,
majad ja poed ja palju raha.

Täna hommikul kutsus Elmar Tuuli kõndima. Tüdruk
ei läinud. See on tõsine poiss, oma inimene, oma sil-
made all tubliks meheks kasvanud . . . Ja kõik oleks siis
õige, sirge, nii just, nagu olema peab. Nete süda jääs
rahule ega valutaks enam ainsa lapse pärast . . .

Tuuli väänas nuustiku kuivaks, lükkas paljad jalad
vanadesse kalossidesse ja läks musta põrandapesu-vett
välja viima. Seejärel asus ta kööki kraamima. Tuuli
aimas ema kartusi, need ärritasid teda, kuid samal ajal
hakkas tal emast kahju, et see niimoodi täiesti asjatult
oma südant vaevas. Tuuli ei lase endale kurja teha, või
nagu Mia — mingist näitlejast petta. Kas ei saanud ta
osavasti Luidest lahti! Söögu nüüd oma kümmet kooki.
Head isu!

Aga inimestel on kõige kohta omad arvamused.

„Ega sa ei vihasta,“ lausus talle kord Eerika, Elmari
õde, „kui ma sulle midagi ütlen.“

„Ütle.“

„Sina oled ka üks neist, kes peab ainult härrasid
meesteks. Tunnista ausalt, et sa tahad partiid teha.“

Seda ta räägib Elmari pärast, mõtles tüdruk ja vihas-
tas.

Pliidi all praksus tuli, praeahjus särises sealihha kaa-
likatega, põrand kuivas, päike paistis otse aknasse.
Tuuli kõndis varvastel, tõstis voodilt toolid tagasi laua
äärde, tõmbas linanurgad sirgu, nihutas postamendi
uuesti akna alla ja jäi tänavale vaatama.

„Gusti ja Paula lähevad,“ ütles ta ja vilistas tasakesi.
„Nad tulevad meile!“

„Ei nad tule,“ vastas Nete. „Mis neil siia asja.“

„Tulevad, tulevad,“ kinnitas tüdruk. „Küll sa näed.“

Õigus. Kojauks paukus, sammud kostsid trepil.

Kui ammu, terve igavik polnud nad jalga siia toonud. On neil keegi surnud või miski muu õnnetus majas?

Nete kohkus, ehkki vend August ammust ajast teda tunda ei soovinud ja Netegi oli ta oma südamest välja kiskunud. Aga Paula ja Gusti ei näinud sugugi leinalistena. Nad tulid sisse nagu kaks juhmi lokkis lakaga sälgu, ei märganud isegi jalgu ukse taga rookida, vaid trampisid ühe hoobiga põranda poriseks.

Nagu agulist ära kolisid, nõnda inimese kombesid kohe meelest läinud, mõtles Nete vaenulikult.

Vennatütred käisid siin viimati plikakestena.

„Teil on kõik vanamoodi,“ ütles Paula.

„Jah, tõega,“ märkas seda ka Augustine. Nad ei võtnud palitust seljast ega kübarat peast. Paulinel, vanemal õel, oli uus moodne hallist plüüšist kasakiin, nooremal, Augustinel, kirsipunane palitu. Mõlemal kokku aga kuhi heledaid lokke, ühtemoodi sinised kingad punaste nõõrikestega, mõlema valgel laubal kasvua vistrikud.

Nete ei aimanud ikka veel vennatütarte tuleku põhjust, kuid küsida ta ka ei tihanud. Vaata kus on end üles löönud! Väikestena jooksid all hoovis palja jalu ringi, kleit kandadeni, nina kärnas, valged juuksed sorakil, ja tulid, kui kõht tühi, Tuuliga koos üles, siia tupp. Nete lõikas siis kolmele lapsele üleleiva käärud ja määris mett peale. Ise aga jäi kuulutama, et nad vudinal trepist alla õue tagasi joostes ei kukuks. Mis seda aega rääkida, siis oldi nagu üks pere. Vend ja vennanaine elasid rohkem siin kui all, omas toas. Ja lastegi vahet ei tehtud, ühe pere põngerjad kõik.

Paula ja Gusti meelest polnud tädi Nete aga sugugi muutunud. Ikka endiselt valge näoga, suur, tugev, range naine. Ka juuksed olid ikka sama tumedad, ikka ühte viisi kuklasse keeratud.

„Tädi polegi oma juukseid lühikeseks lõiganud,“ imestas Paula.

„Jah tõega,“ imestas ka Augustine.

Nete tundis tuska. Tüdrukud rääkisid temast kolmandas isikus. See tuli sellest, et nad teda sinatada võõrastasid ja teietada ka ei söandanud.

Tuuli võttis kapist oma asjad, läks kööki end pesema

ning riidesse panema. Ka teda erutas Gusti ja Paula ootamatu külaskäik. Niisama nad ju ei tulnud. Midagi neil vaja on. Aga mida?

Tuppa sigis ebamugav vaikus. Lõpuks Nete küsis: „Kooli saite ilusasti läbi?“

„Ei. Me käime nüüd balletitundides. Papa lubas.“

Niisuguse suure kondiga ja tugevad plikad, eriti Pauline! Nete imestas.

Tüdrukud kibelesid ilmselt, Gusti lipsas kööki Tuuli juurde, kes harjas juukseid. Ta oli riides: hall kuub ja must džemper. Gusti hindas täditütart tähelepanelikult.

„Lähed kusagile või?“

„Ei.“

„Me tulime sind jalutama kutsuma.“

„Milline au!“

Gusti ei pannud pahaks.

„On see su kõige uuem kleit?“ küsis ta.

„Mis siis?“

„Ei midagi. Nüüd on sinine ja punane moes.“

Ka Pauline tuli köögi lävele, kasakiin eest lahti, ja selle alt paistiski sinine kleit punaste hapupiimast nõõpidega.

„Kas tuled?“ küsis Pauline.

„Kuhu nii?“ hüüdis Nete voodist.

„Niisama. Jalutama,“ teatas Pauline.

Tuuli raputas pead. Toit alles praeahjus pooltoores, ja Tuuli töötab täna õhtuses vahetuses.

Pauline oli järeleandmatu.

„Ei maksa kaugele minna, käime siinsamas raudtee ääres.“

„Muidugi. Ja ainult natukeseks,“ lausus ka Augustine.

Nüüd polnud enam kahtlust, et tüdrukutel oli midagi pakilist südamel. Netele näis, et August oli saatnud plikad lepitust otsima. Ehk arvas, et noorte vahel sünnib see hõlpsamalt? Nete oli oodanud seda lepitust aastast aastasse, — ei saa ju olla, et vend kannab kivist südant.

Mingit riidu pole nende vahel õieti olnudki. Pärast seda kui August agulist Uusküla moodsasse majja kolis, läks Nete ühel pühapäeval soola-leivale. Juba vara-

hommikul pani ta taigna kerkima ning küpsetas ilusa rosinasaija, Anna Luisa aga lõikas peenramaalt talle suure kimbu helepunaseid gladioole kaasa. Kogu tee oli Nete oma saia pärast mures: teab, ega ta viimati nätskeks ei jäänud?

August avas ukse ning ütles lävelt:

„Tule üks teine kord, Nete. Meil on täna külalised.“

Sellest sai nüüd kümme aastat, ja August on end käsikaupmehena märke hangendanud — tal on maja ja pood. Aga kümme aastat oli Netet see raske mälestus põletanud. Oli aeg, kus August ta lauas kogu oma perega sõi, ja kui vend aasta otsa tööta ringi lonkis, andis seesama väike tuba varju ta lastele.

„Nete, seda head ei unusta ma kunagi,“ ütles August siis. Kui Nete, gladiolid süles ja sai käes, koduteed läks, mõtles ta samuti:

„Seda ei unusta ma kunagi.“

Aga nüüd leidis ta, et selles pole midagi paha, kui Tuuli läheb väheks ajaks onutütardega raudtee äärde kõndima. Lapsed on lapsed, nad pole ju milleski süüdi.

Ta jäi kuulutama, kui nad kolmekesi trepist alla jooksid, nagu kord väikestena.

Aeg kaob ja inimesed kaovad, aga siinsete majade koridorid pole kunagi lastest tühjad. Ei siis ega nüüd. Alumisel korral elava, möödunud nädalal lehestunud remonditühase-töölise kaksikud leidsid trepikojas pik-kade jalgadega ämbliku. Väike tüdruk tõstis jala.

„Ära astu peale!“ kisendas poiss. „Ämblik toob õnne.“

Tuuli mudis tüdruku põski. Vaesekesed! . . .

„Minge õue!“ Ning ajas neid pimedast koridorist välja, heleda päeva kätte. Aga tüdruk tõrkus.

„Väljas on külm.“

„Pane palitu selga.“

„Ma ei tea, kus ta on.“

Peab otsima!

„Isa otsis juba mitu päeva. Kusagil ei ole.“

„Jätsid õue?“

Lapsed raputasid pead.

„Ehk jäi kellegi tuppa?“

„Ei jäänud.“

Siis on küll pahasti. Niisugusel toredal sügispäeval peab tingimata välja minema.

Kolm tütarlast kõndisid tänavat pidi alla.

Väikesest peast näis Tuulile, et kusagil raudtee taga on parem, on hoopis huvitavam ja imelisem. Oh, muidugi polnud seal midagi! Pool sellest tihedast võsast, kus sai mängimas käidud, on ammugi maha võetud. Ning asemele on kerkinud moodsate karpmajade rajoon, üksikelamud ja üürimajad ilusamate, külmemate ja kallimate pisikorteritega. Nende peremeesteks olid enamikus edukad ehitustega hangeldajad, piskust alanud alevipoodnikud, lihunikud, väiketöötubade omanikud, üürilisteks aga visalt ülespoole rühkivad kindlapalgalised ametnikud ja kõik see kirju rahvas, kellele siinne üür üle jõu ei käinud ja kellel agulis elada ei sobinud.

Pühapäeviti aga viis kino kokku nii aguli kui ka Uusküla rahva. Eriti noored. „Andromeda“, see kunagine vana ladu või hobusetall, oli kõle nii väljast kui seest ning kerekad rotid lasksid seansside ajal koduselt ringi. Aga ta täitis oma ülesande, oli odav ja ühtlasi kõvaks konkurendiks Uusküla moodsale palvelale.

„Andromeda“ kaks tagavaraust seisid nagu karjavärvavad pärani ning platsinäitaja ootas sissekäigul rahvast. Oli nagu patt kaduda heleda päeva paistest sellesse poolpimedasse rõskesse urgu. Ja noorukid seisisid salgakesi kino ukse ees tänaval ning suitsetasid, tüdrukud aga kõndisid üksteise käevangus edasi ja jälle tagasi. Edasi ja tagasi.

„Moens-s!“ tervitas kolme mööduvat tütarlast noormees ja tõstis kaks sõrme oma kitsarandilise helesinise kübara äärde, mida ehtisid punutud siidnöör ja selle vahele pistetud sini-must-valge linnusuleke.

Kas siis tüdrukud ei tundnud teda, et jätsid vastamata ta tervitusele? Kes ei tunneks siin Kraade-Lullat, Uusküla pakktoa omaniku poega, meest, kel on raske käsi ja lühike kannatus, lamedaks ja viltu taotud nina, etteulatuv kummis laup, sügaval asetsevad silmad ja tugevad lõuad.

Kolm tütarlast läksid tummalt edasi. Ohtlik oli temast mitte välja teha, ohtlikum veel tema tere vastu võtta.

Selja taha jäi kriiskavalt naerma Pussi-Viiu, peenike nagu laud, pikk ja külmakartmatu tüdruk, pussnuga vöö, sinises pluusis ja väga lühikeses, kitsalt ümber puusade seelikus, põlved ja sääred paljad, kõrgete kontsadega kingad jalas. Ta oli küll noor, kõigest neli-teist, ent küllaltki kuulus. Isegi kesklinn tundis Pussi-Viiut.

Kusagilt võõrast hoovist vupsas välja väike mänguhimuline hall kassipoeg. Ta jooksis kolme tüdrukuga kaasa ja näugus kurvalt kõrges närbunud rohus raudtee ääres, sest nii kaugele polnud ta veel ilmaski tulnud ja kõik oli talle siin võõras ning vaenulik.

„Sa rumal,“ ütles Tuuli ja peitis kassipoja põue.

„Lähme sinna, kus me vanasti alati mängisime,“ lausus Pauline. „Seal on võsa veel tükati alles.“

Ehkki hallid agulimajad jäid juba kaugele selja taha üleni päikesepaistesse, ometi oli Tuulil tunne, nagu haistaks ta ikka veel, siiamani kõikide hoovide pannkoogilõhna. Lambakari tuli mööda teed vastu ning jäi järsku seisma. Juhtlammas nuusutas kruusast maad ja mõtles. Ning kõik nuusutasid tema järel kruusast maad ja mõtlesid. Mida nad küll mõtlesid?

Vaat siin, madalas, kevaditi alati kaua vee all seisvas võsas mängisidki nad lastena. Pauline oli papa, Tuuli mamma ja Augustine nende tütar. Tuuli puuderdas end siis krohvitükikestega ja Pauline, ehkki ta oli papa, tahtis ilmtingimata ka puuderdada.

Nad ei rääkinud sellest, kuid see tuli nüüd meelde. Nad muutusid lõbusaks ja oleksid ehk usaldavakski muutunud, kui neid poleks ehmatanud põõsa all pikutav poisikeste kamp. Näe, kus see Pesu-Roose poeg on! Vana Adam aga otsib teist igalt poolt taga.

Kusti puhus kassis silmi, huuled torus, suitsupahmakaid taevasse, ja kui Tuuli teda hurjutas, siis lõi poiss irvitades käega.

„Mis sellest! Maailma lõpp tuleb nagunii!

Oh Matilde, Matilde,
ma teen sulle head,
ma kingin sul lapsi
kui nõõpnõela pead,“

laulis Pesu-Roose poeg Kusti nii kuis kõri võttis. Kolm tütarlast aga tegid, et minema said. Kui nad lõpuks paraja kuiva koha leidsid, kuhu maha võis istuda, otsustas Pauline rääkida asjast. Tõsi, nad polnud ju veel õieti mitte millegi üle kõnelda saanud.

„Ainult sina võid meid aidata,“ ütles Pauline Tuulile, kes õrritas väikest halli karva kassipoega.

„Ja-jah,“ kinnitas ka Augustine. „Sina võid seda.“

Lõpuks ometi! See peab nüüd küll midagi õige tähtsat olema, kui selleks nii kaugele sai tulnud! Tuuli laskis kassipoja murule.

„Sa ju tunnend Andrei Luidet?“ küsis Pauline.

„Mina?“

„Nojah. Kas ta ei käi siis teie kohvikus?“

„Käib küll.“

„Tuulike, kallike, armsake!“ langes Augustine talle kaela. „Kuidas me saaksime temaga tuttavaks?“

„Tuulike!...“ meelitas Pauline. „Me oleme temasse pööraselt armunud.“

„Kohutavalt!“ kinnitas ka Augustine.

„Kas ta on elus niisama ilus kui pildil?“ küsis Pauline ja võttis käekotist kokkumurtud ajalehe „Film ja Ulm“. Ta silitas selle sirgeks ja näitas Andrei Luide fotot. See oli tema. Särav blondsus, roomlase nina, suured silmad, unistav naeratus ja tipuline kikilips.

„Minu ideaal!“ ütles Pauline.

„Ja minu,“ lausus ka Augustine.

„Ta on luuletaja,“ õhkas Pauline. „Gusti, loe. Sa oskad hästi.“

Ja Augustine võttis ajalehe enda kätte. Ta luges laulvalt, kerge värinaga hääles, ja kui mõni koht talle eriti meeldis, juhtis ta teiste tähelepanu sellele.

Täna luba, mu hellitet ingel, —
lokaali sind nautlema viin.
Frakk ülle mul, kuklas silinder,
sul — puusale liibumas siid.

Saal kiirgamas kirkas kristallis,
fokstrotlevad paarid siin koos.
Ah, unugu täna kõik salmid —
su seltsis, mu ingel, las joon.

Huul meelib siin Cherry-Brandy't,
kurku kõditab hõrk cocktail.
Jazz-band aga mängib ja mängib,
viib ulmade lummusse meid.

Augustine lõpetas ja hingas raskelt. Pauline näris kõrrekest ja vaatas kaugusesse.

„Kas pole noobel... muusika mängib ja mängib, viib... kuidas seal on öeldud?“

„... viib ulmade lummusse meid,“ kordas Augustine ja Pauline noogutas, unistav naeratus suunurkades.

„Aga kuidas saab kahekesi armastada ühte ja sama meest?“ imestas Tuuli.

„Miks ei saa! Meil on alati nii: mis meeldib Paulinele, meeldib ka mulle,“ ütles Augustine. „Me olime mõlemad armunud Jonny Weissmüllerisse. Eks ole, Paula?“

„Jah.“

„Oled sa tema Tarzani-filme näinud?“ usutles Augustine. Pauline avas uuesti käekoti ja sikutas selle sisetaskust paki postkaarte. Ta lappas neid läbematult ja ulatas lõpuks Tuulile ülesvõtte, kus niudevõõga kaetud filminäitleja Jonny Weissmüller rippus puuoksast kinni hoides vee kohal, all aga varitses teda krokodill, lõuad laiaili. Postkaardi tagaküljele oli kirjutatud inglise keeles:

Hallo!

Olen rõõmus, et mu jalad teile meeldivad!

Teie Jonny.

„Ära sa arva, et oleme selle ise kirjutanud. Siin on templid ja margid kõik peal,“ ütles Pauline.

„Ta on kõige ilusama kehaga mees maailmas,“ õhkas Augustine. „Kuid nüüd on see kõik möödas...“

„Jah, Meile meeldis vahepeal Robert Taylor,“ tunnistas Pauline. „Meeldib veel praegugi. Aga mitte enam nii väga.“

Pauline hakkas Tuulile ükshaaval kuulsate filmitähtede kirjakesi ja postkaarte näitama.

„Gusti tahab endale sama peenikest taljet kui Lilian Harweyl,“ lausus Pauline. „Me oleme balletis kaalust kohutavalt alla võtnud. Me higistame hirmsasti. Sa ei kujuta, kui raske on õppida! Papa ehitas meie tupp

käsipuu, et võiksime ka kodus harjutada. Ja magusat ei või ka süüa. Igatahes mitte palju."

Kui lühike on aguli pühapäev! Kas pole juba aeg lahkuda heinamaalt, madalast, raagunud võsast, kunagiselt lapsepõlve mängumaalt!

Muidugi! Kiirusta, Tuuli. Nõnda võid sa tööle hiljaks jääda. Ja kui sa veel teaksid, kui kärsitult Nete sind koju ootab. Ta on kindel, et August saatis tüdrukud lepitust otsima...

"Kas tutvustad?" küsis Pauline, kirju ja postkaarte käekotti tagasi toppides.

"Ei-ei," raputas Tuuli kohkunult pead. "Ei tule kõne allagi!"

"Sa oled kade!" sisistas Pauline.

"Võib-olla tahad teda ise!" nähvas Augustine.

"Muidugi tahab ise!" Pauline imestas, et tema sellele mõttele ei tulnud. Tavaliselt taipab ta kõike alati esimesena.

Nad läksid tagasiteed küll hulk maad koos, ent Tuuli käis ees, väike kassipoeg põues, ja kaks mossis õekest tulid ta järel. Päike ei paistnud enam ja tuul puhus riietest läbi. Tuulile meenusid lese kaksikud. Kas nad leidsid palitu üles?

Ja Tuuli astus üle raudtee. Siit viis rada agulisse, koju.

3

Kaks suurt sündmust olid aset leidnud: Nõukogude Liit hakkas lepingu alusel Saaremaale, Hiiumaale ja Paldiskisse baase rajama ning baltisakslased lahkusid Eestist. Ent „Mekas“ jäi kõik endist viisi, päeval oli ta pooltühi, õhtul mängis trio. Hollandlane van Bang, halli peaga ja punaste pöske-dega soliidne härra, istus nagu alati kindlal kellaajal oma kindlal kohal, luges ajalehti, ja kui saabus klient, siis kadusid nad WC-sse, kus üks neist müüs valuutat, teine ostis. Ainult et Euroopas alanud sõja tõttu tuli nüüd eeskätt rahuldada nõudmised Läti lattide ja Soome markade järele.

Kunstnikud teravmeelitsesid oma lauas aforismide

keeles, ettekandjad naeratasid taevalikult ja kohv maksis ka endiselt — päeval kakskümmend viis ja õhtul kolmkümmend viis senti tass. Kriitik, väike Ambrosi Nigul, ja suur bušmanipeaga kujur Taaniel Paan tülitsesid nagu alati. Lustlik ajakirjanik Ha-Ha vuristas ühte viisi kiiresti nagu vakk: üks vene ohvitser olla „Glorias“ ära joonud vähkide juurde serveeritava sõrmeloputusvee... Ha-ha-haa!

„Sa ei ole teravmeelne, mu sõber,“ ütles kriitik Nigul põlastavalt. Tema pidas oktoobrikuu suurimaks sündmuseks baltisakslaste ümberasumist. Näe, jälle oli kord üks eesti mees teiste eesotsas! Haljala hingekarjane Martin Nurm on oma isade maalt põgenedes see kõige väledam olnud. Ta jõudis koos kompsudega seitsmesaja baltisakslase hulgas esimesena „Utlandhörni“ pardale. Tal oli laeva astudes kuldrist kaelas ja revolver mantli all. Ning Ambrosi Nigul püüdis mõistatada, milleks kavatses Haljala pastor Nurm seda suurt nahktupes nagaani oma uuel kodumaal tarvitada.

Aga ta mõtles ka baltisakslaste viimastele ajalehenumbritele, mis teatasid, et nende missioon on siin lõppenud. Missugune missioon? Kas nad tahavad sellega öelda, et Balti sakslus on täitnud siin mingisuguse ajaloolise ülesande ja läheb nüüd mujale täitma sama laadset ülesannet Hitleri kutsel?

Ah jaa! Veel niipalju uudist, et poet Andrei Luide oli kihlatud proua Hüübikesega ning kandis vasaku käe teises sõrmes kuldvõru, ehkki kriitik Ambrosi Nigul leidis, et:

„See rõngas sobiks ninasse paremini.“

Luide oli liiga õnnelik, et solvuda. Hüvasti, agul! Sahvrid, ühine käimla ja veekraan koridoris. Toidulõhnad, kirvenäod ja vaesus. Kuradile kummipuu, riiulid paberpitsidega ja raudvoodi halli tekiga!

Kuid veel ei raatsinud ta ära öelda tekstiiläri dekooraatori kohast. Veel mitte. Aga kogu oma suurele õnnele vaatamata, kui ta mähkis vaateakende puust mannekeene siidkangaisse või kui tõmbas neile jalga sukki, tundis ta väikest nukrust südames.

„Miks ei hüüa sa mind Estriks?“ küsis kord proua Hüübike imestunult. Ent Luide ei saanud. Tal ei tul-

nud kunagi meelde, et proua Hüübikesel, ta pruudil, on eesnimi.

Aga muidu — kui rõõmsalt algab nüüd päev. Nii palju lootusi, nii palju plaane! Pühapäevastes ajalehe „Film ja Ulm“ numbrates ilmusid tema luuletused. Andrei luges neid kümneid kordi uuesti üle. Kui kaudid on nad trükituna. Mis ütleb nüüd Irboska diakon? Hüübikese lehte ta muidugi ei loe, ent Andrei nimi on juba laiade hulkade suus. Kas see edu ei pane teda mõtlema? Irboska diakon nõudis ju, et poeg vaimulikku seminariga õppima läheks.

„Isake, ma olen poeet!“ ahastas Andrei.

Diakon vandus kolmekordseid ning näitas poisile ust. Las nüüd vanamees näeb, mis on saamas ta kodunt väljakihutatud pojast, kelles ristub eestlase visadus ja vene palav temperament. Veel mõni luuletus, ja raamat ongi koos. Andrei lamas sageli lahtiste silmadega ja unistas. Vahetevahel kargas ta asemelt ja märkis üles mõtteid, — ta otsis oma luuletuskogule pealkirja. Neid leidis, ainult raske oli valikut teha:

Hinge kabaree
Süda trepiastmel
Inimpapagoi
Teeseldud hullus
Torso aknal
Kajade vastukajad
Retk hingekõrbesse

Kõik on põnevad! Millist võtta, millist jätta? Sama lugu mis naistega. Mona Lisa. Ah, Mona Lisa! . . .

Täna teenis ta jälle nende lauas. Kummaline, et Ahti Pühaleppa silmates punastas ta järsku sügavasti ja lõi pilgu maha. Tunneb ta siis Ahtit? See pole võimalik. Kolm aastat tagasi, kui Pühalepp Uhendriikidesse purjetas, oli Tuuli alles koolilapseke. Ja täna on Ahti kõigest teist päeva Tallinnas. Nad ei võinud tuttavad olla.

„Uinu-neiu,“ tähendas Luide ettekandja eemaldudes mõtlikult. „Kes see on, kes ta kord äratav?“

„Mina,“ vastas Ahti Pühalepp.

Paan võttis piibu suust ja kortsutas kulmu.

„Seda sa ei tee,“ lausus siis.

Isegi Ambrosi Nigul näis pahandatud. Omamoodi

hellitasid ja hoidsid nad kõik seda piigat, just nagu lapsed kivises hoovis tärganud lille. Nad ei söandanud seda usaldavat olendit, kes ei tundnud veel maailma kurjust ja pahesid, teisiti kui ainult heade silmadega vaadata. Vahetevahel üritas Paan temaga mõni sõna juttu ajada.

„Teil oli eile vaba päev. Mis te tegite, preili?“

Ning tüdruk vastas tõsiselt ja täpselt:

„Ma pesin pesu.“

Siis noogutas Paan rahulolles pead ja luristas edasi oma piipu.

Aga kuidas sellega ikkagi on, kas Mona Lisa tunneb Ahti Pühaleppa?

Jah tunneb. Ei tunne.

See juhtus eile. Ta tuli teise vahetusse tööle, ja nagu iga päev, mööda Falgi teed üle Toompea. Linda mäel ragisesid vinges tuules vanad krobelised pärnad. Maa oli kuiv ja tolmas. Üle novembrikuu madala taeva kihutasid vihased pilvesõnnid ja tuuled rebisid lippu Pika Hermani tornis. Lipp heitles ja väänles ja plagistas hambaid. Kui juba sügis on säärane vihane, milline tuleb siis talv?

Kui mõistaks tuule suundagi! Aga kord ta keerutab selja taga ja litsub riided jalge vahele, kord viskab silmad ja suu puru täis, ning siis ei saa teisiti kui tagurpidi edasi minna, kuni ta su rahule jätab ja mõne puu kallale kargab.

Kui Tuuli nõnda end ühtelugu tuule eest kaitses, märkas ta selja taga pikka tõmmut meest, kes hoidis ühe käega kinni oma helehalli kaabut. Nii ettenägelik Tuuli polnud ja sellest tuligi, et tuul rapsas tal bareti peast ning paiskas võõra mehe ette. Aga kui too kumardus mütsi üles võtma, veeretask tuul seda edasi ning mõlemad, neiu ja võõras, tormasid koos baretile järele. Nüüd oli tuul küllalt naerda saanud. Võõras mees tõstis mütsi maast, kloppis puhtaks ja ulatas tütarlapsele, kes seisis palja päi, juuksed lennus.

„Oh, tänan,“ vastas see piinlikkusest ebeleva pilguga, tõmbas bareti sügavasti pähe ja jätkas sõnalausumata oma teed. Tuuli jooksis Harju mäe treppidest alla ja mees järgnes talle. Tuuli keeras ümber nurga,

mees järgnes. Tuuli ei näinud, vaid teadis seda. Ja selles teadmises oli mingi seletamatu ärevus ja hull rõõm.

Ta vaatas „Meka“ ükselt tagasi. Mees tuli otse ta kannul kohvikusse. Ja Tuuli ei osanud oma rõõmu varjata.

Aga vaevalt sai võõras kübara varna heita, kui kunstnike loož tõstis rõõmukisa, kohe ronis lärmakas Paan laua tagant välja ja tuli talle avasüli vastu. Oli see vast sõprade pidulik jällenägemine! Kõigest võis järeldada, kui väga toda võõrast siin oodati.

Kui Tuuli kardina taha sai, toetus ta kuklaga vastu külma seina ja sulges silmad. Tal oli häbi eksituse pärast, oma naeruväärsete oletuste, seletamatu ärevuse ja hullu rõõmu pärast, mida ta oma näolt oli lasknud võõral mehel lugeda.

Tuuli rahunes alles siis, kui ta oli selga saanud tuvisinise vormikleidi, „Meka“ žetoon rinnataskul. Just nagu tassidelgi, teelusikatel ja koogikahvlitel. Ta pesi veel kord käsi ning imestas, et talle pole sellest mehest õieti midagi meelde jäänud. Ei nägu, silmad ega ilme. Mitte midagi. Ning uuesti tuli too seletamatu rahutus tagasi.

Ka ajakirjandus tundis kaugelt tulnu vastu suurt huvi. Seda tuleb mõista. Sest, heldus küll, kaua sa ikka ühtejärke reklaamid Jaan Tõnissoni Valget klaari, Suisleppa, Astrahani punast ja Krügeri tuiõuna, mis on müügil Viru värava tornis. Rahval on Ha-Ha pikale veninud värssvestest „Vamp Irmgard“ küllalt, Dick ja Doff aga ei jõua kinolinal nii palju lõhkuda ja kukkuda, et meeleolu hoida. Eriti aga sellisel vapustaval ajal, mil Hitler koondab oma vägesid Hollandi ja Šveitsi piirile ning Eestis hoiavad vene baasid meeli ärevil. Ja sina, ajaleht, ei julge esimese puhul aplodeerida ja teise puhul ühtegi santi sõna öelda.

Järsku aga toredad rasvased pealkirjad üle mitme veeru — Ameerika! Tuhandete võimaluste maa, demokraatia ja dollarite maa! Maa, kus jätkub ruumi ja õnne kõigile! Koduigatsus, valged ristikheinad ja tuul, mis mängib lilledõhnaga, tõi tagasi Tallinna Eestimaa poja, kujur Ahti Pühalepa, tuntud metsaäri-omaniku tulevase pärija!

Ajalehtedes ilmusid Ahti Pühalepa fotod. Väike linn pidi kas või mõni päevgi maailma vapustustest puhkama, mõni päevgi tundma end muretuna, hooletuna, justkui suur.

Vast nüüd nägi Ahti Pühalepp, kui väike see linn tegelikkuses oli. Ning ta küsis Eevaldilt:

„Ma ei mõista sind. Miks ei taha sa Ühendriikidesse sõita? Seal lööksid sa kindlasti läbi.“

Kõik ootasid graafiku vastust. Ta kohendas prille ja tal läks aega.

„Seal, kus puudub kunstielu, pole raske läbi lüüa. Aga niisuguses õhkkonnas ma töötada ei saa.“

„Ahhaa,“ ütles selle peale Ahti Pühalepp.

„Aga võib-olla teeksid sa minu heaks midagi?“ palus kriitik Ambrosi Nigul.

„Meeleldi.“

„Kas seal vajatakse misjonäre, lehmapoisse või lintšijaid? Olen valmis võimalustest kinni haarama.“

Ahti Pühalepp puhkes naerma.

„Te olete toredad! Ma tunnen, et ma olen jälle kodus.“

Aga Ahti Pühalepa menu ei varjutanud sugugi Andrei Luide isiksust. Igal talendil leidub austajaid ja Andrei mõistis seda eriti selgesti siis, kui ta tutvus kahe veetleva tütarlapsuga. Gusti ja Paulaga.

See tuli kõik väga ootamatult. Kaks rohkete lokkidega tütarlast, üks helehallis plüüšist kasakiinis, teine kirsipunases palitus, astusid ise ta juurde ja palusid autogrammi.

Paula, vanem, sirutas talle vastu väikese taskuraamatu avatud lehekülje.

„Mida ma pean kirjutama?“ naeris Andrei segadusse sattudes.

„Mõne oma luuletuse,“ ütles Paula.

„Ja mulle samuti,“ lausus Gusti.

Kuna püstijalu oli raske kirjutada nii pisikesse lõhnavasse taskuraamatusse, siis istus Luide tütarlaste lauda. Paulale ta kirjutas kaks viimast salmi oma uue-
mast, alles avaldamata luuletusest.

Su silmil on kurbuse kardinad,
näol — nukruse kahvatu tüll.

Nii saates mind taas mansardile
sa lausused jäisena: küll!

Sa lahkusid jäävalt mu juurest,
loor hõljus veel öös — crêpe de chine.
Mu osaks jäänd üksnes külm mure —
anna tagasi, mis sa mult viind!

Gusti, noorem, pidi leppima ainult ühe salmiga,
kuna teisi ei suutnud Andrei meenutada.

Taga akna markisetist udus
aimleb-uimleb aromaadne öö,
sinu kurblik lahkumisesuudlus
mürgina veel minu huuli sööb.

Ja Andrei oli liigutatud, nähes, kuis see tütarlast
kurvastas.

„Ainult üks salm,“ kahetses ta.

Ettekandja, blond Veroonika, päris Luidelt ta soovi
ning Andrei küsis tütarlastelt luba nende lauas tass
kohvi juua.

„Me oleme nii õnnelikud,“ ütles Paula.

„Väga,“ lausus ka Gusti, noorem.

See oli tiivustav, ja Andrei kirjutab veel samal õhtul
kaks uut luuletust. Siis aga tuli proua Hüübike, ilmus
tasa ta juurde, sasis selja tagant ta lokke ning sosistas
õrnalt:

„Minu luuletaja...“

Kell polnud veel kümmegi. Andrei ohkas alistunult
ja tuli magama.

Hommik tõi karedat külma ja tihedat rahet. Mehed
hoidsid kipitavaid kõrvu kinni, naised peitsid nina
kraesse ja kõik kiirustasid käia nagu tummfilmides.
Kohvik oli tühi, vaikne ja uniselt hämar. Mia tuli oma
endiste kaastöötajatega jumalaga jätma. Veroonika
vahtis vaimustusega ta oravanahkset kasukat, laskis
Miat ennast pöörata ja näidata.

„Donna Mia! Sa oled nagu ehtne daam,“ ohkas ta.

Tuuli mõtles heledate seanahast kinnastega härrale
ja ähvardas Miat sõrmega:

„Vaata et sa pulma kutsud!“

Mia andis tüdrukutele kätt ja Veroonika oli nukker.

„Kui hea, et sa ei pruugi enam tööl käia,“ ütles ta ja läks saali — tema lauda tulli.

Nüüd pahvatas Mia nutma ja viskus Tuulile kaela.

„Ma olen paha. Sa ei tea, kui paha ma olen.“

Siis vabastas ta end Tuuli kallistustest, pühkis silmad kuivaks ja uuris end puudritoosi ümmarguses peeglis.

„Kas mu silmad on väga punased?“

Ei. Kurvad.

Ta läks. Ilusas oravanahkses kasukas. Nagu päris daam. Aga pulmi ei tule...

Millal šeff uue ettekandja palkab? Tuulil ja Veroonikal läheb raskeks. Aga šefil näis muudki mõttes. Nüüd istus ta sagedamini kui muidu oma trioga ja härra van Bangiga koos. Nende jutt oli vaikne ja ettekandjate kuuldes katkes kohe. See pani isegi juhmivõitu Veroonika imestama.

„Ei tea mis asju nad ajavad?“ ütles ta.

Tuuli kehtitas õlgu. Temale see korda ei läinud. Tehku mis tahavad, käigu või pea peal ringi.

„Jah muidugi. Sa oled ju armunud,“ naeris Veroonika.

Millest seda nähakse? Kuidas seda teatakse? On see otsaette kirjutatud! Või on Veroonika näinud teda Ahtiga? Tuuli naeris. Keegi ei tea midagi, ehkki ta on igale vastutulijale hüüdnud oma südames:

„Teie! Teie ei tea, mis ma tunnen, teie ei tea, mis tunne mul on olla!“

Rumal tüdruk, miski pole nii lihtne kui armunute mõtteid lugeda, sest nad on kõigil aegadel sarnased nagu veetilgad. Ainult dekoratsioonid on erinevad. Mõnel on kuupaistelise öö taust, teisel vanalinna vaiksed, tühjad tänavad. Nii palju leidub paarikestele kohti taeva all, ja ometi ei leidunud Tuulile ja Ahtile midagi kohast. Nad tahtsid olla kahekesi, seepärast ei sobinud neile kohvikud ega kinod, ilmad aga olid armastajatele täiesti vaenulikud. Valusalt külmas novembris näisid kõik kõssis, krimpsus ja vanad — inimesed, puud, majad ja kirikud. Ainult ronge vedavil väikestel veduritel näis soe, nad ägisesid, hingeldasid ja rühkisid lõbusalt edasi.

„Lähme,“ ütles Ahti. „Ma tahan sulle näidata oma ateljeed, oma töid, raamatuid ja suveniire minu reisidelt.“

Ei Tuuli tule.

„Ma ei taha muud kui panna sind istuma oma vanasse armsasse kiiktooli ja vaadata sind seal.“

Ei.

„Isale tahan sind näidata.“

Tuuli lubas. Kui šeff uue ettekandja palkab ja ta õhtud vabaks saab, siis ta tuleb. Šeff palkas uue tütarlapse, punaste juustega. Tuulile ta ei meeldinud, peremees oli aga väga rahul ja hõõrus käsi:

„Nüüd on „Meka“ bukett täiuslik — must, valge ja punane.“

Tuuli sai õhtud vabaks ja tegi plaani. Aga kui ta hommikul tahtis oma pidukleidi selga panna, tegi Nete suured silmad:

„Mis püha sinul on?“

„Mingit püha. Ära tüütab. Iga päev üks ja sama, hall ja must. Ole nagu vares teiste hulgas,“ nurises tüdruk, jättis aga siiski kleidi kapist võtmata, sest ta kartis kahtlust äratada.

„Kas ikka veel pole uut ettekandjat?“

„Ei,“ vastas Tuuli. Nii sündis vale. Aga ta ütles selle rahulikult ja kergelt otsekui võõra suuga. Kuidas võiski rääkida tõtt, julges ta siis öelda, kuhu läheb. Ema oleks sellest teab mida mõtelnud, teab mida kujutanud. Vahest oleks nutnud ja keelanudki? Aga ega Tuuli siis kauaks jää, ega ta midagi paha ei tee. Ahti tahtis ju Tuulit oma isale näidata. Nii ta ütles.

Hiljem küll räägib ta emale kõik, mitte praegu. Nad tulevad siia koos Ahtiga ja Tuuli ütleb:

„Ema, see on Ahti.“

Kas ongi rohkemat vaja, küll ema isegi mõistab. Ta katab laua ja nad istuvad kolmekesi teed jooma. Pärast lähevad nad Ahtiga jalutama, võib-olla siiasamasse raudtee äärde. Ema seisab aknal ja naeratab neile järele. Vana Aadam aga tuleb üles tuppa pärima, kes on see pikk võõras, ja ema ütleb selle peale:

„Tuuli tulevane.“

Aadam naerab ja vangutab pead.

„Kuidas ta on?“

„Tore,“ vastab ema. Aga Aadam tahab ilmtingimata ise Ahtiga juttu ajada ja oma silmaga näha, mis mees ta on. Võib-olla võtavad nad kuuri ees istet ja panevad piibud põlema. Aadamat peetakse ju selle maja kõigi elanike vanaisaks, ning miski ei pahandaks taati rohkem, kui teda inimeste rõõmudest ja muredest osa ei kutsuta võtma.

See unistus oli selge, peaaegu nagu tõsi, sellepärast oligi Tuulil nii kerge valet rääkida.

Ahti elas Nõmmel, valges majas mändide keskel. Rohkemat ei suutnud erutatud Tuuli märgata. Mees avas välisukse ja nad astusid trepist alla keldrikorrale.

„Siin ma elan,“ lausus ta ja lülitas valguse. Oli mingi esik. Ahti aitas tütarlapsel palitu lahti nööpida ja riputas varna.

„Tahad sa kammida?“

„Ei.“ Tuulil polnud midagi muud ligi kui taskurätt, ja selle ta toppis kampsuni käisesse. Tuuli oli uje ja valvel ja vaatas ringi nagu jooma tulnud hirv, ning Ahti ei seganud teda, vaid ootas, käed vaheliti rinnal.

Siis märkas tüdruk ukse ülemise piida kohal savist kujutist kahe vastupidises suunas vaatava näoga ja päris:

„Mis see on?“

„Jaanuse pea.“

„Miks on tal kaks nägu?“

„Üks tähendab algust, teine lõppu,“ seletas Ahti.

„Igal asjal on ju algus ja lõpp. Kas pole?“

Nüüd tuli päris tuba, ilmatu suur ja mööblist lage. Seintel rippusid maalid, raamitud ja raamimata joonistused, igal pool põrandal ning aknalaudadel seisis valmis ja poolikud kujud ning pikad riulid olid täis raamatuid. Kamina ees ootas kiiktool ja pisut eemal kaetud laud.

Tuuli jäi vaatama pika kaelaga naise rinnakuju.

„Sellest ei saanud asja. Läheb trumlisse,“ lõi Ahti käega.

„Kuhu ta läheb?“ küsis Tuuli.

„Trumlisse. Teen ta jälle saviks ja alustan uut tööd.“

Ahti ulatas Tuulile raamaturiiulilt india noogutava kujukese. Tuuli silmitses hajameelselt kõiki esemeid, buddhasid, graveeritud antiikseid pronksist ja vasest peekreid ning oinaid ja hārgi kujutavaid anumaid. Ahti tõstis seinalt maha indiaani pealiku kilbi ja peakatte.

„Need on ehtsad,“ ütles ta ja pani suletutsaku Tuulile pähe. „Ole minu pealik!“

Siis kükitas ta, piip suus, kamina ette ja süütas juba valmis pandud halud. Tuuli aga kiikus sõnatult toolis ja vaatles teda.

Ahti küsis:

„Meeldib sulle siin?“

„Meeldib küll,“ vastas Tuuli. Ta ei julgenud küsida, kus on voodi, kummut ja miks pole riidekappi.

Kaminas nilpasid puid juba rõõmsad sinipunased leegid, aga Ahti soendas oma pihkudes Tuuli külmetavaid käsi.

„Kohe saab kuuma kohvi.“

Tuuli puudutas tassi vaid huultega. Ahti tõstis talle ette võileibu, ent Tuuli ei soovinud midagi, ka saiakesi mitte.

„Veini?“

„Ma ei joo veini.“

„Konjakit siis?“

„Ma ei joo midagi.“

Ahti näis olevat kurb, et Tuuli midagi ei taha, ei söö ega joo.

„Kas sa kardad mind?“ küsis ta.

Samal hetkel koputati uksele.

„See on isa,“ pilgutas Ahti Tuulile silma ja tõusis.

Isa? Pigem vanem vend. Ta oli toredat kasvu, tugev ja sportlik, samad teravad kindlad jooned näos, sama raskus ja lai naer vaheldumisi silmades nagu Ahtilgi.

Ta vahtis ainiti lauda.

„Kes siis tütarlapsi võileibadega kostitab!“ imestas ja läks välja. Aga ta tuli kohe tagasi, kandes kahe käega suurt kristallvaasi apelsinidega.

„Pea ikka minuga ka vahel nõu,“ torises ta pojaga, valis kõige suurema apelsini, kooris ära ja ulatas Tuulile.

Toas oli nüüd soe, istuti kaminatule valgusel, Tuuli põsed hõõgusid, pinge andis järele. Isa nokkis ühtelugu Ahtit. Ahti muheles. Isa jõi nende seltsis tassi kohvi, soovis siis ilusat õhtut ja läks vabandades, tal olevat ees veel igasuguseid asjaajamisi.

„Kuidas mu taat on?“ küsis Ahti, kui isa läinud oli.

„Väga tore,“ tunnistas Tuuli siiralt. „Aga kus su ema on?“

„Ema on alati kuskil. Ja meie oleme alati olnud kahekesi omapead, kaks põlist poissmeest. Möödunud nädalal oli ema veel Karlsbadis, kus ta nüüd on — pole aimugi. Võib-olla Rootsisis, võib-olla. Ei tea.“

Imelik, mõtles Tuuli. Ahtil pole toas isegi ema pilti. Ning isa kõnetab ta ka nii kummalisel viisil — eesnimepidi.

„Kas sa siin toas töotadki?“ küsis siis.

„Mul on kõrval üks teine ruum, kus ma modelleerin.“

Tuuli noogutas, ta ei julgenud ka nüüd küsida, miks siin kõige tarvilikumaid asju pole. Ahti segas roobiga tuld kaminas. Tema ei teadnud küll ühtegi kujurit, kellel oleks selline uhke ateljee.

Isa tahtis Ahtit näha enda kõrval metsandustegelasena, sest ta uskus vähe poja kunstiansesse. Ometi ehitas ta selle toreda ateljee, savihoidla ja duširuumiga.

„Usu, Leo, ma löön läbi, mul on õnne,“ töötas Ahti tänulikult.

„Ja raha,“ naeratas Leo Pühalepp tol korral „Kuld Lõvisse“ dineele minnes.

Ahti rassis päevad läbi, vedas õue täis graniidilahmakaid ja savi, muretses toredat pirnipuud ja palisandrit. Isa ei uskunud ka edaspidi Ahti võimeisse, ometi maksis ta kinni kõik poja koolirahad välismaal. Ainult Ameerika sõidu puhul sulges ta oma kukru:

„Stopp!“

Ahti naeris. Ta laenas raha kokku ja mitte just väga tagasihoidliku summa, lubades: isa maksab ära.

„See on sulitemp!“ vihastas Leo Pühalepp ja jooksis toas edasi-tagasi nagu tiiger. Ahti pakkis lõbusana kohvrit ja vastas isale tema enese armastatud juhtmõttega, pärit veel sellest ajast, kui Leo Pühalepp alles paljas poiss oli ja teenis ametnikuna väikeses ärikontoris.

„Kui valitseja võtab oma alamatelt õuna, siis võtavad ta ametnikud terve puu.“

Leo Pühalepp oskas võtta üksipäini terve puu ja nüüd kauples ta juba suurte eesti metsadega.

Leo Pühalepp tormas toast välja ja ilmus veidi aja pärast palju suurema seanahast kohvriga, millel olid head korras lukud ja tugevamad ribid. Ning nad jõid koos ära pudel „White Horse'i“, enne kui jaama sõitsid.

Tuuli oli Ahti isa siiski teisiti kujutlenud. Nüüd ei mäletanud ta enam hästi, kuidas nimelt ta teda kujutlenud oli, ent miski temas pidi meenutama vana Aadamat. Mitte välimus. Aga miski. Ja veel ei mõistnud Tuuli, miks ei saanud ta enam öelda, nagu kavatses:

„Ema, see on Ahti.“

Miks ei saanud ta enam kujutleda, kuidas Ahti neile tuleb, kuis nad kolmekesi teed joovad, kuidas Ahti ja vana Adam kuuri ees piibud põlema panevad? Miks ta ei saanud?

Õhtusöögi ajal lauas imestas Nete:

„Mis sa must nii kangesti uurid?“

Tuuli punastas.

Hea, et mõtteid ei kuule. Ja Tuuli nägi otse vastu enda tahtmist juuksenõelte vahelt väljalibisenud juukse-salku, mis nii inetult ema kaelale liibus. Võib-olla just nii oleks see salk ripnenud ka siis, kui Ahti oleks siin istunud...

Iga päev tõi Tuuli meelest muutusi, ja ta nuttis piinavast südamevaevast, millestki kaotatust, mida ta isegi seletada ei osanud.

Uhel hommikul tülitses Anna Luisa Pesu-Roosega selle poja Kusti pärast.

Miks nad küll sedasi keset hoovi peavad kisendama! mõtles Tuuli tusaselt. Ning Adam, kes seisis keldri uktsel, paistis Tuulile järsku väga kortsus, halli kuivanud pirni näoga. Ta kraeta särk oli võidunud, pisikesed vesised silmad punetasid. Miks oli Tuuli lootnud, et Ahti isa sarnaneks Adamaga? Kunagi lapsena näis Adam Tuulile kõige targemana, kõige kallimana, ja kuidas oli ta armastanud temaga seltsis laulda Aadama õpetatud laulu. Tuuli mäletas seda veel praegugi ja mäletab vist elu lõpuni.

Tuuli astus siis tasahiljukesi Aadama tuppa, istus väikesele järile ja ootas. Vanamees jändas ja püsis oma puulusikat teha ja Tuuli ootas kannatlikult, peod põlvedel, ja kui siis Adam lõpuks üles vaatas, ütles Tuuli:

„Kas laulame nüüd.“

Ja nad laulsid.

Ka-o-en — see on KON,
es-te-a-en — see on STAN,
te-i — see on TI,
en-oo — see on NOO,
pe-o-el — see on POL.
KON-STAN-TI-NOO-POL.

See oli Tuuli meelest miski hästi lõbus ja tore, see KON-STAN-TI-NOO-POL. See oli ta kujutluses mingi naljakas põetud tuttsabaga koer, kes sitsib ja kukerpallitab. Ning hiljem, kui ta teadis, et see polegi koer, jäi Kon-stan-ti-noo-pol võlusõnaks, täis erutavat salapära.

Nüüd järsku tegi Aadama nägemine säärase vanana, kortsulisena ja sarjas Tuulile valu. Just nagu polekski Konstantinoopol kunagi võlusõna olnud, vaid et Tuuli oli tollal lihtsalt väike tobuke.

Tuuli läks nüüd tööle alati teatud kergendustundega, sest kõik teda ärevusse viivad mõtted jäid siia maha, jäid agulisse. Kogu tee kordas ta ühtainust nime: Ahti. See polnud ainult nimi, see oli igatsus, ootus, sülelused. Sellesse ühte sõnasse mahtus Tuuli senitundmatu suur õnn. Ta jälgis pinevusega kohviku ust ja ootas: nüüd kohe tuleb Ahti, viskab kübara varna, kohendab kaelasidet, hõõrub külmast kangeid käsi ja astub siis pikkade sammudega saali viimasesse looži. Tuuli suudleb, mis sest, et mõttes, ta halle mustade täpikestega silmi. Ahti vastab samaga. See on nende kokkuleppe-kohane tervitus, ainult nende kahe teada.

Kogu päev oli rikutud, kui Ahti ei tulnud. See polnudki siis päev ja Tuuli nuttis koju minnes pettumisest, isegi vastutulijate ees oma pisaraid häbenemata.

„Oled sa nutnud?“ küsis Nete tüdruku laigulist nägu silmates.

„Kus sa selle võtsid! Ma olen väsinud,“ vastas Tuuli

järsult, ajas tõrkuva kassipoja voodist välja ja viskus nägupidi patja.

Nete uskus.

„Ikka pole uut ettekandjat?“ ohkas ta.

Tuuli ei vastanud ja Nete ei hakanud pärimagi, kuidas tüdruk siis nüüd nii varakult koju sai.

Aga veel oli üks inimene, kes kohvikus istudes vaevles ja ust silmas pidas. Andrei Luide. Kõik teadsid juba, keda ta ootas.

„Sinu pompaduurid ei tulegi täna?“ irvitas Ambrosi Nigul. Aga ta naeris liiga vara — nad tulid. Süütult imestavate silmadega, lokkidest pärjatud, luigelikult end sirutades, ning astusid baleriinidele omaselt, jalapöiad väljapoole, ehkki nad ei õppinud enam balleti. Nad võtsid nüüd inglise keele eratunde ja hüüdsid Andreid inglisepäraselt Andrew'ks.

Ta imetles neid, sest nad joonistasid hästi, mõlemal oli ilus hääleke ja nad armastasid koos laulda populaarseid šlaagreid oma lemmikfilmidest.

„Papa lubas meile klaveri osta,“ ütles Paula.

„Nüüd varsti,“ lisis Gusti.

Andrei vaatas kord üht, kord teist õde, ega suutnud otsustada, kumba ta eelistas. Ta ei suutnud isegi seda otsustada, kas eelistada õekesi proua Hüübikesele, oma pruudile. Valida polnud kerge: proua Hüübikesel olid maja ja ajaleht, Paulal ja Gustil maja ja pood. Nad olid noored, see on pluss. Aga neid oli kaks, ja see on miinus.

Proua Hüübike näis nagu midagi aimavat. Ent iga kord, kui ta Andreiga rahul polnud, tõi noormees talle kimbu roose või nelke. Proua Hüübike surus näo lilledesse ja ohkas.

„Kas ma pole siis hea poiss?“ küsis Andrei kurva etteheitena.

„Oled. Oled,“ naeratas proua Hüübike.

Ei, selle naisega ei saa niisama lihtsalt lõpetada, kui elad tema villas, sööd ta lauas ja kannad ta kingitusi.

„Miks me ei abiellu? Mida sa veel ootad?“ nõudis proua Hüübike iga korraga tungivamalt. „Sa võid nõnda mu kaotada. Kas sa pole tähele pannud, kuidas Ha-Ha mind vaatab?“

Ei? Andrei pole midagi märganud.

„Kuidas ta vaatab?“

„Nagu tahaks ära süüa.“

Ei, Andrei pole seda märganud.

„Sul on nähtavasti ükskõik, kuidas teised mehed mind vaatavad,“ mossitas proua Hüübike.

„Kuidas nii! . . .“ kaitses end Andrei.

Ta tahtis, ja oleks või otsekohe proua Hüübikese meheks hakanud, kui silmapiirile poleks kerkinud uued, ahvatlevamad võimalused. Aga et need võimalused olid alles haprad ja senikaua kui Andrei polnud kindel, kas jää kannab, siis ei võinud ta veel otsustada, vaid vajas aega. Ta oli proua Hüübikese pealekäimisel rumala peaga loobunud aknadekoraatori kohast ja nüüd võis ta igast mõtlematust sammust hoopis tuule peale jääda.

„Tahan enne läbi lüüa. Kannata. Kui mu luuletuskogu ilmub, siis abiellume,“ teatas ta.

Pruut kõverdas põlglikult huuli.

„Sa tead ise väga hästi, et peale minu ei taha su luuletusi ükski teine ajaleht.“

„Kuidas sa . . .!“

Proua Hüübike meenutas oma heategevust solvavalt, kuid selle vastu ei saanud, see oli tõde. Senini olid ainult „Eliksiir“ ja „Tuju“, nurgatagused ajakirjad, Luide üksikuid salmikuid kasutanud. Kuid ta lohutas end sellega, et kõik väljaanded olid värssidega lausa üle ujutatud. „Hoiia Kodu“ toimetuses lebasid terved luulelademed. Toimetaja pildus neid kamaluga üles ja tagus jalaga vastu pungil lausahtlit.

„Uks kuradi grafomaan saadab iga päev kümme luuletust. Ära tapab.“

Andrei sai oma laulud kohe tagasi.

„Vähem markisetti, flanelli, batisti! Kirjutage midagi isamaalist. Positivistlikku,“ soovitati.

Andrei oli ebaedust löödud, aga alla ka ei vandunud. Ta proovis veel. „Hoiia Kodu“ toimetaja luges ka ta uued asjad läbi, hakkas jälle luulelademeid puistama, ning Andrei läks „Politseilehe“ toimetusse. Mundri-mees kõhatas, tõusis laua tagant püsti ja asus valju häälega lugema:

ISAMAALE

Sirgu-kõrgu vete väänul,
Toompea torni tipp!
Uhke puhke tuulte käänul,
lipp!
Kõik, mis rahvas kokku kannab,
isamaale tulu annab!
Mõtte indlus,
tahte kindlus
on me töö ja tõe tipp!
Sellest hooga vooga, lipp!

Mundrimees pani luuletuse hoolikalt aktikaante vahele.

„Kõik on korras,“ ütles ta ja lubas vabariigi aastapäeva numbrisse panna.

Andrei oli ja ei olnud rahul. Et luuletus ilmub, see on hea, aga et alles veebruaris, see on paha.

Lõunalauas ütles ta hooletult:

„„Politseileht“ lausa kiskus mu luuletuse käest. Tahavad sellega oma vabariigi aastapäeva numbri üles lüüa.“

„Jah?“ lausus proua Hüübike ja puhkes naerma: „Mõttele ometi! „Politseileht!“ Aga Andrei nägi väga hästi, kuidas naine rahutuks muutus, järsku põhjusega oma vanapoolse tüdruku Liide peale vihastas, kes neid lauas teenis, ja ajas ta söögitoast minema.

„Mis sinuga on?“ imestas Andrei süütult.

„Ma ei või ta lolli nägu näha,“ hingeldas proua Hüübike ja viskas salvrätiku lauale.

Andrei juubeldas.

„Üks pääsuke ei tee veel kevadet,“ ütles proua Hüübike toibudes. Ta mõtles luuletust. Ta arutas kiiresti ja palavlikult, mis taganemisteed võiksid Andreil veel olla. Poisil ei saanud olla ühtegi teist võimalust! Ja proua Hüübike naeratas jälle enesekindlalt.

Ka Andrei vaagis ja arutas. Maja, ajaleht... Maja, pood... Ainult et neid oli kaks. Nad tulid igale poole kahekesi, kinosse, kohvikusse. Isegi nende võõraste toas oli ta sunnitud istuma sohval kogu aeg kahe õekese vahel.

Proua Hüübike naeratas ikka veel üle laua. Seda pruuti ja Hitlerit ei tapa ükski atentaat! Ning Andrei tõi õhtul koju kimbu nelke.

„Anna sealt see pikem kristallvaas,“ osutas naine vitriinile, ning Andrei täitis kuulekalt käsu. Ta asetas ka lilled vette.

„Vaata nii,“ lausus proua Hüübike.

4

Maailmas sõditi. Just nimelt sõditi, sest mekalased jälgisid seda kui mingit kauget sündmust, mis otseselt neid kedagi ei puudutanud. Nad tundsid end pealtvaatajate osas, kes huviga jälgivad, kus ja kudas plahvatab uus püssirohutünn. Mitte et nad oleksid seda plahvatust soovinud.

„Sõda on paratamatus,“ tavatses Nigul ütelda. „See on kahjuks iga generatsiooni saatuseks.“

Selle vastu ei vaieldud: sõda oli ja on. Aga kas ta peab olema?

„Kuidas siis muidu! Keegi saab sest kindlasti kasu!“ arvas kujur Taaniel Paan. „Aga kui paneks õige kõike pealikud vastamisi nagu Boliivia või Tšiili kuked. Las siis veristavad üksteist.“

„Sa oled alati silma paistnud oma geniaalsete ideede poolest,“ lausus seepeale Nigul. „Kas arvad, et sina suudad korraldada niisugust võitlust, kus Chamberlain torkab Hitleri oma pika musta vihmavarju otsa nagu sitasitika!“

„See kuluks talle ära küll,“ ühmas Paan. „Ja keegi kunagi teeb kindlasti selle ausa töö ära.“

Novembrikuu viimasel hommikul kell seitse, kui kriitik Ambrosi Nigul hambaid pesi, algas Kannaksel tulevahetus. „Meka“ peremees, kes veel kunagi nende lauda polnud kippunud, tuli sel päeval küsima, mis härrased arvavad Soome-Vene sõjast.

„Soomes näib praegu arukatest peadest puudu olevat,“ laitis Nigul. Seevastu oli Luide täis optimismi. Tema arvates võrdus Mannerheimi liin Siegfried-liiniga.

„Küll oma osa mängib ka arktiline soome talv, pakane ja tuisud.“

Bonso pilutas silmad naerule.

„Raha ja relvi annab Rahvasteliit. Aga inimesi?“ Jajaa, kõik see pole kaugeltki nii lihtne, nagu härra Luide arvab. Bonso naeratas jälle ja lahkus varsti rohkete vabandustega lauast. Aga õhtul tuli Viiul oma poodiumisaarekeselt alla ja mängis tähelepanu märgiks nende laudkonnale Kajanuse soomelikult nukrat pala.

„Paneks talle, kuradile, jalaga,“ urises Paan. Kuid Luidele näis, nagu mängiks Viiul ainult temale ja ei kellelegi muule. Nigul jõi külma vett kohvi alla ja vaikus rõhutult. Nüüd oleks huvitav teada, mida arvab viimastest sündmustest graafik Ernst Eevald? Aga teda pole ligemale nädal aega siin nähtud. Tal olid sinised päevad. Paan ja Pühalepp käisid teda kodunt otsimas, aga isegi korteriperenaine ei teadnud temast midagi.

See oli õige vilets õuepoolne puu-uberik, igast nurgast kiivas. Suure meistri väike aken oli jääs ja trepp, mis otse õuest üles kunstniku tuppa viis, seisis puutumatus lumes. Näis, et juba ammu polnud ühegi inimese jalg neid astmeid astunud, vahest ainult varblased karanud ja kassid hiilinud.

Paan jõllitas uskumatult rääpast vanamoori, kelle õlal turtsus kohev lumivalge hoolega kammitud loom. Teine seisis lävel, päris tavaline vöödiline. Eevaldi enda kass. Miisu näugus mehi nähes kaeblikult.

„Ise hiromant, aga oma kostilisest pole teil mingit aimu!“ naeris Ahti Pühalepp. Paan aga pistis eide pihku metalli — Miisule söögiraha.

Eit lõi kojaukse kinni. Nurgaaknast vaatas välja kurvameelne vihmavarjutegija, pigimüts peas. Külmalumatult külm oli.

„Üks hea kärakas kuluks ära,“ kurtis Paan kõrvu hõõrudes.

„Lähme minu poole,“ kutsus Pühalepp.

Paan kehitas õlgu. Ükskõik, võib kah.

„Siin värised isegi majade vahel, aga mis sõdur peab tegema,“ lausus Pühalepp, kaaslasest pool sammu eespool käies. „Soomlasel pole häda midagi. Aga venelased! Kui soome sõdurid tahtsid ühelt laibalt püssi ära

kiskuda, siis murdusid punaarmeeelase sõrmed nagu klaas. Nad olid jääks külmunud."

"Ptüi, kurat!" sülitas Paan ja tõrjus käega, et koolivend vait jääks.

"Oled sina ka õrnahingeline!" naeris Pühalepp.

Kesklinna jõudes muutis Paan oma plaani.

"Ei ma täna tule. Teine kord."

"Soh?" imestas Pühalepp.

"Lähen siiasamasse Mathieseni baari. Sa elad kole kaugel."

"Kas arvasid, et kavatsen Nõmmele jalgsi vantsida?" Ning Pühalepp võttis platsilt takso.

Neetud külm! Isegi Pühalepa soe ja hubane ateljee ei suutnud seda unustama panna.

"Viljapuud võtab küll ära," kurtis Ahti murelikult. Ta mõtles isa puukoolile Tartumaal.

"Oled sina ka õrnahingeline," muheles külaline. Ahti vaatas sõpra uurivalt. Kas ta pidi mõistma, et nool, mille ta ennist lendu laskis, tuli nüüd tagasi? Aga Taanieli heasüdamlik paksuhuuleline bušmaninägu ei reetnud seda. Paan soovis näha Ahti viimaseaegseid töid.

"Näitusele ka midagi teed?"

"Kuidas siis."

Pühalepp avas lõpetamata büstilt katte. Paan mõõtis tööd otse solvava ükskõiksusega.

"Mis ühist on sel lottlõual kunstiga," ütles ta viimaks.

"Vorm," vastas Ahti. "Nagu sa ise ei teaks, et kujurile on kõige tähtsam vorm."

"Vorm!" osatas Paan. "See on ju ploomirasv." Ka akt ei meeldinud talle, tundus igavalt ilmetu. Aga miski üllatas teda ometi, nii et ta isegi piibu suust kahmas.

"Kas see pole meie Mona Lisa?"

"Mis siis?"

"Ei midagi."

Nad jõid palju kohvi ja palju viina ära. Paan muutus kurvaks ja jäi ruttu purju.

"Sina oskad ka kõige kaunima õie ära porida," lausus ta jõhkralt.

Nii ta on, mehe au seisab selles, mis temast mõeldakse, naise au selles, mis inimesed tast räägivad. Tuuli ei teadnud, mis temast kõneldi, võimalik, et see teda

praegu ei huvitanudki. Aga ärgu keegi sellepärast veel arvaku, et ta kerge südamega Ahtile modelliks hakkas. Nii see polnud. Ta võitlused endaga olid suured ja raske. Ta hirm ja häbelikkus vihastasid Ahtit.

„Sinu väikekodanlikud eelarvamused on lihtsalt naeruväärsed!”

Tuuli peitis näo kättesse ning nuttis hääletult. Ahti leebus jälle ja püüdis kannatlikult selgitada:

„Usu, kui ma töötan, siis oled sa lihtsalt asi, nagu tool, laud, mõni muu ese või riist, ja minu ainsaks mõtteks on seda järele teha. Kui ma sind töö juures vaatan, siis ei näe ma sinus elusat inimest, vaid... kõik maine taganeb kunsti ees, langeb mängust välja. Mõistad?”

Tuuli noogutas pead.

„Oled nõus?”

„Ei!”

Ahti tüdines peagi sellest tõrksusest, andes Tuulile mõista, et ta oli lootnud oma armsamalt rohkem hingelist ühtekuuluvust.

„Mu mõtted ja mu kunst on sulle võõrad, kuidas saan siis mina sulle lähedane olla!”

Ahti karistas tüdrukut morni vaikimise ja jaheda viisakusega, mis mõjus Tuulisse rusuvalt.

„Sa oled mulle pahane?” usutles ta nõutult.

„Ei. Aga ma näen, et su tunded pole kuigi ehtsad. Ei maksa sellest enam rääkida. Mitte kunagi ei tülita ma sind enam ühegi palvega.”

Kolm päeva ei käinud Ahti pärast seda õhtut kohvikus ning Tuuli lausa nõrkes oma südamevalusse. Kaotuse hirm lülitas välja kõik muud tunded, mis näisid talle järsku nii väikeste ja väiklastena. Ta süüdistas end rumaluses ja küündimatuses, heites meelt, et oli tõuganud eemale talle kalli inimese.

Esimesel jällenägemisel Ahtiga hüüdis ta lõpmatu vabanemistundega:

„Ma olen nõus!”

„Pole vaja,” naeratas Ahti, tema hea, helge Ahti. „Mulle jätkub teadmisesest, et sa mind tõsiselt armastad.”

Nende leppimisest võiks kirjutada armastuse ülemlaulu. Näis, et tülid on selleks head, et tõkked langek-

sid. Nüüd teadis Tuuli, et see, mida inimesed patuks nimetavad, on vaid ülevuse ja õnne tunne.

Ta naeratas seitsaadik nii sageli huupi, imestas, et kandis päev läbi endaga kaasas Ahti käte puudutust, oli hajameelne ja kõneldes mõtles hoopis muule.

„Kas sa ise tead, et sind Mona Lisaks hüütakse?“ küsis Ahti kord.

„Kuid ma ei ole ju üldsegi tema moodi.“

„Ei ole,“ nõustus ka Ahti. „Aga nad leiavad, et sul on salapärane naeratus.“

„Kas on?“

„Nüüd enam mitte,“ vastas Ahti.

Tuuli naeris. See oli ju nali.

Ahti imes töötades külma piipu ega lausunud tavaliselt ainustki sõna. Ta laskis Tuulil nii sagedasti, kui see tahtis, sirmi taga puhata ja liikmeid sirutada ning alustas siis uuesti sõnatult modelleerimist. Aga pärast tööd pani ta poseerimisest väsinud tüdruku kiiktooli, mähkis talle ümber koheva karusnaha ja jootis teda kuuma kohviga või tegi punšši. Tuuli kiigutas end suletud silmi. Kõik näis liialt ilus, et tõsi olla. Ta puudutas india kujukest ning see noogutas talle kuulekalt pead kivinenud naeratusega.

„Ütle, kui kaua me oleme nii?“ küsis Tuuli. Ahti surus oma käe ta suule.

„Ära päri. Igaviku oleme nii. Niikaua kui i s e soo-vime.“

Ja ometi tegi see vastus Tuuli rahutuks. Ahti polnud veel kunagi küsinud Tuuli ema järele, tundnud huvi ta kodu vastu. Kui ta vahel üritaski sellele ise vihjata, siis viis Ahti jutu mujale või ütles naljatades:

„Ma ei taha sind kuulata, ma tahan sind ainult vaa-data.“

Aga vahest oligi parem, et Ahti midagi ei küsinud ega tahtnud teada. Mida võiski Tuuli jutustada? Kas seda, et ta ema oli lihtne harimatu vabriku- ja sadama-töoline, et nad elavad aguli kööktoas ja et Tuuli on vallaslaps. Oli hetki, mil ta oleks rääkinud Ahtile oma emast, sellest, kui hea ta on, kui suurt vaeva ja pingutust nõudis emalt Tuuli koolitamine. Aga kord tundus talle, et ta kaitsekõne, mis püüdis vabandada Ahti ees

lihtsust ja harimatust, oleks emale solvav, teinekord jälle näis see Tuulile iseenda reetmisena.

Noil raskeil hetkil soovis Tuuli samasugust kodu ja vanemaid nagu Ahtil. Kui hoopis teisiti oleks siis kõik... Võimatu oli unustada, kuidas Ahti nende tutvuse algul ütles:

„Isale tahan sind näidata!“

Aga Tuuli nimetab end pigem vallaslapses, kui et avaldab oma isa nime. Isegi tangidega ei kisuks talt seda välja.

Koolis räägiti, et iga kommunist on kurjategija, kes kõike oma ümber ainult laastab, hävitab ja verre uputab, kes inimeskonnale ohtlik on.

„Kui sa tõtt tahad teada, küsi neilt, kes tundsid sinu isa. Mina teadsin paljusid ta seltsimehi. Kui igaüks vaid niisugune oleks! Aga isast ei maksa kellelegi rääkida,“ hoiatas ema. „Hakkavad sind taga kiusama, ajavad veel koolist minema. Kes teab, see teab.“

Agulis teati. Adam teadis. Ainult Tuuli oli viisteist aastat vana, kui ta täit tõtt kuulda sai. Ta puges sel õhtul ema juurde voodisse ja nad nutsid koos. Ema lamas lahtiste juustega ja näis näost nii valge ja noor.

„Kas onu August sellepärast ei tahagi meid?“ küsis Tuuli.

„Kui ta siin agulis veel elas ja kiratses nagu kõik, siis tahtis küll. Siis tahtis ta samuti punast võimu nagu me kõik.“

„Kas isa ei teagi, et mina olen?“

„Ei. Ja temast pole ka ühtegi teadet sest ajast, kui ta üle piiri Venemaale oli sunnitud minema. Käisin kui arust ära, tõmba või kõis kaela. Aga inimesed tulid ja lohutasid. Adam käis ühtelugu, Anna Luisa. Sina sündisid.“

Tuuli hoidis käsi ema kaela ümber ja tundis endas valulikku hellust. Nüüd aga soovis, et ta seda lugu üldsegi poleks teada saanud. Milleks talle isa, kelle nime ta ei kannu ega tohi kunagi ühelegi inimesele avaldada. Emale võib see inimene ju kallis olla, aga Tuuli elule heidab ta ainult varju. Mis saaks, kui Ahti järsku küsiks:

„Oli su isa punane?“

Uhel hilisel tunnil ütles Nete talle ust avades:

„Nüüd oled sa igal õhtul nii kaua ära.“

See ärritas Tuulit. Veel kunagi polnud ta emale vastu hakanud.

„Ära karda, mina juba tittle ei too!“ pahvatas ta nüüd. Vahane kahvatus tuli keeletu Nete näkku. Ta käed, mis hoidsid sooja villast rätti rinnal koos, langesid alla ja ta puhkes nutma. Tuuli ehmus, haaras ema ümbert kinni ning püüdis vägisi suudelda ta nägu.

„Ega ma ei tahtnud . . . Ega ma sinu kohta ei . . .“ Aga Nete nuttis öö läbi tasakesi patja, ning kui Tuuli järgmisel hommikul tööle läks, lamas ta ikka endises asendis, nägu seina poole.

Mis ma siis nii koledat ütlesin, püüdis Tuuli end õigustada.

Poolhäämaras koridoris keksisid lese kaksikud, suured võileivad peos. Tuuli komistas nende puust lelule ning andis sellele vihase jalahoobi. Kaksikud seisid tummas imestuses.

„Aadam tegi selle,“ ütles siis tüdruk vaikse nutulähedase etteheitega.

See oli eht Aadama moodi kõiki õnnetuid ja hüljatuid soendada. Oleks ta teadnud Andrei Luide kannatusi, küll ta siis oleks temagi jaoks leidnud lohtu nagu noile ematuks jäänud lastele. Aga Kadriorus, proua Hüübikese villa ümbruses ei tulnud ette sääraseid kuldsüdamega vanamehi.

Luidet vaevas loendamatult palju asju, need otse kuhjusid ta üle. Andreid häiris see, et proua Hüübike kartis põselihaste lõtvumist ning magas öösiti lõuahoidjatega. Ta piinles pressiballil, sest ta ei julgenud teda päratute kuldõunte mustriga õhtukleidi eest hoiatada. Juba niigi oli selle erakordse välismaa riide hankimine ja proovid õmbleja juures pruudi närvid pingule tõmmanud. Andrei ei saanud talle ütelda, et astumisel hakkab kumbki kuldõun kordamööda proua Hüübikese tuharatel hüplema. Sest just sellel päeval võttis ta pruut nõuks oma kulu ja kirjadega välja anda Andrei luulekogu, ja noormees ei tahtnud nüüd milgil juhul proua Hüübikese heldet tuju rikkuda.

Ballil laskis ta headel veinidel end lohutada, sattus aga palju raskemasse melanhooliasse, nuttis ja pihitis kõikide tuttavate ja võhivõõraste kaelas ning keerutas näpus ringi oma kihlasõrmust. Proua Hüübike ilmutas suurt kannatlikkust, kiskus ta inimeste küljest lahti ja tõi tagasi enda kõrvale lauda... Tema heasüdamlik, arusaav ja leplik naeratus ütles kõigile: „Paljugi mis!...“ Iga abielumees võis teda imetleda ja seada oma naisele eeskujuks.

Järgmisel päeval oli Andrei ahastus koletu ja ta palus pruudi ees põlvili andestust. Proua Hüübikese jahedus pani Andrei tõsiselt muretsema. Aga kui inimesel kord viltu hakkab minema, siis ta läheb. Nimelt sel ajal, kui Andrei väljas oli, võttis proua Hüübike vastu ühe telefonikõne.

„Ma kuulen.“

„Palun härra Luidet.“

„Teda pole kodus. Kes küsib?“

„Oh!“ sädistas noor hääleke. „Kas Andrew' tädi kuuleb? Siin Paula räägib.“

Proua Hüübike hammustas huulde ja küsis:

„Mis teil oli?“

„Palun öelge edasi, et Andrew tuleks täna „Mekasse“ kella kuueks, mitte kella neljaks. Eks? Tänan väga. Vabandage. Hüvasti.“

Andrei sõi kodus pahaaimamata lõunat, oli süüdlaslikult leebe ning vaatas pruuti kurbade armastavate silmadega. Proua Hüübike aga käitus reserveeritult, mida Andrei eileõhtuse arvele pani. Pärast lõunat, kui ta püsti krapsas, et proua Hüübikese sigaretti läita, ütles see:

„Ah-jaa. Sulle helistati. Paluti kella kuueks „Mekasse“.“

„Kes helistas?“

„Keegi heleda häälega tütarlaps.“

„Ettekandja vist. Nigul laseb vahel neil helistada.“

Proua Hüübikest ei näinud see asi huvitavat ja Andrei rahunes. Kella kuueks läks ta „Mekasse“ kindla veendumusega, et pruut teda milleski ei kahtlusta. Ta riskis isegi teda kaasa kutsuda:

„Lähme koos.“

Proua Hüübike raputas pead, ta soovis eilsest välja puhata.

Kõik oli korras. Andrei ütles talle hulga õrnu hellitusnimesid, käskis süngi heita ja lubas ise nii kiiresti kui võimalik koju tulla.

„Kuidas ma olen ära, kui mu naksike mind kodus ootab.“

Proua Hüübike ei käinud viimasel ajal heal meelel „Mekas“, ta vihkas Ambrosi Nigulat ning kogu seda laudkonda. Ainult Ha-Ha kohta ütles ta alati soosivalt:

„See on andekas inimene. Väga meeldiv noormees. Nii peenetundeline ja hästi kasvatatud!“

Andrei hüppas rõõmsalt pooltühja kolisevasse trammi, pakkus järgmises peatuses naeratades noorele blondile daamile istet, ja kui see Viru väljakul maha läks, vaatas Luide talle kahetsusega järele, kraapides jäätanud trammiaknale vaateaugu.

Kohvik oli paksult suitsu täis. Andrei seisatas hetke uktsel ning püüdis Paulat ja Gustit leida. Enam ei tohiks tüdrukud talle koju helistada, — seekord läks hästi, aga nii võib sisse kukkuda.

Nad istusid keskmises loožis, sõid kooke ning lehitsesid ajakirju. Kuigi kohviku omanik õekesi alati teraselt silmas pidas, ometi ei õnnestunud tal neid teo pealt tabada, aga kui kaks tütarlast kohvikust lahkusid, olid kõikidest värsketest žurnaalidest iluravi käsud, meesfilmitähed ja moenurgad välja lõigatud.

„Kuidas sa mind telefoni teel küsisid?“ päris Luide Gustilt kohe pärast teretamist.

„Paula küsis, mina seisin kõrval,“ vastas see.

„Ukskõik kes,“ heitis Andrei kärsitult. „Kuidas see oli?“

„Küsisin härra Luidet,“ seletas Pauline.

Andrei aimas halba.

„Ega sa ei öelnud, kes räägib?“

„Ei. Utlesin ainult, et Paula räägib. Su tädi ise küsis.“

Andrei haaras oiates peast kinni.

„Mis on?“ ehmusid õekesed. „Andrew!“

Sel hetkel möödus Ahti Pühalepp, kummardades tähelepanelikult nende poole, ning jäi pilguga nagu

kauemaks Gustit silmitsema. Gusti naeratas, pööras siis näo ära ja küsis Luidelt sigaretti.

„Mis? Sa suitsetad?“ ajas see silmad pärani.

„Gusti! Ära eputa! Ma ütlen papale,“ manitses vanem õde nooremat. Aga Gusti nägi sigaretiga elegantne välja, ta tõstis lõua iga kord üles, kui suitsu välja puhus, ning Paula kahetses varsti, et tema polnud esimesena suitsetamist proovinud.

„Las ma tõmban ka,“ ütles ta mõne aja pärast.

„Ma tahaksin väga kunsti õppida,“ ütles Gusti unistavalt. „Mõne kuulsa kunstniku juures.“

Andrei kuulas hajameelselt tütarlaste lobisemist, sest ta mõtted keerlesid tolle telefonikõne ümber. Milline õnn, kui proua Hüübike Paula helistamisele mingit tähtsust ei omistaks. Aga tema, Andrew? Kas tema omistab? Luide kattis oma käega Paula peo, mis lamas polstril. Tütarlaps niisutas keelega huuli ja punastas heameelest.

Teda ma vist armastan, mõtles Andrei. Selle juurde tulebki jääda, otsustas ta, kuid samas tundis ta Gusti käe libisemist oma teise, vabasse pihku. Paula silmad välkusid õele keelavalt ning nüüd näis Luidele vastupidi, et Gusti on leebem ja hoopis ilusam.

Kui Andrei õhtul koju tuli, seisis Liide tema kohvriga esikus.

„Mis see tähendab?“ kokkus Luide.

Liide ulatas kohvri.

„Adjöö!“ ütles vanatüdruk pilkavalt. Ta ei sallinud Andreid, üldse mehi. Oli justkui oodanud seda silmapilku, mil ta järjekordsele priileivasööjale selles majas ust saab näidata.

Andrei tormas temast mööda, trepist üles proua Hüübikese tuppa. Liide itsitas talle järele, käed puusas, kohver jalge vahel. Andrei rebis uksi lahti, otsis tühjades tubades pruuti, hüüdis teda.

„Ma kutsun politsei, kui te kohe ei lahku!“ hoiatas Liide. Andrei tuli tagasi esikusse ja võttis oma kohvri.

„Kas proua ei käskinud mulle midagi edasi öelda?“

„Ütles, et te haisugi enam siin poleks!“

„Liide,“ lausus Andrei nukralt. „Mis halba olen mina sinule teinud?“

Liide jäi ükskõikseks, ta oli küllalt nende minekuid näinud. Mõni läks riiuga, mõni lahkus, saba sorus.

„Ütle vähemalt, kas proua käis mind „Mekas“ otsimas?“ palus Liide. Tas ärkas väike lootus — vahest ehk ei käinudki.

„Muidugi,“ naeris Liide.

Andrei jättis raske südamega jumalaga selle kauni maja, mis oleks peaaegu tema omaks saanud. Jää hüvasti, valge vannituba kohevate froteerätikutega. Ma armastasin teda rohkem, kui ise arvasin, mõtles Andrei proua Hüübikesest. Ta hulkus noruspäi Kadrioru lumistel pargiteedel, kohver käe otsas. See oli kerge — ainult frakk, natuke pudi-padi ja luuletuskogu käsikiri, ikka veel pealkirjata. Nüüd ei lähegi seda vaja.

Sel ööl magas Andrei võõrastemajas, hommikul aga läks kauplema oma endist tuba raudvoodiga, kummi-puuga, ühise veekraani ja käimlaga koridoris. Pärast härrasmehelikku elamist Hüübikese juures ajas siin kõik meeletehetele.

Kohvikus aga peksti keelt, kõik teadsid juba poeedi õnnetult lõppenud armastuslugu.

„Ah mis!“ lõi Andrei käega, kui sõbrad teda lohusid. „Me üldse ei sobinud.“

„Naisega on sama lugu mis kaelasidemega,“ naeratas Ahti Pühalepp. „Kas ta just see õige on, selgub alles siis, kui ta sul juba kaelas on.“ Ta popsutas kavalal ilmel piipu ja meenutas siis Gustit:

„Sel väikesel pole väga viga.“

Jah. Pühalepal on terane pilk — Gusti ongi Andrei viimane õlekõrs. Muidugi kui tüdrukute isa tahab talle Paulat sokutada, siis võtab Andrei tema. See on isegi parem, sest ta on majas vanem laps, esimene pärija. Gustil tuleb aga abielludes neilt ära kolida — ei saa ju kõik koos elada, pead-jalad segamini.

Andrei oli õekestest vastu nüüd eriti õrn ja tähelepanelik. Ta pantis fraki, viis tüdrukud õhtuti tantsima või jääbaari ja ostis neile välismaa žurnaale, mis polnud sugugi odav lõbu. Ta püüdis oma luuletusi avaldada ja see õnnestus vahel. Raske oli Andreil uuesti vaesusega harjuda, seepärast soovis ta ainult üht — Paulaga kiiremini abielluda.

„Kas tead, et Gusti on pööraselt armunud,“ ütles Paula ühel kohtamisel saladuslikult. „Ahti Pühalepasse.“

Jumalale tänu, naeratas Luide endamisi. Tal õnnestus nüüd Paulaga sagedamini kahekesi olla ja unistada:

„Õhtu. Meie kaks. Sina ja mina ja vaikus...“

Tüdruk aga näitas Andreile kuulsate filmitähtede kirju ja lubas need kunagi abielludes ära põletada. Andrei mängis Pauline sõrmedega ja nõudis kannatamatult:

„Millal sa oma papaga räägid?“

Paula lubas seda teha veel samal õhtul. Andreil oli papast ebamäärane tunne. See oli vaikne mehike ruugete vurrude ja väledate silmadega, mis põiklesid otsa vaatamast. Ta ei ilmutanud lahkust ega ka otsest sallimatust, Andreid kostitati iga kord, kui ta seal käis, ometi tundis ta end ebamugavalt, sest papa ei suutnud päris hästi varjata oma lugupidamatust noormehe vastu, kes luuletab. Peale teretamise ja mõne üldisema lausekese neil muud juttu ei tulnud, võib-olla ka seepärast, et tüdrukud siristasid vahetpidamata nagu varblased, üks Andreist vasakul, teine paremal käel. Aga kui õekesed ühe näpuga klaverit mängisid, siis läks papa nagu muhedaks ja silm vesiseks. Kuna ta oma tütreid imetles, siis ei kahelnud Andrei põrmugi, et Paula soov saab isale käsuks. Seda kinnitas ka Paula ise:

„Papaga peab oskama.“

„Aga mammaga?“

„Tema ei loe.“

Ka see oli nii. Alma liikus majas hääletult nagu vari, osavõtmatu ja kurb nagu vaimuhaige. Temaga ei peetud perekonnas ammu enam nõu ja tema ei tükkinud seda andma. Päeval istus ta ülal oma toas ja luges pühakirja, õhtul võttis seinalt mandoliini ja läks palvemajja laulma või mõne õe juurde videvikutundi pidama. Ta tuli enamasti hilja koju, sõi üksi köögis, vaikselt kui hiir, ja püüdis käratult, kedagi tülitamata jälle oma tuppä pageda. Alma nägu moonutasid sügavad kannatajajooned, vaevatus ja tuim osavõtmatuus silmades. Tüdrukud olid harjunud ja ükskõiksed ning temalgi polnud nende jaoks rohkemat kui tühi pilk. Jumala-

kartlik oli ta juba varasest lapsepõlvest peale, ent taoliseks varjuks kuivetas ta pärast üht jõhkrat õnnetust. See juhtus ammu aega tagasi, siis kui August töötas ringi käis ja Alma oli passijaks üksiku vana apteekri juures.

Päevad aina läksid. Andrei närvitses. Paula aga oli rõõmus nagu lind.

„Kui põnev on olla abielus,“ unistas ta. „Lähed kusa-gile, võtad kinda ära — kuldsõrmus sõrmes!“

Andrei kuulas süngelt, tütarlaps siristas edasi:

„„Proua Luide!“ öeldakse minu kohta.“

„Millal?“ lõi Andrei lootusetult käega.

„Papa ei ole veel nõus. Aga küll ta lepib,“ lohutas Paula.

Ent kord õhtul, kui ta Paulinet koju saatis, juhtus midagi.

Nad rääkisid teel vähe, talumatult külm oli. Andrei hoidis käevangus lõdisevat tütarlast, kes pooljoostes ta kõrval käis, ja tõstis hoolitsevalt ta palitukrae üles.

„Vaata et sa haigeks ei jää.“

„On sul kahju, kui ma järsku ära suren?“

„Paula!“

„Ütle, mis sa siis teeksid?“ kiusas tütarlaps.

„Paula!“

„Ütle!“

„Kui sind pole, siis ei taha minagi enam elada.“

„Tõesti?“

„Ausõna.“

„Mis sa siis teeksid?“

„Ma ju ütlesin.“

„Midagi sa ei ütelnud.“

„Ütlesin küll.“

„Ütle veel kord.“

„Paula!“

„Sa ei armasta mind!“

„Armastan.“

„Miks sa siis ei ütle?“

„Mida?“

„Mida sa teeksid, kui ma järsku ära sureksin?“

„Sureksin sinuga koos,“ ohkas Andrei piinatult.

„Aga miks sa seda kohe ei ütelnud?“

„Ma ju ütlesin.“

„Ei, seda sa ei ütelnud.“

„Ütlesin küll!“ Andrei surus tüdruku enda ligi ja nõnda, lõpuks teineteisega rahul, pakasest siniste nägudega, läksid nad läbi äärelinna. Lagedatel auklikel tänavatel keerutas tuhklume iile üle jäätanud tuulest paljaks puhutud maa. „Andromedast“ pudenes üksikuid inimesi: kino tuli parajasti välja. See oli viimane seanss ja keegi kirus valjult mehaanikut, kes laskis filmi nii kiiresti jooksmas, et see lõppes tervelt pool tundi ettenähtud ajast varem.

„Moens-s!“ kõlas halvasti valgustatud tänavanurgal. Tuttav hääl. Kraade-Lulla! Kolm kuud tagasi kohtasid teda koos Pussi-Viiuga siinsamas „Andromeda“ ees Paula, Gusti ja Tuuli, kui nad läksid tol ilusal sügis-päeval raudtee taha heinamaale kõndima.

Nüüd oli Kraade-Lulla üksinda ja mitte nii viisakas kui siis. Ta lähenes armastajatele väljakutsuvalt, väike helesinine kaap silma peal, käed taskupõhjas, suits suunurgas ripakil.

„Kõnni ära, kas-s tead!“ Need hoiatavad sõnad ütles ta Andreile.

„Ma kardan!“ halises Paula ja tiris Andreid varrukast. „Lähme, lähme ruttu!“

Kuid Kraade-Lulla astus juba raskel õõtsuval sammul ligi ja haaras Luide palitureväärid pihku.

„Mis-s sa piilud meie manne!“

Luide kogeles midagi ebamäära, tema külmast lillatavasse näkku tuli valge ehmatus.

„Kuulge, kuulge . . .“ protesteeris ta.

„Andrew!“ karjatas Paula.

Kraade-Lulla krahmas taskust kasteti.

„Panen sulle ühe kabeli matsu, kas-s tead!“

Nüüd läks kõik kiiresti. Paula lendas vastu majaseina ning varises kõnniteele. Andrei püüdis hoope vältida, kuid see ei õnnestunud, Kraade-Lullal oli kindel käsi teravate nukkidega ja karistushimu südames. Oleks lausa totrus lasta end sel huligaanil vigaseks peksta, ja Andrei pistis jooksmas, jooksis tagasi vaatamata, jooksis midagi mõtlemata, komistas ja jooksis edasi.

„Andrew!“ kisendas Paula. „Appi! Andrew!“
Sellest oli möödunud nüüd juba terve nädal, aga Andrei kandis ikka veel hirmsa öö täkkeid oma näos.
„Kes sind on nõnda kaunistanud?“ imestasid sõbrad.
„Koer tuli kallale.“
Ambrosi Nigul noogutas sügavamõtteliselt pead.
„Ka koertel on inimeste kalduvused — nad hammustavad.“

Paula ei käinud enam kohvikus ja Gusti ei vastanud Andrei tervitusele. Ta möödus temast kõrgilt, sirgelt ja hoidis astudes jalapöiad väljapoole.

Uhel hommikul avastas Andrei, et tal pole taskus isegi kahtkümmend viit senti, et tellida tass kohvi. Ta külitas voodil, näris kuivanud leivakannikat ja luuletas kummipuu lehtede all proua Hüübikesele laulu.

MEENUTLUSHETK

Mu pilkude sinine tahtlus
su loobumust taunida riskis,
nüüd käristet ammugi lahku
teed, millel me kohang kord ristus.

Pronkspõlevad silme laguunid
veel hõõgaks kui loojangu käes:
neid südamest heita ei suuda —
need peegliks mu pilgele säet.

Ta viis kirja posti, kuid vastust ootama ei jäänud. Juba järgmisel päeval, ajanud habeme ja pressinud püksid, sõitis ta Kadriorgu.

Liide võttis Andrei lõbusa irvitusega vastu ja ütles proua talveaias olevat. Andreil tõsisis rõõmunutt kurku. Kõik oli siin endine ja ometi täiesti uus. Mahajäetuna, pärast lugematuid kordi eksi vedamist, tundis ta nüüd eriti teravat vajadust tubase soojuse järele, nautis avarate ruumide mugavust, parketi heledat libedust ja pehmeid vaipu jalge all.

Söögitoast kaugemale Andrei enam ei läinud. Siit läbi klaasvaheseina nägi ta proua Hüübikest ajakirjanik Ha-Ha embuses. Proua Hüübike oli hommikukleidi väel ja nende ees lauakesel seisis alles rüübamata, jahtuv kohv. Andrei keeras ringi ja läks käratult tuldud teed

tagasi. Ta silme ees ringles musta ja kollase karussell, ning ta laskis, ilma et ise oleks märganud, muigaval Liidel palitu selga aidata.

Kuhu minna? Agulisse, „Mekasse“? Olgu siis „Mekasse“. Andrei ei leidnud sel kellaajal ühtegi sõpra eest, kohvik oli kõledalt tühi. Ta istus ja pani kübara lauale. Blond Veroonika küsis ta soovi.

„Kas võlgu annate?“

Ettekandja vabandas ja kadus kardina taha. Siis tuli kohvikuomanik ise, tervitas noormeest aupaklikult kättpidi ja palus kõik omad soovid ettekandjale teatavaks teha. Andrei oli säärasest südamlikkusest liigutatud ning tellis kohvi juurde virna saiu.

Kõht täis, süütas ta suure mõnuga sigareti. Kui ettekandja järjekordse aurava kohviga tuli, haaras Luide ta käe ega lasknud seda lahti. Keegi ei mõistaks, kui väga vajas Andrei hoolitsust, kaastunnet ja armastust.

Mu nukker elukroonika
teist jutustab, Veroonika.
Ja nukrutseb harmoonika:
Veroonika, Veroonika!...

deklameeris Andrei, anuvalt neiule silma vaadates. Ettekandja tammus kohmetult ühelt jalalt teisele, aga siis tuli kohvikuomanik tagasi Andrei lauda koos hollandlase härra van Bangiga ja sest tuli üks pikk ja erutav jutuajamine.

Pole halba, millest head ei sünniks...

5

Tuiskas. Linn pilgutab asjatult oma tuhandeid kollaseid tulesilmi, need mattusid valgesse tumma pöörisesse. Kõveraid tänavaid vaevas unine rahu ja imelik vaikus nagu siis, kui kell seisab. Aga kell ei seisnud. Raetornist kõlasid ta löögid, mis kaotasid sajus oma hääle heleduse, Nete luges neid külmade huulte liikudes. Võõra maja uktsel seistes nägi ta hästi igäüht, kes läks „Mekasse“ või sealt välja tuli. Ta seisis siin juba nii ammu, et ta jalge ette oli korjunud kõrge lumi...

Aga tuisk tikkus üha vihasemalt ligi, Nete taganes, toetas oma tugeva laia selja vastu tammepuu-ust. See oli vanaaegne ja ta ukselink kujutas lamavat lõukoera.

Millegipärast küsiti nüüd majast:

„Kes on?“

Nete vaikis, asi ei puutunud temasse. Uks avanes nii veidike, et pimedusest paistis pool vana halli nägu. See võis olla mehe ja võis olla naise nägu, võis olla rauga kassi nägu.

„Mis teil vaja on?“

„Midagi.“

„Teie helistasite?“

„Ei.“

„Kes siis?“

„Ma ei tea.“

Uks sulgus, võti ragises lukuaugus, sammud eemalduvad lohinal ja Nete tardus oma endisse asendisse. Kas oligi mõtet siin seista, tuisus, võõra maja räästa all? Polnud enam mingit kahtlust — Tuuli oli hakanud talle valetama. Nete oleks võinud ju nüüd kohe „Mekast“ järele pärida, millal lõpeb tüdruku tööaeg, kus ta käib ja kellega. Kuid Nete jäi kannatlikult tuisu tuisata, selg vastu vanaaegset tammepuust ust, jäi ootama oma tütart, et võtta kinni ta käest ja viia ta koju.

Jälle avanes uks, seekord suurema käraga, ja väike vana nägu värises vihast:

„Inimene! Mispärast te vahetpidamata helistate? Häbi ei ole!“

Nüüd märkas Nete kellanuppu.

„Ma ei teinud seda tõesti meelega,“ pomises ta, läks siis mõni maja edasi ja otsis madalalt võlvitud kangialusest tuulevarju. Lumi tuiskas kinni ta jäljed. Ja jälle oli ümberringi see imelik raske vaikus.

Viimased külalised olid lahkunud oma teed, „Meka“ aknad kustusid ja kollase valguse ruudud kadusid lumelt. Tuisk taltus, hakkas sadama suuri kohevaid helbeid ja Nete läks selles harvas sajus koju. Läks vimmas seljaga, ja kummalisel kombel tegid helbed ta näole haiget. Niisiis oli tüdruk teda petnud, kui ütles, et on õhtuses vahetuses tööl.

Tuuli pidi kindlasti kuulma ema tulekut, ta ei maga-

nud, seda reetis hingamine ja ripsmete värin. Nete istus oma voodile ja surus näo kätesse. Ta istus niimoodi kaua, pisarateta ja mõteteta.

Hommikul aga tuli kõik tagasi, valu ja viha, tuli kibedus südamesse. Nii nagu tema eile, ootavad ainult joodikute naised kõrtside ees oma mehi. Netele meenus vihast värisev rauga nägu, kes teda ukse vahelt häbisitas nagu ulakat, nagu ukse kelli helistavat poisikest.

„Kus sa õhtuti käid?“ nõudis Nete.

„Mina olin kodus. Sina käisid,“ vastas Tuuli.

See polnud enam see Tuuli, armas, hea, kuulelik, puhas kui lill. Millal kõik nõnda muutus, millal?

Ja Nete meeleheide kobrutas üle ääre, ta süüdistas tüdrukut halbade, raskete sõnadega, — ilmaski varem polnud ta kellelegi sääraseid ütelnud. Tuuli põrnitses altkulmu ema väljasirutatud käsi.

„Nende kümne küünega olen ma sulle kooliraha kokku kraapinud. Need käed pole tõstnud portselanist kohvitasse, vaid mitmepuudaseid viljakotte.“

„Ma olen seda juba küllalt kuulnud. Kas sa oleksid tahtnud, et ka mina kotte kannaksin?“ lausus Tuuli tigidalt. „Ma annan sulle iga kuu kogu oma teenistuse, viimse kui sendini. Mis sa veel tahad?“

Nete astus kummuti juurde, haaras pesusahtlist Tuuli kroonid ja pani lauale.

„Võta. Sinu kibedat leiba pole mulle vaja.“

Tuuli ei puutunud seda raha. Ta seisis minekuvalmis, käsi ukseingil.

„Kui sa pärast tööd kohe koju ei tule, siis ära tule üldse,“ ütles Nete veel.

Tuuli virutas ukse kinni. Nete jäi õudusega kuulatama tüdruku ülepeakaela tormamist trepil. Mis saab, kui ta järsku ei tulegi enam, jääb kusagile hulkuma, läheb raisku.

See oli Nete raske päev, täis rahutuid oletusi, kahetsust, süüdistusi, et ta pole osanud oma lapse usaldust võita. Nete ei teinud sel hommikul mitte kui midagi, istus külmas, kütmata toas, laual laiaili kõik perekonnapildid. Siin oli Tuuli algkooli-aegseid grupipilte, esimesest klassist, kus ta teiste suuremate laste tagant vaevu välja paistis . . . Tuuli, Paula ja Gusti, kõik kolm mad-

rusekleitides. Need õmbles vennanaine Alma, kui ta veel mõistuse juures oli, aga Tuuli ajas jõuluõhtul kohe tuliue seeliku küünlarasva täis... Siin oli Aadama pilt, kolme-aastane Tuuli süles. Tuuli ühine leeripilt Eerika ja Elmariga hoovimajast... Tuuli, keskkooli lõputunnistus ja lilled käes.

Oli veel kaks pilti — Nete tütreaga, see, mille suuren- dus seinal rippus, ja Tuuli isa Eduard. Neid enda ees hoides meenus Netele miskipärast üks ammune jutt Aadamaga.

„Sa oled liialt vali,“ ütles ta Netele.

„Laps peab sõna kuulama.“

„Tuuli kuulab sõna sellepärast, et kardab sind, aga kui ta enam ei karda, kas ta siis ka veel kuulab?“

Nete sai pahaseks.

„Mis sina lastest tead, sinul neid pole,“ ütles ta nip- sakalt, tehes sellega vanamehele suurt valu. Eks ole ju Adam Tuuli oma kätel üles kasvatanud ja teda kar- jatanud sel ajal, kui Nete tööl käis. Ehk oligi Aadamal õigus? Võib-olla oli ta tõesti liialt vali? Kui tüdruk nüüd ainult tuleks, küll Nete juba oskaks temaga rääkida, panna ta südant puistama. Polnud vaja Tuulile nii pahu sõnu ütelda, kuid eks ema või kõike: öelda ja lüüa ja jälle oma laps rinnale suruda. Nii mõtles Nete.

Kellaosutid lähenesid ajale, mil Tuuli enamasti ikka koju saabus, ja Nete rahutus kasvas. Ta istus akna all ja vahtis üksisilmi tänavale, pani siis palitu selga ja otsustas tüdrukule vastu minna. Mõtles ümber, võttis palitu maha ja istus tagasi akna alla ootama.

Kui ta vaid tuleks, kui ta ainult tuleks, ahastas Nete.

Ta tuli, täpselt nagu varem. Nete naeris ta samme kuulates suurest heameelest ja kergendustundest.

Tuuli läks kuuri, tõi puid, tegi pliidi alla tule ja kolis- tas külmade tühjade keedupottidega.

„Kas ma koorin kartuleid?“ küsis ta. Nete ei vasta- nud. Tal oli järsku nagu piinlik pärast suurt tüli oma rõõmu näidata. Ta pidas õigemaks oodata, kuni tüdruk ise avatud südamega ta juurde tuleb. Aga sedamööda, kuidas Tuuli köögis toimetas, sadestus Nete kibestus ja solvumise mõrkus.

Tuuli valas kartulitelt vee, pani kahvlid lauale ja kandis toidu ette. Aga just siis mässis Nete end suur-
rätti, valmistudes ära minema.

„Sa ei tulegi süüa?“ küsis Tuuli tusaselt.

„Ütlesin ju: mul pole sinult midagi vaja.“

Kui Tuuli oleks püüdnud ema meelitada, talt suur-
räti ära võtnud ja ta vägisi lauda vedanud, oleks Nete
järele andnud. Aga Tuuli kehtas õlgu, astus akna alla
ja hakkas tigidalt asalea lehti näppima. Sest kui Nete
oleks ennist lauda istunud, siis oleks Tuuli ema kaela
ümber hakanud ja lepitust nurunud.

Sellest päevast sai müür nende vahele. Räägiti ainult
möödapääsmatul juhul ja jäiselt, ning kui Tuuli ühel
ööl üldse koju ei tulnud, siis ei lausunud Nete talle
hommikul ainustki sõna. Tuuli tegi, nagu ei märkaks
ema hukkamõistvaid silmi, ta ehtis end tööle minnes,
läks ja tuli, ilma et emale sõnagi oma käimistest oleks
lausunud.

Ja Nete vaikis samuti.

Ta ei puudutanud, nagu lubas, Tuuli raha ja hakkas
tööd kuulama. Kümme aastat tagasi öeldi talle:

„Vana!“

„Ma olen tugev ja terve,“ õiendas Nete asjatult.

„Võin vabalt rasket meeste tööd teha.“

Nüüd, kümme aastat hiljem kordus jälle sama
lugu.

„Kahju küll. Oleks te noorem, siis ehk . . .“

Tuli nii välja, et Nete pole kunagi noor olnudki . . .
Aga seda suurema jonniga ja visadusega käis ta kontori-
tes end koristajaks pakkumas, turbakaalumiskotta küh-
veldajaks, jaamahoonesse põrandaid pesema, kauba-
lattu öövahiks.

Igale inimesele tuleb vanadus. Uhele toob see hea
rahuliku põlve, teisele üksinduse ja kerjakoti. Elu pol-
nud Netele muud kui koormaid selga ladunud ja
raskusi ette veeretanud. Pool lapse-eas sai ta töörak-
kesse, toitis ja koolitas vend Augustit, jäi mehe armas-
tusest ja toest ilma, üksi kasvas last. Oli ta suu
kunagi paremat pala maitsnud või oli ta kunagi enesele
mõtelnud! Ei ilmiski, sest kord oli Tuulile kingi vaja,
või koolikleiti, raamatuid. Ta ei läinud mehele, sest ei

tahtnud oma lapsele võõrasisa, hoidis kogu armastuse ja sooja jagamatult ainsale tütrele.

Nüüd on ta vana, aga kes maksab memme vaevad? Ja Nete muutus oma suures kurbuses külmaks ning ligipääsmatuks. Isegi Aadamast hoidus ta eemale. Aga vanamees toppis igale poole oma nina, kas seda taheti või mitte. Majal olid silmad ja kõrvad, seda, mida koridoris teati, teadis ka Aadam.

„Sinul on kivi kõvadus,“ ütles ta Netele oma tagamõttega. „Aga kas see üksi alati aitab? . . .“

Kuid Netele oli nüüd ükstapuha, kas aitab või ei aita, talle näis, et miski ei suuda enam seda vahekorda heaks teha. Vimm süvenes üha, viis ema ja tütre teineteisest aina kaugemale nagu ise kanti triivivad pooleks murdunud jäätükid.

Seda tundis ka Tuuli, ainult tema võttis kõike vähem südamesse, sest temal oli veel üks teine suur mure. Viimasel ajal leidis Ahti tema jaoks hoopis vähem aega kui varem. Mõnikord lahkus ta kohvikust koos Gustiga. Kui Tuuli sellest juttu tegi, hakkas Ahti naerma ja narris teda:

„Mona Lisa on armukade!“

Ahti võis rääkida, mida tahtis, Tuuli uskus oma aimusi ja tundis hästi oma onutütarde viisi kiinduda kuulsustesse, olgu need Uusküla jõumehed, Tallinna luuletajad või ameerika filmitähed.

Ahti käitus kummaliselt, teda oli raske mõista. Kord oli ta hea ja hellitav, kord pahur ja tõrjuv.

„Preili! Tooge suitsu!“ käsutas ta neil puhkudel järsul toonil, ilma et tüdrukule oleks kohvikus viibimise ajal pilkugi heitnud. Ainult ära minnes, kui juhus tuli, ütles norivalt:

„Mis on? Mis sa mossitad?“

Tuuli püüdis asjata Ahtiga tõsiselt rääkida. Ta kaalus ja mõtles aegsasti järele, mida ütelda, ent Ahtiga kokku saades kujunes kõik hoopis teisiti. Enamasti pööras Ahti ta etteheited naljaks ja käis Tuulile nii kaua peale, kuni see lõpuks talle jälle rõõmsalt vastu naeratas. Ta ei eitanud midagi, ei töotanud ega lubanud midagi. Ta hellitas Tuulit kui last, nokkis ja naeris ta üle, kuni Tuuli jälle uskuma hakkas. Uskus ja armastas.

Uhel õhtul tuli Mia talle tänaval vastu. Tüdruk oli lõbus, mingis kantud palitus, mida Tuuli polnud varem tema seljas näinud.

„Kuidas sul läheb?“

„Hästi,“ vastas Mia naerdes. Ta lõhnas viinast.

„Töötad või oled nüüd kodus?“

„Töötan,“ vastas Mia ja naeris jälle.

„Ma pean nüüd minema,“ lausus Tuuli.

„Mine, mine. Kes sind peab!“ vastas Mia tigevalt.

See kohtumine tegi Tuuli südame raskeks. Talle näis, et viimasel ajal suhtuti kohvikus ka temasse teisiti kui varem. Miks siis? Kõik armastavad ju? Proua Hüübike peab üleval noori poisse, näitlejanna monokliga püüab kohvikuist äritegelasi, kõigil tuntud seltskonnainimestel on oma armuseiklused. Miks siis Tuuli armastuses nähti miskit kõlvatut, miks siis temale selle pärast nii pahasti vaadati? See väike hapu näoga kriitik ütles Tuuli juuresolekul teistele:

„Korralikke tüdrukuid pole olemas. Varem või hiljem hakkavad nad käest kätte käima.“

Oli see Tuuli kohta öeldud?

Vist küll. Nad olid juba küllalt imetlenud kivises hoovis tärganud lille ja muutusid nüüd julmalt ükskõikseks maast katkutud õie vastu. Keegi ei leidnud Mona Lisa naeratuses enam midagi erilist. Temale vaadati nüüd nagu kõigile teistele kohvikuettekandjatele, keda võis kutsuda restoranikabinetti, paluda modelliks või saanisõidule Liiva kõrtsi.

„Kas ka sinu arvates pole ma korralik tüdruk?“ küsis Tuuli pärast Ahti käest.

„Kuidas nii?“

„Sa ei öelnud ju midagi selle Nigula jutu peale,“ heitis tüdruk nukralt ette.

„Nigul on misantroop!“ naeris Ahti. „Tema arvates kõik inimesed erinevad loomadest ainult selle poolest, et nad januta joovad ja aasta läbi armastavad.“

Tuuli kibrutas kulmu. Kuidas võis mõnitada armastust, kõige pühamat ja ilusamat tunnet! Kas nad irvitasid ainult teiste, või ka enda armastuse üle?

„Ära vaeva oma ilusat pead! Sina, mu lamburneiu

ja metsroosike. Sina ei mõistaks ju niikuinii vaimu-
inimeste targutusi. Armasta, ja ära mõtle!"

Sel õhtul oli Ahti otse liigutavalt kena. Nad istusid
diivanil ja vaatasid raamatutest pilte, kuulasid muu-
sikat ning söösid teineteist pähklitega.

Tundes külje all mingit kõva nurka, tõmbas Tuuli
sohvapadja alt avatud raamatu.

"Loed?"

"Õhtuti vahel."

"Hitleri elulugu?"

Ahti noogutas.

"Hitler on kole."

"Miks?"

"Ta tapab süütuid inimesi."

"Nii on vaja."

"Vaja?" hämmastus tüdruk.

"Patriotism nõuab ohvreid." Ahti lõi raamatu kinni
ja lükkas ta sohva ääre alla, käeulatusse.

"Metsroosike teeb poliitikat!" pilkas ta. "Kust siis
sina tead, kui kole Hitler on?"

"Kõik, kõik räägivad seda!" kaitses Tuuli end trots-
likult, teda solvas Ahti üleolek. Just nagu oleks see,
mis Tuuli arvas või ütles, alati pururumal.

"Kõik — see on mass. Massil aga pole oma ajusid,
pole oma arvamust. Temalt ei küsitagi seda," seletas
Ahti ja suudles Tuulit.

"Ei ole midagi ilgemat, kui naised tikuvad poliiti-
kat tegema," ütles ta veel.

Nad ei rääkinud sellest enam. Nad kuulatasid tuhmi
roosa valguse käes teineteise kõrval lumetormi. Puud
ragisesid ja kääksusid, tuisk otse murdis aknaisse.

"Vaesed viljapuud," lausus Ahti. "Nad võivad sel
õudsel talvel hukkuda."

Agaga hommikul oli väljas valusalt valge ja hardalt
kaunis. Mitte ühtegi meeletuse jälge. Männid seisis
sirgelt ja haljalt, liikumatud ladvad kirkas hommiku-
taevas. Ahti sulges ateljee ja astus võtmeid tasku top-
pides Tuuli kannul trepist üles. Paraaduksel kohtusid
nad isaga. Leo Pühalepp tervitas toreda selge ilma pu-
hul ja kergitas karvaläkit. Ka tema oli väljumas noore
väga ilusa tütarlapsena, veel nooremaga kui Tuuli.

Sel hommikul tõttas Ahti Kunstihoonesse, sest president isiklikult ja Kunstimuuseum kavatsesid näitusele maale ja skulptuure omandada. Aga kellelgi oli veel suurem kiire. Luidel. Ta kihutas antud aadressil Laiale tänavale, andis kolm lühikest kella ning pääses majja.

Seni kui Viiul kette ja riive uksele ette lükkas, vaatas Luide väikest rōsket tuba. Raudahi, värvimata laud, mõned toolid, koiku, akna ees tumesinine kardin — niisugune nägi see välja. Nagu fotograafi pimik või öövalvuri putka. Aga sealt viis teda Viiul edasi, läbi mitme pika koridori, mis olid maast laeni kaupu täis. Kinga- ja pesukarpe, valmisriideid, sporditarbeid, vaipu, kangaid, tekke, karusnahku, pitskardinaid, portselani ja lühtreid, peeglit ja klaasi.

Vaata aga vaata, imestas Luide, kübarat rinnal hoides.

Lõpuks tõi Viiul Andrei suurde heledasse ampiirmööbliga saali. Väikese marmorlauakese ümber istus meeste seltskond. Härra van Bang tõusis Luidele vastu ja surus naeratades ta kätt. Kaks teist härrat ei võtnud vaevaks end kergitada; üks istus lamakil, pikad jalad sirgus, värvipael üle kõhu.

„See on Tudeng, teie ülemus ja juht,“ tutvustas härra van Bang. „See aga on härra Leonhard Lilleluht. Nagu ma kuulsin, olete vanad tuttavad.“

„Moens-s,“ pöördus mees, kellest räägiti, ja lõi irvitades kaks sõrme kõrva äärde. Nüüd märkas Andrei lauanurgal ka helesinist kaabut, sini-must-valge sullekesega punutud nõöri vahel. Andrei lõi jalust nõrgaks, aga seal suskas Kraade-Lulla täieliku ilmetu rahuga oma suure labida Andrei pihku. Tudeng võttis oma pikad jalad veidi koomale, nii et Luide istuda sai. Viiul tõi viina, klaasid ja suupiste.

„*Ad rem!* Asja juurde!“ kamandas Tudeng ja täitis ebakindla käega klaase. Ta linavalged sirged juuksed langesid pulkadena silmile ning pisut verele korbatanud huuled ei püsinud koos. Näis, et ta polnud veel toibunud tormiliselt veedetud ööst, aga ta oli leplik ja käsutas kõiki ladina keeles.

Kraade-Lulla vahtis teda tõmbi ilmega, laup kortsus.

„Kas ta räägib alati arstirohtude keeles?“ küsis ta van Bangilt.

„Oh ei,“ naeratas vanahärra. „Ta on kartmatu ja julge lõvisüdamega poiss.“

„Klaar,“ noogutas Kraade-Lulla ja jõi klaasi põhjani tühjaks, väike sõrm peenutsevalt püsti. Viiul täitis klaasid uuesti ja härra van Bang ütles piduliku tõsiseusega:

„Teie kõigi mehisus ja vaprus leiab väarikat hindamist.“

Luide naeratas vaevumärgatava peakummardusega.

„*Pro patria!*“ röögatas Tudeng ja loksutas viina marmorlauakesele.

„Mis ta ütles?“ küsis Kraade-Lulla murelikult, peanahka liigutades.

„Ta tõstis klaasi isamaa eest!“ vastas Luide.

„Ahah,“ noogutas noormees ja lisas mõistvalt: „Klaar.“ Tal tekkis sedamaid Luide vastu poolehoiutunne nagu inimese vastu, kellele võib tugineda. Üldse oli teda raske ära tunda, ta oli täis kohanemispüüdu ja ebakindlust.

Tudeng hakkas juba kärsitust ilmutama ning hollandlane püüdis teda igati rahustada.

„Kohe tuleb šeff ja ajab asjad jutti.“

Luide vaatas ringi, ta oleks väga teada tahtnud, kelle korteris ta viibis — „Meka“ omaniku, hollandlase või Viiuli pool. Kaks viimast näisid siin kodus olevat, nii naeratav hõbepäine härra van Bang kui ka viinalauda korraldav Viiul. Valgel marmorkaminal raamitud foto ei reetnud samuti midagi. See kujutas tuntud näitlejat, tragöödiate heroiini, monokkel silmas ja täiesti alasti.

Luide silmitses huviga mahagonipuust raskeid laudu, mille plaate hoidsid oma tiivanukkidel kullatud sfinks-karüatiidid, tikitud toole lõvikäpad ja lohed käetugedel, palmettide ja girlandidega ehitud kappe ning kapikesi, pronksist küünlajalgu ja maalitud vaase. Andrei hindas ligikaudu nende koguväärtust, ohkas ja pööras pilgu ära.

„Palju seal praegu külma on?“ küsis ta.

„Petsamos oli täna hommikul miinus 45 kraadi,“ teadis härra van Bang, kuid lisas kohe lohutavalt: „Aga

see on ka ainuke häda. Briti varustab Soomet lennukite ja muu sõjamaterjaliga ja kogu maailm saadab sinna oma parimad pojad."

"*In optima forma!*" tähendas Tudeng.

"Mis ta nüüd ütles?" päris Kraade-Lulla Andrei poole end kallutades.

"Ütles, et kõik on parimas korras."

"Tibensi-topp," noogutas Kraade-Lulla. Ta hakkas arstirohtude keelest üht-teist juba ise taipama, muutus kodusemaks ja kindlamaks. Luide aga tõlkis nüüd palumatagi, püüdlikult ja otsekohe.

Varsti tuli šeff, viskus vabasse tugitooli ja laskis endale jooki kallata.

"Härrad, teie minek on mõneks päevaks edasi lükatud. Aga tuleval nädalal olete juba päris kindlasti sealpool lahte." Šeff andis Viiulile vaikselt märku:

"Kas Leo Pühalepp saatis raha ära?" Viiul noogutas ja kadus toast.

"Ärge muretsege. Kõik teie päevad siin saab kinni makstud," teatas šeff käsi hõõrudes.

Viiul tuli tagasi, ulatas talle rahapaki ning šeff jaotas selle kolme mehe vahel ära.

"Oleks vaid rohkem selliseid poisse," ohkas ta.

Tudeng laskis raha oma väljasirutatud pihku lugeda.

"*Vivat, crescat, floreat!*"

"Elagu, kasvagu, õitsegu!" tõlkis Luide.

"Klaar!" ühmas Lulla pahaselt, kõik oli niigi selge — sinised kümmelised.

Terve päev otsa kõhkles Luide, kas maksta Hüübikesele võlga. Ta pikendas fraki pantimistähtpäeva ja ostis karbi minjoonšokolaadi blondile ettekandjale Veroonikale. Aga mida teha proua Hüübikesega? Võlg oli suur.

Kui omal ajal naine talle esimest korda laenu pakus, keeldus Andrei piinlikkusest.

"Saan aru," mõistis proua Hüübike. "Aga selles pole ju midagi halba, kui te mu ajalehe kassapidajalt võtate oma tulevaste luuletuste arvel avanssi."

Andrei tegigi nii, võttis raha ja andis kassapidajale allkirja. Proua ei pärinud ega tundnud kordagi selle vastu huvi, ja alles nüüd hakkas ähvardama ning lubas

kohtuga võlga sisse nõuda. Andrei otsustas mitte maksta. Otsustas ka oma agulitoa eest töölislesele maksmata jätta. Kohvri võis ju seniks, kui ta siit ära on, šefi korterisse viia.

Veel üks väikene business langes Luidele otse sülle ja paar roosat paberit tuli sinistele lisaks. Topelt ei kärise! Ajalehtedes aga ilmus iga päev nüüd suur reklaam:

*Daamid, täitke etiketti —
kandke tatti ja žoržetti,
crêpe changeant'i ja brokaati,
rõõmustamaks noort ja taati.*

*Rikkas valikus kodu- ja välismaa uudismustreid
soovitab*

riideäri MADIS KUNNAPU PÄRIJAD

Maakri tn. 2

Hinnad mõõdukad.

Andrei Luide lõikas kuulutuse iga päev välja, märkis ajalehe nime, numbri ja kuupäeva peale ning lisas oma varem ilmunud loomingu juurde, kleepides need ilustasti kladesse.

Jõulud olid läbi. „Mekas“ aga põletati ikka veel igal õhtul küünlaid. Kuuse taga kõrvalises lauakeses istus Armand Kull. Keegi ei märganud tema puudumist viimasel ajal, keegi ei küsinud kordagi tema järele ega imestanud, kuhu ta oli jäänud või et ta nüüd jälle siin istus. Ta nägi halb välja, suurte säravate aukus silmadega. Paistis, et ta oli põdenud rasket haigust, mis teda nõnda ära kurnas. Noormees noogutas rõõmsalt Mona Lisale, aga tütarlaps ei võinud seda näha, ta silmad olid täis pisaraid ja ta tõstis Pühalepa ette kohvitassi.

„Ära tee skandaali,“ sosistas Ahti kurjalt.

„Ma ei tee ju,“ kogeles Tuuli ja pisar kukkus kandikule, kuhu Armand Kull pani kevadel oma sinilillekimbukese.

„Sa ütlesid, et annad talle joonistustunde, aga nüüd...“

„Aga nüüd on ta mulle modelliks. Mõistad. Ja ainult.“
Tuuli värahtas Ahti hääle külmusest.

„Mõistan . . .“ surus ta hambad huulde.

„Või pean ma iga kord sinult küsima, kes minu juures tohivad käia ja kes mitte?“

„Ahti!“

Tuuli alandas end nõndaviisi siin seistes, ent ta oleks võinud ennast veelgi rohkem alandada, ükskõik, kas või kogu kohvikurahva ees, kui vaid Ahti oleks jälle endiselt ta vastu hea.

„Aitab nüüd küll,“ lausus Ahti leplikumalt. „Ära nuta, Mona Lisa. Kuuled!“

Tuuli naeratas läbi pisarate.

Mis Mona Lisa ta on! Ta pole kellegi Mona Lisa, vaid vaese põlatud aguli pärislaps. Kahju ainult, et agul ei näe kunagi oma laste naeratusi, need saavad teistele pärisosaks . . .

Paan tuli kohvikusse, raputas mütsilt lume ja andis Pühaleppa silmates käega märku. Ta astus palituhõlmu koomale hoides laudade vahel, suur nagu koloss, kähär, paksuhuuline ja õige õrnalt rõugearmiline.

„Tullakse!“ ütles Ahti närveldes. Tuuli aga seisis laua juures ikka edasi.

„Ma tahan sinuga tõsiselt rääkida,“ palus ta.

„Räägi ometi!“

„Siin ei saa.“

„Mis siis lahti on?“

„Ahti!“

Paan lähenes.

„Tule siis pärast tööd . . .“

Paan astus ligi.

„ . . . Nõmmele,“ lõpetas Ahti kiiresti.

„Peab vist kohvikut vahetama,“ ütles ta hiljem Taanielile muiates.

„Miks nii?“

„Ära hakkab tüütama.“

Tuuli tööaeg jõudis lõpule. Ahti oli ammu juba kohvikust lahkunud, läks, ilma et oleks tema poole vaadanudki. Tuuli saatis meest silmadega, asjatult lootes, et see korra tagasi vaatab.

„Preili!“ kuulis tüdruk end hüütavat. See oli Armand Kull. Mis ta soovis? Tema lauda teenis ju „Meka“ uus

ettekandja Rita, punapea, läbipaistva naha, roheliste silmadega, väike, väle ja salakaval tüdruk.

Tuuli raputas hajameelselt pead ja saatis Rita lauda. Aga kui ta, palitu seljas, „Mekast“ väljus, ootas trepikojas jälle too kahvatu, otsalõppenud noormees. Ja enne veel kui see midagi ütelda jõudis, pahvatas Tuuli vihaseelt:

„Jätke mind rahule!“

Noormees kivistus, ainult silmad jäid vaatama pä-rani, suured ja uskumatud. Siis tõmbas ta palitukrae üles.

Oh kui sageli ei hooli me neist, kes meid tõeliselt armastavad... Võib-olla oli see noormees kauase põdemise ajal just ainult sellele kohtamisele mõtelnudki.

Tuuli ruttas jaama.

Rongil aga polnud kiiret. Unises valguses istus laiali üksikuid kõssis sõitjaid. Aknad särasid jääs, kuid Tuuli tajus sinist õhtut nende taga, tähti taevas, tõkkepuid, raudteevahi-majakesi. Talle meenusid tükeldatud peen-ramaad, päikesest virvendav õhk musta mulla kohal, õitsvad pajupõõsad vesistes kraavides, jaamad üleni sirelites, valgete ristidega kalmistu, mis aasta ringi kurb seisab, liivalagendikud väikeste kidurate männi-jässidega ja lillalt lõkendava põdrakanepi väljad. Nii on see kevadel ja suvel. Praegu matab kõike lumi, muudab üksluiseks ja uinutab. Pole mõtet püüda seda rongi aknast näha.

Nõmme jaamast tuli Pühaleppade majani ligi kilomeeter maad. Lumi rudises jalge all, jäises õhtus pilkusi puude vahel kodude roosad tuled ja haugatasid hoovidest koerad. Tuuli meel oli ärevil ja süda raske, aga kui Leo Pühalepp avas helistamise peale ukse kõige armastusväärsema lahkusega nagu oodatud külalisele, vaibus korraga kogu valu.

Tuuli nõõpis palitut lahti ja Leo Pühalepp riputas selle varna. Juba ammu polnud Tuuli siin käinud. Kõik näis endist viisi, ka savist kujutis ukse ülemise piida kohal oma kahe vastupidises suunas vaatava näoga. Ja Tuulile meenus see esimene kord siin esikus, kui ta Ahtilt küsis:

„Mis see on?“

Ja Ahti vastas:

„Jaanuse pea.“

„Miks on tal kaks nägu?“

„Uks tähendab algust, teine lõppu. Igal asjal on algus ja lõpp.“

Ma olen hull, täiesti hull, mõtles Tuuli ja astus kiiresti elutuppa.

„Kus Ahti on?“ imestas ta ümber vaadates.

„Ta pole veel tulnud,“ vastas Leo Pühalepp ja palus tüdrukut kaminale lähemale istuda. Laud seisis kaetuna kahele ning Tuuli rahunes. Näha, et Ahti oli tema tulekuks ettevalmistusi teinud. Leo Pühalepp asus kohvi jahvatama ja ajas tütarlapsena juttu.

„Ma pole teid miskipärast juba ammu enam näinud,“ lausus ta.

Tuuli naeratas viisakusest.

Võib-olla rääkida Ahti isale kõigist oma kahtlustest ja kannatustest viimasel ajal, Ahti põhjendamata muutusest tema vastu? Kas rääkida?

Tuuli kiigutas end toolis.

„Kohe saab kuuma kohvi,“ ütles Ahti isa. Tuuli ärevus kasvas. Ta puudutas tassi vaevalt huultega ja pani lauale tagasi. Leo Pühalepp valas veini.

„Ma ei joo,“ ütles Tuuli ja kattis peoga oma klaasi.

„Veini võib.“

„Ei.“

„Natukene.“

Tuuli andis järele ja rüüpas õige pisut. See oli magus ja hea lahe. Leo Pühalepp noogutas rõõmsalt.

„Eks ole?“

Tuulil hakkas varsti palav. Kusagil südamepõhjas näris valu: kuhu Ahti jääb? Leo Pühalepp istus ta vastas ning vaatas teda üksisilmi raske pilguga. Kunagi selles kiiktoolis istudes näis Tuulile kõik liialt ilus, et tōsi olla. Ja ta mõtles: kui kaua saab olla nii? Ahti surus siis oma peo ta suule...

Sellest mälestusest puhkes Tuuli nutma, nuttis kogu oma valu vallale.

„Ta ei armasta mind enam!“

Leo Pühalepp silitas tüdruku juukseid ja embas ta vappuvaid õlgu.

„Rahu, rahu, mu laps.“ Ning tõstis Tuuli huultele veiniklaasi.

„Surra tahaksin . . .“

„Rumal jutt.“

„Ahti ei tulegi.“

„Jah. Ta ei tulnud.“

Tuuli tõusis ja läks aknalaua juurde. Seal seisis tema savist kuju lõhutud õlaga. Ehk on Ahti juba Gustile selle kohta ütelnud:

„Läheb trumlisse!“

Raamaturiiulil lebasid avatud mapi vahel söe- ja sangviinivisandid. Gusti. Lokid, Lokid. Lokid. Paljastel õlgadel laiali, kuklasse seotud, igati. Kassipoja liigutavalt rumalad silmad.

Leo Pühalepp viis Tuuli kättpidi sohvale.

„Ta ei armasta mind enam!“ kordas tüdruk ühte ja sama, nuuksudes väikesesse lillelisse taskurätti.

„M i n a armastan sind,“ sosistas Leo Pühalepp talle juustesse ning hakkas äkilise palanguga suudlema ta huuli, silmi ja kaela.

Kukkusid puruks tassid, seinalt langes maha indiaani pealiku sulgedest peaehe. Tuuli silmad olid hullunu silmad. Ta kisendas, rabeles, küünitas haarama riulilt antiikseid iluasjakesi, kaugetelt reisidelt toodud suveniire, et nendega suurt hunti lüüa.

Aga hunt ei taganenud . . .

Juuksed laiali, silmad pärani, kleidikaelus lõhki, vankus Tuuli esiku poole. Ja seal, mis ime, seisis Ahti koduses kuues, käed risti rinnal, piip hambus.

„Lõbutsege, aga ärge asju lõhkuge!“ ütles ta pilkavalt. Tuuli ei mõistnud ühtegi ta sõna, pani kuidagimoodi palitu selga ning väljus salkus ripnevate juustega.

Ahti seisis naeratades uktsel, Tuuli barett näpus, mida segane tüdruk ei märganud ta pakkuvast käest võtta. Leo Pühalepp kohendas end toas ja jõi januselt, otse pudelist. India kujuke aga noogutas sellest maavärisemisest saadik ikka veel oma pead.

Rongil polnud ruttu. Jääs pärlendavate vaguniakende

taga oli öö täis sooje tulukesi ja koerte üksikuid hau-
gatusi. Tuuli värises, nagu need tähed seal kauges sel-
ges taevas. Rätikus naine vastaspingil vahtis teda
murelikult:

„Te külmute ära,“ ütles siis viimaks.

„Pole viga,“ vastas Tuuli vaevu huuli liigutades ja
ta pilk langes jälle tühjalt enesesse. Olekski hea ära
külmuda. Kas või nõnda, siin pingil istudes. Kui rong
lõppjaama jõuab, ei ärka Tuuli enam, sureb valu ja
vaibuvad kisendused ta põlevas põues.

„Teil on halb?“ küsis naine uuesti, vastust saamata.
„Heitke kodus sängi. Las ema teeb vaarikateed.“

Ema!

Ema polnud kodus. Tuuli tõmbas köögikapi sahtlid
välja, soris pesupulkade, naelte ja tangide kastis. Otsis,
ja leidis lõpuks pesunööri valge puntra. Kas mitte ema
ei ütelnud kord:

„Käisin kui arust ära. Tõmba või köis kaela . . .“

Mitte Ahti Pühalepa pärast ei tee ta seda, vaid ennast
jälestades. Ta oli reetnud ema, isa ja kodu. Ta oli neid
pölanud, häbenenud ja maha salanud.

Tuuli talitas kiiresti, tõstis vähemagi kõhkluseta foto-
suurenduse seinalt. See kujutas teda emaga. Ta proovis
naela tugevust, viskas palitu seljast, tundes kohavat
verd meeleskohtades ja südame ägedat pekslemist rin-
nas.

Ja just nüüd tuli Nete. Talle sai juba uksel seistes
kõik selgeks: mahavõetud pilt, pesunööri pundar tütre
värisevates kätes. Ta kiskus selle ära, ning keeranud
parajalt ümber rusika, hakkas Tuulit rihmutama. Valu-
sasti, kogu jõust. Peksis nii kaua, kuni märkas lõpuks
ometi tütre nutta tahtvaid silmi. Siis alles viskas ta
nööripuntra kolinal toanurka ning langes lõõtsutades
voodile.

Nii nad nutsid, kumbki omas voodis, kumbki oma
valu. Aga see oli hea nutt, kergendav nagu paiseleht
palavikus haavale.

Tuuli avas silmad suurel valgel. Kummuti äärel talve-
päikeses õitses täies väes jõulukactus ja Tuuli voodi
ees taburetil istus juba vana Adam. Just nagu väike-

sest peast, kui ma sarlakis olin, mõtles Tuuli. Tegin silmad lahti ja nägin Aadama naerust nägu.

Nüüd pakkus Aadam Tuuli poole naljakat asjakest.

„Mis see on?“ imestas tüdruk ja sirutas abitu käe.

„Tibu,“ ütles Aadam. „Ma tegin selle sinule.“ Ja liigutas pulka. Väike kollane puust lind hakkas agara kohmakusega nokkima: toks, toks. Nete tuli ligi, märjad käed põlles, vaatama, kuidas ta nokib.

Tuuli naeratas läbi pisarate ja peitis näo patja. Kas Aadam peab teda ikka alles oma heaks lapseks? Kui ta vaid seda oleks! Kui ta vaid oleks. Aga ta oli hüljanud nende ühise KON-STAN-TI-NOO-POLI.

Aadama vana kortsus käsi, mis pidi tema jutu järele juba maailma loomisest peale puulusikaid tegema, lebas põlvel ja Tuuli poetas oma sõrmed aralt ja hiljukesi Aadama pihku.

Ei, elu ei ole kurb, elus on vaid kurbi hetki.

„Mekas“ mängis õhtuti trio. Poodiumisaarekesel seisid tõmblevate vurrukestega Viiul ja saagis kurb-igatsevaid viise. Need oleksid pidanud tegema inimesed headeks, nukraiks ja unelevaiks, ent kõnekõmin oli nii suur ja rõhuv kui auruses saunas. Millest nad sumisesid? Kõigest. Nad imestasid. Nad ei imestanud millegi üle enam. Nad rääkisid vastakuti uudiseid. Nad väitsid: maailmas pole midagi uut. Kiiresti ja sujuvalt liikusid laudade vahel ettekandjad tuvisinistes kleitides, peeneil kontsadel, õhkõrnad põllepilvekesed ees.

Saali viimases loožis istusid koos kõik meie tuntud sõbrad, peale Ernst Eevaldi, Luide ja proua Hüübikese. Ajakirjanik Ha-Ha jutustas oma suurepärasest inimtundmisest.

„Ma oskan inimest kohe, esimesest pilgust hinnata,“ kinnitas ta. Sellest taheti lähemalt kuulda.

„See on väga lihtne. Vaatan ja otsustan: see on loll, see ei ole. See on, see ei ole.“

„Mis saab nüüd sinu lapsest?“ küsis Paan.

„Midagi. Maksan alimente,“ teatas Ha-Ha, teistkordne õnnelik abielumees.

„See on parim, mida võib sinu lapsele soovida,“ arvas Ambrosi Nigul.

Ha-Ha oli liiga õnnelik, et solvuda. See-eest olid mõlemad kujurid, Taaniel Paan ja Ahti Pühalepp, omavahel pahuksis. President ja Kunstimuuseum ostsid Pühalepalt kumbki ühe töö ning jätsid Taanieli marmorist suurepärase „Muusa“ tunnustusest ilma. Nii-suguse ülekohtu puhul ei saanud kriitik oma arvamist ütlemata jätta.

„Armas Ahti,“ lausus ta. „Sinu papa oleks võinud ise su teosed ära osta. Miks peab raha voolama ikka sinna, kus teda niigi laialt vedeleb.“ Siis pöördus ta norutava Paani poole ja lohutas teda:

„Ära siis seepärast kurvasta, kui tõupulli-jaamad ja kunstsõnnik on presidendi hingele mõistetavamad.“

„Sa lähed liiga kaugele!“ hoiatas Pühalepp läbi hammaste.

„Ei lähe. Kaitseseisukord ei luba,“ muigas kriitik hapult ja tellis uuelts ettekandjalt Silvilt klaasi külma vett.

„Iga asja tuleb talle kaks korda ütelda,“ pahandas Nigul. Ta ei sallinud Silvit, kohevast ja valget nagu pärmisai.

Kohviku aeg hakkas läbi saama. Tühjaks jäänud laudade kohal kustusid seinabraad, mis oli ühtlasi märguandeks neile, kelle jutt alles veeres. Ettekandjad tellimisi enam vastu ei võtnud, nad tühjendasid tuhatoose väsinud ilm, kulunud mink näol, ning kandsid musti nõusid kööki.

Aga mõni minut enne kohviku sulgemist tormas sisse hingeldav Andrei Luide. Ta nägu kiirgas erutust ja rõõmu. Ta oli äsja maha saanud luuletusega ja kihutas kohe kohvikusse, lootes leida mõne sõbra eest, kellele oma värsse ette lugeda. Nähes sõprade vingus nägusid, sai Luidele selgeks väikese sissejuhatuse vajadus ning ta hakkas arutama elu ja surma probleeme. Nagu näiteks: miks tundub surm sõjaväljadel võrratult vähem hirmsana kui omas kodus? Pisut hiljem kordas ta umbes sama mõtet:

„Tervitagem surma, mis ei anna mahti kohevateks ettevalmistusteks!“ Ja alles seejärel luges ta sõpradele ette luuletuse, mille lõpetas eht-tuliselt ja paatosega.

Lõpp hetkil, mis sulnina helged,
meest kutsuvad püss ja tääk,
ta süda nüüd tormakalt relvleb
ning neide tend leinama jääb.

Hollandlane, härra van Bang, kes nägi Luide laiu žeste, kartis natuke tema pärast. Seepärast astus ta meeldiva naeratusega ligi ja palus luba seltskonnaga ühineda. Keegi ei vastanud talle ning härra van Bang lohistas endale teisest lauast tooli. Nigul aga pöördus Luide poole, kes alles oma luuletuse mõju all viibis.

„Püha Augustuse kommenteerija Vives oli oma silmaga näinud ühte munkka, kes oskas tagumisest keha-poollest välja pressida häälightsusi, mis olid täpses kooskõlas selle luuletuse värsimõõduga, mida talle parajasti ette loeti.“

Tühi kohvik rōkkas Paani hirnumisest ning Klaver, Viil ja Tšello pistid kokkunult oma pead kardina vahelt välja.

„Hi, hi, hi,“ itsitas Ha-Ha rusikas pihku. Luide põrnitses vihaselt ajakirjaniku nõelasilmast talvepalitut — proua Hüübikese jõulukingitust, aga oma leebe iseloomu tõttu ei öelnud ta muud, kui needis mõttes neid kõiki kokku, eriti aga Nigulat.

Ka Ahti oli Nigula peale vihane, nii vihane, et ta isegi ei kuulnud härra van Bangi jutustust saksa taskulahingulaeva „Admiral Graf Spree“ eneseuputamisest ja tema kapteni vabasurmast.

„Ah, see sõda, see sõda!“ vangutas too kurvalt pead. „Hitler sõdibki sellepärast, et maailma kõigis geopoliitiliselt erinevais ruumes rahu kindlustada.“

„Jaa!“ kiitis Nigul. „Tema rahutagavarad on tohutud. Igasse kereesse üks padrunisalv korraga.“

„Teie ei usu Hitleri rahupüüdesse?“ naeratas nukravõitu härra van Bang.

„Usun!“ nõustus Nigul. „Rahu oleks võinud ära lõppeda, kui tema poleks sõda alustanud.“

„Ma ei luba igasugustel avaliku korra vastastel... igasugustel ollustel ennast avaldada!“ mõiratas kahvatu Ahti Pühalepp.

„Kes on ollus? Ma küsin, kes on ollus?“ tõusis Paan ähvardavalt. „Ütle veel kord!“ ja pani rusikaga vastu

lauda, nii et tassid purunesid. Ahti Pühalepp kergitas end pisut ja lõi Paanile otse näkku.

„Sina Pätsu kutsikas!“ möirgas vihast ja verest pimestatud Paan. „Sina buldogi p . . . lakkuja!“

„Meka“ omanik, tema trio ja uus ettekandja Silvi jooksid mehi rahustama, kuid jätsid kohe omad head kavatsused — lööming arenes kiires tempos. Härra van Bang ronis neljakäpukil laudade vahel, kuhu ta oli kukkunud, Ha-Ha silmad jooksid sirinal vett, ta keksis püstijalu istmel ja oigas naeru käes. Ahti hoidis löögi- valmilt tooliraame pea kohal, kuna Paan usaldas ainult oma jämedate käsivarte jõudu. Paani kõrval võitles lõvina kriitik, kootud vesti väel, väike Ambrosi Nigul. Tema, kes veel iialgi tasakaalumeelt polnud kaotanud, kes iial ühegi karavaniga ei ühinenud, sõdis esimest korda oma elus Paaniga ühel platvormil.

Ehkki Ahti kakles eht-jänkilikult, see tähendab igal viisil, ameerikalikult, pidi ta lõpuks ometi alla vanduma, lõi tooliga akna puruks ja põgenes.

„Kutsuge politsei!“ karjus Viiul vurre vöbistades. Selle poolt oli ka šeff.

„Sa oled poisike!“ sisistas härra van Bang, ikka veel miskipärast neljakäpukil, ehkki mingi oht teda enam ei ähvardanud. „Politseid jõuab igal ajal kutsuda . . . Aga vana Pühalepaga on meil nüüd kõik läbi.“

Ja Viiul saadeti Laia tänava korterisse uut akna- klaasi tooma.

Luide, kes polnud kedagi sõrmeotsagagi puutunud, lamas maas, pea lõhki, kuldsed lokid verd täis, ja oigas haledasti.

„Pole midagi, tegi väikesed tuleristsed ära,“ lohutas šeff joodi ja nuuskpiiritusega ta üle kummardudes. „Ulehomme õhtul annab ta juba Viiburis venelastele tina!“

Luide oigas seda kuuldes ja tõusis istuli.

Samal ajal aga, kui Andrei tõepoolest Viiburi kandis juba kuulsust ja au teenis, käis Paan Ambrosile arestimajja pakki viimas. Kokku neid ei lastud ja Paan otsustas sealt tulles otsida üles Ambrosi korteri Aida tänavas.

Kriitiku naine oli sümpaatne daam, väga suur ja tüse. Ta nuttis murtult sohval ning naabrinaine rahustas teda,

nagu oskas. Kumbki ei suutnud mõista, kuidas niisugust vaikset hella inimest nagu Ambrosi võidi vanglasse pista. Proua Nigul ei teadnud ühtegi teist meest nime-tada, kes oleks olnud nõnda õrn, leplik ja tagasihoidlik.

„Kakskümmend aastat olen ma temaga abielus. Oleks ta kunagi, kordki end kuidagi teravalt või ebasüüdsalt väljendanud,“ ütles ta.

Kolm kanaarilinnu puuri rippus lae all ja proua Nigul neelatas neid vaadeldes pealetikkuvaid pisaraid.

„Ta armastas väga linde, puhastas ise puure. Võis tundide kaupa kuulata nende vidinat siit tugitoolist.“

Järgmisel päeval areteeriti ka Paan oma ateljees, just sel ajal, kui ta istus endamisi mõteldes, väike poeg jalgade vahel, ja vaatles oma ilusat marmorist „Muusat“.

Muusa, Muusa, sind pole kellelegi vaja!

Muidu aga oli „Mekas“ kõik endist viisi, ainult loožis, kus veel mõnda aega tagasi olid istunud meie sõbrad, istusid nüüd päris juhuslikud inimesed.

Ahti Pühalepp siin enam ei käinud. Eks ütelnud ta ammugi juba:

„Tuleks kohvikut vahetada!“

Luide oli nagu tinatuhka kadunud. Räägiti, nagu oleks ta Talvesõtta läinud ja relvleb seal helehallis mundris, mis talle hästi pidi sobima. Ka Armand Kulli polnud keegi näinud seitsaadik, kui Mona Lisa talle käratas:

„Jätke mind rahule!“

Ha-Ha'l polnud aega, ta viis õitsele proua Hüübikese ajalehte „Film ja Ulm“. Proua ise aga oli seltskondlikust elust mõneks ajaks tagasi tõmbunud, et maitsta oma kodukolde ees vaikset perekonnaõnne.

Ainult graafik Ernst Eevald istus vahetevahel „Mekas“. Tema arvates sarnanesid nüüdsel ajal kõik paigad üksteisega. Ta istus enamasti üksipäini mõnes kõrvalises lauakeses ja kritseldas, nagu see tal alati kombeks ja tarviduseks oli, tikutoosile, suitsukarbile, paberist suurätile. Ja ikka enamasti nägusid: kurbi, tigeidaid, vihaseid, meelitavaid, himustavaid, müüda-vaid või ostetavaid. Kuid imelist Mona Lisa naeratust tal ei õnnestunud kordagi enam tabada.

SISUKORD

Püha kunsti jüngrid	:	7
Uksi	85
Tänav	85
Raske päev	94
Kadunud poeg	105
Totti	120
Kus on, kus on kurva kodu	132
Uksi	139
Lugu Mekast	155

Лилли Промет
ПРИВЕРЖЕНЦЫ СВЯТОГО ИСКУССТВА
На эстонском языке
Оформление: А. Вийдалепп
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

*

Kunstiliselt kujundanud
A. Viidalepp

Toimetaja E. Hiedel

Kunstiline toimetaja H. Vitsur

Tehniline toimetaja A. Tõnisson

Korrektor A. Kalberg

Ladumisele antud 2. VII 1958. Trükkimisele
antud 24. IX 1958. Paber 54×84, ¹/₁₆. Trüki-
poognaid 15. Formaadile 60×92 kohaldatud
trükipoognaid 12,3. Arvutuspoognaid 12,5.
Trükiarv 12 000. Tellimise nr. 1197. MB-07418.
Trükikoda «Punane Täht», Tallinn,
Pikk tn. 54/58.

Hind ~~ml.~~ 6.10

ker.

7—3

Kc.

~~Rbl~~ 6.10